

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

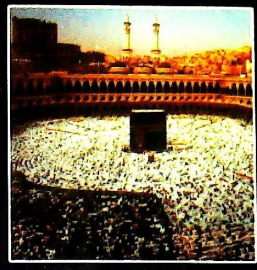
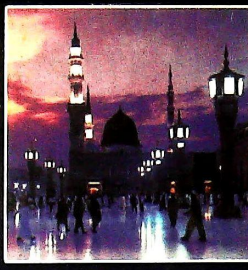
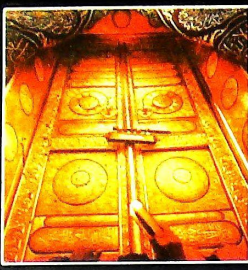
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî

Çağdaş Meselelere FETVALAR

3

Tahir Yayıncılık
İlmi Eserler -1
Cilt 1

İslam Işığında Çağdaş Meselelere Fetvalar

Kapak Grafik: Ramazan Erkut
Dizgi: Ahmet Kahramanoğlu
Baskı: Karmat

İslam Işığında Çağdaş Meselelere Fetvalar

3. Cilt

Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî

Mütercim:
Vahdettin İNCE

İstanbul Kitap ve Kültür Sarayı
Büyük Reşitpaşa Caddesi No: 22/42 Vezneciler/İSTANBUL
Tel: (0212) 528 46 17

Bu kitabın Türkiye'deki bütün yayın ve dağıtım hakları Prof. Dr. Yusuf el-Kardavî tarafından Tahir Yayıncılığa verilmiştir. Kitaptaki bölümler kısmen veya tamamen yayınevinden izinsiz olarak çoğaltılamaz.

Tahir Yayıncılık

PROF. DR. YUSUF EL KARDAVİ

Asrımızın alimlerinden Yusuf Kardavi, 1927'de Mısır'da dünyaya geldi. Genç yaşta İslami ilimlere meyleden Kardavi, 10 yaşında Kur'an'ı hıfzetti.

Öğreniminin bütün aşamalarını Ezher-i Şerif'te tamamlayan Kardavi, doktorasını 1973'de en iyi derece ile vermiştir. Özellikle Fıkhu'z-Zekat isimli eseriyle ilmi vukufiyeti herkes tarafından takdir edilen alimin, 20 kadar eseri bulunmaktadır.

Günümüz müslüman alimlerinin mutedillerinde sayılan Kardavi, eserlerinde asrın gereklerini de -İslami ölçüler içinde- gözönünde bulundurmaktadır. Kendisi halen Katar Üniversitesi Şeriat Fakültesi Dekanı'dır.

Yazarımızı daha geniş olarak tanımak isteyen okuyucularımızın mutlaka "Yazarın Önsözü" bölümünü okumalarını tavsiye ediyoruz. Bu sizlerin kitap hakkında da daha sıhhatli ve geniş bir bilgi sahibi olmanıza yardımcı olacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın tercümesinden, bu aşamaya gelinceye kadar değerli vakitlerini ve kitabın hatasız olarak çıkmasındaki gayretlerini bizden esirgemyen CAFER PETEK'e teşekkür ederiz.

Tahir Yayıncılık
Taner Çakıcı

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla

İLÂHÎ YASADAN

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ . إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنَّافُوا لَكَ أَيُّوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ . ﴾

"Gerçekten, apaçık belgelerle indirdiklerimizi ve insanlar için kitapta açıkladığımız hidayeti gizlemekte olanlar; işte onlara hem Allah lanet eder, hem de bütün lanet edebilenler. Ancak tevbe edenler, kendilerini ve başkalarını düzeltenler ve indirilenin gerçeğini açıklayanlar başka. Onları bağışlarım. Çünkü ben tevbe-yi çok kabul edenim, çok esirgeyenim." (Bakara, 159-160)

﴿ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ . ﴾

"Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun" (Nahl 43, Enbiya 7)

NÜBÜVVET LAMBASINDAN

Bir dua, bir yakarış

"Allahım, ey Cebrail'in, Mikail'in ve İsrail'in Rabbi! Ey göklerin ve yerin yoktan varedicisi. Ve ey gözle görülmez alemlerin ve gözlemlenebilen evrenin bilenini. İhtilaf edegeldikleri hususlarda kullarının arasında hükmeden Sensin. İhtilaf edilen hususlar içinde hak olanı bana göster. Beni gerçeğe ilet. Hiç kuşkusuz sen, dilediğin kimseyi dosdoğru yola iletirsin."

Bu hadisi, Müslim Hz. Aişe'ye dayandırarak rivayet eder. Hz Aişe (r.a.) der ki: "Resulullah Efendimiz (sav) geceleyin ibadet amacıyla kalktığı zaman, namazına bu dua ile başlardı."

ÖNSÖZ

Hamd Allah'a özgüdür. O'nun nimetiyle salih ameller tamamlanır. O'nun başarılı kılmasıyla insanlar amaçlarına ulaşır. Bize gerçekleri gösteren O'dur. Eğer o bizi gerçeğe iletmeseydi biz kendi başımıza buna ulaşamayacaktık. Salat ve Selam müjdeleyici, önderimiz Hz. Muhammed'in (sav) O'nun aile halkının, arkadaşlarının ve kıyamet gününe kadar onlara güzellikle uyacak mü'minlerin üzerine olsun.

Elinizdeki kitap "İslamın Yol Göstericiliği" ya da "Çağdaş Fetvalar" adlı eserimizin ikinci halkasını oluşturmaktadır. Aslında bu kitabın yıllar önce basım ve yayın aşamasına girmiş olması gerekirdi. Çünkü dökümanının büyük bir kısmı yıllardan beri hazır bekliyordu. Ancak yeniden gözden geçirilmesi ve az da olsa bazı açılardan eksikliklerinin giderilmesi gerekiyordu. Ne yazık ki, aniden bastıran olaylar, yeni yükümlülükler getiren gelişmeler istediğimi yapmama fırsat vermedi.

Geçen öğretim yılında (1990-1991) Katar'dan Cezayir'e gittiğim zaman, eserimin bu kısmını da beraberimde götürdüm. Amacım bulabildiğim boş zamanlarda bazı bölümlerini yeniden gözden geçirmekti. Ne var ki, aradan bir yıl geçmesine rağmen bu fırsatı yakalayamadım. Gittiğim gibi notlarımla birlikte Duha'ya geri döndüm.

Yine de Allah'a hamdediyorum ki, bu kitabı oluşturan madde-

leri gözden geçirmeme, uygun bölümler halinde düzenlememe imkanı sağladı. Maddelerin tümü yazılı haldeydi. Kasete kayıtlı olanlarını da yeniden yazdım ki ifadeler yazım kurallarına uygun olsun, ifade tarzında bir ahenksizlik olmasın. Bundan da ötesi bizzat soruları yeni bir üslupla hazırladım. Bunlarla beraber, ifade tarzı ve vurgu bakımından yeterli niteliğe sahip gördüğüm soruların kurgusuna dokunmadım.

Hiç kuşkusuz fetva makamı yüce bir makamdır. Bu yüzdendir ki, İmam İbni Kayyım, "İlam el-Muvakkiin" adlı eserinde bu makamı "Alemlerin Rabbi adına onaylama" olarak nitelemektedir. Fetvacı; helâl ve haram nitelikli uygulamaları, dinen geçerli ve geçersiz ilişkileri, kabul ve reddedilecek ibadet biçimlerini, hak ve batıl nitelikli inanışları açıklama bakımından Hz. Peygamber'in (sav) misyonunu üstlenmiştir.

İşte bu yüzden ilk kuşak (selef) İslam uleması, fetva vermekten korkardı. Elllerinden geldikçe fetva vermemeye çalışırlardı. Her hangi bir şekilde fetva vermek durumunda kaldıklarında sorumluluk almak istemez ve şu hadisi dillerinden düşürmezlerdi:

"Fetva verme konusunda en cesur olanınız, ateşe karşı en cesur olanınızdır."⁽¹⁾ Çünkü Allah'a karşı sorumlu olmanın çok ağır ve altından kalkılmaz bir yükümlülük olduğunun bilincindeydiler. Öyle ki, Abdullah İbni Ömer (ra) bazı konularda fetva vermekten korktuğunu şu sözlerle dile getirmiştir: "Bizim sırtlarımızı cehennem yolunda köprü yapmak istiyorlar!"

İslam'a göre kulların işleyebilecekleri en büyük suçlardan biri; hakkında kesin bilgi sahibi olmadıkları konularda Allah adına konuşmaktır. Allah'tan her hangi bir izin ve yetki olmaksızın harâmı helal veya helalı haram kılmaktır. Konuya ilişkin olarak Kur'an-ı Kerim'de kesin ve sert uyarılar yer almaktadır:

1) Darimi, Sünen'inde, merfu-mürsel olarak Abdullah B. Ebu Cafer'den rivayet eder. Bab'ül Fetva 1157. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ. مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. ﴾

"Dillerinizin yalan yere nitelendirmesinden dolayı "Şu helâldir, şu haramdır" demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allah'a karşı yalan uyduranlar ise, kurtuluşa eremezler. Ancak yaşamamanın ardından, onlara acı bir azap gelecektir." (*Nahl, 116-117*)

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آلَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ. ﴾

"De ki: 'Gördünüz mü, Allah'ın size rızık olarak indirdiği şeylerin bir kısmını haram ve bir kısmını helal yaptınız." De ki: "Allah mı size böyle izin verdi, yoksa siz Allah'a iftira mı ediyorsunuz?" (*Yunus, 59*)

Allame ez-Zemahşeri bu ayete ilişkin olarak şu değerlendirmede bulunur: Bu ayet-i kerime, hakkında soru sorulan hükümlerde aşırı gitmeyi önleyici ve bu hususlarda ihtiyatı elden bırakmamayı gerektirici bir kanıttır. Bu yüzden hiç kimse ve sağlam bilgiye sahip olmadıkça "Şu caizdir, şu caiz değildir." dememelidir. Kesin bilgiye sahip olmayan, Allah'tan korksun ve sussun. Yoksa Allah'a iftira etmiş olur."

İbn el-Munkedir de şöyle der: "Fetvacı, Allah ile kulları arası-na giriyor. Şu halde yaptıklarına dikkat etmek durumundadır."

Abdullah İbn-i Ömer'in Resulullah Efendimiz'den (sav) rivayet ettiği gibi: "Alimlerin yokluğunda, insanlar cahilleri baş edinirler. Bu cahiller kendilerine bir soru yöneltildiği zaman, hiç bir bilgiye dayanmaksızın fetva verirler. Böylece hem kendileri sapar, hem de başkalarını saptırırlar." (1)

Fetva olgusunun günümüzde ayağa düşmüş halini gördüğünde insanın yüreği sızlıyor, içi kan ağlıyor. Fıkıh ilminden nasibi olmayanlar fetva vermeye kalkışıyor. İctihadın şartlarını saymaktan başka bir şey bilmeyenler ictihad iddiasındalar. İlim konseylerinin, ulema meclislerinin uzun zaman süren çabaları ile dahi çözümlenemeyen ve hala hakkında kesin bir yargıya varılamayan problemleri bir çırpıda çözen fetvalar çıkıyor karşımıza. İlk kuşak alimlerin icması ile son kuşak alimlerin icmasının farklı oluşu bizim cüretkar, cahil fetvacıların umurunda değil. Allah elçisi (sav) ne güzel söylemiştir: "İlk peygamberlerden bu günkü insanlara ulaşan bir söz vardır: "Şayet utanmıyorsan, dilediğini yap." (1)

Günümüzde bazı gençler hiç düşünmeden akidevi, ilmi, ferdi ve toplumsal meselelerin en içinden çıkılmazları hakkında ateşli fetvalar verebiliyor; kendi kafalarına göre helaller ve haramlar belirleyebiliyorlar. Bakış açılarına göre kimilerini kafır, kimilerini de günahkar ilan ediyorlar. Geçmiş kuşakları yanılmakla, çağdaş kuşakları da sapıklıkla itham ediyorlar. Bu gözü kara gençler oklarını sağa sola fırlatmaktan kaçınmıyorlar. Henüz olgunlaşmamış bu taze fidanların gözlerini duman bürümüş, etraflarını kırıp döktüklerinin farkında değiller. Hiç kuşkusuz güç ve kudret Allah'ındır.

"Fetvalar"ın birinci cildinin önsözünde ve "Disiplin ve Başboşluk Arasında Fetva" adlı risalemizde, fetva metodumu, delil çıkarma, tercih ve açıklama yöntemimi etraflıca anlattım ve şunu söyledim: "Geçmişte ve günümüzde bazı alimlerin yaptığı gibi; "Şu caizdir, şu caiz değildir, şu geçerlidir, şu geçerli değildir" diye kestirip atmak artık yeterli gelmemektedir.

Benim fetva yöntemimde, cevapları en ayrıntılı şekilde vermek, kısa delillerle ve azın azı açıklamalarla yetinmemek esastır. Vicdandaki rahatsızlığı dindirici, psikolojik huzursuzluğu bertaraf edici boyutlarda deliller bulmaya çalışmak yöntemimin, tem-

1) Buhari, Ahmed, Ebu Davud ve İbn-i Mace İbn-i Mesut'tan ve ayrıca "Sahihulcamius-sağir" de belirtildiği gibi İmam Ahmed Huzeyfe'den inayettan nakletti. www.ahmedhuzeyfe.org

el niteliğidir. Verdiğim cevapların büyük çoğunluğu, konusunda "araştırma" sayılabilecek niteliktedir.

Diğer bir ifadeyle ben, fetvayı bir davet türü olarak algılıyorum. Bana göre Fetva; vacip, müstahap, mekruh, haram ve mübah gibi şeri hükümlerin açıklanışının yanısıra, anlayışları düzeltmek, gerçekleri açıklamak, batıl ve geçersiz görüşleri çürütmek, dinin prensiplerinin etrafındaki kuşkuları bertaraf etmek, ilahi mesajın içerdiği hikmet ve sırları ortaya koymak, akılları aydınlatmak, kalpleri diriltmek, gidişatı doğrultmanın yanısıra bağlılarının ahmaklığı, düşmanlarının düzenbazlığı, dostlarının ayılmazlığı, ulehasının acizliği ve siyasal liderlerin bozgunculuğu karşısında, iftiraya uğramış, hakları gasp edilmiş mazlum İslam alemini savunma misyonunu da görmektedir.

Bana göre günümüz, her zamankinden daha çok fıkıh ve davetin kaynaştırılmasına, her iki alandaki çalışmaların birlikte yürütülmesine muhtaçtır. Bir davetçi aynı zamanda fakih, bir fakih de aynı zamanda davetçi olmalıdır. Ancak fıkıh aklına sahip bir davetçi ve ancak davet ruhunu taşıyan bir fıkıhçı bu dini ümmetin bireylerinin aklında ve vicdanında yenileyebilir.

Çabalarımız ve hazırlıklarımız bu amaca yönelik olmalıdır. Belki o zaman beklenen nesil en hayırlı biçimde varlık sahnesindeki görkemli yerini alır. Misyonunu en uzak ufuklara kadar taşır. Fetvalarını belgelere dayanarak verir, davetini bilerek yapar. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾

"De ki: İşte benim yolum budur. Allah'a basiretle davet ederim. Ben ve bana uyanlar... Allah'ın şanı yücedir, ben ortak koşanlardan değilim." (Yusuf, 108)

"Fetvalar" adlı eserimin bu kısmında da, inandığım, benimlediğim davet, eğitim, kültür ve fetva metodumu aynen koruya-

çağımı bir kez daha vurgulamak istiyorum. Bu metod, yüce Allah'ın bu ümmete ayıracı bir nitelik olarak bahşettiği "orta" niteliği ile ön plana çıkmaktadır:

﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا ﴾

"Böylece sizi orta bir ümmet yaptık." (Bakara, 143)

Aşırılığa ve gerçekleri yutkunmaya, gevelemeye, iktidar sahiplerini memnun etmek için gerçeklerin sivri yönlerini törpülemeye asla yanaşmadım. Böyleleri helak olur çünkü. Başiboşluğa, disiplinsizliğe ve tefrite de eğilim göstermedim. Çünkü din, haddi aşmanın (ifrat) ve tamamen boş vermenin (tefrit) ortasıdır.

Ölçülü ve dengeli hareket etmekte hayır vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim de bizi buna çağırmaktadır.

﴿ أَلَا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ . وَأَقِيمُوا الزُّنْنَ نَا لِقَاسِطٍ وَلَا تَخْسِرُوا الْمِيزَانَ . ﴾

"Tartıda taşkınlık edip dengeyi bozmayın. Tartıyı adaletle yapın, terazide eksiklik yapmayın" (Rahman, 8-9).

Kur'an'ın çağrısı tartıda aşırıya gitme ile eksik tutma arasında bir yol izlemeye yöneliktir.

İmam Ebu İshak Eş-Şatibi'den bu anlamı pekiştiren aydınlatıcı ifadeler okudum. Bu, benim seçtiğim metoda ilişkin inancımı, sağlam kulpa olan bağlılığımı pekiştirdi. Bu açıklamaları okumuş olmayı yüce Allah'ın bana yönelik bir yol göstericiliği olarak değerlendiriyorum. Hiç kuşkusuz O'nun bize yönelik lütfu büyüktür. Bize bahşettiği nimetlere şükreden ve bunu artırarak sürdüren kimselerden eylesin.

Eş-Şatibi der ki:

"Fetva makamına gelmiş kimse, bu işin zirvesine ulaşmış demektir. O insanları, çoğunluğa uygun ve yaraşır orta yola, orta tutuma yöneltir. Kesinlikle onları zorluk yoluna iletmez, aynı zamanda çözümlülük, boşvermişlik yönüne de sevk etmez."

Bu tutumun, şeriatın öngördüğü dosdoğru yol olduğunu ortaya koyan deliller vardır. Daha önce, "yüce kanun koyucunun (şari) maksadı, yükümlüyü ifrat ve tefrite sapmayacağı orta yola yöneltmektir" demiştik. Fetva veren zat, görüşünün sorulduğu hususlarda bu ölçünün dışına çıktığı zaman, yüce kanun koyucunun maksadını gözardı etmiş olur. Bu nedenle orta yolun dışına taşan görüş ve davranışlar, dinde derin bilgiye kavuşmuş alimler nezdinde yerilir.

Kaldı ki, bu yöntem Resulullah Efendimiz'in (sav) ve seçkin ashabının tutumundan da anlaşılmaktadır. Sözelimi Efendimiz, kadınlarla ilişki kurmamaya karar veren bir grup ashabının bu tutumunu onaylamamıştır. Halka namaz kıldıran Muaz İbni Cebel'in namazı gereğinden fazla uzattığını görünce, ona şöyle demiştir: "Yoksa sen insanları fitneye düşüren misin ey Muaz?" (1) Bir keresinde şöyle buyurmuştur: "Aranızda tiksindiriciler, nefret ettiriciler vardır." (2) Bir başka seferinde de: "Doğru ve tutarlı davranın, yakınlık kurun. Sabah erken ve gecenin başında yola koyulun. Doğru ve düz yolda maksadınıza erişirsiniz" (3) buyurmuştur. Diğer bir hadis ise şöyledir: "Gücünüzün yettiği, yapabildiğiniz amelleri işleyin. Çünkü biz usanmadıkça Allah usanmaz." (4) Allah Resülü bir defasında da: "Allah katında en sevimli amel az da olsa, sürekli olanıdır" buyurmuşlardır. Aynı şekilde Resulullah (sav), bazı arkadaşlarının inzivaya çekilme isteklerini reddetmiştir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ayrıca orta yolu bırakıp uçlara eğilim göstermek, adaletten sapmak demektir. Bu insanların maslahatına uygun değildir. Ayrıca bu tutum ister zorlaştırıcı, ister boşvermişliği esas alan eğilim olsun, her ikisi de sonuçta helaka götürücüdür. Eğer bir fetva, insanı meşakkate, sıkıntıya sokucu niteliğe sahipse, dini sevimsiz kılar. İnsanların ahiret yolunu terketmelerine yolaçar. Bunun örneklerini pratik hayatta gözlemlemek mümkündür.

(1) Tirmizi

2) Buhari

3) Buhari

4) Buhari, Müslim, Ahmed

İşi sıkı tutmayan, başıboşluğu, aldırmaazlığı öngören fetva da en az bunun kadar sakıncalıdır. İnsanların heva ve heveslerine önü alınmaz ihtiraslarına göre hareket etmelerine yolaçar. Oysa, şeriatın gelişinin nedeni, insanların heva ve heveslerine uymalarını önlemektir. Hevaya, ihtiraslara uymak öldürücü bir sapmadır. Bunun somut örnekleri çoktur." (1)

Yüce Allah'tan bu kitabın yazarına, yayıncısına, okuruna, okuyucunun eline ulaşmasında katkısı bulunan herkese yararlı kılmasını ve yararlarının genelleşmesini dilerim.

﴿ رَبَّنَا تُزِغْ قَاوَبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾

"Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalblerimizi eğriltme, bize katından bir rahmet ver, kuşkusuz sen çok bağışlayansın." (Al-i İmran, 8)

Kahire

Safer 1412 - Eylül 1991

Yusuf el-Kardavi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla

YAZARIN FETVA VERMEDEKİ METODU

Hamd, sadece O'na saygı duyup ve sadece O'ndan yardım dilediğimiz, nefsimizin şerrinden ve çirkin işler yapmaktan kendisine sığındığımız Allah'a aittir. Allah kime hidayet ederse artık kimse onu saptıramaz ve kimi de saptırırsa onu kimse hidayete erdiremez. Allah'tan başka ilah olmadığına, tek ve şerikinin bulunmadığına Muhammed'in de O'nun kulu ve resulü olduğuna şahitlik ederim.

﴿رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي، وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي. وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي﴾

"... Rabbim! Göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır, dilimin düğümünü çöz ki sözümü iyi anlasınlar..."⁽¹⁾

Ey Adem'e ve İbrahim'e bilmediklerini öğreten Allah'ım! Bize faydalı olanı öğret ve öğrettiğinle bizi faydalandır. İlmimizi de artır.

﴿سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا، إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾

"... Sen münezzehsin, öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz Sen hem bilensin, hem Hakim'sin".⁽²⁾

Ya Rabbi! Bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı, nasip

1) Taha, 25-28

2) Bakara 32

et, batılı da batıl olarak göster ve ondan kaçınmayı nasip et.

﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾

"Rabbimiz! Bizi doğru yola erdirdikten sonra kalblerimizi eğriltme, katından bize rahmet bağışla; şüphesiz sen sonsuz bağışta bulunansın." (1)

Allah'ım, faydasız ilimden, Sen'den korkmayan kalpten, şuursuzca yapılan duadan, ve katına yükselmiyen amelden sana sığınırım. Salat ve selam insanların en hayırlı öğretmeni, Senin yeryüzündeki rahmetin, alemlere hidayet olan, peygamberlerin sonuncusu ve mahlukatın en üstünü olan Abdullah oğlu Muhammed'in üzerine, alinin, ashabının, onun davetine çağırانların ve kıyamet gününe kadar kendini O'na nisbet ettiği için doğru yola erenlerin üzerine olsun.

Uzun zamandan beri, insanlara fetva vermekle meşgul olmak Allah Teala'nın bana farz kıldığı bir sorumluluk olmuştu. Ezher'in birinci sınıfında (şimdiki hazırlık sınıfı) öğrenci iken hem ders veriyor hem de konuşmalar yapıyordum. İnsanlara hitapta bulunup ders verenlere sorular da sorulur dolayısıyla sorulara cevap vermekten kaçmak da mümkün değildir. İşte bu benim islam fikhına önem vermeme ve insanların sorunlarına eğilmeme sebep oldu.

Her ne kadar Ezher'in akide, felsefe, tefsir ve hadis dallarını içeren Usulu'd-din bölümünden mezun oldumsa da -ki fıkıh ve fıkıh usulünü içeren şeria bölümünü okumamıştım.- bu benim fıkıh, fıkıh tarihi ve fıkıh usulünde derinlemesine bilgi sahibi olmamı engellememişti. Usulu'd-din bölümündeki çalışmalarım fıkıh alanındaki çalışmalarına her hangi bir engel teşkil etmemiş aksine bu çalışmalar, çeşitli islam kültürlerinden faydalanmamı temin ettiği gibi aynı zamanda felsefe ve tarihi kültürlerden de faydalanmamı sağlamıştı.

Her ne kadar Ebu Hanife'nin (Allah ondan razı olsun) mezhebi üzerinde formal bir fıkıh çalışması yapmış olsam da Allah'ın bana bahsettiği nimetlerinden birisi de sırf bir alimin sözünü taklit etme, onu savunma ve onu metod olarak edinme esaretinden kurtarmasıdır.

Bu konudaki başarımlar şu sebeplere dayandırılabilir.

Öncelikle içinde yaşadığım İslami hareket ortamı. Bundan sonra Şehid Hasan el-Benna'nın ortaya koyduğu ve temelde taassubdan kurtulmaya çağıran "eğitim risalesi"... Son olarak da selef alimlerinin görüşlerini Kur'an ve Sünnet ölçüsüne vurarak onlardan bu iki esas kaynağa uyanları tercih etmiş olmam.

Şüphe yok ki Allah'ın kitabı ve nebisinin sünneti uyulmaya en layık olandır.!

Fıkhu's sünne'nin sahibi kardeşimizin-bu kitabın birinci bölümü de (diğ er fıkıh kitapları gibi) taharet ve namaz konusuna değ inmektedir- eseri düşüncemde ve Kur'an ve sünnetten delil çıkarmaya yönelmek konusunda bende büyük te'sirler yapmıştır. Ben sırf bir mezhebe ait fıkıh kitabına baş vurmaktansa Kuran ve sünnete baş vurmayı yeğ lerim.

Uzun yıllar süren kapsamlı çalışmaların neticesinde anladım ki, direk kitap ve sünnete müracaat etmek pek çok kolaylıklar ve rahatlıklar sağlamakta, zorluktan ve güçlükten uzaklaştırmaktadır. Bunun aksine; asırlar boyunca pekçok zorlaştırıcı hükmü bünyesinde toplamış tek bir mezhebe yönelmek ise, hükümlerde ihtiyatlı davranmak adına dini, bir manada ihtiyatlar ve yasaklar dini haline getirmiş, kolaylık gitmiş yerine meşakkat ve zorluk gelmiştir. Oysa Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de dinde zorluğun olmadığını beyan ediyor:

﴿وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾

"...dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır." (1)

Kaydedilmesi gereken olaylardan biri de şudur; kasabamız alimlerine muhalefet ettiğim de ikinci sınıfta öğrenciyim. İleri gelen alimlerden sayılan bu kimseler Şafi - Allah O'ndan razı olsun- mezhebine göre fıkıh öğrenimini şart koşarlarken onlardan bir kısmı da şafi mezhebinin avamın mezhebi olduğunu savunarak bundan vazgeçirip Hanefi mezhebine göre eğitim yapılmasını gerekli görüyorlardı. Bununla birlikte gerçek araştırmacıların değerlendirmesi de şudur; avamın mezhebi olmaz. Onların mezhebi kendilerine fetva verenin veya bir şey öğretenin mezhebidir.

Gerçek şu ki, şafi mezhebi necaset, taharet ve buna benzer konularda en katı -veyahutta buna yakın- mezheplerdendir. Hatta İmam Gazali "İhya" kitabının taharet bölümünde sular konusunda İmam Şafi'ye atıfta bulunarak şunları söylemiştir: " Şafi'nin su konusundaki görüşünün Malik'in görüşüne benzemesini çok isterdim." Ardından Malik (Allah ondan razı olsun)'in su konusundaki görüşünü doğruladığı yedi şartı sıralamıştır.

Benim için mühim olan olaylardan biri de, "Ebu şuca" olmadan o dönemde benim için muracatı kolay olabilecek yollardan yardım alarak Şeyh Seyid Sabık'ın, Fıkhu's-sünne'deki metoduna göre fıkıh çalışmalarına başladım. İlk etapta bu, insanlar arasında şu tür söylentilere yol açtı: Bu genç nasıl olur da büyük alimlere aykırı görüşler ifade edebilir. Güvenilir hiç bir yazılı metne dayanmadan nasıl insanlara fetva verebilir? Daha önce hiç duymadığımız görüşleri nasıl savunabilir?..

Bense bu tür söylentileri sebatla ve kararlılıkla karşılayıp benimle mücadele edenlere " Benimle sizin arasında Kur'an ve Sünnet var. Ben sizi bu ikisine yönlendiriyorum." dedim. Onlara ayetlerle ve hadislerle karşılık verince yenik ve mağlup olmuşa döndüler.

Ne gariptir ki beldemizdeki alimlerin Şafii olarak kabul ettikleri avam, bu yeni metodu kabul ettiler. İçindekilerin kendilerine büyük kolaylık sağladığını ve üzerlerinden meşakkatleri kaldırdığını anladıklarından hoş karşıladılar.

Ben şunları söylediğimde bu onları çok sevindirmişti: Eti yenen tüm hayvanların sidiği ve dışkısı temizdir. Buna sünnetten delil getirdim. Su temizler, tadını veya rengini veyahut da kokusunu değiştirmedikçe hiç bir şey onu kirletmez. Buna da sahih hadislerden deliller çıkardım. Kadına dokunmak abdesti bozmaz. Buna da Kur'an ve Sünnetle delil getirdim.

Bilindiği gibi Şafi mezhebi Kadına dokunmanın ister şehvetle olsun ister olmasın abdesti bozduğunu savunur. Kadın eşine bir şey uzattığı zaman bu tür vakalar daima meydana gelir. Ya ona isteyerek dokunur ya da istemeyerek her hangi bir hata-dan dolayı dokunabilir. Dolayısıyla bu onun abdestini bozar. Soğuk kış günlerinde yeniden abdest almak gerektiği için karı-koca arasında münakaşalara yol açtığına da çokça rastlanır.

Karı-koca arasında bu bir kaç defa tekrarlanırsa eşi hanımına kızar. Oysa ben onlara şunu söylüyorum: Hayır kızma! Namazını kıl. İmam'ı Yusuf'a göre senin abdestin vardır.

İşte tüm bunlar beni bir görüş sahibi kıldı!

Bu ister şehvetle ister şehvetsiz olsun kadına dokunmanın abdesti bozmayacağını söyleyen Ebu Hanife'nin mezhebidir. On-dan önce de ümmetin İmamı sayılan Abdullah İbn-i Abbas sa-vunmuştu.

İmam Malik ve İbn-i Hanbele göre de şehvetsiz dokunmak abdesti bozmaz. Pazartesi günleri Kahire'deki Zemalik camiinde konuşmalar yapmakla görevlendirilmiştim. Her cuma namazının arkasından haftalık bir sohbet düzenliyordum. Bu sohbetlerde yazılı olarak sorular sorulur ben de sözlü olarak cevap verirdim.

Bu merhalede bazı islami dergilerde bir takım fetvalar yaz-maya başlamıştım. Mısır Evkaf Bakanlığı'nın çıkardığı "Minber-i İslam" da ve Ezher'deki vaaz ve irşat alimlerinin yayınladığı "Nur-ul' İslam" dergilerinde bu fetvalar yayınlanıyordu.

Hala bu yolda daha rahat ve daha kapsamlı bir şekilde yürümekteyim. İlim arttıkça fikir olgunlaştıkça hadislerle ve mu-

kayeseli fıkıh kitaplarında derinlemesine bilgi sahibi olmak suretiyle deneyimler arttıkça peş peşe kitaplar çıkardık. Önce 'İslamda Helal ve Haram' daha sonra da 'Zekat Fıkıhı' kitaplarını çıkardık.

Allah'dan ümidim, henüz bir bütün olarak bir araya getiremediğim parça parça yazmış olduğum 'Fıkıhı Kolaylaştırma' kitabını çıkarmayı bana nasip etmesidir.

Katar Radyosu'nun başlattığı ve ardından da Televizyonun da verdiği programda vatandaşların sorularına ve mektuplarına cevap vermekle görevlendirildim. Bu soru ve mektuplar İslam ve hayatla alakalı olan konulardı. Bunun için Radyoda 'Nur ve Hidayet' adıyla Televizyon'da da 'İslamın Yolu' adıyla yarım saatlik haftada bir program yapılırdı.

Müminlerin gönüllerini fetheden ve önyargılı olanları kızdıran (Allah onlara doğru yolu göstereceğini ve ıslah etsin); Katar'da, Körfez'de ve bütün Arap yarımadasında Katar radyosunun sesinin ulaşabildiği her yerde hüsnü kabul gören bu programlara akıllarını ve gönüllerini açan bir yığın müslüman kitle olmuştur. Allahu Teala'ya, sonsuz nimetlerinin gereği olarak ve rızasına uygun bir şekilde hamd ediyorum.

Hiç şüphesiz bu programları dinleyen ve izleyenlerin bir çoklarının onlar hakkında bir şey söylemelerinde, bu fetva ve cevapları derlemelerinde ve yayınlamalarında şaşılacak bir şey yoktur. Hatta bazı kardeşler bunları bir yıllık haline getirip her sene bir dergide yayınlamayı söylemişlerdi. Özellikle, bazı cevap ve reddiyeleri önemli meselelere açıklama ve tahlil olarak, şariat hükümlerinden alınan delillerle ispatlanmış konular ve islamın ruhuna ve insanın, yaradılışın ve hayatın felsefesiyle bağlantılı olan konular için kullanılabileceğini söylemişlerdir.

Fakat burada bu hayırlı isteğin gerçekleşmemesini sağlayan bir takım engeller var. Bunlardan bir tanesi, bu cevapların kasetlerden kağıda geçirme zorluğu.

Bu fetvalar irticali olarak yapıldı. İrticali konuşmanın aslı önceden hazırlanmış kağıtlarda dil üslubundan farklıdır. İrticalî (anî) yapılan konuşmaların basım ve yayınının yapılabilmesi için düzeltilmeye ve tekrardan gözden geçirilmeye ihtiyacı vardır. Bu da uzun bir vakit ve çalışma gerektirir.

Sıksık tekrarlanan sorulara tekrar terkar da cevaplar verilmış. Her ne kadar bu soruların söyleniş tarzı, üslup ve biçimleri farklı olsa da aslında içerdikleri mana aynıdır.

Bunun için, bazı ibarelerde düzeltme yapıp, eklemelerin ve gereksiz kelimelerin çıkarılmasıyla birlikte fazlalık ve tekrardan uzak, daha uyumlu ve daha dikkatli söylenmiş olan cevapların seçilmesinin daha yararlı olacağını anladım. Radyo ve Televizyon programlarından seçilmiş bu fetvalara daha önce yayınladığım ve yayınlamadığım yazılı bulunan fetvaları da ilave ettim. Bunlardan "İslam'ın rehberliğinde çağdaş meselelere fetvalar" adını verdiğim bu kitap ortaya çıktı. Bu Allah'ın fazlı keremi ile insanlara sevdirdiği daha önce sözü edilen televizyon programının da adıydı.

Bu çalışmamı birinci bölüm olarak kabul ediyorum. Allah Teala'dan bu kitapla müellifini, yayıncısını, okuyucusunu ve bu konuda yardım dokunan herkesi faydalandırmasını dilerim.

Fetvadaki Metodum

Fetvada izlediğim metod, bir çok kaidelere dayanır. En önemlileri şunlardır:

Tutuculuk ve taklidin olmaması;

Birinci Olarak: Mezhebi tutuculuktan, önceki alimleri ve son devir alimlerini körü körüne taklitten kurtulmak. "Taklidi ancak tutucularla, Kur'an ve sünnetten hüküm çıkaramayacak insanlar yapar" denir. Bense kendime her iki vasfı da yakıştırmıyorum.

Biz alimlerimize ve fakihlerimize kamil manada saygı duyuyo-

ruz. Bu onların değerini düşürmek manasına gelmez. Bilakis metodlarını izlemektir. Onları ve diğer alimleri körü körüne taklit etmemek, faydalandıkları yerden faydalanmak bizzat onların vasiyetlerini yerine getirmek demektir.

Bunun anlamı, delilleri anlamada müstakil hareket eden bir alime daha önceki ehli sünnet imamları gibi mutlak içtihat derecesine gelmesini şart koşturmadır. Bunun şer'i olarak da herhangi bir sakıncası yoktur.

Ama bu konumda bulunan bir alimin aşağıdaki şartları ve konuları göz önünde bulundurması gerekir.

a)- Kuvvetli bir delil olmadan her hangi bir konuda görüş ileri sürülemez. Belli bir görüşe saplanıp da ondan başka hiç bir şey kabul etmeyen ve sadece o görüşü destekleyen insanlar gibi de olunamaz. Çünkü onlar hiç bir delile bakılmadan alınan falancanın veya filancanın görüşleridir. Bununla birlikte Allah Teala şöyle buyurmaktadır.

﴿قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾

"Sözünüz doğru ise delillerinizi getiriniz." (1)

İlim delilsiz olarak öğrenilmişse o ilim ilim olarak isimlendirilemez.

Hz. Ali (Kerremallahu vechehu) "Doğruyu kimden geldiğini bilmeden alma ve öğrenme. Hakkı, getirenleriyle birlikte öğren" demiştir.

b)- Delilleri değerlendirmek suretiyle zıt ve çeşitli görüşler arasında tercih yapabilmek, akli ve nakli delillerin müsnetlerine bakabilme kabiliyetine sahip olmak. Aynı zamanda bu görüşler arasında, şer'i naslara en uygun olanı, maksada en yakın olanı ve halığın şeriatını gerçekleştirmek için mahlukun ihtiyaçlarını karşılamaya en yatkın olanları seçebilmek.

Bu, Arap dilini ve onun inceliklerini kavramış, İslam Fıkhu-nun bütünsel maksatlarını anlayan, bununla birlikte tefsir, hadis ve mukayeseli fıkıhtan da geniş bilgisi olanlara zor gelebilecek bir şey değildir.

c-)-Cüz'i içtihatlar ehil olmak; yani belli bir meselede mütekaddim alimlerin bir hükmü yoksa o konuda içtihat yapabilmek. Mesela, ya belli meseleleri sabit umumi naslara kıyaslamak suretiyle ya da önceden naslaşmış aynı tür hükümlere kıyaslamak suretiyle veyahut ta istihsanen (maslahata uygun görerek) hüküm vermektir.

Kolaylaştırırlar zorlaştırmazlar.

İkinci Olarak: Kolaylık ve hafiflik ruhu, zorluk ve baskıya galip gelir.

a)- İslam şeriatı kolaylık ve kuldan zorluğu kaldırma temelleri üzerine kurulmuştur. İşte bu, Kur'an'ının ve Sünnet'in çeşitli vesilelerle açıkladığı temel bir prensiptir.

Maide suresinin taharetle ilgili son ayeti ve bu ayetten hareketle teyemmümün hükümleşmesini belirleyen ayeti kerimeye bir bakalım.

﴿ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ، وَلَكِنْ لِيُطَهِّرَكُمْ، وَلِيَتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾.

"Allah sizi zorlamak istemez, Allah sizi arıtıp üzerinize olan nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz." (1)

Bakara suresinin son ayetlerindeki hastanın oruçtan ari tutulması ve yolcunun iftar edebilmesi için verilen ruhsatla ilgili ayette ise

﴿ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾.

"Allah size kolaylık ister zorluk istemez" (1)

Evlilikde mahramiyetler konusunu işleyen ve Allah Teala'nın hür kadınlarla evlenemeyenlere mü'min köle kadınlarla evlenmelerine ruhsat verdiği ayetin son kısımları da şöyledir.

﴿وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا﴾.

"İnsan zayıf olarak yaratıldığından Allah sizden yükü hafifletmek ister." (2)

Ahkam ve emirlerin zikredildiği hac suresinin son ayetlerine de bakalım.

﴿هُوَ أَجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾.

"...babanız İbrahim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır..." (3)

Dinde aşırılığı haram kılan ve güzellikleri yasaklayanları kabul etmeyen daha bir çok ayetler mevcuttur.

Hız Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmaktadır. "Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin korkutmayın."

"Siz ancak kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz yoksa zorlaştırmaya değilseniz"

"Ben müsamahalı bir dinle gönderildim."

Kullukda aşırılığa giden veya güzellikleri haram kılanlar reddedilip protesto edildiği gibi yukarıdaki hadisler bu tür davranışlarda bulunmanın peygamberin sünnetinden ayrılmak olacağını belirtiyor. "Sünnetimi terk eden benden değildir." Peygamber (s.a.v) hükümlerin verilmesinde aşırı gidenleri itidale ve orta yolu takibe çağırıyor. Böylece hakta aşırı gidilmeyecektir. Bunun için Allah Resulü bazılarına şöyle sesleniyor. "Bedeninin sende hakkı var. Ailenin sende hakkı var. Eşinin sende hakkı var. Her hak sahibine hakkını ver."

1) Bakara, 185

2) Nisa, 28

3) Hacc, 78

b)- İçinde yaşadığımız asırda, maddiyat ruha, bencillik başkasını tercih duygularına, çıkarıcılık ahlaka nasıl baskın çıkıyor? Kötülüğe olan revaç, haktan sapma ne kadar çoğaldı? Dinine sarılan elinde ateş tutar gibi olmuş. Her taraftan: Sağdan soldan, arkadan önden küfür dalgalarına maruz kalıyor mı'minler! Küfür kasırgası dinin kökünü kazıma amacıyla. Dini, bir daha geri dönülmesi mümkün olmayan bir noktaya getirmek istiyor.

Küfür esintilerini hareketlendiren büyük güçler var. Onlar gerek maddi ve gerekse diğer yollarla destek veriyorlar. Bu esintiye kapılanlara şehvet yollarını kolaylaştırıyorlar. Hatta makamlar verip dereceler elde edebileceği yolları açarak onlar sayesinde küfrün yaygınlaşmasını sağlıyorlar.

Böyle bir toplumda müslüman bir fert, kasvetli bir hayat yaşar. Hatta daima kendini savaş ortamında hisseder. Anlaşabilecek çok az insan bulabilir.

Fetva veren kişilerin, güçleri yettiğinde kolaylaştırmaları ve ruhsatı azimetten daha fazla gözetmeleri gerekir. Sebep; dine rağbeti artırmak ve güçlü adımlarla bu yolda yürümeyi sağlamak içindir. İmam Nevevi 'Mecmu' adlı kitabının önsözünde büyük imam -fıkıh, hadis ve takva imamı- Süfyani Servi'nin şu hikmetli sözlerini naklediyor. "İlim güvenilir kimselerden bir ruhsattır. Zorlamaya gelince, her ilim sahibi kişi onu kolaylaştırıp güzelleştirir."

Süfyani Servi'ye göre alim, ilminde ve dininde güvenilir olması şartıyla Allah'ın kullarına ruhsat ve kolaylığı seçer.

Sahabe ve onları takip edenlerin metodu da; insanlara kolaylığın ve yumuşaklığın öngörülmesi metodudur. Daha sonra devre devre gelen alimler arasında ise zorlaştırma mantığı yerleşmiş, öyle ki bu mantık son devir alimlerinin tabiatı haline gelmiştir.

El-Hafız Ebu'l-fadl bin Tahir; 'Es-Sima 'adlı kitabında Ömer ibn-i İshak'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir. Peygamber (s.a.v)

in ashabından yaklaşık ikiyüzden fazlasıyla karşılaştım ve onlardan daha ihlaslı ve daha toleranslı bir kavim görmedim.

Aynı şekilde Selef alimleri de, zorluğu kendileri uygular, insanlara gelince onlara kolaylığı ve hafifliği gösterirlerdi.

Şafi alimlerden İmam Müzni hakkında şu övgü dolu sözler söylenir O, takva konusunda kendini oldukça zorluğa koşan bir insan olduğu halde aynı konuda insanlara toleranslı tavsiyelerde bulunurdu.

Tabiinden imam El-Celil Muhammed bin Şirin öğrencisi Avn'e şöyle demiştir." Muhammed (s.a.v) bu ümmetin insanlarına en toleranslısı idi. Kendine ise çok zor koşan bir insandı."

Onların dönemi dine yönelik zamanydı. İnsanların dinden döndükleri bir çağda nasıl bunlar meydana gelsin? Bizim insanlara soluk aldırarak ve onları bu konularda rahatlatarak tedbirleri almaya götürecek şeylere oldukça ihtiyacımız var.

Ben, 'Usul'de zorluğun çıktığı yerlerde kolaylıklar getirmeyi tercih ettim.

Bundan, kerhen de olsa insanlara kolay gelsin diye bir takım manalar ve hükümler çıkarmak için delilleri evirip bükme gibi bir mana anlaşılmamalıdır.

Hayır, benim anladığım kolaylık, muhkem, sabit hükümleri ve kesin şer'i kaideleri çarpıtmak değildir. Bilakis delillerin, hükümlerin ve islamın genel ruhu ışığında kolaylığa gitmektir.

Bundan dolayı banka ve başka yerlerden alınan faizlerin haram kılınması konusunda her hangi bir musamahaya gitmedim. Biliyorum ki, bunu ihmal eden herkese meydan okuyacak kesin, açık deliller vardır.

Sigara içilmesi konusunda da -genel bir bela olmasına rağmen- herhangi bir musamaha göstermedim. Çünkü, şer'i hükümlerin sigara içilmesini yasakladığını biliyorum.

Bir çok konuda musamaha gösterdim. Çünkü, haramlıklarına delil olacak karineler bulamamıştım.

Talak konusunda Şeyhul' İslam İbni Teymiyye ve onun talebesinin görüşlerini seçtim. Onların görüşlerinin islamın ruhuna ve şeriatın maksatlarına uygun olduğunu gördüm. Kur'an ve Sünnet'in delillerini alıp araştırarak bu yolda yürümeye devam edeceğim.

Genellikle, benzer iki görüş olduğu zamanlar; biri daha kapsamlı ve diğeri daha kolay ise, ben daha kolay olanla fetva vermeyi tercih ederim. Peygamber de iki durum arasında herhangi bir beis olmayacaksa en kolay olanı tercih ederdi.

Daha kapsamlı olan hükme gelince; fetva veren kişi bunu kendi nefsi için tercih edebilir. Ya da ihtiyatlı davranmaya özen gösterenlere bununla fetva verebilir. Tabi ki, onların da aşırılığa gitmeyeceklerinden emin olduğu müddetçe...

İnsanlara günümüz diliyle hitap etmek:

Üçüncü Olarak: Şart gördüğüm bir başka konu da insanlara onların anlayacağı dilde konuşmaktır. Özellikle zor ıstıhlardan, garip sert cümlelerden kaçınılmalı, kolaylık ve dikkat çekicilik amaçlanmalıdır.

İmam Teymiyye'den şöyle dediği nakledilmiştir: İnsanlara onların bildikleri şeylerle anlatın. Öyle bir davette bulunun ki sizi inkar etmesinler. Siz onların Allah ve Resulünü inkar etmesini ister misiniz?

Allah Teala şöyle buyurmaktadır:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ﴾

"Kendilerine apaçık anlatabilsin diye, her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik..." (1)

Her asrın kendine has bir lisanı vardır. Bu dil o asra bir imtiyaz kazandırır ve kasdedilen düşünceler anlatılır. Asrımızda in-

sanlarla konuşmak isteyen bir kişinin onların dillerini anlayıp bu dille onlara hitap etmesi gerekir.

Dille kastedilen şey, bir toplumun düşüncelerini anlattıkları mücerret kelimeler değildir. Bundan daha manidar şeylerdir. Düşünce özellikleriyle ve anlatıp anlayabilme metodlarıyla alakalı bir içeriğe sahiptir.

Asnımızın dili çok şeyler istiyor. Fetva verecek kişinin bunlara riayet etmesi gerekir.

a)- Akıllara hitap etmek, yoksa mübalağa yaparak insanların duygularını coşturmak değil. İslam'ın en büyük mucizesi; Kur'an'dır. Allah insanlara O'nunla meydan okuyor, yoksa Peygamber (s.a.v)'de görülen harkulade olaylarla meydan okumuyor. İnsanlık, İslam'a olduğu kadar, aklın ve ilmin saygı duyduğu başka hiç bir din tanımamıştır.

b)- Uslup ve ibare seçilirken zorlukların kaldırılması. Bunun için ben kolay ve anlaşılabilir bir dil kullandım. Bazı lafızları veya genel deyimleri niyetimi açıklamak için kullandım. Beni izleyen ve dinleyen herkes tek bir kültür ve fikirde olan insanlar değildirler. Profösörler, üniversite öğrencileri, tüccarlar, işçiler vardır. Hepsinin de niyetimi anlaması gerekir. Farklı kültürlerle konuşmak zor bir iştir. Elimden geldiğince bu konuda gayret sarfettim. Ben her işte itidali ve orta yolu takip eden bir mü'minim. Hiç bir zaman yüksek kültür seviyesine çıkıp da kültür seviyesi düşük olanları kaybetmek istemedim. Aynı şekilde kültür seviyesi düşük (avam) insanların seviyesine inerek kültür seviyesi yüksek (havas) insanları da kaybetmek istemem.

Hedefim, kültürlü insanları tatmin etmek kültür seviyesi düşük olanlara ise meseleyi kavrayabilmek olmuştur. Bu benim hayatım boyunca izlediğim metottur. Daima bu metodu takip etmeyi yeğlerim.

c)- Hükümleri, hikmet ve sebepleriyle birlikte anlatmak ve insanın genel felsefesiyle ilintilemek. Genel bir nitelik olarak fetva-

larımnda ve yazılarımda kullanmayı gerekli gördüğüm metot budur. Sebepleri ise şunlardır.

Birincisi : Kur'an'ın ve Sünnet'in metodu olması...

Kur'an hayz hakkında -Peygamber (s.a.v)'den sorulduğunda- şunları söylüyor.

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَىٌّ فَاعْتَرِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ﴾.

"Ey Muhammed! Sana kadınların aybaşı halinden sorarlar, de ki: O bir ezadır. Aybaşı halinde iken kadınlardan el çekin, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın." (1)

Peygamber'in, (sav) görevi, ayetin başında bulunan illetin (yani "eza"nın) hükme (yani "elçekme"ye) sebep olduğunu açıklamaktır.

Ganimetlerin paylaşılmasında ona hak kazananların; yetimler, miskinler, yolda kalmışlar olduğu ayette belirtiliyor. Bunun hikmetini Allah Teala şöyle açıklıyor.

﴿كَى لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ﴾.

"...Taki içinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşan bir devlet olmasın..." (2)

Yani mülkiyetin, sadece zengin bir tabaka elinde dönüp durması diğer tabakaların mahrum kalmasına sebep olur. Derken kapitalizm kendini en belirgin bir şekilde ortaya çıkarmış olur.

Kur'an'ın sebep ve hikmetleriyle yapılmasını emrettiği ibadetleri, her selim fıtrat sahibi ve rüştüne ermiş kişi kabul eder

Namaz hakkında :

﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾.

1) Bakara 222

2) Haşr, 7

"...muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve fenalıktan alıkor." (1)

Oruç hakkında;

﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

"...umulur ki sakınırsınız."

Zekat hakkında;

﴿تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾

"...kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al." (2)

Hac hakkında;

﴿لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ﴾

"Taki kendi menfaatlerine şahit olsunlar ve belli günlerde Allah'ın adını ansınlar..." (3)

Bunun bir örneği; oruçluyken karısını öptüğü için korkuyla yanına gelen Hz. Ömer'e söylediği sözdür: "Ağzını ve burnunu çalkalamayan orucuna bir zarar verir mi? O da:

"Hayır! dedi.

Bütün bunlarla şunu öğretiyordu. Mahzurlu davranışlara götüren herşey mahzurlu olmayabilir. Öpmek karı koca arasındaki cinsel ilişkinin başlangıcı olabilir ama bu durum cimaya dönüşmediği sürece (yalnızca öpmek olarak kaldıysa) oruca bir zarar vermez. Nasıl ki, ağza su koymak içme işleminin başlangıcı olduğu halde içilmediği sürece bir zarar vermezse...

Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Bir kadının üzerine onun teyzesini, halasını, kızkardeşini veya erkek kardeşinin kızını nikahlamayın. Şayet böyle yaparsanız akrabalıklarınızı

1) Ankebut, 45

2) Tevbe, 103

3) Hacc, 28

koparmış olursunuz." Önce Allah Resulü (s.a.v) hükmü bildiriyor. Ardından haram kılınmasındaki hikmetleri sıralıyor. Hikmet; kadınlar arasındaki sürtüşmeler neticesinde Allah'ın emrettiği sıla-i rahmin kesilmesine sebebiyet vermesidir.

Beşir bin Sa'd'ın sözü de buna benziyor. Evlatlarından bir kısmına iyilikte bulunup diğerini ihmal etmişti. Resulullah ona şöyle dedi: Onlar sana itaat konusunda eşit değiller mi? O; evet, dedi. Bunun üzerine Peygamber de; evlatların arasında adaletli davran, buyurdu.(Buhari ve Müslim) Kur'an ve Sünnet'te bu gibi pekçok hükümler bulunmaktadır. Allah ve Resulü'nün sözleri, sebebi hikmeti bilinmese dahi, onlar hayırdan başka birşey söylemeyeceklerine göre başlı başına delildirler.

İkincisi: Çağımızda, şikayette bulunanla şikayet edilen oldukça fazladır. Artık insanlardan çoğu hükümlerin kaynaklarını bilmeden hemen boyun eğip kabul ediyorlar. Hikmetini ve hedefini araştırmıyorlar. Özellikle, kaynağı olmayan dualar ve ibadetler hususunda...

Asrımızın ve bu asırda yaşayan insanların özelliklerini bilmemiz gerekiyor. Şer'i hükümlerde, Allah Teala'nın şeriatında yatan hikmetleri açıklayarak onları zorluktan kurtarmamız gerekir. Böylece onlar da şer'i hükümleri rıza göstererek ve gönül rahatlığıyla kabul ederler. Şüphe duyanların şüphesi kalkarken mü'minlerin de imanı artar.

Aynı zamanda insanları tatmin etmek zorundayız. Allah Teala, kendisine kulluğu hakkıyla yerine getirmeleri için, dilediği şeylerle kullarını mükellef tutabilir. Yaratıcı olan O olduğu için emir verme yetkisi de O'na aittir. Dolayısıyla O'nun emir olarak koyduğu yasalara itaat, haber verdiklerini de tasdik etmek gerekir. Her ne kadar hükmünün sebebi ve künhü bilinmese de evvel emirde "işittik ve iman ettik" ardından da;

﴿آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا﴾.

"Hepsinin Rabbimizin katından geldiğine iman ettik." demek gerekir.

Allah Teala hiç bir şeyi hikmetsiz ne emreder ne da yasaklar.

Bu, kesin ve değişmez bir hükümdür. Biz hiçbir zaman Allah'ın hikmetlerini tafsilatıyla anlatma gücüne sahip olamayız. İnsanın yaratılışı üzerine kurulan imtihanın gereğidir bu.

﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ﴾

"Biz insanı katışık nutfeden yaratmışızdır. Onu deneriz; bu yüzden, onun iştirkesini ve görmesini sağlamışızdır." (1)

İnsanlara faydası dokunmayacak konulardan

kaçındım:

Sıkıca takip ettiğim kaideler şunlardır: İnsanlara faydası dokunmayacak şeylerle kendimi meşgul etmemek. Ancak onların faydasına olacak ve yaşadıkları hayatla bağlantısı olan konular üzerinde durmak.

Tartışma ve çekişme oluşturmak, güzel konuşarak milleti etkilemek, veya karşıdaki insanı imtihara tutmak, onu toplumda aciz bırakmak amacıyla ya da kimsenin hoşlanmayacağı konulara dalmak, insanlar arasında fitne ve kin tohumları oluşturmak ve buna benzer şeyler için sorulan sorulara ilgi göstermediğim gibi dikkatimi dahi vermem. Çünkü bu tür şeyler fayda yerine zarar verir. Bir şeyi yapmak yerine yıkar. Toplamak yerine dağıtır.

Bazı kimseler de, içinden çıkılması zor bazı sorular sorarak çözümünü isterler. Mesela; 'Niyet etti ama namaz kılmadı. Namaz kıldı ama niyet etmedi.' ya da 'Yalan söyleyen bir toplum Cennete girdi. Doğru söyleyen bir toplum ise Cehennem'e girdi.' ve buna benzer sorular. Bu tür soruları da çöp sepetine atar gibi cevaplar veririm. Çünkü onlarla uğraşmak boş insanların yapacağı işlerdendir.

Gaybi konularla alakalı bu tür soruların yöneltilmesi onları kesin hatlarıyla bildiren nasların bulunmamasından kaynaklanır. Akli gücün kaldıramayacağı, kapalı dini ve akidevi bu tür sorulara cevap verilip üzerinde olduğundan fazlaca durulması bir çok kimşenin aklının karışmasına yol açabilir.

Bunlar, benim cevap vermekte itina göstermediğim konulardır. Cevap veriyorsam da; ya doğacak herhangi bir şüpheyi izale etmek ya yanlış inançlara cevap vermek ya bir kaideyi hatırlatmak ya da bu konudaki yanlış anlayışları düzeltmek içindir.

Bu konuda İmam Şihâbu'd-din el-Karrâfi şöyle söylüyor: Bir müftiye, "Allah Resulü (s.a.v) veya rububiyetle alakalı veya din büyüklerinin dahi bilemeyeceği müteşabih ayetler, dinin ince meseleleri hakkında sorular yöneltildiğinde, şayet soruya cevap vermek: faydasız, gereksiz ve meşguliyetten öteye bir şey ifade etmeyecekse müftinin kesinlikle cevaplamaması ve karşı olduğunu açıkça ifade ederek şöyle demesi gerekir; sana faydası dokunacak konularla uğraş ve işlerinle alakalı şeyleri sorup öğren. Sorumluluğu üzerine düşmediği için, senin helakına vesile olacak konulara dalma.

Şayet soru yöneltenin o konuda herhangi bir şüphesi varsa, aklına takılan şüpheyi gidermek gerekir.

Şihap devamla şöyle diyor: Müftinin kendisine soru soran kişiye yazıyla değil de konuşarak açıklaması daha güzeldir. Dil, kalemin anlatamayacağını anlatabilir. Dil canlıdır, kalem ise cansız. İnsan Allah'ın kuludur. Allah'a en yakın kul, O'na ibadette en fazla haz duyan kişidir. Özellikle din ve akidede."

Yöneltilen sorunun ciddiyetini hissettiğim de radyoda ve televizyonda beni dinleyenlerin kafasında şüphe bırakmamak, meselelerin kaynağına inip bilgi edinebilmek için çoğu kez soruyu yönelten kardeşlerimizden beni yalnız başıma bırakmalarını isterim.

Şu tip sorularla pek o kadar ilgilenmem; ehli beyt ve sahabe - Allah onlardan razı olsun- arasında fazilet karşılaştırması yapmak ve aralarındaki ihtilaflardan dolayı meydana gelen olayların sebep ve sonuçlarını araştırmak. Bunları yararsız ve faydasız konular olarak değerlendiriyorum. Onların hepsini Allah'a emanet ediyor ve aralarında meydana gelen olaylar hakkında 'Allah Teala hüküm versin' diyorum.

Raşit halife Ömer bin Abdulazize, 'Sıffin Savaşı' hakkında sorulduğunda o şu cevabı vermiştir; "O savaş Allah'ın elimin bulaşmasına izin vermediği bir kandır. Bu meseleyi konuşarak dilimi (kanla) lekelemek istemiyorum." (*Şatibi, Muvaḥḫat. cilt. 4, saife. 320*)

Bazı kimselerin alevlendirmeğe çalıştıkları şu konular hakkında bir çok mektup aldım; Allah katında Ebu Bekir mi yoksa Ali mi daha üstündür? Hangisi hilafete daha layıktır?

Allah Resulünün kızı Fatıma'mı yoksa O'nun eşi mü'minlerin annesi Hz. Aişe mi daha üstündür?

Mesela; Peygamberler arasında üstünlük karşılaştırmaları. Hz. İsmail ile Hz. İshak veya Hz. Musa ve Hz. İsa gibi...

Öğrenmek için sorulmayan bu tür sorulara cevap vermemek günah olmaz. Bu tür faydasız soruların cevaplandırılması için uğraşıp görüşlerini belirtenler yaka-paçalarını bir daha zor kurtarabilirler.

Bu tür soruları cevaplarken hep şunu söylerim; Bunlar, - daha bizler küçük öğrencilerken- hocalarımızın kalem tutmasını öğrenmemiz için bizden sıkça yazmamızı istedikleri konulara benziyor. Mesela; gece ile gündüz arasındaki üstünlüklerin karşılaştırılması, yazla kış arasındaki üstünlükler, yerle gök arasındaki üstünlüklerin karşılaştırılması ve daha bunlara benzer basiret sahibi kişiler nazarında hiç bir mana ifade etmeyen konular...

Allah ve Resulü, Beni İsrail'i çok soru sormalarından, pey-

gamberlerine muhalefet etmelerinden, ve gereksiz şeyler hakkında peygamberlerine sorular sorarak, faydası olmayıp sadece kendilerine yük olacak şeylerin peşine düşüklerinden dolayı ayıplamaktadır. Allah Teala Kur'an'da, onların gereksiz yere çok soru sormalarını ve ineği boğazlamak istemediklerinden dolayı başlarına gelenleri anlatmaktadır.

Allah Teala'nın bu kıssaları anlatmasının tek sebebi bizim ibret ve öğüt almamız içindir.

Ben, rüya tabir etmekten daima kaçınmışımdır. Bu konuda gelen sorularıda cevaplamam.

Çok defa açık açık şunları söylerim; Benim için önemli olan, hükümlerin açıklanmasıdır, yoksa rüyaların yorumu değil. Çünkü, hükümlerin olduğu bir nokta ve dayandığı kaynakları vardır. Rüyalara gelince, onların herhangi bir kaide ve kuralı yoktur. Yorumu şahıslara, şartlara ve zamana göre değişebilir.

Genellikle rüyalar için yapılan yorumlar tahmin ve zanlardan ibarettir. Bir de Allah'ın feraset sahibi kıldığı ve olayların yorumlarını öğrettiği kimseler vardır.

﴿وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالَمِينَ﴾

"...biz böyle rüyaların yorumunu bilmeyiz..." (1)

Bu konuda sorular yöneltenlere şu cevabı vermeyi yeğliyorum; Ben Hz. Yusuf değilim. Yusuf el-Kardavi'yim. Allah, bu vasfı O'nun bir özelliği haline getirdi. Bir başkasına öğretmediklerini O'na öğretti.

Gerçekte ben, rüya yorumlamasını da beceremediğim gibi becermek için herhangi bir gayretim de olmadı. Şayet olsaydı vaktimin büyük çoğunluğu boşa geçerdi. Çünkü insanların rüyaları bitmek tükenmek bilmez. Yorumuna da çok ehemmiyet verirler. Özellikle hayat ve düşünce yapılarında önemli konuma oturttukları rüyalarla meşgul olan kadınlar...

Kurallara aşırı bağlananlarla, kurallardan uzakla - şanlar arasında mü'tedil bir yol takip etmek...

Takip ettiğim metodun özelliklerinden biri de; daima orta yol- dan ayrılmamak. İfrat ile tefrit arasında mü'tedil kalmak. Gelişime uyarlamak iddiasıyla, islami hükümleri her defasında parça parça etmeyi amaçlayanlarla, eskileri ta'zim için verilen fetvalar ve görüşlerde ısrar edenler arasında orta bir yol takip ederim.

Gelişimin uşakları.

Hiç bir şeyin tek bir halde kalmasını ve daha önce konulduğu gibi devam etmesini istemeyenlere geelim; onlar dünyanın geliştiğini ve hayatın durmadan değiştiğini savunarak tezlerini kabul ettirmeye çalışırlar. Bunlardan bir kısım edebiyatçılar dini, dili, güneşi ve ayı değiştirmeyi eğlence addederler(!)

Faiz, önceden haramdı. Çünkü eskiden faizi alan zengin ve güçlü iken faiz veren ise yoksul ve muhtaç insanlardı. Fakat şimdi durum bunun tam tersi faizi alan işçi veya muhtaç durum- daki memur gelirlerinden belli bir parayı bankaya yatırıyor. Daha sonra da belli bir kar elde ediyor. Bu karı veren banka; yani eski- nin tam tersine zengin ve güçlü olan. Yatırılan mevduat oranında kar veriyor.

Öyleyse Kur'an ve Sünnet'in büyük günahlardan kabul edip yapanları da Allah ve Resulüne savaş açmak olarak ilan ettiği faiz hakkındaki hükmün değiştirilmesi yeniliğin bir gereğidir. Hiç bir aklın ve delilin kabul etmediği bu düşünce, haram dairesinde olan herşeyin ve bilinen tüm günahların işlenmesini meşru sayar.

Yenilikcilerin dayandıkları deliller sihhatten uzak ve dalave- reler üzerine kurulmuştur. Onlar faizin haram kılınmasının sebe- bini, kendi anladıkları ve tasavvur ettikleri sığ kalıplara sıkış- tırma yetkisini nereden alıyorlar?

Faizin haram kılınmasının bir çok yönleri vardır. Ekonomik, siyasi ve ahlaki yönü. Bu alanlarda ihtisas sahibi kişiler çeşitli kitaplar, risaleler ve araştırmalar yapmışlardır. Daha fazla bilgi edinmek isteyenlerin bu kaynaklara muracaat etmeleri yerinde olur.

Bankadan faiz alınmasını zayıfların istifadesi için yararlı olduğunu düşünmek kesinlikle akılcı bir yaklaşım değildir.

Bankada senelerce paralarını biriktiren nice milyonerler var. Bunlar, oldukça büyük kazançlar sağlıyorlar. Para miktarı artıp vade müddeti uzadıkça kar da artıyor.

İhtiyaç sahiplerine gelince onlar bu sömürgeci bankalardan ancak bir ekmek kırıntısı pay alıyorlar...

Faizi, istifade edilebilecek bir yol olarak düşünmek, adil bir düşünce olmaz.

Ne gariptir ki, fetva ile uğraşanlar, fıkıh adı altında bu tür kazançlara gerekçe ararlar. Aynı zamanda 'Yeni İktisad İlmi' ve 'Yeni İktisat Mantığı' adıyla çağdaş profösörler onların ileri sürdükleri gerekçelere gereken cevapları vermişlerdir.

Bu misalleri, kendilerini 'Gelişim Putuna' adayan uşakların verdikleri fetvalara ve Allah'ın kat'i naslarını değiştirerek içtihat yaptıklarını iddia eden ahmaklara birer örnek olsun diye verdim.

Kat'i olan delillerde içtihat yapmak helal değildir. İctihat, sadece zanni olan konularda yapılır.

Kulluğun bu şekli kayda değer olsa gerek. 'Gelişim' dediklerin de, bir konuşmasında kadınlarla erkekler arasındaki eşitlikten bahseden bir Arap lideri şunları söylüyor: "Dikkatlerinizi bir eksikliğe çekmek istiyorum. Ben elimden geldiğince bu eksikliğin giderilmesi için her yolu deneyeceğim. Yani erkeklerle kadınlar arasındaki eşitliğe işaret etmek istiyorum. Okullarda, işyerlerinde, tarlada olduğu gibi polis görevlerinde de tam bir eşitliğin olması gereklidir. Oysa kadınlar daha mirasta bile eşit haklara sahip değiller. Erkeğe mirasta iki kadının payı düşmekte. Bu pren-

sip, kadına karşı bir güç elde ettiğinde erkek için bir gerekçe olur. Kadın bilfiil, erkekle kadının eşit haklara sahip olduğunu söyleyerek erkeğe müsamaha vermeyeceği bir toplumda yerini alacaktır. Daha önce kız çocukları diri diri toprağa gömüyorlardı. Aşağılayıcı muamele yapılıyordu. Ama bugün, çalışma meydanlarını doldurdular. Yaş bakımından en küçükleri bile eğitim görebiliyor. Bu meselenin çözümünde içtihat yolunu takip etmemiz mantıklı değil mi? Ya da toplumun kaçınılmaz değişimine göre şer'i hükümleri değiştirme imkanına yönelmemiz doğru olmaz mı?

Daha önce de ayetin mefhumundan içtihat yaparak ve 'İslam, ümmetin maslahatına olacak konularda imama, mübah olan ameli ibtal edebilme yetkisi verir' kaidesini itibara alarak taaddüd-ü zevcatı kaldırmıştık. Hakimin mü'minlerin emiri olması vasfıyla, toplumun ve adalet mekanizmasının gelişimine ve hayat tarzına göre hükümleri geliştirmeye hakkı vardır." (*Habip Burgiva. Bu konuşmasını 18 Mart 1974 yaptı.*) Daha sonra bu konuşma 'İslam, amel ve içtihat dinidir' adıyla yayınlandı. Biz de bu çarpık görüşleri 'İslami Hükümlerde İctihat' adlı kitabımızda cevapladık. (*Baskı. Daru'l Kalem Dileyen oraya müracaat edebilir.*)

Fetvada tutucu olanlar.

Yukarıda gördüğümüz 'çağdaşların'(!) yanısıra -ki bunlar 'gelişme' diye tutturdıkları yolla her şeyin değişmesini isteyenlerdir- bir de, insanlara neredeyse herşeyi haram kılacak kişiler var. Bunların ağızlarına ve kalemlerine dolanan hep 'haram'. Hem de kelimenin tehlikeli boyutuna bakmadan ya da haramlılığı konusunda sağlıklı bir nasa ve hükme de dayanmadan ağızlarına geldiği gibi söylerler.

Kadının çalışması haram, şarkı söylemek haram, musiki dinlemek haram, heykel yapmak haram, televizyon haram, resim çizmek haram, kooperatif kurmak haram!..

Hayat tümüyle haramların üstüne kurulu. Kur'an, sünnet ve selef-i salihin 'Haram' ifadesinin kesin bir delili bulunmadan sıkça ve uluorta kullanılmasını yasaklamışlardır.

Allah Teala şöyle buyurmaktadır.

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا، قُلِ اللَّهُ أَدْنَىٰ لَكُمْ أَمْ عَلَىٰ اللَّهِ تَفْتَرُونَ﴾.

"De ki: Allah'ın size indirdiği rızkın bir kısmını haram, bir kısmını helal kıldığınızı görmüyor musunuz? De ki: Size Allah mı izin verdi, yoksa Allah'a karşı yalan mı uyduruyorsunuz?" (1)

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا﴾

"Dilleri, güzel şeylerin kendilerine ait olduğunu yalan yere söyler durur" (2)

﴿عَلَىٰ اللَّهِ الْكَذِبُ، إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَىٰ اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ﴾.

"De ki: Allah'a karşı yalan uyduranlar, kurtuluşa erişemezler." (3)

İbn-i Kayyım şöyle demiştir: "Müftünün, bu helaldir, şu haramdır, ötekisi vaciptir veya mübahtır diyerek Allah ve Resulü adına çözüm getirmesi caiz değildir. Ancak Allah ve Resulünün o konu hakkında helalliğine, haramlığına, vacipliğine veya mübahlığına dair bir hükmü varsa bunları söylemesinde herhangi bir sakınca olmaz.

Bir kişi kalkıpta taklidinde bulunduğu bir alimin kitabında yer alan hükümleri Allah ve Resulü'nü bir kenara bırakarak delil olarak getiremez ve insanlara onlarla hüküm verme selahiyetine de sahip değildir. Allah ve Resulünün hükmüne göre onun hiç bir ilmi yönü yoktur.

1) Yunus, 59

2) Nahl, 62

3) Yunus, 69)

Allah bunu helal kıldı veya şunu haram kıldı diyerek, sonra da Allah Teala'nın; sen yalan söyledin ben ne onu haram kıldım ne de diğerini helal kıldım suçlamasına maruz kalmamak için, selef alimlerinden hiç kimse bilmediği ya da gelişi güzel hiç bir konuda yukarıdaki ifadeleri kullanmamıştır.

Büreyde bin El-hasip'den gelen bir hadiste (Sahih-i Müslim'de geçiyor) Allah Resulü şöyle buyurmuştur: "Bir kaleyi çevirdiğinde senden Allah'ın ve Resulünün hükmüne göre meseleyi çözmeni isteyeceklerdir. Eğer sen onlar hakkındaki Allah'ın hükmünü ortaya koyup, koyamayacağını bilmiyorsan Allah ve Resulü'nün hükmünü vermek yerine kendi görüşüne ve arkadaşlarının görüşüne göre meseleyi çöz"

İmam Malik şöyle buyurmuştur "Ne selef'ten ne de onlara uyanlardan bir kimse şu ifadeleri kullanma cesaretini gösterememişlerdir 'Bu helaldir ve şu haramdır. 'Kullandıkları ifadeler sadece şöyleydi.'Bunu yapmandan hoşlanmıyorum veya şöyle yapman güzeldir.' Helal ve haram gelince; şayet helal ve haramlığına dair herhangi bir nas yoksa bu Allah ve Resulüne iftira demektir. Allah Teala şöyle buyurmuştur:

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ...﴾

"De ki Allah'ın size indirdiği rızkın bir kısmını haram, bir kısmını helal kıldığınızı görmüyor musunuz?"
(1)

Çünkü helal Allah ve Resulünün helal kıldığı, Haram da yine onların haram kıldığı şeylerdir."

İzahlarla ve açıklamalarla fetvanın hakkını vermek.

Sorulara cevap verirken eski ve yeni alimlerin sık sık kullandıkları; bu caizdir veya değildir, helaldir veya haramdır, hakdır ya da batıldır. Metotları tercih etmem. Bu tür metotlar kestirmeye kaçmak ve uzun ifadelerden kaçınmak için kullanılır. Oysa fetva makamında bulunan her zaman araştırmacıdır.

İbn-i Hamdan da 'Sıfat-ı fetva, müfti ve müstefti' adlı kitabında aynı şeyleri anlatmıştır. Mesela bazı alimlere; şöyle yapmak caiz midir? diye sorulduğunda, onlar da kısaca; hayır, diye cevap verip bu haliyle fıkıh kitapları yazmışlar.

Bu tür kısa ve özlü cevaplar bazılarına göre bazı durumlarda caiz olsa da, havasın ve avamın okuduğu herhangi bir gazetede veya dergide veyahutta kitapta yazılması caiz değildir.

Sorulara cevap verdiğim zaman, kendimi bir müfti, öğretici, düzeltici, doktor ve mürşid olarak görüyorum.

Tabi kendimi böyle görmem, bazı soruların cevaplarını daha geniş açıklamamı, izah etmemi ve tahlilden geçirmemi gerektiriyor. Böylece; bilmeyen öğrenir, gafil olan uyarılır, şüphelinin şüphesi giderilir, tevbe eder, kibirlinin kibri kırılır, alimin ilmi, mü'minin de imanı artar.

Açıklamada takip ettiğim metotları belirtmekte her hangi bir sakınca yoktur. Daha önceki sayfalarda bunların bir kısmına değinmiştim.

a)- Delili verilmeyen fetvanın hiç bir anlamı kalmaz. Hatta İbn-i Teymiyye'nin dediği gibi fetvanın delili, güzelliği ve ruhudur. Deliller getirilmedi mi bu durum, kişinin zihnini çelişkilerden kurtarmak yerine muhalif görüşlerin kendi delillerini isbatlamak için münakaşa ortamını sağlar...

b)- Delili verilmeyen bir hükmün hikmet ve illeti bir şey ifade etmez. Özellikle de yaşadığımız şu asırda. Şer'i hüküm olmasındaki hikmet, helal veya haram kılınmasındaki sır anlatılmadan da fetva vermek yavan aşa benzer ki, onun da ne tadı olur ne tuzu. Hikmet, ve sebebi bilinirse tad hissedilir. Bu hususta şöyle denir; ' sebep bilinirse, hayret yok olur.

c)- Çoğu durumlarda faydasına inandığım şu metodu da kullanırım: Herhangi bir konuda islamın bakış açısıyla diğer dinlerin veya felsefi görüşlerin bakış açılarını birbirleriyle mukayese etmek.

Şair şöyle demiştir:

Birşeyin güzelliği zıddıyla ortaya çıkar.

Bir başka şair de:

Her şey zıddıyla ayrılır, demiş.

Mutmain bir kalp ve içtenlikle şunu söylemek isterim; İslamı enine boyuna araştıran sonra da İslamın dışındaki diğer semavi din ve felsefi akımlardan haberdar olanlar, İslam'ın, Allah'ın ebedi metoduyla ayakta kalabileceğini aksine başka hiçbir şekilde ayakta kalmasının mümkün olamayacağını anlayabilirler. Noksanlıkların, heva ve heveslerin karıştığı çekişmelerin bitmediği diğer beşeri nizam ve metodlarla Allah'ın metodu arasında mukayese yapmanın hiçbir sakıncalı tarafı yoktur.

İnsanların Allah'ın yarattıklarını kullanarak yaptıkları hani nerede ?

Kılıç dilden keskin dense de,

Görmez misin kılıcı

Gücü (kadar) hakir görür insanı

d)- Benim planım da aynı şekildedir; yöneltilen sorulara cevap vermeden önce konuyla alakalı bir giriş yaparım. İbn-i Kayyım; hüküm insanların alışık olmadığı türden şeyler ise öncelikle fetvayı verecek kişinin açıklamalarına yavaş yavaş giriş yapması ve bir takdim sunması gerekir. Mesela, konu hakkında delil getirmek ve delil sunmak gibi...

Allah Teala'nın kitabındaki metod da budur. Al-i imran suresinde Meryem kıssasını okurken rızkın Hz. Meryem'e geldiğini nasıl görüyoruz. Zekeriya şaşırıp sorar.

﴿يَا مَرْيَمُ أَنْنَىٰ لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ

حِسَابٍ﴾.

"...Ey Meryem! Bu sana nereden geldi? dedi, O da: Bu Allah'ın katındandır. cevabını vermişti. Doğrusu

Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır."(1)

Ayet aynı zamanda Hz. Zekeriya ve karısının kıssasına bir giriştir. Hz. Zekeriya yaşlı bir ihtiyar, hanımı da kısır olduğu halde Allah onlara Hz. Yahya'yı vermişti.

Hz. Meryem'e gelen rızık, zamansız olsa da Zekeriya'yı Allah'dan bir rızık istemek için duaya doğru yöneltiyordu.

Aynı şekilde Zekeriya'nın kıssası da, Hz. Mesih'i ve babasız olarak doğmasını peşinden getiriyor. İnsanlar iki yaşlıdan olan bu çocuğun naslı doğduğunu unutmuşlardı. Oysa doğal olarak benzeri bir doğum daha önce gerçekleşmemiştir. İnsanlar babasız olarak doğan bu çocuğun doğumunu kabullenmiş ve kolayca doğrulamışlardı.

Allah, kulunu istediği şekilde yaratır ve dilediği gibi şekillendirir. Allah rahimdir veduttur. Kuluna şefkatle yaklaşır ve en güzel şeyleri ona adar.

e)- Fetva isteyenin mübah sandığı veya ihtiyacı olduğu veya hutta kendisinin uğraştığı ve ilişkide bulunduğu şey kendisine haramdır denmişse, onun her yönden haram işlemesini engellediğimize göre alternatif olarak helal olanı göstermeliyiz.

Faiz kazancı için bankada parasını bekletmek isteyen bir kişiyi engellememiz gerekir. Çünkü Allah Teala bunu kendisi ile peygamberine savaş açmak olduğunu söyleyerek izin vermemektedir. Öyleyse meşru olabilecek ortak kazanç yollarını göstermemiz gerekir. Bu ortaklık, iki veya daha fazla kişi arasında ticaret ya da her hangi bir sanat dalında bir araya gelmekle oluşur. Bazıları malıyla bazıları bilgisiyle, bazıları da gayretiyle bu ortaklıkta yer alabilir. Kar veya zarar ne ise onu aralarında paylaşırlar.

Kur'an'ı açarak veya kum üzerine çizgi çekerek ya da bunlara benzer şekillerle istihare yapıp yapılmayacağını soruyorlar. Ben bunun haram olduğunu söyledim. Onlara meşru olan istihareyi

gösterdim; iki rek'at namaz kılmak ve akabinde Resulullah'ın yaptığı ve sahabenin de uyguladığı gibi bilinen duayı okumaktır.

Bazı kardeşlerimiz de Cum'a günü oruç tutulup tutulmaya-çağını soruyorlar. Bunun mekruh olduğunu söyledim. Pazartesi ve perşembe günü tutulan oruç ile her ayın üç günü tutulan oruç müstehaptır.

Zekatın pekçok camisi olan bir şehirde yeni bir cami inşaatı için verilir verilmeyeceğinin soranlara ise bunun hükmünü de açıkladım. Ümmet için en önemli harcama yollarını gösterdim. Mesela; İslam davetini yaygınlaştırmak, islami uyanışı sağlamak, yahudilerin, hristiyanların ve koministlerin islami, hayattan uzaklaştırmak için hazırladıkları oyunları engellemek amacıyla neşriyatın çıkarılmasına sarf edilebilir. 'Zekat Kitabı' nda da açıkladığımız gibi bu günümüzde Allah yolunda yapılacak en güzel harcamadır.

Biz bir şeyin haramlığını söyleyince veya yapılmasını engelle-yince onun delilini veya ondan daha hayırlı bir şeyi getirmeyi ih-mal edemeyiz.

Allah, insanların gerçekten ihtiyaç hissettikleri şeyleri haram kılmaz. Şayet zaruretten harama da ihtiyaç hissediliyorsa, o da helal olur. Allah güzel olan şeyleri helal, çirkin ve pis olanları da haram kılmıştır.

Bu nedenle yasaklanan bir haramın gerçek hayatta kesinlikle mübah bir de karşılığı bulunur.

İşte burada fetva verecek kişinin mübah olan bu şeyi göstermesi gerekir. Bunu anlamış ve nasihat etmiş olan Allame İbn-i Kayyum şöyle demektedir: "Bunu ancak şefkatli ve nasihat-tar bir alim getirir. Allah onun ticaretini ve ilmiyle amel etmesini sağlar. Alimler içinde onun misali, tıpkı nasihat veren, bilgili bir doktorun durumu gibidir. Doktor hastasını ona zarar veren şeylerden korur. Faydalı olacak şeyleri tavsiye eder. Bu, hem din hem de beden doktorunun durumudur." (1)

Sahih-i Müslim'de Peygamber'den şöyle bir hadis nakledilmektedir. "Şüphesiz Allah (cc) göndermiş olduğu her peygambere ümmetlerine bildirsınler diye öğrettiği, her hayrı teşvik etmek ve şerlerden de uzaklaştırmak vazifesini yüklemiştir."

Peygamberden sonra gelen halifelerin, peygamber varisleri alimlerin yaptıkları da böyle idi. Şeyh-ul'İslam İbn-i Teymiyye her imkan bulduğunda, fetvasında bunları araştırdı. Onun fetvalarına baktığınız zaman bunu açık açık görebilirsiniz.

Peygamber (s.a.v) Bilal (r.a)'a -Her ne şekilde olursa olsun faize götürecek yolları tıkmak için- İyi kalite bir ölçek hurmayla, kötü kalite iki ölçek hurmayı değiştirmesini yasaklamıştır. Peygamber bu bozuk malın ilk önce parakarşılığında satılmasını ardından da elindeki parayla istediği taze hurmayı satın almasını emretmiştir. Dolayısıyla doğacak tehlikeyi engellemiş ve aynı zamanda mübah olan yolu da göstermiştir.

f)- Fetva verecek kişinin yapması gereken en önemli şey de, kendisinden sorulan bir konuyu diğer bir konuyla bağlantılı olarak anlatmasıdır. Böylelikle islamın adaleti daha belirginleşecek ve şaşırtıcı güzelliği açıkça ortaya çıkacaktır. Şayet bir konu benzeri diğer konularla bağlantısız ele alınırsa, İslam'ın adaletini ve şeriatının güzelliğini aydınlatacak bir tablo çizilemez.

Bunlara bir kaç misal zikredeyim: Kıza, babasının mirasından erkek çocuğun payına düşenden yarısı kadar verilir. Bu hüküm tek başına ele alındığında belki ilk etapta kız evladın muhtaç düşürülmesi gibi bir fikir insanın kafasına takılacaktır. Ancak, ailevi yüke, erkek ve kız çocuktan oluşan ailenin mali harcamalarına bakıldığında o zaman bu hükmün adaletli verildiği ortaya çıkar. Çünkü, adalet her zaman paylarda eşitlik değildir. Bilakis, hakların ve görevlerin dağıtımında denkliğin sağlanmasıdır.

Erkek, evlendiği zaman evleneceği kişiye belli bir mihir vermek zorundadır. Aynı zamanda onun nafakasını da yüklenir. Her ne kadar evleneceği kız mal ve servet sahibi olsa da...

Kıza gelince, o evleneceği zaman hiç bir şey vermez, sadece alır. Erkeğinin malından yararlanarak yaşar.

Böylece, erkeğin mirasının, aile yükünü çekme sorumluluğundan dolayı azaldığını görüyoruz. Kızın mirası ise yerinde kalır, artma ve eksilme göstermez. Kısaca şunu söyleyebiliriz; Erkekden, yanındaki kadının ve çocukların nafakasını yerine getirmesi istenir. Kadından ise, böyle bir şey istenmez. Öyleyse kadına miras verilmemesi gerekir diyemeyiz çünkü kadından her ne kadar herhangi birisine bakması istenmemişse de o da kendine bakmak zorundadır.

İşte bu sebeplerden kadına zulüm edilmez. Kadının payından alınan miktar bir başka kadına verilir. O da kardeşinin hanımına. İşte Allah'ın adaleti.

Bir başka örnek: Hırsızın elinin kesilmesi. Bu cezaya mücerret bir gözle bakıldığında zor bir işmiş gibi görünür. Halbuki islamın, müslümanlara güzel bir yaşantı ve evvel emirde kendilerini geçindirebilecekleri bir hayat düzeni sigorta ettiği anlaşıldığında bunun böyle olmadığını görecektir.

İşte bundan dolayı zekat ve beytu'l maldan sağlanan diğer gelirlerin verilmesiyle sosyal güvence farz kılınmıştır. İslamda ilmin farz olduğunu, güzel terbiyenin vacip olduğunu anlayabilen kişi, islamın güzel yönlerini idrak edecektir. Hırsızın eli, bazı şartlar ve ölçüler yerine gelmediği taktirde kesinlikle kesilmez. Bunlardan bir kısmı; mesela, suçun işlendiği yolundaki şüphelerin ortadan kalkması. Şüpheli durumlarda hadler uygulanmaya konmaz. Açlık anında çalmak, ihtiyacını gidermek kasdıyla çalmak, sahibinin olup olmadığı şüpheli olan bir malı çalmak veya buna benzer durumlarda hadler uygulanmaz.

Hadler de af, hüküm uygulamaya geçmediği müddetçe mümkündür. Hırsız tevbe ederse, herne kadar hükme bağlanmış olsa da haddi uygulamaktan vaz geçmek de mümkündür. ...

Hırsızlık yapan bir kişinin elinin kesilmesinde şiddet unsuru

göze çarpsa da, toplumun güvenliği için hırsızlığı caydırıcı bir yöntemdir.

Hükümlere kapsamlı bir gözle bakıldığında Allah'ın şeriatının kurtarıcı tek ilaç olduğunu ve adaletli bir ceza olarak konduğunu kavramak mümkün olur.

﴿نَكَالًا مِنَ اللَّهِ. وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

"...Allah tarafından ibret verici bir ceza olarak... Allah şüphesiz bağışlayandır, merhametlidir."(1)

g)- Bazı durumlarda fetva verenin, bir takım sorulara, ehemmiyetsiz oluşundan ötürü cevaplamaması gerekir. Kur'an hakkında yöneltilen sorular gibi; Kur'an mahluk mudur değil midir?

Günümüzde bu tür soruların hiç bir değeri yoktur. Tekrardan gündeme getirmesi gereksizdir. İçlerinde ehl-i sünnet imamlarının önde gelenlerinden Ahmet bin Hanbel'in de bulunduğu birçok müslüman alimin, sırf bu meseleden dolayı çektikleri büyük eza ve sıkıntılı günler geride kaldı.

Tarihe karışmış meseleleri gündeme getirmenin hiç bir manası ve faydası yoktur. Bu tür meseleler gündeme getirilerek ümmetin fikri gücü kırılmak istenir.

Aslında Kur'an'ın eşsiz icazı hakkında sorular yöneltilmesi daha yerinde olur. Böylece O'nun Allah katından olduğu ve Hakim, Hamit olan tarafından indirildiği anlatılarak insanların Kur'an hakkındaki şüpheleri de giderilmiş olur.

Ya da öğüt almak, hatırlamak ve ibret edinmek için Kur'an kıssaları da sorulabilir.

"Doğrusu bunda, kalbi olana veya hazır bulunup kulak verene ders vardır."(Kaf 37)

Kur'anın hükümlerinden veya teşriiden de sorulabilir. Böylece Allah'ın kulları arasına yerleştirdiği adaleti ve rahmeti görülebilir.

﴿وَمَنْ أَحْسَنَ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾

"...Yakinen bilen bir millet için Allah'dan daha iyi hüküm veren kim vardır."⁽¹⁾

﴿عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾

"Rahman arşı istiva etmiştir."⁽²⁾

gibi ayetlerde geçen Rahmanın arşı nasıl istiva ettiği gibi konularda veya "Rabbimiz her gece iniyor..." gibi ayetlerin içeriklerini soranlar selef, eşari ve maturidi taraftarları arasında kızgın bir savaş ortamı oluşturma niyetinde olan kimselerdir.

Her ne kadar ben selef metoduna inansam, selefin daha sağlam, daha ilmi ve daha mühkem olduğunu savunsam da, cüzi meselelerle islamın cephesini içerden zayıflatmak istemiyorum. Özellikle yahudi, hiristiyan, komünist, sömürgecilerden ve mürtedlerden oluşan islam düşmanlarıyla çatıştığımız şu günlerde...

Müslümanlar olarak islam düşmanlarına, bir çok meselelerde zıtlıklar çıkaranlara ve biz müslümanlara karşı birlik oluşturanlara karşı tek bir saf halinde olmamız gerekir.

Bizi birbirimize düşürmek için ellerinden geleni yapan şer güçlere karşı mücadele meydanlarını terk etmemizin ne dinde ne siyasette ve ne de akılda yeri vardır.

Müslümanlar arasındaki bütün iç çekişmelerin, anlaşmazlıkların bugün artık ortadan kalkması gerekir. Şayet biz dinimize sarılırsak, dünyamızın maslahatını idrak edebilirsek ve kurşunla kaynatılmış binalar gibi tek bir saf halinde bağlanabilirsek bu anlaşmazlıklar bitecektir.

Müslümanlar arasında her ne kadar görüş ayrılıkları bulunsa da birleştiğimiz ve anlaştığımız noktalar daha çoktur. Seyyit Reşit Rıza 'Gaidetihi ez-Zehabiyye' adlı kitabında dediği gibi itti-

1) Maide, 50

2) Taha, 5

fak ettiğimiz konularda yardımlaşmamız ve ihtilaf ettiğimiz konularda birbirimizi mazur görmemiz gerekir.

İhtilaf, değişik yerlerde ilmi araştırmalara ve köklü çalışmalarla engel olmaz. Fakat ihtilafi konuların yeri radyo ve televizyon değildir. Radyo ve televizyon programlarında tüm insanlara bir anda hitap edebilirsiniz. İhtilafi konular, eski alimlerin itibar ettikleri gibi ilmi metodlarla, konuşma edebine riayet ederek, karşılıklı tartışma adabı içerisinde hazırlanmış uzman ve kapsamlı konuları içeren kitapların yeridir.

Bazan sorulan konuyu tamamlayıcı nitelikte başka konulara da değinmek veya cevap verirken benzer ve zıt konuları da genel hatlarıyla beraberinde anlatmak gerekiyor. Böylece soruyu yöneltten kişinin -sormamış olsa bile- sorma gereksinimi duyabileceği diğer konular da kendiliğinden izaha kavuşmuş olacaktır.

Mesela, Şa'ban ayının onbeşinci gecesı kılınan namazlar sorulduğunda, cevap verilirken beraberinde konu Recep ayının başlarında kılınan "Regaip namazları"na gelir. Bir konu diğer bir konuyla bağlantılı olarak anlatılır.

Bir başkası sabah namazının ilk sünnetini sorunca, bunun açıklaması diğer namazların sünnetleriyle bağlantılı olarak verilir. Ardından vitre geçilir, onun hükmü açıklanır ve böyle uzayıp gider.

Cum'a namazından önce kılınan iki rek'atlık namaz ve nasıl kılınacağı sorulunca; onun sünnet olmadığı sadece tahiyet-i mescit namazı olduğu açıklanır. Hatip minbere çıksa da camiye giren kişi tahiyet-i mescit namazı kılabilir. Buhari'de Suleyk el-Atfani kıssası anlatılınca tahiyet-i mescit namazına istidradi olarak değinilmiştir. Buradan hareketle Cum'adan sonra kılınan sünnet namazlarının hükmü de açıklanabilir. Buhari'de geçen sahih bir hadisle bu konu da netliğe kavuşturulmuştur.

Belki bu konu bizi başka bir örneğe çekiyor. O da, Cum'a'nın sıhhatinin yerine gelmediği niyetiyle kılınan zühr-i ahir namazını kılanları, bu işten sakındırmak.

Anlatılan mevzularla birlikte birbiri ardınca benzer ve zıt konuların da beraberinde anlatılmasını gerektiriyor. Tabi ki fayda mülâhaza edileceği düşüncesiyle de değinilmeden geçilmiyor. Bazı alimler bir meseleyi anlatırken benzeri konulara girmeyi kusur olarak görüyorlar. İbn Kayyım şöyle demektedir. Kim bir meseleyi anlatırken benzeri bir diğer konulara girmeyi kusur olarak görürse bu onların kıt anlayışlarından ve dar görüşlülüklerinden kaynaklanıyor demektir.

Resulullah (s.a.v)'e deniz suyuyla abdest alınıp alınamayacağı sorulduğunda O şöyle cevap vermiştir." Onun suyu temizleyicidir. Ondan çıkan ölü hayvanda helaldir."

Resulullah deniz suyunun temizleyici olduğunu söyleyerek kendisine sorulana cevap verdiği gibi ardından da faydası dokunacak başka bir meseleye parmak basmıştır. O da insanlara nasihat olsun ve onların bilgisinde bulunsun diye deniz ölüsünün helal olduğunu söylemesidir.

Önemli bir mülâhaza

Senelerce televizyon ve radyoda fetva programlarına devam ederken önemli bir takım mülâhazalar gözüme çarptı. Bu programlar sırasında değişik ülkelerden ve değişik kesimlerden çok sayıda mektup almıştım. Gençlerden, yaşlılardan tutun da kadınlara, elit tabakasına ve avam tabakasına kadar her kesimden...

Dinin hayattaki fonksiyonu.

Önemli bir mülâhaza; Toplumumuzda din gerek yönlendirme gerekse insanlara te'siri bakımından önemini devam ettirmektedir. Din kelimesinin etkisinde onun yerine kullanılabilecek başka hiç bir kelime yoktur. O ne hayatta ikinci sıraya itilebilir ne de insan hayatından çıkarılabilir. Kısacası din, hayatın çevresinde döndüğü asıl eksenidir.

Hayatın her kademesinde ve değişik konularla alakalı olarak aldığım mektuplar da bunu gösteriyor.

Akaid, gaybi konular, ibadet, muamelat, toplumsal ilişkiler, şahsi konular, ailevi meseleler, cemaatla kılınan namazlar ve islam devleti ya da mevcut düzenlerle olan ilişkileri kapsayan ve her alanla alakalı sorular.

Soru yöneltenler tatminkar cevaplar istiyorlar. Bunu yaparken hedef ve amaçlarının, Rablerinin rızasını kazanmak olduğunu söylüyorlar.

Şayet toplum dini kulak ardı etseydi ya da önem vermeseydi, gönderilen mektuplar bu derece çok ve bu derece çeşitlilik arz etmezdi. Üstüne üstlük telefonla ve şahsi görüşmelerle yöneltilen sorular da cabası.

Tüm bunlar bir takım gerçeklere temas etmemizi gerektiriyor.

BİRİNCİSİ: Toplumu dinden uzaklaştırmaya ve koparmaya çalışan laik yönetimler, toplumu zorla ve cebirle yönetmeye çalışıp, onları sevmedikleri ve hoşlanmadıkları şeylere zorlayarak kendilerine bağlamaya çalışırlar.

Laiklik, onun inanç sistemiyle düzen statüsü arasındaki farkı anlamış olan bu topluma uygun bir sistem değildir.

İKİNCİSİ: İslamın tatbikine, akidesine, şeriatına, ibadetine ve düzenine çağıran davetçiler, insanlığın hidayet tarihinde rol oynayabilirler. Davetçilerin bu günlerine üzülmemeleri ve yarınlarından da ümitsiz olmamaları gerekir. Toplum için düşündükleri şeyler gerçekleşmeyebilir. Ama yine de onların yaşadıkları topraklar islam toprağı, toplumu oluşturan fertlerin mayası ise iman mayasıdır. Bu mayanın üzerinde her ne kadar gaflet pası veya taklit tozu birikirse de biz onları, islamın hükmüyle ve tazeliğıyle temizler ortaya çıkarırız. Toplumun yeniden saf ve berrak bir yapıya kavuşmasını sağlarız.

Tabii ki bu anlattıklarımız son derece üstün bir gayret ve çalışma azmi ile cihat ister.

ÜÇÜNCÜSÜ: Samimi kimseler tarafından oluşturulan aşırı yönelişler, -ki bunlara kapılanların çoğuda samimi gençlerdir. Yani insanların düşünceleriyle ilgili yönelişlerini kastediyorum. Bunlar geniş halk kitlelerini ya dinden çıkmış ve mürted olarak görüyorlar ya da kesinlikle dine bir daha giremeyeceklerini düşünüyorlar ki bu düşünce kesinlikle hatalıdır. Çünkü onlar tarafından mürted sayılan halk aslında Allah'a, Kur'an'a ve Peygamber'e inanıyor. Dinleri hakkında sorular yöneltiyorlar. Helala yapışıp haramlardan kendilerini korumaya çalışıyorlar.

Cehalet, cahilleştirme ve kültürel savaşın neticesinde kendilerini kurtaramayarak akideleri, islami anlayışları ve ahlaki ölçüleri bir karmaşanın ağına takılmıştır. Bu onları dinden çıkarmaz ve ehl-i kiblede uzaklaştırmaz.

Kesinlikle böyle bir toplumda kendi nefesine zulüm edenler olduğu gibi iyilikte yarış edenler ve orta yolu takip etmeye çalışanlar da vardır.

Kadın ve din

İkinci mülahaza

Kısaca söylemek gerekirse kadın, dinine erkekten daha fazla önem verir. Öyle görünüyor ki, Allah'ın kadınlara özel olarak verdiği rahmet duyguları onların erkeklerden daha fazla dine yakınlıklarını sağlamıştır.

Evli ve bekar bayanların gönderdikleri mektupların erkeklerinkinden sayıca fazla olmasına şaşmamak gerek. Çünkü onlar din-dar olmak için azami gayret sarfederlerken bir yandan da ahirette verecekleri hesabın korkusunu içlerinde erkeklerden daha fazla hissetmektedirler.

Batı medeniyeti, batı fikri ve sosyal yapısı, kadını evinde dejenere etmeye ve bu sayede onu şer'i giyimini hiçe sayarak soyundurmaya çalışmıştır. Ne var ki bunu başaramamış, kadının dini duygularını ve islami akidesini yok edememiştir.

İslam için gayret sarfedenlerin ve islam davetçilerinin yeterli gayret, çalışma ve yardımlaşmalarıyla bu kültürel savaşı kazanmaları kaçınılmazdır.

Kendini süsleyerek ona-buna sergileyen kadınların bugün artık hatalarını anlayarak İslam'ın edebine tutunduklarını görmekteyiz. Hem de içte ve dışta islama karşı çalışan güçlerin yıkıcı gayretlerine rağmen. Onlarcası hatta yüzlercesi dinine dönüyor ve ithal fikirlere ve kültürlere başkaldırıyorlar.

Aslında bunlar şaşılacak şeyler değildir. Çünkü içinde bulundukları asrın şer'i ölçülerden sapması sebebiyle batılı kültür anlayışına göre açık giyinen genç ve evli bayanların çoğu artık namazı, orucu, haccı, umreyi ve islamın diğer rükunlarını yerine getirme gayreti içindedirler.

Bunun manası şudur; insanların kalplerindeki din tohumları henüz ölmemiş. İslama duydukları bir parça saygı ve bağlılık onları olgunlaştırmakta ve kalplerini alevlendirmektedir. Sonra da islamın güzelliğiyle süslenmekte ve kendilerini islamla bezemektedirler. Allah'ın izniyle bunun semeresini görüyorlar. Hayatlarındaki lanetli prangaları kırıp hürriyete kavuşmaktalar.

Din alimi ve toplum:

Son mulahaza; Fetva verecek kişi, islamı iyi anladığında ve topluma iyi anlatıp, istenileni verdiğinde daha başarılı olacaktır. İnsanlara babalık ruhuyla, kardeşlik ve sevgi ruhuyla muamele etmelidir. Yoksa onlara töhmet gözüyle yaklaşması yakışık almaz.

Alimin karşısında bulunan topluluğun da ya onu baba yerine

ya da kardeş yerine koymaları gerekir. Alim huzursuzluk yaratmaları yakalayan bir polis değildir. Ya da ceza uygulayacak bir kişi olarak da görülemez. Aksine alim toplumun her ferdini koruyan bir hamidir. Her ne kadar bazan aleyhde bazan da leyhde kararlar versede...

Alimin soru soran kişiye doktor gibi yaklaşması gerekir. İnsanların alimlere güvenleri olmalı. Ona dertlerini açtıklarında rahatlatılmalı. Kalplerinde ona yer vermeliler.

Allah'a hamd olsun, bu ruh benimle radyo ve televizyon izleyicilerim arasında bağlantı cevheri olmuştur.

Kalbimi, kulaklarımı, evimi ve kütüphanemi onlara açtım. Bütün gücümle onların problemlerini dinliyorum. Hem de vaktimin tamamıyla dolu olmasına rağmen...

Öyle sanıyorum ki, bazı kimseler kalplerinde ve duygularında bulunanları anlatmak istiyorlar. Taşıdıkları ağır yükten kendilerini rahatlatmak ümidindeler. Ben onlara bu fırsatı veriyorum.

Gerek kadınlardan olsun gerekse erkeklerden olsun bana gönderilen mektuplarda, açılan telefonlarda ve yapılan ziyaretlerde önemli şahsi sırlarını açmaktadırlar.

İşte bu hiç bir maddi karşılıkla ölçülemeyecek değerdeki güvendir. Aynı zamanda karşılığı sadece teşekkürle verilebilen bir nimettir.

Prof. Yusuf El-KARDAVİ

1. BÖLÜM

KUR'AN ve SÜNNET ÜZERİNE

MUSHAFIN YENİ İMLA KURALLARINA GÖRE YAZILMASI

SORU

Neden Kur'an-ı Kerim normal imla kuralları esas alınarak basılmaz? Okunuşunu kolaylaştıracak, öğrencilerin daha rahat öğrenmelerini, hıfzetayelerini ve yazmalarını sağlayacak bu yönteme niçin başvurulmaz? Yoksa bu hususta şeri bir engel mi var? Ayrıca ders esnasında, öğrenciler için kolaylık olsun diye, bazı ayetleri yazı tahtasına normal imla kurallarına göre yazmak caiz midir?

CEVAP

Kur'an-ı Kerim'in, şu ümmetin kitabının, şu ölümsüz, mucize kitabın bir özelliğı; korunmasını bizzat ulu Allah'ın garantilemiş olmasıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

"Hiç şüphesiz zikri (Kur'an'ı) biz indirdik; onun koruyucuları da gerçekten biziz." (Hicr, 9)

Şu halde bu kitap korunmuştur. Daha önceki gök kaynaklı kitaplarda olduğu gibi yüce Allah Kur'an'ı koruma işini insanların

insiyatiline bırakmamıştır. İnsanları onu korumaya çağırmamıştır. (1) Tersine bu kitabı korumayı kendi üzerine almıştır. Çünkü Kur'an Allah'ın insanlık alemine yönelik son mesajını içermektedir. O, sonuncu ümmet için, sonuncu Peygamber'e (sav) indirilmiş, sonuncu kitaptır.

Bu işi yüce Allah üstlendiğinden, bunu sağlayacak imkanları ve araçları da O hazırlamıştır. Bu araçlardan birisi, Kur'an-ı Kerimin, Resulullah Efendimiz, (sav) zamanından, Allah'ın dilemesi uyarınca kıyamet saatine kadar tevatür yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. Geçmişten geleceğe tüm kuşaklar onu, indirilmiş olduğu gibi ezberlemiş, bütün kelimeleri ve harfleriyle orijinal halini koruyarak okuyup yazmışlardır. Tevatür yoluyla ulaşmış bulunan okuyuş ve yazış yöntemini; günnesiyle, meddiyle harekeleleriyle ve sükunlarıyla özenle korunmuşlar ve bir sonraki kuşağa orijinalitesini bozmadan aktarmışlardır. Dolayısı ile Kur'an hem lafzı, hem de anlamı itibariyle mütevatirdir. Bu durum, bu şekliyle hiç bir dinin kitabına nasip olmamıştır.

Kur'an'ın korunma araçlarından biri de şudur: Yüce Allah, sahabe döneminden itibaren müslümanlara bu Kur'an'ın şeklini korumalarını, korumaya ilişkin özenin bir ifadesi olarak yazım biçimini dahi değiştirmemelerini ilham etmiştir. Şu anda bu kitap seçkin sahabelerin döneminde yazıya geçirildiği şekliyle okunmaktadır. Kur'anın yazıya geçirilmesi Hz. Osman'ın (ra) halifeliği döneminde gerçekleşmiştir. Bu yüzden, elimizdeki mushaf "Osman mushafı" ve yazı stili de "Osman hattı" olarak nitelendirilir. Mushaf ve yazı stili, üçüncü halife Hz. Osman bin Affan'a (ra) nisbet edilir. Dolayısı ile şu anda elimizde bulunan mushaf sahabenin huzurunda yazılmış, onlar tarafından hatasızlığı onaylanmıştır. Bu mushafın, Allah tarafından indirildiği şekliyle yazıya geçirildiği sahabe-i kiramın oybirliğiyle (icma) ilan edilmiştir.

1) Burada yüce Allah'ın Tevrat'a ilişkin şu sözlerine işaret ediliyor: "Teslim olmuş peygamberler, yahudilere onunla hükmederlerdi. Bilgin yöneticiler ve yüksek bilginler de Allah'ın kitabını korumakla görevli kıldıklarında ve onun üzerine şahidler olduklarında onunla hükmederlerdi." (Maide, 44)

O günden bu yana, geçen yüz yıllar boyunca, Kur'an'ın yazılış yöntemi ve Kur'an'ın yazılışında esas alınan imla kuralları hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Fakat, müslümanlar Osmanî yazım stiline dışına çıkmaya cesaret edememişlerdir. Kuşkusuz bazı değişiklikler zaman içinde yapılmıştır. Örneğin, harflerde noktalama yöntemi bilinmiyordu, sonraları bu yöntem geliştirildi. Bazı şekiller yoktu, sonradan kondu. Ama kelimelerin biçimleri olduğu gibi korundu. Dolayısıyla Kur'anın yazısını normal yazı stilinden ayıran yönleri orijinal şekilleriyle yerlerinde bırakıldı. Kimse bunları değiştirmeye cesaret edemedi. Nokta ve şekil eklemesinde bulunuldu. Ama bazı kelimelerin şekillerine dokunulmadı. Sözelimi ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾ Kelimesi mushafta ﴿ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ﴾ şeklinde yazılır.

﴿ وَإِنَّا لَنَنْزِلُكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ. نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ. عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ. بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴾

ın mushaftaki yazılışı ﴿ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ ﴾ şeklindedir.

﴿ كِتَابٌ فَصَّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا اقْرَأْهُ يَتْلُمُونَ. ﴾ ise

﴿ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾ şeklinde yazılır. Bunları değiştirmeye asla yeltenilmedi.

Günümüzde, bazı kimseler, "insanların kolayca okumalarını sağlamak için mushafı yeni imla kurallarını baz alarak yazmamız gerekir. Kur'an ile, insanların okudukları diğer yazılar arasındaki farkı ortadan kaldırmalıyız" derler. Bu önerilerini destekleyecek bazı delilleri ve dikkate değer dayanakları da yok değildir.

Fakat çoğunluk (ben de onlardan biriyim) mushafın olduğu gibi, orijinal yazı stiline, ilk yazıldığında esas alınan imla kurallarının korunmasından yanadır. Böylece insanlar bilsinler ki bu ilahi kitap olağanüstü bir özenle korunmakta, bugünkü müslümanlar da Hz. Muhammad (sav) ve arkadaşlarının okuduğu şek-

liyle mushafı okumaktadırlar. Cebrail'in Hz. Muhammed'in (sav) kalbinin üzerine indirdiği şekliyle okuyup yazmaktadırlar. Dolayısıyla hiç kimse, bu orjinal şekle bir eklemeye bulunamaz, herhangi bir eksikliğe yolaçamaz, bir yerini değiştiremez. Bu söylediklerimiz mushafın bütününe baz aldığımızda geçerlidir.

Fakat, mashaftan bir veya bir kaç ayeti herhangi bir kitaba kanıt olarak aldığımızda ya da yazı tahtasına yazdığımızda, eğitim ve öğretimde kolaylık sağlansın diye bunları yeni imla kurallarına göre yazmamızda hiç bir sakınca yoktur.

Ancak, bay ve bayan öğretmenler, bu esnada öğrencilerine, mushafın kendine özgü bir yazı stiline olduğunu, bazı yönlerden yeni imla kurallarından ayrıldığını söylemek durumundadırlar. Ki öğrenciler bu ayrıntıdan haberdar olsunlar. Yüce Allah'ın, tilavetini ibadet olarak nitelediği ve okunan her bir harfine karşılık olarak on iyilik vadettiği bu kitabı okurken bir hataya düşmesinler, sevap kaybına uğramasınlar.

Başarı Allah'tandır.

BAZI AYETLERİN LATİN HARFLERİYLE YAZILMASI

SORU

Avrupa'da yaşayan bazı kardeşlerden bir mektup aldım. Arapça bilmeyen ve bu dilde yazılmış metinleri okumaları pek de kolay olmayan bazı milletlere mensup kimseler İslam dinini benimzedikleri zaman kolaylıkla okuyabilmeleri için Kur'an'ın latin harfleriyle yazılmasının hükmünü soruyorlar.

CEVAP

Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'a özgüdür. Salat ve selam peygamberlerin en şerefli, elçilerin efendisi, önderimiz Hz. Muhammed (sav)'in, onun aile halkının, seçkin ashabının ve kıyamet gününe kadar onlara güzellikle uyan mü'minlerin üzerine olsun. Kuşku yok ki, yüce Allah Kur'anı Arapça indirmiştir. Bunun bir çok ayette vurgulandığını görüyoruz. "Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik ki anlayasınız." (1) "Ve işte biz onu, Arapça bir hüküm olarak indirdik." (2) "Şüphesiz o (Kur'an) alemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Ruhul Emin indirdi. Senin kalbine; uyarıcılardan olman için. Apaçık Arapça bir dille." (3) "Pürüzsüz Arapça

1) Yusuf, 2

2) Ra'd, 37

3) Şuara, 192-195

bir Kur'an olarak." (1) "Bilen bir toplum için ayetleri açıklanmış, Arapça okunan bir kitaptır." (2) "Biz, düşünüp anlamamız için onu Arapça bir Kur'an yaptık." (3)

Allah'ın hikmeti, şu Kur'anın, elçisi Hz. Muhammed'e (sav) indirildiği andan itibaren, Arap dilini ifade eden Arap harfleriyle yazılmasını öngörmüştür. Kur'an hem bir okuyuş, hem de bir yazılıştır. Okuyuş olması hasebiyle, Arapça dilini başka dillerden ayıran seslerin ifadesi olan Arap harfleriyle yazılır.

Resulullah Efendimiz (sav) ve yollarını izlemekle emrolundumuz yol gösterici raşid halifeler döneminden beri bu böyledir. Bu olayda ümmetin oy birliği söz konusudur. Bu durumu ısrarla savunmamız, desteklememiz bizim için bir görevdir.

Kur'an-ı Kerim'i, diğer semavi kitaplardan ayıran özellik, korumasını bizzat yüce Allah'ın kendi üzerine almasıdır.

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

"Hiç şüphesiz, zikri (Kur'anı) biz indirdik onun koruyucuları da gerçekten biziz." (Hicr, 9)

Bunun kanıtlarından biri, Kur'anın bazı kimseler tarafından ezberlenmesinin takdir edilmiş olmasıdır. Kur'an hafızlarının sayısı on binlerle ifade edilir. Aralarında yaşı henüz yediye ulaşmamış çocuklar da vardır. Hatta Arapça kelimeleri doğru düzgün telaffuz edemeyen yabancılar bile Kur'an'ı büyük bir coşkuyla ezberlerler. Tekbir harfini atlamamak için büyük bir efor sarfederler. Bu olayı Pakistanlılar, Hintliler ve Türkler gibi Arap olmayan milletler arasında bizzat müşahade ettim.

Bu korumanın bir diğer kanıtı da şudur: İslam ümmeti, üçüncü halife Hz. Osman B. Affan döneminden, yani Resulullah Efendimiz'in (sav) vefatından on küsur yıl sonra, o dönemde, başında Zeyd bin Sabit'in (ra) bulunduğu bir kurul tarafından hazırlanan

1) Zümer, 28

2) Fussilet, 5

3) Zuhuruf, 3

mushafları kabul etmiş ve bunların yazıldığı gibi en ufak bir değişikliğe uğratılmadan korunmasını kararlaştırmıştır. Yazım kural ve yöntemleri alanındaki gelişmelere rağmen bu konsensus bozulmadan devam edip gelmiştir. Bazı zorunlu hallerin dar çerçevesi içindeki kısmi değişiklikler hariç. Bu da kelimenin şeklinde en ufak bir değişikliğe gidilmeden bazı nokta ve biçimlerin ilavesi ile sınırlı kalmıştır.

Mushaf, günümüze kadar Osman hattı ile yazılmıştır. Bu, insanlar için bir tür kolay okuma imkanı sağlayacak olsa bile hiç bir müslüman, onun günlük imla kurallarına göre yazılmasını kabul etmez. İşte, Kur'an metnini değişikliklere karşı koruma amacı ile gösterilen özenin boyutu. Bu, ileride bilinçli ya da bilinçsiz yanlışlıkların önünü kesmeye yönelik bir tedbirdir, bir koruma refleksidir.

İslam ümmetinin Osman hattına ilişkin tavrı bu olduğuna, Kur'an metnini bu denli özen göstererek koruduğuna göre, Arap harflerini korumak suretiyle dahi olsa en ufak bir değişikliği hoşgörüyü karşılamadığına göre, Kur'an'ın Arap harfleri dışında örneğin Latin harfleriyle yazılmasını nasıl caiz görebiliriz? Kaldı ki, Latin alfabesinde, Arap diline özgü sesleri ifade eden bir çok harf bulunmaz. ص sad, ض dat, ط tı, ظ zı, ع ayın, ح ha gibi.

Bunu özel işaretler kullanmak suretiyle çözümlemek mümkündür, denebilir. Nitekim oryantalistler de Latin alfabesinde karşılığı bulunmayan arap harflerini transkripsiyon dediğimiz özel işaretlerle ifade yönüne gitmişlerdir. Fakat bu yöntem sadece Arapça'yı ve Arap harflerinin temsil ettiği sesleri bilenlere yarar sağlar. Başkaları ise, ancak eğitim ve alıştırma sonucu bundan yararlanma imkanına kavuşabilir.

Bunun dışında başka sakıncalar da vardır, mesela; Vasl hemzesi gibi. Bu ne zaman okunur ne zaman okunmaz? Yine vasl ve vakfe hallerinde tenvinin durumu. Bunun nasb halinin, ref ve cer halinden farklı oluşu vs.

Aynı şekilde, bağlaç olarak "ta"nın tenvirli hali. Bunun vakfe halinde meftuh "ta"dan ayrılması gibi zorluklar karşımıza çıkmaktadır.

Bunun dışında ancak, uzun süreli alıştırmalarla öğrenilebilecek ve ancak telaffuzda belirtilebilecek daha bir çok ayrıntı ve incelik söz konusudur.

Şu kadarı var ki, artık kaçınılmaz olan bazı zorunlu hallerde, sözlü olarak ezberlemeleri güç olan bazı insanların, örneğin Fatıha suresini, bazı ayetleri ve kısa sureleri Latin harfleriyle yazmalarına izin verilebilir. Namaz kıraatı için gerekli miktardaki ayetleri ancak bu şekilde ezberleyebilecek olanlara bu ruhsat verilebilir. Ancak doğru telaffuz için gerekli olan tüm işaretler ve belirtiler harfler üzerine konulmalıdır. Bunlar Arapça kelimelerdir. Orijinaliteleri bozulmadan telaffuz edilebilmelerine yardımcı olunmalıdır.

Ayrıca Arapça'yı telaffuz edebilen birine, gidip kontrol ettirmesi ve varsa yanlışları, bunları da düzeltmesi bir zorunluluktur. İhtiyaç duyulan ayet ve sureler tam olarak ezberlendikten sonra, Kur'an metninin Latin harfleriyle yazılı olmasına lüzum kalmaz. Artık kişi görevini yerine getirmiş, böyle bir uygulamaya ihtiyaç kalmamıştır.

Bu ruhsatı, bu koşullarda ve bu sınırlar içinde pekiştiren, destekleyen bir emsal uygulama da, müslümanların, Mushaf dışında, Kur'an ayetlerinin, Osmani hattın ayrı olarak normal Arapça imla kurallarına göre yazılmasının caiz olduğu hususunda görüş birliği içinde olmalarıdır. Eğitim amaçlı kitaplarda ve dergilerde, nesilden nesile aktarılagelen Osmani hat stilinde yazıp okumayı beceremeyen genel halk kitlelerinin kolayca okuyup yazmalarını sağlamaya dönük çalışmalar gibi.

Bunun dışında ise, Kur'an metni, Arap harfleriyle yazılı olarak korunmalıdır. Bunun bir çok yararı vardır. En önemlisi, müslümanları Kur'an, hadis, ibadet ve İslami kültür dili olması hase-

biyle Arapça öğrenmeye teşvik etmesidir. Nitekim İmam Şafii (ra) gibi alimler, bu tür mülahazalarla Arapça'yı öğrenmenin farz olduğunu söylemişlerdir. Şeyhü'l İslam İbn-i Teymiye de "Dosdoğru Yol" adlı eserinde bu görüşü desteklemektedir. (1)

Böyle olunca, müslüman, dinine ilişkin bilgileri, aracı yollar karmaşasından uzak, berrak kaynaklarından edinmiş olur.

Arapça, Arap olmayan müslümanla Kur'an arasında ki bağlantıyı sağladığı gibi, Arapça konuşan kardeşleri arasındaki bağlantıyı da sağlar.

İslam ve Arapça, sahabe döneminde ve çağların en hayırlısında onları güzellikle izleyen mü'minlerin egemen olduğu zamanlarda yan yana ve birbirine paralel olarak geliyordu. Eğer durum bu tarzda devam etseydi, bugün için iki alemden, Arap alemi ve İslam aleminden sözedilmeyecekti. Tam tersine bir tek alemden, Arap-İslam, ya da İslam-Arap aleminden sözedilecekti.

Bundan dolayı, fetva için aslolan şu husus akıldan çıkarılmalıdır. Kur'an metnini Arap alfabesinin dışındaki bir alfabe ile yazmak caiz değildir. Eğer Fatiha suresinin ve diğer bazı namaz surelerinin, başka bir alfabe ile yazılmasına ruhsat verilse bile, bu, kaçınılmaz zorunluluk sınırları içinde olmalıdır. Derin kaynaklarda belirtildiği gibi zorunluluktan dolayı mübah olan şeyin, miktarı, zorunluluğun boyutları kadardır.

En doğrusunu Allah söyler ve O dosdoğru yola iletir!

1) *Dosdoğru Yol, İbn-i Teymiye, Çev: Salih Uçan, Pınar Yayınları, İST.*

ALLAHTIN KİTABINDAKİ BAZI DURUŞ (VAKFE) YERLERİ ÜZERİNE

SORU

Kur'an ilimleri, özellikle vakfe (durma) ve vasl (ulama) üzerinde araştırmalar yapıyorum. Ramazan ayının büyük bir kısmında, arkanızda teravih namazını kılmıştım. O zaman vakfe ve vasl için seçtiğiniz yerler dikkatimi çekmişti. bu uygulama sanırım anlamı gözeterek yaptığınız bir tercihe dayanıyordu.

Bu yüzden, bazı arkadaşlarımla görüş ayrılığına düşmeme neden olan, bir kaç "vakfe" ile ilgili olarak sizin görüşünüze başvurmayı ve açıklamalarınızla aydınlanmayı uygun gördük.

1- Yayınlanmış mushafların büyük çoğunluğunda. Yusuf suresinin son kısımlarında geçen bir ayette (1),

﴿ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ نَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ﴾ ifadesinin sonunda duruş işareti vardır ve ﴿ أَدْعُو إِلَى اللَّهِ ﴾ ile ifadeye yeni bir başlangıç yapılır. Böyle olunca ﴿ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ﴾ ifadesi, bir değil iki cümle şeklinde algılanır. Ben bu görüşte değilim.

2- Aynı surede, Yusuf (a.s.)'in lisanından aktarılan ayet-i kerimedeki duruş yeri hakkında da görüş ayrılığı vardır. (2) Burada, ﴿ لَا تَرْيَبَ عَلَيْكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴾ ifadesinden önce Yusuf'un (as) kardeşlerinin dilinden şöyle buyuruluyor:

﴿ تَاللّٰهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴾

Söz konusu ayette ﴿ لَا تُثْرِبُ عَلَيْكُمْ ﴾ ifadesinin sonunda mı, yoksa ﴿ الْيَوْمَ ﴾ kelimesi de eklendikten sonra mı durmak gerekir?

3- Hadid suresinde yeralan bir ayette de yüce Allah şöyle buyuruyor: (1)

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصّٰدِقُونَ وَالشّٰهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾

Bu ayet-i kerimede ﴿ الصّدّيقون ﴾ ifadesinden sonra mı, yoksa ﴿ عِنْدَ رَبِّهِمْ ﴾ ifadesinden sonra mı durmak gerekir? Diğer bir ifadeyle, ayet-i kerimede iki grup insandan mı, üç grup insandan mı söz ediliyor?

CEVAP

1- Yusuf suresinde yer alan:

﴿ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ﴾ ayeti ile ilgili olarak tercih ettiğim görüş şudur: Bana göre:

﴿ هَذِهِ سَبِيلِي ﴾ ifadesi bir cümledir ve ﴿ أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ﴾ ifadesinin açıklaması niteliğindedir. Bu cümle, sözkonusu ifadeyi şöyle açıklamaktadır:

"Benim yolum; Allah'a basiretle davet etmedir. Hem ben, hem de tüm bana uyanlar." Şu halde, ayet-i kerimede ki ﴿ أَنَا ﴾ zameri ﴿ أَدْعُو ﴾ fiilinin failini te'kid içindir. ﴿ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ ﴾ olarak kabul edilen mukaddem haberin mübtedası konumunda değildir. Doğrusu ﴿ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ ﴾ ifadesinin irabdaki mahalli ﴿ أَدْعُو ﴾ fiilinin failine hal almasıdır.

Eğer ﴿ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ﴾ ifadesini bir cümle, ﴿ أَدْعُو إِلَى اللَّهِ ﴾ ifade-

sini de bir cümle olarak değerlendirecek olursak bu, iki büyük anlamın bozulmasına yol açacaktır:

Birincisi; davetin ﴿على بصيرة﴾ "basiretle" gibi güzel bir ifadeyle bağlantısı kopacaktır. Bu bağlantı ancak bu iki kelimenin birbirine bağlanması ve tek bir cümle olarak değerlendirilmesi ile sağlanabilir. Yani, ﴿إلى الله﴾ ifadesinin sonunda durmamak gerekir. Aksi takdirde ﴿على بصيرة﴾ ifadesi, kendisinden sonra gelen mübtedanın haberi konumunda olacaktır. Kastettiğimiz, zamir ve matufudur, yani ﴿أنا ومن اتبعني﴾

İkinci; Allah'a basiretle davet etme Allah Resulüne tabi olanların niteliği olmaktan çıkarılacaktır. Oysa Peygamber Efendimiz'e (sav) tabi olan herkes, Allah yoluna davet eder, basiretle davet görevini yerine getirir.

﴿إلى الله﴾ ifadesinin sonunda durmakla, peygambere tabi olmanın davetle ve davetin de basiretle ilgisi kesilmiş olur.

Bu nedenle, bütün tercihimizi ﴿إلى الله﴾ ifadesinin sonunda durulmaması ve ifadenin ﴿أدعو إلى الله على بصيرة أنا ومن اتبعني﴾ şeklinde bitişik bir cümle olarak okunması yönünde kullanıyorum.

2. Yusuf suresinde yer alan diğer ayete ilişkin olarak da ﴿اليوم﴾ ifadesinin sonunda durulması gerektiğini düşünüyorum. Böyle yapılırsa, adı geçen zarf kendisinden önce yeralan "kınama" ile ilintilendirilmiş olur. Kendisinden sonra yer alan "bağışlama" ile değil.

Buna göre Hz. Yusuf hatalarını ve günahlarını itiraf eden kardeşlerine: ﴿لا تريب عليكم اليوم﴾ "Bu gün size kınama yok" diyor, ardından, ﴿يغفر الله لكم وهو أرحم الراحمين﴾ "Allah sizi bağışlar; o merhametlilerin merhametlisidir" diye onlar için dua ediyor.

Eğer ﴿عليكم﴾ ifadesinin sonunda durulacak olursa, ﴿اليوم﴾ ifadesi, ﴿يغفر﴾ fiilinin zarfı konumuna gelir. Böyle olunca da, ifade haber niteliğini alır, dua olmaktan çıkar. Bu demektir ki, Hz. Yusuf, yüce Allah'ın onları "bu gün" bağışlayacağını kesin olarak

ifade etmiştir. Oysa, ortama ve atmosfere uygun olan, ifadenin bir dua ve temenni niteliğinde olmasıdır. Nitekim daha sonraki ifadeler de bunu pekiştirmektedir:

﴿ يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ. قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُكُمْ رَبِّي ﴾

"Ey babamız, bizim günahlarımızın bağışlanmasını dile. Gerçekten biz günah işledik.. Sizin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim, dedi." (Yusuf, 97 -98)

Eğer cümle dua değil, haber olsaydı, burada bir kez daha babalarından bağışlanmaları için dua etmelerinin bir anlamı olmayacaktı. Çünkü, doğru sözlü peygamber, Allah'ın bu gün onları bağışladığını söylemişti.

Alusi der ki: "Gördüğün gibi, Kur'an okuyucularının çoğunluğu ﴿الْيَوْمَ﴾ ifadesinin sonunda duruyor. Bu ﴿يَغْفِرُ﴾ ifadesi ile bir ilintisinin olmaması bakımından yerinde bir uygulamadır. Taberi, İbn-i İshak ve başkaları da aynı görüştedir. Ayrıca edebi zevk de bunu öngörür. Bununla beraber, doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir."

3. Hadid Suresindeki

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشَّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُم وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْحَجِيمِ ﴾

ayetine gelince, bana göre, ﴿الصادقون﴾ kelimesinden sonra durmak gerekir. Çünkü ﴿الشهداء﴾ kelimesi ona atfedilmiştir.

Ve ﴿أولئك﴾ ifadesine yönelik bir işaret niteliğindeki ﴿الذين آمنوا بالله ورسوله﴾ ikinci mübtedasının haberidir ﴿عند ربهم﴾ cümlecigi ise, haldir.

Buna göre yüce Allah, Allah'a ve resulüne inananların, rablerinin katında sıddıklar ve şehidler olduklarını, onların ecirleri ve nurları olduğunu haber veriyor.

Karşı tarafta ise, kafirler ve Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar yer alıyor. Onlar cehennem halkıdır.

Şu halde, ayet-i kerimede iki grup insandan sözediliyor. Birincisi Cennet halkı olan, Allah ve Resulüne inananlar. İkincisi Cehennem halkı olan, Allah'ın ayetlerini yalanlayan kafirler.

Ebu Hayyan, Tefsirinde ﴿اشهداء﴾ ifadesini mübteda, sonrasını da haber olarak değerlendiriyorsa da Alusi onun bu yaklaşımını reddederek der ki: "İnsaf sahibi olan biri, onun söylediği gibi olmadığını bilir. Ayrıca, Kur'an ifade tarzının netliği ve anlaşılabilirliği da bunu gerektirir."

Tercih edilen görüş, Alusinın söylediğidir. Nitekim daha sonra gelen bir ayette yüce Allah şöyle buruyor:

﴿سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ أُولَٰئِكَ فُضِّلَ لَهُم مِّن يَّوْمِهِمْ مِّمَّا يُشَاءُونَ ۚ﴾

"Rabbinizden olan bir mağfirete ve cennete kavuşmak için çaba gösterip yarışın ki onun genişliği gök ile yerin genişliği gibi olup Allah'a ve elçilerine iman edenler için hazırlanmıştır. İşte bu, Allah'ın fazlıdır ki, onu dilediğine verir." (Hadid, 21)

Bu ayet-i kerime, surenin Allah ve elçilerine iman etmenin fazileti, mü'minlerin üstünlüğü, Allah katındaki ücretleri ve mükâmları eksenini etrafında döndüğünü göstermektedir. Buna göre Allah'a ve elçilerine inananlar Rableri katında sıddıklar ve şehidlerdir. Ayrıca bir diğer grup olarak şehitlerden sözediliyor değildir.

Ayrıca, şayet ﴿الصدوقون﴾ ifadesinden sonra durma gerekli görülürse ve özel konumları gözönünde bulundurularak ﴿اشهداء﴾ ifadesiyle söze yeni bir başlangıç yapılırsa, bu şehidlerin sıddıklardan daha üstün oldukları sonucunu doğurur. Bunun kanıtı da, sırf onların "ecir ve nur sahibi" olmaya özgü kılınmış ol-

malarıdır. Oysa öteden beri bilinen husus bunun aksinedir. Peygamberlerden sonra insanların en üstünü sıddıklardır. Şehidler onlardan sonra gelir. Bu sıralamaya şu ayet-i kerimede işaret edilmiştir:

﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا﴾

"Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, doğrular (sıddıklar), şehidler ve salihlerle beraberdir. Ne iyi arkadaşlardır onlar?" (Nisa, 69)

AYETİN BİR YERİNDE ANLAMI BOZACAK ŞEKİLDE DURMA

SORU

Derslerinizin birinde, bazı çağdaş Kur'an okuyucularının, Maide suresinin 26. ayetinde, ﴿ قَالَ فَإِنَّهَا مُّحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ ﴾ ifadesinin sonunda durup, ﴿ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَنَأْخُذَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾ cümlesi ile yeniden söze başlamalarını eleştiriyordunuz.

Bu vakfeye ilişkin görüşünüz nedir? Yanlışlık bunun neresindedir? Çünkü meşhur Kur'an okuyucularının çoğunun bu tarzda okuduklarını duyduk? Allah sizi hayırla ödüllendirsin.

CEVAP

Ayetlerde vakfe yapmanın caiz, lazım ya da yasak olması anlama bağlı bir uygulamadır. Tıpkı nahiv bilgisinde irabın anlamının bir ayrıntısı olması gibi.

Bu yüzden, vakfe ve vasl yerleri mushaftan mushafa değişebiliyor. Bu değişiklikliğin nedeni, basım ve yazım işini organize eden kimselerin anlayışlarının farklı olmasıdır. Bir bakıyorum, her hangi bir mushafta, ayetin bir yerinde vakfe yapma zorunlu görülmüş ve bunu belirtmeye yarayacak şekilde üzerine "mim" harfi konulmuştur, bir başka mushafta ise, bu rumuza gerek duyulmamış.

Bir mushafta, herhangi bir yerde, vakfe yapılmaz işareti olan ﴿٧﴾ harfini görürken, bir diğer mushafta bunun konulmadığını görmek mümkün oluyor.

Kimi mushaflarda, vakfenin tercih edilebileceği anlamında ﴿٧﴾ işaretini veya vasl yapılabileceğini gösteren ﴿٧﴾ işaretini yahut, her ikisinin de caiz olduğu anlamında ﴿٧﴾ işaretini gördüğün halde, başka mushaflarda tersini görebilirsin.

Benim görüşüme göre, piyasadaki mushafların en iyisi, Mısır'da Şeriatın kıraat ve gramer bilginlerinden oluşan ünlü ilim konseyinin hazırladığı ve adına "Mushaf el-Melik" denilen mushaftır. Kuşkusuz her beşeri faaliyet gibi bunda da, az da olsa bazı, yeneden gözden geçirilmesi gereken noktalar vardır.

Çağdaş Kur'an okuyucularının (Kurra) bazıları, anlamı iyice düşünmeden, hatta okuduğunu anlamadan okurlar. Bu yüzden durulmaması gereken yerde durduklarına çokça rastlanır. Hakında soru sorulan, Maide suresinin ilgili ayetinde olduğu gibi.

Söz konusu ayet, Hz. Musa ile soydaşları arasında geçen bir diyalogla ilgili ayetler grubunda yer alır. Burada Hz. Musa soydaşlarını, yüce Allah'ın girmelerini emrettiği kutsal topraklara girmeye teşvik ediyor. Ama onlar uyarılara, hatırlatmalara ve müjdelere rağmen bölge halkı orada olduğu sürece, o bölgeye girmemekte ısrar ediyorlar. Söz konusu bölgeye ancak, bölge halkı oradan çıktıktan ve tehlike geçtikten sonra gireceklerini söylüyorlar.

Diyalog, İsrailoğulları'nın peygamberi ve uyarıcısı Hz. Musa'ya karşı sarfettikleri şu küstahça ifadelerle sona eriyor:

﴿ قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنَدْخُلُهَا أُنْدَامَا دِمَوَافِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا ﴾

﴿ إِنَّا هُمْ قَاعِدُونَ. ﴾

"Dediler ki: "Ey Musa biz, onlar durduğu sürece hiç bir zaman oraya girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin git, ikiniz savaşın. Biz burda duracağız." (Maide, 24).

Hız. Musa'nın bunlara karşı tepkisi ise şöyle olmuştur:

﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾

"Rabbim, gerçekten kendimden ve kardeşimden başkasına malik olamıyorum. Öyleyse bizimle fasıklar topluluğunun arasını sen ayır, dedi." (Maide, 25)

Bunun üzerine kader nitelikli şu ilahi hüküm devreye giriyor:

﴿ قَالَ فَإِنَّهَا مُّحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾

"Allah dedi: "Artık orası kendilerine kırk yıl haram kılınmıştır. Onlar yeryüzünde şaşkınca dönüp duracaklar. Sen de o fasıklar topluluğuna üzülmeye." (Maide, 26)

Şu halde, kutsal toprakların İsrailoğulların'a yasak kılınışı, sonsuz ve mutlak bir yasak değildir. Aksine kırk yıllı sınırlıdır. Bu, o zaman için yüce Allah'ın kendilerine yönelik bir cezasıydı. Ayrıca yasağın, bir hikmeti de vardı. Yeni nesil çölün özgür ortamında, Firavunların baskısından ve istibdadın onur kırıcı, alçalıcı uygulamalarından uzak yetişecekti.

Eğer yasak ebedi olsaydı, eski çağlarda Hz. Musa'nın ardından oraya giremezlerdi, Hz. Davud ve Hz. Süleyman kendilerine kral olamayacaktı. Yine günümüzde bir kez daha oraya girip İsrail devletini kuramayacak, müslüman halka bugün yaptıkları zulüm ve işkenceleri yapamayacaklardı.

Dolayısıyla, bazı Kur'an okuyucularının yaptığı gibi,

﴿ فَإِنَّهَا مُّحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ ﴾ ifadesinin sonunda durmak manayı bozucu niteliktedir ve zihinde yasağın ebedi olduğu fikrini uyandırmaktadır. Burada durulacak olursa, "kırk yıl" ifadesinin "yasaklama"

dan ayrı olduğu ve sırf çölde şaşkınca dolaşmaya özgü olduğu anlaşılacaktır. Oysa doğrusu şudur: Yasağın müddeti, bizzat çölde şaşkınca dolaşma müddetidir. Bu durum ﴿إِنْ﴾nın haberi ile, zaman zarfı arasında ulama yapmakla açığa kavuşur. Dolayısıyla ifadeyi şöylece okumak gerekir:

﴿فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتَنِهَوْنَ الْأَرْضَ﴾

Bununla beraber doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir.

HZ. PEYGAMBERİN HADİSLERİNE SALDIRANLAR

SORU

Peygamber Efendimiz'in (sav) tertemiz sünneti sinsi bir saldırının hedefi halindedir. Diğer bir ifadeyle Hz. Peygamberin (sav) hadisleri, bilim, yenilik, özgür düşünce gibi maskelerle gerçek kimliklerini gizleyen kötü niyetli kimselerin iğrenç saldırılarına maruz kalmaktadır. Yıldızlı ifadelerle okuyucuların akıllarını çelen, böylece asıl amaçlarını ustaca gizleyen bu insanlar, planlı bir şekilde periyodik olarak hadislere hücum etmektedirler. Ne yazık ki, onları tanımayan bir çok okuyucu da bu yalanlara kanabilmektedir.

Bir Arapça dergide "Sahihi Buhari'de uydurma hadis vardır" iddiasını ortaya atan birine verdiğiniz cevap hâlâ hatırlardadır. (1)

Bu gün de aynı derginin sayfalarında, benzeri zihniyeti taşıyan kimselerin hadis ve ricalini fıkıh ve imamlarını ümmet ve tarihini, selef ve ulularını yoğun eleştirilerinin hedefi haline getirdiklerini görüyoruz. Ne yazık ki, bu kimseler, kendilerine cevap verecek, çarpıklıklarını subjektif tutumlarını yüzlerine vuracak, iddialarının asılsızlığını ortaya koyacak birilerini karşılarında bulamıyorlar.

Bu yazıların birini veya bir kısmını okuduğunuzdan kuşkumuz

1) İşaret edilen cevap "Çağdaş Fetvalar"ın 1. cildinde "Sahih-i Buhari Savunması" başlığı altında yer almaktadır.

yok. Sizin de en az bizim kadar öfkelendiğiniz muhakkaktır. Fakat bu öfkelenme, başka bir şey için değil sadece Allah rızası içindir.

Acaba sizden, öfkemizi dindirecek, gönüllerimize su serpecek, şu gemi ağzına alan batıl taraftarlarını, yeryüzünde haksız yere büyüklemleri, Allah ve Resulüne, ümmetin ulemasına bilinçli olarak iftira atanları susturacak bir açıklama isteyebilir miyiz?

Allah, dilinizi ve kaleminizi hakka yardım eden ve batılı yok-eden bir kılıç kılsın, bu günlerde iyice azıtan mağrur batıl taraftarlarına karşı yürüttüğünüz mücadelede size yardımcı olsun. Amin.

CEVAP

Sevgili kardeşimin, Peygamber Efendimiz'in (sav) sünnetine ve hadislerine, inşallah bir şey olmayacağını bilmesini, bu hususta kalbinin mutmain olmasını isterim. Ulu bir dağdan yel ne götürebilirse, bu pek cüretli cahil kalemler de sünnetten bunu götürebilirler. Batılın şamatası, kuru gürültüsü bir dönem ortalığı kaplasa da, çok geçmeden susacaktır ve geride hakkın gür sadasından başka bir şey kalmayacaktır. Hiç kuşkusuz gerçeği söyleyen yüce Allah kitabında şöyle buyuruyor:

﴿ بل نقذف بالحق على الباطل فيدمغه فإذا هو زاهق ﴾

"Hayır, biz hakkı batılın üstüne fırlatırız, o da onun beynini darmadağın eder. Bir de bakarsın ki, o yok olup gitmiştir." (Enbiya, 18)

Bundan yüzyıllar önce İmam Şafii ve İbni Kuteybe gibi İslam alimleri bu tip insanlara gereken cevabı vermişlerdi. Ama hadis karşısı batıl taraftarları yarasalar gibi bir süre gizlendikten sonra yine ortaya çıkabilirler.

Doğrusunu söylemek gerekirse soruyu soran sevgili kardeşimin de vurguladığı gibi, bu yüz­süz cahillerin, utanmaz iftiracıların

hiç bir zaman bu kadar ileri gittiklerine, böylesine azgınlaştıklarına tanık olunmamıştır.

İlim adamı kisvesine girdiği halde ilimden nasibi olmayan bu cüretkarlardan birinin fıkıh imamları hakkında şöyle dediğine tanık olduk: "Fıkıhçılar şeriatın yasak ettiği bir şeyi caiz kılmak ya da gerekli gördüğü bir hükmü ortadan kaldırmak istedikleri zaman konuya ilişkin olarak bir hadis uydururlardı." Şu cürete bakın! Daha doğrusu şu iftiraya bakın!

Bir Ebu Hanife'nin, bir Malik'in, bir Şafi'nin, Sevri'nin, Leys b Sa'd'ın, Evzai'nin, İbn-i Hanbel'in, Davud'un, onların arkadaşlarının, hocalarının veya hocalarının hocaları sayılan Said bin Müseyyeb, Said B. Cübeyr, Ata, Hasan, Zehri, Alkame, Esved bin Yezid, İbrahim en-Nahai, Mesruk gibi ilim dağlarının, tevazu önderlerinin ve takva doruklarını temsil eden şahısların Allah Resulü'ne iftira atmaları, bile bile onun adına yalan söylemeleri, heva ve hevesleri doğrultusunda bazı şeyleri helal ve bazı şeyleri de haram kılmak için hadis uydurmaları düşünülebilir mi?

Bu kendini beğenmiş iftiracı, bir başka yerde de şunları söylüyor:(1) "Geçmişte insanlar İslam toplumunun gelişmesine paralel olarak bir şeri hükmün geliştirilmesini istedikleri zaman amaçlarına uygun biçimde hadis uydururarak onu peygambere nisbet ederlerdi."

Ama bugün, herhangi bir hükümetin, hizmetindeki bir din adamına, İshak b. Nasr'dan duydum, o da Yahya b. Adevd'en, o da İbn-i Ebu Zaide'den, o da babasından, o da Esved b. Yezid'den, o da Ebu Musa el-Eş'ari'den Peygamber Efendimiz'in (sav) şöyle dediğini rivayet eder: "İçinizden biri karısının üzerine kuma getirmesin" şeklinde bir hadis uydurmasını telkin etme imkanına sahip değildir.

Fasih Arapça konuşma iddiasındaki bu ilim adamı müsveddesi, batılın yolunun rüzgarına kendini kaptırmış bu zavallı, bu

1) Hüseyin Ahmed Emin, el-Musavvar, 9/12/1983

sözleriyle ümmetin imamlarına iftira ediyor. İlim tarihine ve İslam'ın kültürel mirasına çamur atıyor.

Bu ümmetin içinde "Fıkıh alimi" nitelemesini hakeden hiç bir fakihin, kendisi veya bir başkasını memnun etmek için "söylemediğim bir sözü bilerek bana maleden kimse, ateşteki oturağına hazırlansın"(1) buyuran Peygamber Efendimiz'in (sav) demediği bir sözü bilerek ona mal etmiş olması ona iftira atmış olması, düşünülemez.

Allah'a yaklaşmak amacı ile hadis uydurmakta bir sakınca görmeyenler, Fıkıh alimleri değil, cahil tasavvufçulardı. Bunların da uydurdukları hadisler, şeri hükümlere, helâl ve haramın açıklanmasına ilişkin olmaktan çok, bazı amelleri teşvik, bazı davranışlardan sakındırma, kıssa ve öğüt niteliğindedir.

Bununla beraber, ümmetin alimleri bu akımların karşısına dikilmiş, sahtekarlıklarını yüzlerine vurmuş, asılsız iddialarını çürütmüşlerdir. Allah'ın dininin Allah tarafından hak ile tamamlandığını, batıl nitelikli payandalara ihtiyacının olmadığını açıklamışlar. Bir keresinde İmam Abdullah b. Mübarek'e: "Uydurma hadiseler için ne dersin?" diye sorulmuş, o da: "Eğriyi doğrudan, hakkı batıldan ayıran uzman kimseler onlar için vardır" demiştir.

Bununla beraber, arkadaşımızın sözünü ettiği gibi, birinin çıkıp da bir hadis uydurduğunu ve uydurduğu bu hadise bir ucu Ebu Musa el-Eş'ari'ye veya İbn-i Mesud'a ya da İbn-i Ömer'e yahut Ebu Hureyre'ye dayanan bir rivayet zinciri yakıştırdığını ve gelip bunu insanlara anlattığını varsayalım, acaba bu arkadaşımız zannediyor mu ki fakihlerin ve hadiscilerin hadis diye ortaya atılan ve ravisinin kimliği, ders aldığı hocaları ve kendisinden ders alan talebeleri bilinmeyen herhangi bir sözü olduğu gibi kabul ederler?

Bu talihsiz sözleri söyleyen şahıs ve bu sözlere sayfalarını

1) Bu hadisi birçok sahabi rivayet etmiştir. Bu yüzden hadis alimleri bunun mütevatir olduğu hususunda görüş birliği içindedir.

açan dergi ilmin metodolojisinden, ilke ve kriterlerinden büsbütün habersizdirler. Bunlar ümmetin uleması tarafından temeli çok sağlam atılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan prensipleri bilmiyorlar.

Bir grup insan bazı kurallar koymuş, bir metod geliştirmiştir. Bu temel üzerinde görkemli bir ilim, daha doğrusu bir ilimler bütünü gelişmiş, Hadis ilimleri adında başlı başına bir saha oluşmuştur.

İbn-i Salah meşhur "Mukaddime"sinde, hadisle ilgili olarak altmışbeş (65) ilimden veya türden söz etmiştir. Ondan sonra Nevevi, İraki ve İbn-i Hacer gibi alimler de bunlara değinmişlerdir. Suyuti ise Nevevi'nin "Takrib"ine ilişkin şerhinde, bunlara başka türler de ekleyerek bu sayıyı doksanüç kadar çıkarmıştır. (1).

Bu kuralların başında "Rivayet zinciri (sened) olmayan hiç bir hadisin kabul edilmemesi" gelir. Bu yüzden Resulullah'ı (sav) gören ve sözlerini işiten sahabiden olmayan birinin, "Resulullah şöyle buyurdu..." diyerek, rivayet zinciri olmadan aktardığı bir hadisi doğru olarak kabul etmezlerdi. (2)

Bu adalet sahibi sahabeleri yüce Allah topluca övgüsüne mazhar kılmış ve Fetih suresinin sonunda olduğu gibi bir çok surede onlardan övgüyle söz etmiştir. Ayrıca Muhacir ve Ensarı ve Rıdvan biatına katılanları özel olarak övmüştür. (3)

Yine Resulullah Efendimiz (sav) de bir çok hasinde, sahabesini, hiç bir ayırım gözetmeden hayırla yad etmiştir. (4) Hayatları, adil olmalarının somut bir göstergesidir. Tarih de bunun tanıdığıdır. Kur'an ve sünneti koruyan ve onları ümmete aktaran kendi-

1) Bkz. "Tedribu'r-Ravi fişerhi Takribin-Nevevi" Suyuti, Tahkik: Abdulvahhab Abdullatif 2/386 2. Baskı 1966 Matbaatus-Saadeti.

2) Sahabe'nin tanımı için bkz. "İlmur-rivayeh" Hatib el-Bağdadi, sh: 49-52

3) Fetih 29, Tevbe 100, Haşır 8-9, Hac 58-59, Fetih 18.

4) Konuya ilişkin en meşhur hadis şudur: "İnsanların en hayırlıları benim çağımda yaşayanlardır, sonra onları izleyenler, sonra onları izleyenler..." (Müslim)

leridir. Dini yeryüzünün dört bir yanına yayan onlardır. Onlar, beşeriyetin bu güne kadar tanık olduğu en üstün kuşağı temsil ediyorlar. Onlar eşsiz ve örnek bir nesildir.

Tarih, dinin yayılması amacı ile çaba sarfetme, akıllara durgunluk veren efsanevi kahramanlık örnekleri sergileme, en güzel ahlakın canlı örneği ve takva timsali olma bakımından hiç bir peygamberin ashabının, Hz. Muhammed'in (sav) ashabı düzeyine ulaştığına tanık olmamıştır.

Sahabe olmayan bir kimse, rivayet zincirini bir sahabiye dayandırmak zorundadır. Ayrıca sahabiye ulaşana kadar, hadisi aldığı diğer ravileri de teker teker ve kronolojik olarak sıralamalıdır.

Rivayet zincirinin halkaları birbirine geçmiş olmalıdır. Yani her ravi önceki ravi ile direkt temas kurmuş ve hadisi doğrudan ondan almış olmalıdır. Bu zincirin başında, ortasında ya da sonunda bir kopukluk varsa, hadis sıhhat niteliğini kaybeder ve kesinlikle kabul görmez.

İslam alimleri, halkaları birbirine geçmiş bu rivayet zincirini "isnad" veya "sened" olarak nitelemişlerdir. İlk çağlardan itibaren bu halkaların sağlam ve bitişik olmasına büyük özen göstermişlerdir. Özellikle Hz. Osman (r.a.) döneminde fitne tohumlarının ekilmesiyle birlikte heva ve heveslerin, yıkıcı ihtirasların önplana çıkması, hadis alimlerini böyle bir tedbire mecbur bırakmıştır.

Konuya ilişkin olarak, tabiin alimlerinden büyük fıkıhçı ve muhaddis İmam Muhammed b. Sirin şöyle der: "Bana önce, rivayet zinciri sorulmazdı. Fakat, ne zaman ki fitne koptu, her tarafa kargaşa egemen oldu, o zaman hadis rivayet eden birine; "hadisin sana kadar ulaşmasını sağlayan rivayet zincirinde yer alan adamların adlarını say" denilir oldu." Dolayısıyla, sünnete bağlı olduğuna inanılan kimselerden hadis alınır, bidatçıların rivayet ettikleri hadislerle itibar edilmezdi. (1)

İmam Abdullah bin Mübarek (Ö. H-181) der ki: "Rivayet zinciri, dinde önemli bir yere sahiptir. Eğer rivayet zinciri zorunluluğu olmasaydı, dileyen dilediğini söylerdi." (1)

İbn-i Sirin ve onunla aynı görüşü paylaşan bir grup ulema şöyle demiştir: "Unutmayın, şu hadisler "din" dir. Dininizi kimden öğrendiğinize iyi bakın." (2)

Diğer bazı rivayetlerde ise İbn-i Sirin'in şöyle dediği belirtilir: "Şu hadisler 'din'dir' derlerdi." (3) Bununla demek isteniyor ki, "hadis dindir" sözü İbn-i Sirin'den önce, yani sahabe döneminde herkesin dilindeydi.

Ümmetler ve dinler tarihi üzerinde araştırmalar yapan bilimadamları kesin olarak bilirler ki, dini ve nebevi ilimlerde sağlam ve bitişik bir isnad zincirini (ravi silsilesini) şart koşturmak, tüm ümmetler içinde sırf İslam ümmetine özgü bir durumdur. Nitekim, İbn-i Hazm ve İbn-i Teymiye de bu hususa dikkat çekmişlerdir.

İslam kültüründen uzak bir okuyucu İslam alimlerinin kendilerine sunulan herhangi bir rivayet zincirini hiç kritik etmeden kabul ettiklerini ve herhangi bir kimsenin, güvenilir kimselerden oluşan ve bir ucu sahabeye kadar uzanan bir rivayet zinciri tertib etmesi durumunda bunun derhal kabul göreceğini sanmasın. İslam uleması için bir hadisin dayandığı rivayet zincirinin kabul edilmesi ancak şu şartlarda mümkün olabilirdi:

a) Her bir ravinin "kişilik ve hayat tarzı" açısından bilinen ve tanınan biri olması gerekir. "Falan kişi bir adamdan duydu" veya "Falan kabileye mensub bir yaşlı adamın şöyle dediğini duydu" ya da ismini anmadan "güvenilir bir adamdan duydum" şeklindeki rivayet zincirleri muteber kabul edilmezdi.

Hadis alimleri, rivayet zincirindeki bir ravinin kim ve nereli olduğunu, kimlerden ders aldığını, kimlere ders verdiğini ve ne-

1) "Kitabu'l Cerh Ve'l-Ta'dil, İbni Ebu Hatem er-Razi, (1 sh. 16)

2) a.g.e. sh. 15

3) a.g.e

rede yaşayıp, nerede öldüğünü araştırırlardı. Eğer bu bilgileri elde edememişlerse o raviyi, mechul'ul ayn, yani kişiliği mechul olarak niteleyip rivayetini kabul etmezlerdi.

Kişiliği bilinmekle beraber durumu ve niteliği bilinmeyen, iyi mi, kötü mü, olumlu mu olumsuz mu olduğu belli olmayan bir raviyi de mechul'ül hal yani durumu meçhul veya mestur yani gizli olarak niteleyip onun yer aldığı rivayeti kabul etmezlerdi.

b) Ravinin "adalet" niteliğine sahip olması gerekir. Bu anlamıyla adaletin; ravinin dini hayatı, ahlaki yapısı, güvenilirliği, rivayet ettiği ve aktardığı şeylerle ilgisi vardır. Sözleri ve davranışları O'nun Allah'tan korkan O'nun hesap sormasından çekinen biri olduğunu ortaya koymalıdır. Ravi, yalanı, eklemede bulunmayı veya tahrif etmeyi mübah sayan bir tip olmamalıdır.

Nitekim ilk kuşak İslam alimleri bu hususta son derece temkinli ve seçmeci davranmışlardı. Aktarıcının hayat biçimindeki en ufak bir şüpheden dolayı bir hadisi reddedebiliyorlardı. Ravinin her hangi bir sözünde yalan olduğunu tesbit ettikleri zaman onun kanalıyla gelen hadislerde yalana rastlamamış olsalar dahi bütün rivayeti ellerinin tersiyle iter, onun rivayet ettiği hadisi "mevzu: uydurma" veya "mekzub: düzmece" diye nitelerlerdi. İlk kuşak İslam uleması adaleti; fasıklıktan ve kişiliği zedeleyici unsurlardan beri olmak şeklinde açıklamışlardı.

Öngörülen "adalet" niteliğinin somut belirtilerinden biri, ravinin kişiliğinde büyük günahların izine rastlanılmaması ve küçük günahlarda da ısrar etmemesidir.

Bundan da önemlisi "takva" ile birlikte "kişilik sahibi olmayı" şart koşmalarıdır. Bunu da, halk nezdinde insanı küçük düşüren davranışlardan beri olmakla açıklarlardı. Yolda yürürken bir şeyler yemek ya da o zaman için başı açık olarak yürümek gibi.

Rivayet zincirinin bir halkası olan ravinin, şeriatin yasaklamış olduğu davranışlardan kaçınmasını yeterli görmez, ayrıca geleniğin çirkin saydığı şeylerden de uzak olmasını gerekli

görürlerdi. Yani ravinin hem Allah katında, hem de halk nezdinde makbul biri olmasını güvenilirliğinin bir şartı olarak öngörürlerdi.

Biri, çıkıp ta; "Bazı insanlar, halk içinde kendilerini adalet niteliğine sahip olarak lanse edebilir, göstermelik bir kişiliklik sergileyebilirler. Bununla beraber yürekleri boş ve iç dünyaları harap olabilir. Kendini bu şekilde olumlu bir imajla topluma tanıttıktan sonra, Allah'ı ve iman edenleri aldatmaya çalışan münafıklar gibi, yapmadıklarını söyleyebilir, açıkça bilinmeyen özelliklerini gizleyebilirler" diyemez.

Çünkü, sahtekarlığın açığa çıkması kaçınılmazdır. Çok geçmeden münafığın foyası meydana çıkar. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Kalplerin hainliği, kini ve düşmanlığı, yüz hatlarından ve dillerin kıvrımlarından belli olur."

Bir şair de şöyle der:

*Riya elbisesi şeffaftır, altındakini dışarıya yansıtır.
Onu giydiğin zaman, unutma ki çıplaksın.*

Zübeyr b. Ebu Sulma da Muallaka'sında şöyle demiştir:

"Bir kimsenin her hangi bir huyu, halka gizli kalacağını zannetmesine rağmen bilinir."

c) Sırf adalet ve takva niteliklerine sahip olmakla ravi, sözüne güvenilir, makbul biri olarak değerlendirilemez. Bilakis, adalet ve güvenilirlik özelliklerinin yanı sıra, zabt yani tedbirle koruma niteliğine de sahip olması bir zorunluluktur.

Bir ravi, Allah kullarının en muttakisi, günahlardan en çok kaçınanı, en yapıcısı olabilir ama rivayet ettiği hadisi iyi koruyamaması mümkündür. Bu eksikliğinden dolayı yanlışlık yapar ve yanlışlıklar gün geçtikçe artabilir. Ya da unutmak suretiyle bir hadisi bir başka hadisle karıştırması mümkündür.

Bundan dolayı, ravinin koruma, zabdetme niteliğine sahip olması kaçınılmazdır. Bunu ister hafızasının gücüyle, ister yazıya dökerek yapsın neticede bu özellik vazgeçilmezdir.

İslam alimleri, bir sahih hadis için ravisinin zabt ve sağlamlığın en üst düzeyinde olmasını şart koşarlardı. Ezber gücünden ve ezberlediğini yanlışsız tekrarlama becerisinden emin olmak isterlerdi. Bunu da sözkonusu ravinin rivayet ettiği hadisleri birbirleriyle, başka güvenilir ravilerin ve hadis hafızlarının rivayetleriyle karşılaştırmak suretiyle belirlemeye çalışırlardı.

Kimi zaman ravi zabt, ezber ve hafıza gücü bakımından istenen düzeyde olurdu ama yaşı ilerlemiş olabilirdi. Böyle olunca hafızası zayıflar, ezberlediklerini karıştırabilirdi. Alimler bundan dolayı onu "zayıf raviler" kategorisine koyar ve şöyle derlerdi: "Ömrünün sonlarına doğru rivayetleri birbirine karıştırıyordu." Bu durumda olan ravideki belirtilerden ve çeşitli kanıtlardan yola çıkarak rivayetlerini sınıflandırırlardı. Derlerdi ki: "Şu hadisi, ezberindekileri birbirine karıştırmasından önceki dönemde rivayet etmiştir, dolayısıyla kabul edilebilir. Ama bunu sözkonusu dönemde rivayet etmiştir veya ne zaman rivayet ettiği bilinmemektedir, dolayısıyla güvenmemek gerekir."

d) Rivayet zincirinin bitişik, başından sonuna kadar birbirine bağlı olması gerekir. Rivayet zincirinin başından, ortasından ya da sonundan bir halka düşmüşse, hadis zayıftır ve reddedilmesi gerekir. Rivayet zincirindeki diğer ravilerin adalet ve zabt nitelikleri bakımından istenen düzeyde olmaları sonucu değiştirmez. Hatta kendilerinden ilim öğrenmek için develerin sırtında uzak yollar katedilen, ilim öğrenilecek berrak pınarlar olarak kabul edilen Hasan El.-Basri, Ata ve Zehri gibi seçkin tabiinlerden biri, hadisi Resulullah'tan (sav) duymuş bir sahabinin adını anmadan "Resulullah (sav) dedi ki..." diyerek bir hadis rivayet etmiş olsalardı, İslam alimleri bunu kabul etmezlerdi. Çünkü bu hadisi bir başka tabiinden onun da bir diğer tabiinden duymuş olmaları muhtemeldi. Aradaki vasıta belli olmadığı zaman hadis kabul edilmezdi. Bu tür hadisleri mürsel olarak nitelerlerdi. Bazı fıkıh bilginleri, "mürsel" hadisi, belli şartlarda kabul etmiş olmalarına rağmen, üzerindeki şüphe tamamen ortadan kalkmış değildir.

Kısacası; her ravi hadisi kendisinden önceki raviden doğrudan ve aracısız almalıdır. Ravinin, aracıyı kendince güvenilir olarak kabul etse bile atlaması caiz değildir.

Çünkü onun yanında güvenilir olan biri, bir diğerine göre güvenilirmez, ya da kuşkulu olabilir. Aslında aracıyı atlama bile aracı için başlıbaşına bir kuşku sayılır.

Genelde kabul gören ve adil olduklarından kuşku duyulmayan ravilerden birinin, bazı zamanlarda, aracılardan birini atladığı ve "falandan" gibi her ihtimale açık bir ifade kullandığı bilindiği zaman, ravinin bu tavrı "yanıltma" olarak nitelendirilmiş ve ancak: "Ben falan adamdan duydum" ifadeleriyle rivayet ettiği hadisler kabul edilmiştir. Örneğin, yazdığı siyer kitabıyla üne kavuşmuş Muhammed b. İshak'ın "falandan" diye rivayet ettiği hadisler zayıf olarak nitelendirilmiştir. Çünkü rivayet zincirindeki "...den ...dan" sözcüğü hem hadisin bir aracıdan duyulması ihtimalini, hem de doğrudan asıl raviden alınmış olması ihtimalini akla getirmektedir. Bu tür bir ihtimal bile, bir hadisin zayıf olarak nitelendirilmesi için yeterlidir.

e) Hadisin şaz olmaması gerekir. Hadis uzmanlarına göre şaz'ın anlamı, sözkonusu hadisi güvenilir bir ravinin, kendisinden daha güvenilir olan bir raviden farklı biçimde rivayet etmiş olmasıdır.

Sözgelimi güvenilir ravilerden biri, bir hadisi belli bir üslupla ve ziyadeliikle rivayet ederken, kendisinden daha güçlü ve daha güvenilir diğer bir ravinin, aynı hadisi başka bir üslupla ve ziyadeliik sözkonusu olmadan rivayet etmesi.

Bir hadisi, bir ravi rivayet etse, iki veya daha fazla raviden oluşan bir diğer ravi grubu da aynı hadisi değişik biçimde rivayet etse, bu durumda en güçlü ve en güvenilir olan ravinin hadisi kabul edilir. Kabul edilen hadis "mahfuz" olarak nitelendirilir, muhalif hadis ise "şaz" adını alırdı. Hadisi rivayet eden şahıs güvenilir ve makbul biri olarak bilinse dahi, sonuç değişmez.

f) Hadisin, senedi ve metni itibariyle herhangi bir kusuru olmaması gerekir.

Bunu da ancak, hadisle içiçe yaşayan, yıllarını sened ve metin incelemesine veren uzman kişiler anlayabilir. Öyle ki bir hadis ilk etapta, kabul edilebilir ve üzerinde herhangi bir kuşku bulutu yok gibi görünse de, bir kuyumcu titizliğine sahip sözkonusu eleştirmenler, hadise bakar bakmaz, onun dayanaksızlığını ortaya koyan zaafını, tutarsızlığını fark ederler. Bu hususta *İlmul ilal* (İllet-ler ilmi) adı verilen oldukça önemli bir ilim dalı da gelişmiştir.(1)

Bu açıklamalardan sonra diyoruz ki, bu ilimden haberi olmayanların sandıkları gibi, herhangi bir kimsenin sahih, daha doğrusu sahihliğin doruğunda bir rivayet zinciri uydurarak, ardından bir şeyi helal ya da haram kılan veya bir şeyi geçersiz kılan bir metin düzenlemesi ve bunu getirip fıkıh alimlerine ya da hadis uzmanlarına sunması, onların da bu hadisi hiç bir kriterden geçirmeden olduğu gibi kabul etmeleri mümkün değildir. Böyle bir iddiayı olsa olsa hayal aleminde yaşayan biri ortaya atabilir. Daha doğrusu cahil olduğu halde kendini alim sanan bir cehl-i mürekkeb timsali kişiler böyle bir kuruntunun peşinde ömür tüketirler.

Allah hakkı söyler ve O, dosdoğru yola iletir.

1) Bkz. "İlelu'l Hadis" Dr. Humam Abdurrahim Said

SENED VE METİN YA DA ŞEKİL VE İÇERİK AÇISINDAN HADİS ELEŞTİRİSİ

SORU

Biz, söylendiği gibi, medeni kültür(!) ile yetişmiş bir grup üniversiteliyiz. Yani modern üniversitelerden mezun olduk. El-Ezher'den ya da dini eğitim veren herhangi bir köklü fakülteden değil. Bir ara oturmuş dini meseleleri konuşuyorduk. Çünkü çoğumuz farzları yerine getirmeyi ve haramlardan kaçınmayı gerçekten isteyen dindar insanlarız. Söz döndü dolaştı, Peygamberimiz'in (sav) hadislerine ve bunların içine sokuşturulan yalan ve uydurma sözlerle gelip dayandı. Bildiğimiz kadarıyla bazı kitaplar bu uydurma sözlerle doludur. Bazı hadisçiler bunları nakletmişlerdir ve böylece İslam'ın güzelliğine bir ölçüde leke sürülmüştür.

Sonuçta şu karara vardık: Bir müslüman hangi hadisin anlamı daha güzeldir diye, aklını kullanmak durumundadır. Bir hadis aklın gerektirdiği normlara uymuyorsa, onu reddeder, uydurma olarak niteler. Böyle yapmasından dolayı da, dinen sorumlu olmaz. Çünkü İslam aklın reddettiğini veya bilimin onaylamadığını emretmez.

Aramızda, dini bilimlerdeki yeterlikleri bizden daha iyi olan

bazı arkadaşlarımız var. Bunlardan biri, karşı görüş olarak şunları söyledi: "Bir hadisin, sened açısından yani, o hadisin aktarıcısı konumundaki ravilerin oluşturduğu rivayet zinciri açısından incelenmesi gerekir. Hadisin kabul veya red boyutlarına bakılmalı, hadisi mana itibariyle kritik etmek doğru değildir. Çünkü kavrama kapasitesi sınırlı olan aklımız, onu gereği gibi algılayamayabilir. Böyle olunca da, geçerli bir kanıt olmadan sahih bir hadisi reddetmiş oluruz."

Sizden ricamız bu önemli meselede bize ışık tutmanız, gerçeği göstermenizdir. Ki, ayaklarımız kaymasın, din hakkında bir bilgi, bir yol gösterici ve aydınlatıcı bir kitap olmaksızın ileri geri konuşmayalım. Allah sizi hayırlarla ödüllendirsin.

CEVAP

Bir müslüman dinine büyük önem vermelidir. Çünkü din, varlık bütününün cevheri ve evrenin ruhudur. Din sorunu ilk insanın sorunu olduğu gibi hayat serüveninin de gerçek sorunudur. Çünkü bu sorun ezel ve ebedle ilintilidir. Sonsuza dek cennette veya sonsuza dek cehennemde kalmakla doğrudan ilgisi vardır.

Hiç kuşkusuz, bazı modern eğitilmiş İslam bağlılarının bir araya gelip dini meseleleri konuşmaları, bu hususlarla ilgili araştırmalar yapmaları güzel bir olaydır. Çünkü din, sadece dini eğitim almış kimselerin tekelinde değildir. Tam tersine her müslümanın dininden, akidesini doğrultacak, ibadetini sahlileştirecek, hayat biçimini dini standartlara uyduracak, emir, yasak, helal ve haram gibi Allah'ın belirlediği sınırların yanında durup öteye geçmemesini sağlayacak kadar bir bilgiye sahip olması bir yükümlülüktür, farzdır.

Ancak güzel olmayan, bir müslümanın işin uzmanı bir kimse-nin yol göstericiliğine ve herhangi bir delile dayanmaksızın ilmi konulara ve problemlere dalmasıdır. Akli başında herkesin üzerinde birleştiği bir nokta vardır. Her sanatın erbabı ve her bilimin

uzmanı vardır. Bunların ilgi alanlarına giren meselelerde başgösteren ihtilaflarda, bu insanların bilgilerine başvurulur. Tartışmalarda hakemlik yapmaları istenir. Kur'an-ı Kerim bunlarla ilgili olarak şöyle der:

﴿ وَلَا يَنْبُئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴾ " (Bunu herşeyden) haberi olan

Allah gibi sana (hiçkimse) haber vermez." (Fâtır, 14)

﴿ فَسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴾ "Bunu bir bilene sor" (Furkan, 59)

﴿ فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ "Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun." (Nahl, 43)

﴿ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ﴾

"Halbuki onu Elçi'ye ve kendilerinden olan emir sahiplerine götürselerdi, içlerinden yorum yapabilenler, onun ne olduğunu bilirlerdi." (Nisa, 83)

Soruyu soran kişi ile arkadaşlarının, irdeledikleri meseleye yani hadisin zayıf ya da sahih oluşunu bilme konusuna gelince. Bu hususta sened mi esas alınır yoksa metin mi? Veya ikisini birlikte mi göz önünde bulundurmak gerekir? Bu mesele son derece hassas ilmi bir meseledir. İslami kültürü yeterli olmayan bir kimse, bu meseleye ilişkin olarak hüküm veremez. Hatta, dini eğitim alan, din eğitimi veren herhangi bir okuldan diploma almış bir kimse bile bunu yapamaz. Ancak genelde şeriat bilimlerinde ve özelde de hadis biliminde derinleşmiş, eskiye programlanmamış geleneğin dar kalıpları içinde donuklaşmamış ya da modernite karşısında gözleri kamaşmamış ehil kimseler hüküm verebilirler.

Ehl-i sünnet uleması, sahih hadisi şöyle tanımlamıştır: Rivayet zinciri, ilk halkasından son halkasına kadar, adil ve eksiksiz bir koruma ile bitişik bir şekilde kuşaktan kuşağa aktarılan ve rivayet zinciri şaz ve illetlerden yana kusursuz olan hadistir.

Bir hadis bilgini hadisin ilk önce senedine bakar. Sened derk-

en; en son raviden, hadisi Resullulah Efendimiz'den (sav) alan sahabiye kadar birbirine aktaran rivayet zincirini kastediyoruz.

Ehl-i sünnet ulemasına ve müslümanların çoğunluğuna göre, bütün sahabeler adildir. Yüce Allah onları bir çok ayetinde adaletle nitelemiş ve Resulullah Efendimiz (sav) hemen herkes tarafından bilinen bir çok sahih hadislerinde, onların genelinin adil olduklarını vurgulamıştır.

Eğer sahabi denen kişinin, Efendimizle (sav) arkadaşlığı ke-sinse, artık onun hakkında söylenecek söz yoktur. Hakkında araştırma yapılacak kimseler onun dışındaki ravilerdir. Sahabinin dışındaki ravilerden herbirinin kişiliğini, zatını, hayatını, yaşayış biçimini, ders aldığı hocalarını ve kendisinden ders alan talebele-rini, doğum ve ölüm tarihini bilmek zorunludur. Bunun için İlmur-rical yani Hadis adamları bilimi ve Cerh ve Tadil yani çürütme ve doğrultma bilimi adında özel bilim dalları kurulup geliştirilmiştir, ravilerin güvenilirlik ve zayıflıklarını değerlendirmeye yönelik önemli ölçüde eserler kaleme alınmıştır.

Rivayet zincirindeki tek bir halkanın zayıflığı tüm hadisin red edilmesine neden olur. Bu zayıflık ister ravinin adaleti veya güvenilirliği, ister ezberi veya koruma yeteneğiyle ilgili olsun sonuç değişmez.

Bir hadisin "sahih" derecesinde olması için, ravinin koruma ve ezberinin mümtaz, seçkin ya da günümüzün deyiimiyle "çok iyi, süper" bir düzeyde olması gerekir. Bu düzey "iyi" veya "makbul" derecesine indiği zaman hadis, sadece "hasen"dir. Bu hadis de ulemanın nazarında muteberdir, ancak sahih hadisten daha alt bir düzeyde kabul görür. Hiç kuşkusuz bu, hadislerin zıtlaşması durumunda büyük önem arzeder.

Rivayet zinciri, ilk halkasından son halkasına kadar birbirine bağlı ve bitişik olmalıdır. Zincirin başında veya ortasında ya da sonunda bir halka kayıp ya da kopuksa, adı geçen hadis zayıf derecesine iner. Kayıp halkaların sayısı oranında, zayıflığın da

düzeyi artar. Rivayet zincirlerindeki kopukları uzman kişiler anında fark ederler. Bunun çeşitli belirtileri vardır. Konuya ilişkin eserlerde ayrıntılı bilgi mevcuttur.

Bir hadisin "sahih" olabilmesi için şu iki kusurun bulunmaması gerekir.

1- Şaz.

2- İlet.

Şaz'dan maksat; güvenilir bir ravinin kendisinden daha güvenilir olan bir ravinin rivayet ettiği hadise muhalif bir hadis rivayet etmesidir. Bu durum rivayetlerin karşılaştırılması ile tesbit edilir. Bu durum daha çok hadisin anlamı ve metni ile ilgili bir durumdur.

Güvenilir bir ravi bir hadisin rivayetinde yalnız kalmışsa ya da kendisinden daha güvenilir olan bir ravinin veya güvenilir raviler grubunun rivayet ettiği hadiste bulunmayan bir ek ifade bulunuyorsa, sırf bu yalnız kalmadan veya şazdan dolayı zayıf olarak değerlendirilir.

İllete gelince; İlet, hem hadisin metninde hem de senedinde olabilecek gizli bir durumdur. Bunu ancak, hadis biliminin öncüsü durumundaki keskin bakışlar ve gizli illetleri ortaya çıkaran hadis eleştirmenleri farkedebilir. Tıpkı, dış görünüş itibarıyla sağlıklı görünen bir bedendeki gizli hastalığı teşhir eden uzman bir doktor gibi.

Hadis ulemasının takip ettiği metottan, ilk etapta anlaşıldığı kadarıyla, rivayet zinciri üzerinde yoğunlaşmaları metin üzerinde yoğunlaşmalarından daha çoktur. Bunun da kuşkusuz belli bir sebebi vardır.

Ama bu demek değildir ki, hadis uleması metin kriterini bütünüyle ihmal etmişlerdir. Nitekim hadis biliminde derinleşmeyen bazı kimseler böyle bir kuruntunun peşindedirler. Oysa, hadis uleması, Kur'anın veya sünnetin kesin naslarına, akıl, realite ve

tarihsel gerçeklere ters düşen bir çok metni reddetmişlerdir. Bir hadisi uydurma olarak nitelendirmelerinde ravilerle ilgili etmenlerin yanısıra metinlerle ilgili etmenler de rol oynamıştır.

Rivayet edilenle (hadis) ilgili olarak hadisin uydurma sayılmasını gerektiren hususlar:

a) Hadisin lafız olarak Arapça'ya ve Arapça'nın kurallarına yakışmayacak şekilde zayıf ve tutarsız bir üsluba sahip olması.

b) Peygamberi tebliğe yakışmayacak şekilde, anlamının saçma olması, "patlıcan her derdin devasıdır" ve "mercimek yetmiş peygamberin diliyle kutsanmıştır" gibi.

c) Akla ters düşmesi.

e) Elle tutulur ve gözle görülür gerçeklerle çelişmesi.

f) Kur'an ve mütevatir sünnete dayanan dini gerçeklere ters düşmesi.

g) Kesin tarihsel gerçeklere muhalif olması.

İbni Cevzi der ki: "Ne güzel söylemişler: Akılla zıtlaşan, nakille çelişen, usule muhalif olan bir hadis gördüğün zaman, bil ki o mevzudur, uydurmadır."

Bu hususta, Fıkıh alimi Dr. Mustafa es-Sibai "Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri" adlı eserinde güzel bir çalışma yapmıştır.

Kısacası demek istiyorum ki, rivayet zincirine ilişkin araştırmalar, metne ilişkin çalışmalardan bağımsız değildir.

Hadis bilginleri bir raviyi değerlendirirken, onun rivayetlerinin toplamını göz önünde bulundurlardı. Bir ravinin garip bir hadisi rivayet etme hususunda yalnız kaldığını gördükleri zaman onu "zayıf raviler" ya da "rivayet ettikleri terk edilmişler" kategorisine koyarlardı. Bu tür raviler için: "Garip, alışılmadık şeyler rivayet ediyor" veya "rivayet ettiği hadisi destekleyen bir başka hadis yoktur" ifadesini kullanırlardı. Bu tür ravilerin, yalnız kal-

dıkları rivayetlere de eserlerinde yer vererek, dikkatleri üzerine çekmeyi ve sakındırmayı amaçlamışlardır. İbni Adi'nin, el-Kamil ve Zehebi'nin el-Mizan adlı eserlerinde bunun örneklerini görebiliriz.

Bazı zayıf hadis türleri vardır ki, bunların zayıf olarak nitelendirilmesinin sebebi, metin ve senedin ortak özellikleridir. Muzdarib, maklub, muall, şaz, mümker, musahhaf ve muharref gibi.

Aynı şekilde, bazı hadis alimlerinin ilgi alanı da sadece metindir. Merfu, mevkuf ve maktu bilimi gibi.

İlahi ya da Kutsi hadis bilimi de bunlardan biridir.

El-Muderrec ve İlmü Garibi'l Hadis adlı bilim dallarını da bunlar arasında sayabiliriz. Ki, bu alanda önemli sayıda eserler kaleme alınmıştır. İlmü Muhtalefil Hadis adlı bilim alanında ise, İmam Şafî' belirgin bir konuma sahiptir. İmam İbni Kuteybe'nin ünlü eseri Te'vilü Muhtalefil Hadis bu konuyla ilgilidir. İmam Ebu Cafer et-Tahavi hacimli eseri Müşkil'ul Asar'ı bu konuya ayırmıştır. Eser dört cilt halinde basılmış bulunmaktadır. İmam İbni Cevzi de bu konuyla ilgili olarak Müşkilu's Sahiheyin adında bir eser kaleme almıştır. Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bundan önce İlmü Nasihlil Hadis ve Mensuhihi adlı bilim dalı vardır ki, bu alanda yazılmış en ünlü kitap Allame el-Hazimi'nin El-İtibar Fin Nasihi Vel Mansuhi Minel Asar adlı eseridir. İbn'ül Ferec İbn'ül Cevzi konuya ilişkin olarak ilgi çekici bir risale kaleme almıştır.

Bundan dolayı diyoruz ki, hadis metinlerinin kritik edilmesi olumlu ve hatta gereklidir. Ve kuşkusuz aklın onaylamadığı hadis de reddedilmelidir. Nevar ki, bu nokta da şöyle bir soru önem kazanıyor. Kim hadisin metnine bakacak ve kabul ya da reddinin boyutlarını belirleyecektir? Kim "şu hadis akla ters düşüyor, dolayısıyla zayıftır" diyecektir?

Bu yetkiyi her önüne gelene vermek, her insanın böyle bir

hakka sahip olduğunu düşünmek ne şeriata, ne de akla uygun düşer. Bu hakkın ve bu yetkinin konunun uzmanı güvenilir kimselere verilmesi kaçınılmazdır. Bir ayet-i kerimede şöyle buyuruyor:

﴿وَلَوْ رَدُّهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ﴾

"Halbuki onu Elçi'ye ve kendilerinden olan emir sahiplerine götürselerdi. İçlerinden yorum yapabilenlerin onun ne olduğunu bilirlerdi." (Nisa, 83)

Çünkü nice hadisler vardır ki, ilk bakışta insana olumsuz ve akla ters gibi gelir, oysa bunun uzmanlarınca yapılacak makul bir yorumu vardır. Böyle durumlarda baş vurulacak yer, işte bu uzman kimselerdir.

Bilindiği gibi bir dilde kelimelerin hakiki manalarının yanısıra mecazi manaları da olur. Açık ve net ifadelerin yanında kinayeli ifadeler de kullanılır. Bu yüzden mecaz ya da kinaye ihtimali de olabilecek bir yerde, sırf kelimelerin hakiki anlamlarından dolayı bir hadisi reddetmek yanlış olur.

Bu konuya "Keyfe Neteamelu Mea's Sünneh" adlı eserimde açıklık getirdim ve bir çok örnek gösterdim.

Bazı insanlar, alimler tarafından "sahih" olarak nitelenen hadisleri, akla, bilimsel verilere ve dinin temel kurallarına ters düşüyor gerekçesiyle reddetme eğilimine giriyorlar.

Bunların iddialarına irdeleyici bir gözle bakıldığı zaman söylenenlerin mesnetsizliği ve ayaklarının üzerinde durmadığı, rahatlıkla görülebilir. "Akli gerçek" dediği şeyin iddia sahibinin kurntusundan başka birşey olmadığı anlaşılır. Dolayısıyla söz konusu hadis yalın akıl veya genel akıl ile değil onun aklıyla çelişir.

Akılcı ekol, tatmin edici bir kanıt olmaksızın sahipliği tartışılmaz hadisleri reddetmekte bir sakınca görmez. Mutezile mezhebinin mensuplarının şefaate ve ahirette Allah'ı görmeye ilişkin hadisleri reddetmeleri bunun tipik bir örneğidir.

Bazıları kabir sorgusu ve onun ardından karşılaşılabilecek nimetler ve azabı konu olan hadisleri de reddederler. (1)

Çoğu zaman, birşeyin normal olarak gerçekleşmesi imkansız olduğu için, pratikte gerçekleşmesinin mümkün görünmemesi bir hadisin reddedilmesinin sebebi sayılır. Oysa bir olayın normal şartlarda imkansız görünmesi, onun aslen de imkansız olduğu anlamına gelmez. Kaldı ki, dinin temeli, gaybe iman etme ilkesine dayanır. Bu yüzden, boyutları çok daha geniş olan imkan dairesinin dışında olmadığı sürece, masum peygamberlik kaynağından geldiği kanıtlanmış bir haberi imkansız olarak nitelemek gerekir.

Bazı kimseler de, ilmi verilere ters düştüğünü sandığı için kimi hadisleri kabul etmezler. Biraz araştırma ile onların kesin ilmi veriler dedikleri şeylerin, zanna dayalı teoriler ya da varsayımdan veya tahminden kaynaklanan görüşler oldukları anlaşılır.

Bunu Darwin'in görüşlerinde ve geliştirdiği "Evrım teorisinde" gözlemlemek mümkündür.

Psikoloji, sosyoloji ya da genel anlamda beşeri ve sosyal bilimleri ilgilendiren bazı fenomenleri açıklamaya dönük teoriler de böyledir. Çünkü saydığımız bu bilimlerin tümü zanna dayalı bilimlerdir. Objektif olmayı başaran bazı bilim adamlarının da vurguladığı gibi, zanna dayalı bu bilimlerin verileri tartışılmaz kesin gerçekler düzeyine ulaşamazlar. Bu yüzden söz konusu bilimlere ilişkin teoriler, yüz yıldan yüz yıla, daha doğrusu aynı yüz yıl içindeki ortamdan ortama ve hatta bilginin bilgine değişir.

Bir diğer grup ta, kimi sahih hadislerin, dinin diğer naslarına ters düştüğünü ileri sürerek reddetme eğilimindedir.

Sözünü ettikleri şeye baktığın zaman da, sahih hadisi reddetmeyi gerektirecek gerçek bir çelişki olmadığını görürsün. Altmışlı

1) Bkz. el-Merciyyetu'l ulya Fi'l İslami Lil Kur'an ve Sünneh" adlı eserimizin "Reddul Ehadisis-Sihah" adlı bölüm.

yıllarda bir yazar oldukça geniş bir kitleye hitabeden bir dergide, Kur'an'a ters düştüğünü ileri sürdüğü, Buhari'deki bir hadisi reddettiğini belirtmişti. Oysa durum onun iddia ettiği gibi değildi. Hadis sahihti. Daha sonra meselenin, yazarın yanlış anlamasından kaynaklandığı ortaya çıktı.

İbni Kayyim rivayet zinciri (sened) ile metin arasında güçlü bir bağ kurar:

İmam İbni Kayyim El-Menar Fi's Sahihi Ve'd Daif adlı eserinde, kendisine şöyle bir soru yöneltildiğini belirtir: "Mevzu (uydurma) bir hadisi, rivayet öncesine bakmaksızın, sırf metnine yönelik eleştirel bir kontrolle fark etmek mümkün müdür?"

İbni Kayyim bu soruya, kitabın önemli bir kısmını kaplayan, oldukça ayrıntılı ve geniş kapsamlı bir cevap verir. Ve açıklamasının başında der ki: Bu soru çok önemlidir. Bunu ancak, ömrünü sahih hadis kaynakları arasında geçirmiş, artık hadis bilgisi vücudunun bir parçası, eti ve kanı haline gelmiş, bu alanda bir meleke kazanmış, hadisler ve rivayetler alanında uzmanlaşmış, Peygamber Efendimiz'in (sav) hayatını, yol göstericiliğini, emrettiğini, yasakladığını, haber verdiğini, davetini, sevdiğini, sevmeyişini ve ümmeti için koyduğu yasaları ahabından biriymiş gibi bilen kimseler anlayabilir.

Bu tür insanlar, Resulullah Efendimiz'in (sav) hal ve tavırlarını, yol göstericiliğini, onun haber verebileceği ve veremeyeceği şeyleri bir başkasının bilmeyeceği şekilde bilirler. Bu, bir kimseyi izleyen her insana özgü bir durumdur. Böyle olunca o insan izlediği kimsenin sözlerini ve davranışlarını bilme ve ona nisbet edilmesi uygun olanı ve olmayanı ayırdetme hususunda başkalarına göre bir ayrıcalık kazanmış olur.

Mezhep imamlarının sözlerini, görüşlerini içeren metinleri ve ictihat yöntemlerini bilen mezhep mensuplarının durumu da buna bir örnektir. Bununla beraber, doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir.

Cafer b. Cisrin babasından, onun da Sabit'ten, onun da Enes'ten (merfu olarak) rivayet ettiği şu hadis buna örnek gösterilebilir: "Kim sübhanallah ve bihamdihi" dese, yüce Allah, onun için cennette, aslı altın olan bir milyon tane hurma fidanı diker..." (1).

Bu Cafer, Ebu Süleyman el-Kassab el-Basri Cafer b. Cisrin b. Ferkad'dır. İbn-i Adi onun hakkında şöyle der: "Onun rivayet ettiği hadisler reddedilir." El-Ezdi ise: "Hakkında ileri geri konuşulan bir adamdır" der.

Babasına gelince, Yahya b. Mümin'in ona ilişkin değerlendirmesi şöyledir: "Hiç bir şeydir. Onun rivayet ettiği hadis yazılmaz." Nesai ve Darekutni, "zaiftir" derler. İbn-i Hibban ise: "Adalet sınırını aşmış biridir" der. İbn-i Adi'nin değerlendirmesi ise şöyledir: "Onun rivayet ettiği hadislerin geneli "mahfuz" değildir."

Bunun bir örneği de, ibn-i Mende'h'in, yalancı lakabı ile anılan Ahmed b. Abdullah el-Cüveybari'den, Şakik'ten duydum, o da İbrahim b. Ethem'den duymuş, ona da Yezid b. Ebu Ziyad aktarmış o da Uveys el-Karani'den duymuş, ona da Ömer ve Ali (ra) Resulullah'ın (sav) şöyle dediğini haber vermişler, şeklinde duyduğu aşağıdaki hadistir.

"Kim Allahım, sen ölmez birisin yenilmez galipsin, şüphelenmez Basir'sin, kuşkuya düşmez Semi'sin yalan söylemez Sadık'sın yemez, içmez Samed'sin, bilinmez Alim'sin isimleriyle dua ederse, beni hak ile gönderen zata and olsun ki, demir levhaları üzerinde bunlarla dua edilse erirler, akan suyun yanında dua edilse, su durur. Kim uyuyacağı sırada bu şekilde dua ederse, bu duanın her bir harfine karşılık olarak yediyüz bin melek gönderilir ve bunlar onun adına tesbih ederler. Onun için bağışlanma dilerler.

Bir diğer yalancı olan Hüseyin b. Davud el-Belhi de onu izleyerek, yukarıdaki hadisi Şakik'ten rivayet etmiştir. Başka bir ya-

1) Hadisin devamı, Zehebi'nin "Mizan ul İtidal" adlı eserinde yer alır. 1/404

lancı da ondan bir başka metni rivayet etmiştir. Adı geçen şahıs Süleyman b. İsa'dır. (1) Sevri'den, İbrahim b. Ethem'den rivayet etmiştir. Bu ve benzeri ifadelerin, uydurma, birer yalan ve iftira olduklarından kuşku yoktur. Resulullah'ı ve sözlerini biraz olsun bilen bir kimse, kesinlikle bunları hadis diye kabul etmez."

İbni Kayyim ipe sapa gelmez mübalağalı ifadelerle dolu, uydurma hadislerden bir kaçını zikrettikten sonra şöyle der: "Bu oldukça geniş bir konudur. Biz ise, çok cüzi bir bölümüne değindik ki bu tür soğuk çirkin ve ipe sapa gelmez sözlerin yalan, Efendimiz'e (sav) yönelik iftiralar oldukları bilinsin.

Maalesef, kendini zühde veren yoksulluğa intisab eden, fıkıhla ilgilendiğini söyleyen, ama hadis biliminden haberi olmayan bir çok cahil bunlara göre hareket etmekte bu yalanlara kanmaktadır. Uydurma hadislerin üzerinde bir karanlık, ifade tarzında bir insicamsızlık, bir tutarsızlık sezilir. İlk etapta farkedilen ipe sapa gelmez ifadeler, hadisin uydurma olduğunu Resullullah'a (sav) bir iftira atıldığını bas bas bağırırlar.

Şu hadiste olduğu gibi:

"Kim kuşluk vakti şu kadar rekat namaz kılarsa, kendisine yetmiş peygamberin sevabı verilir."

Öyle anlaşıyor ki bu pis yalancı, peygamber olmayan bir kimşenin Hz. Nuh'un yaşadığı süre boyunca namaz kılmış olsa bile, bir tek peygamberin elde edeceği sevaba kavuşamayacağını bilmiyordu.

Şu hadis te, uydurma hadislerin tipik bir örneğidir:

"Kim niyetini getirerek ve Allah'ın rızasını gözeterek cuma günü guslenderse, yüce Allah kıyamet günü onun her bir tel saçı için bir nur yazar. Ve her bir damla suya karşılık onun için cennette inciden, yakuttan ve zebrecetten bir derece yükseltir. İki derece arasındaki mesafe yüz yıl kadardır."

Mevzu (uydurma) hadisi, belirlemede göz önünde, bulundurulacak genel hususlar:

İbni Kayyim der ki: "Bir hadisin uydurma olduğunu tesbit etmede yardımcı olacak genel prensipleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Hadisin saçma ifadeler ve abartmalar içermesi:

1) Bir hadisin, Resulullah'a (sav) yakışmayan bu tür abartmaları, saçma yapan sözleri içermesi. Bunun örnekleri oldukça fazladır. Şu uydurma hadiste olduğu gibi: "Kim lailahe illallah" derse, yüce Allah bu sözden yetmiş bin tane dili olan bir kuş yaratır. Her bir dilinin yetmiş bir tane lisanı vardır ve bunlarla o sözü söyleyen için Allah'tan bağışlanma diler. Kim şu şu emelleri işlese, ona cennette yetmiş bin şehir bahşeder her bir şehirde yetmiş bin saray vardır ve her bir sarayda yetmiş bin huri bulunur."

İpe sapa gelmez, saçma sapan ifadeler içeren bu tür hadisleri uyduran kimse, ya son derece cahil ve ahmak birisidir, ya da bu tür sözleri ona nisbet etmek suretiyle Resulullah Efendimiz'i (sav)küçük düşürmeyi amaçlayan hain bir zındıktır.

Hadisin elle tutulur ve gözle görülür gerçekler tarafından yalanlanması:

2) Pratik gerçeğin hadisle çelişmesi. Şu uydurma hadisleri buna örnek verebiliriz. "Patlıcan ne için yenilirse onun için faydalıdır" ve "patlıcan her derdin devasıdır." Bunları uyduranı Allah rezil etsin. Eğer bunun gibi bir sözü, en büyük hekim dahi söyleseydi, insanlar mutlaka onunla alay ederdi.

Çünkü patlıcan, sıtma, melankoli ve daha bir çok hastalık esnasında yenilirse, hastalığı arttırmaktan başka bir işe yaramaz. Bir yoksul zengin olmak için patlıcan yese bu, onun zengin olmasını sağlamayacaktır. Ya da bir cahil yese, yediği için bilge biri olmayacaktır.

Bir diğer uydurma hadis te şudur:

"Bir kimse konuşurken aksırırsa, bu onun doğru söylediğinin delilidir."

Bazıları bu hadisin senedini sabih kabul etseler bile, yaşanan gerçekler onun uydurma olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü aksırdığı halde yalan söyleyen nice insan görmüşüzdür. Bir kimse, Resulullah'ın (sav) bir hadisini rivayet ederken, yüz kere de aksırırsa, o hadisin sahih olduğuna hükmedilmez. Yalancı şahitlik yapan biri aksırırsa, bu onun doğru söylediğini göstermez.

Bir de şu hadise bir göz atalım: "Size mercimek yemeyi tavsiye ederim. Çünkü mercimek mübarektir, kalbi inceltir, gözyaşlarını artırır. Yetmiş peygamber onu kutsamıştır." Abdullah b. Mübarek'e bu hadis sorulmuş ve bunu senden rivayet ediyorlar denilince de; "Benden de mi? " diye tepki göstermiştir.

Mercimek için söylenebilecek en iyi söz, onun yahudilerin ihtirası, arzusu olduğu olur. Değil yetmiş, bir tek peygamber bile onu kutsamış olsaydı, her derdin devası olacaktı. Allah onu "değersiz" (*Bakara, 61*) olarak niteler ve onu bildircin etine ve kudret helvasına tercih edenleri kınar. Onu soğan ve sarmısakla bir tutar. Bu zararlı nesneyi kutsadılar diye, İsrailoğulları'na gelen peygamberlere iftira atılmıştır. Bildiğimiz kadarıyla bu nesne, nefesi ve yellenmeyi azdırır, nefes darlığına yol açar. Bozuk kanın harekete geçmesine neden olur. Daha bunun gibi bir çok somut ve elle tutulur zararı vardır.

Öyle anlaşıyor ki bu hadisi, mercimeği, bildircin etine ve kudret helvasına tercih edenler uydurmuştur.

Uydurma hadislerden biri de; "Allah gökleri ve yeri aşura günü yaratmıştır." hadisidir.

Bir diğeri de şudur: "Yemeğin üzerine su için doyarsınız." Oysa su yemeği bozar, midede kalmasını ve iyice hazmedilmesini önler.

Bir diğerinde de şöyle deniliyor: "İnsanların en yalancıları boyacılar ve kuyumculardır." Bu hadis de realiteye terstir. Çünkü onlardan kat be kat daha fazla yalancı olan kimseler vardır. Me-

sela Rafiziler, kahinler, falcılar ve müneccimler yeryüzünün en yalancı insanlarıdır.

Hadisin alay konusu olabilecek ifadeler içermesi:

3) Hadisin çirkin ve alay edilecek sözlerden ibaret olması:

Aşağıda sunduğumuz hadisler bu konu için örnek teşkil etmektedir.

"Eğer pirinç adam olsaydı, çok yumuşak huylu biri olurdu. Aç bir kimse onu yese mutlaka doyar." Bu hadis Peygamber Efendimiz (sav) bir yana akıllı başında bir kimsenin dahi ağzına almaya-çağı saçma sapan bir sözdür.

"Ceviz ilaçtır, peynir ise hastalıktır. Kana girince şifaya dönüşür." Böyle bir hadisi uydurup onu Resulullah'a nispet edene Allah lanet etsin.

"Eğer insanlar; "Böy"de ne olduğunu bilseydi, ağırlığınca altın verip onu satın alırlardı."

"Sofralarınızda sebze bulundurun, bakla şeytanı uzaklaştırır."

"Hindibanın her bir yaprağının üzerinde mutlaka cennet suyundan bir damla bulunur."

"Maydanoz ne kötü bir sebzedir. Kim onu akşamleyin yese ve öylece gecelese, nefsi ona isyan eder, cüzzamın kökü onun buruna vurulur. Bu yüzden onu gündüz yiyin, gece ise ondan uzak durun.

"Menekşe yağının diğer yağlara olan üstünlüğü ehli beytin diğer insanlara olan üstünlüğü gibidir."

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Hadisin sahih ve kesin sünnetle çelişmesi:

4. Bir hadisin, açık bir şekilde sarîh sünnetin öngördüğü bir durumla çelişmesi onun uydurma olduğunu gösterir.

Buna göre, fesad, zulüm, abes, batılı övme ve hakkı yerme içeren tüm hadisler uydurmadır.

İsmi Muhammed veya Ahmed olanlara yönelik övgüler içeren, bu isimleri alanların cehenneme girmeyeceklerini ifade eden hadisleri buna örnek gösterebiliriz.

Çünkü bu durum, Resulullah Efendimiz'in (sav) tebliğ ettiği dinin şu prensibiyle çelişmektedir: "İsimler ve lakaplarla ateşten kurtulunmaz. Ondan ancak iman ve salih amelle kurtulmak mümkün olur."

Ateşten kurtulmaya ilişkin olarak uydurulmuş ve özellikle en küçük bir iyiliği işleyen bile cehenneme girmeyeceğini bildiren bir çok hadis vardır. Oysa, Efendimiz'in (sav) dininin kesin prensibi şudur; ateşten kurtuluş ancak tevhide gerçekten inananlar için söz konusu olur.

Kanıtların, gözlemlenen realitenin, bir hadisinin aksine tanıklık etmesi:

5- Resullah'ın tüm sahabenin hazır bulunduğu bir sırada, şu şu işi yaptığını iddia etmek ve buna rağmen sahabenin onun bu davranışını hep birlikte örtbaş ettiğini söylemek. Nitekim, toplulukların en yalancısı Rafiziler diyorlar ki: "Sahabeler veda haccından dönerlerken Resulullah, (sav) onların tümünün hazır bulunduğu bir sırada, Ali'nin (ra) elini tuttu ve herkesin görebileceği şekilde kaldırarak dedi ki: "Bu benim varisim ve kardeşimdir. Benden sonra halifemdir. O'nu dinleyin ve O'na itaat edin." Sonra bütün sahabiler görüş birliği etmişcesine bu olayı gizlediler, değiştirdiler ve aksi bir yol tuttular." Allah'ın laneti yalancıların üzerine olsun.

Yine onlar tarafından uydurulmuş şöyle bir hadis vardır: "İkindiden sonra güneşin batışı Ali için geciktirildi ve insanlar bunu gözleriyle gördü." Oysa bu olay en ufak bir yankı uyandırmamış ve Esmâ binti Umeyys'ten başka da kimse ondan söz etmemiştir.

Hadisin akla ters düşecek şekilde olması:

6- İçerdiği mananın gerçeği yansıtmaması, böyle bir sözün Resullah (sav) tarafından söylenmediğini gösterir.

Şu uydurma hadislerde olduğu gibi:

"Gökteki samanyolu, arşın altında engerek yılanının izidir."

"Allah öfkelendiği zaman vahyi Farsça indirir. Memnun olduğu zaman da Arapça indirir."

Hadisin, peygamberlerin sözlerine ve mesajlarına benzememesi:

7- Sözleri, Allah tarafından indirilen vahiyden ibaret olan Resulullah Efendimiz (sav) bir yana, hiç bir peygamberin ağzına almayacağı türden olması. Nitekim yüce Allah, Efendimiz (sav) hakkında şöyle buyuruyor:

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾

"O hevadan konuşmaz. O kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir." (Necm, 3-4) Yani, onun sözleri vahiydir. Böyle olunca bir hadisin vahye benzemesi ve hatta sahabe sözünü dahi andırması onun uydurma olduğunu gösterir.

"Üç şey vardır ki, bunlar göz aydınlığını artırır. Yeşile, akar suya ve güzel yüze bakmak."

Ebu Hureyre'yi İbni Abbas'ı, Said b. Müseyyeb'i, Hasan'ı, Ahmed ve Malik'i böyle bir sözü rivayet etmiş olmaktan tenzih ederiz.

"Güzel yüze bakmak, gözün aydınlığını artırır." Bu da tıpkı yukarıdaki hadis gibi, zındıkların uydurmasıdır.

"Güzel yüzlere ve siyah göz bebeklerine bakmayı size tavsiye ederim. Çünkü Allah güzel birini ateşle cezalandırmaktan haya eder."

Bu hadisleri uyduran pis yalancılara Allah lanet etsin.

Güzel yüzlerden söz eden, onları seven veya onlara bakmayı tavsiye eden, ihtiyaçların giderilmesi için onları vesile etmekten bahseden, ya da ateşin onları yakmayacağını söyleyen bütün hadisler uydurmadır. Yalan ve iftiradır.

Hadislerin tıbbi açıdan geçersiz olması:

8- Hadisin daha çok bir hekimin ya da falcının söyleyebileceği türden olması. Şu hadisler gibi:

"Keşkek (Herise) adlı yemek beli kuvvetlendirir."

"Balık yemek bedeni zayıflatır."

Bunlar gibi uydurma bir hadise göre de; adamın biri gelmiş, Resullah'a (sav) çocuklarının azlığından şikayet etmiş, Resullah (sav) da ona yumurta ve soğan yemesini emretmiş.

Bir diğesinde de şöyle deniyor:

"Cebrail bana cennetten "Herise" getirdi, ben de yedim. Böylece cimada kırk erkeğin gücüne kavuşmuş oldum."

Bu konudaki bir başka uydurma hadis de şöyledir:

"Mümin tatlıdır ve tatlıyı sever."

Bir hadisin belli olaylar için tarih belirlemesi:

9- Hadiste şu şu tarihlerde şöyle olacak türünden ifadeler varsa, bu onun uydurma olduğunu gösterir.

"Şu senelerde şu olaylar olacaktır. Falan aylarda, falan şey gerçekleşecektir" gibi.

İğrenç bir yalancı da şöyle bir hadis uydurmuştur:

"Muharrem ayında ay tutulması olduğu zaman, kıtlık, savaş ve saltanat çekişmesi olur. Sefer ayında tutulursa, şunlar şunlar olur."

Bu yalancı tüm ayları böylece sıralıyor ve her biriyle ilgili bir gelişmeye değiniyor. Bu tür hadislerin tümü yalan ve iftiradır.

Hadisin açıkça Kur'anla çelişmesi:

10- Bir hadis, Kur'anın açık ifadesiyle çelişiyorsa, bu onun uydurma olduğunu gösterir. Mesela dünya hayatının ne kadar süreceği ile ilgili hadis gibi: "Dünyanın ömrü yedi bin senedir ve" biz yedinci binin içinde buluyoruz."

Bunun kocaman bir yalan olduğu gün gibi ortadadır. Eğer sahih olsaydı, herkes bugün kıyametin kopmasına ikiyüz ellibir yıl kaldığını kesin olarak bilirdi (1). Oysa yüce Allah Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا بَجْلِيهَا لِيهَا لَوْ فَتَهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ ﴾

"Sana kıyamet saatinden soruyorlar, gelip çatması ne zaman diye. De ki: "Onun bilgisi ancak Rabbimin yanındadır. Onu tam zamanında açığa çıkaracak olan, yalnız O'dur. O, göklere de, yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir." Sanki sen, onu biliyormuşsun gibi, sana soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah'ın yanındadır. Fakat insanların çoğu bilmezler." (Araf, 187)

﴿ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ﴾

"Kıyamet saatinin bilgisi, şüphesiz Allah katındadır." (Lokman, 34)

Bir sahih hadiste de Resulullah Efendimiz (sav) şöyle buyuruyor: "Kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimse bilemez." (2)

1) Biz bu ifadededen, İmam İbni Kayyim'in bu kitabı 749 yılında yazdığını anlıyoruz. Bu da vefatından yalazık olarak üç yıl önce gerçekleşmiştir. Ölüm tarihi, 751'dir. Allah rahmet etsin.

Bu iftirallardan biri de "kaya" ile ilgili olarak rivayet edilen uydurma hadistir: "Kaya, Allah'ın en aşağı arşıdır." Allah iftiracıların bu tür yalanlarından münezzehtir.

Urve b. Zübeyr bu hadisi duyduğu zaman şöyle demiş: "Sübhanallah. Allah:

﴿ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ﴾

"Onun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır" (Bakara, 255) buyuruyorken, "kaya" nasıl O'nun en aşağı arşı olur?

Mananın çirkinliği ve İslam ilkeleriyle çelişmesi:

11) Hadisin sözlerinde bir basitlik ve bir nahoşluk varsa, dinleyicinin kulağını tırmalıyorsa, insan hareketlerine ters geliyorsa ve anlamı çirkin kaçırıyorsa, bu onun uydurma olduğunu gösterir.

Şu hadislerde olduğu gibi;

"Dört şey dört şeye doymaz; dişi erkeğe, toprak yağmura, göz bakmaya ve kulak habere."

Dokumacılık, boyacılık gibi mübah bir mesleğin yerilmesine ilişkin hadisler, uydurmadır. Çünkü Allah ve Resulü, (sav) mübah meslekleri yermezler.

"Yüce Allah'ın taştan bir meleği vardır. O'na Umare derler. Her gün bir eşeğin üzerine bir taş indirir, fiyatları sınırlandırır, sonra göğe yükselir" hadisi de uydurmadır.

Habeşlileri ve Siyahları kötüleyen bütün hadisler uydurmadır.(1) Örneğin:

"Zencinin karnı toksa zina eder, açsa çalar."

"Zencilerden sakının, çünkü onlar çirkin yaratıklardır."

"Siyahları benden uzak tutun. Onlar ancak karınlarını ve uçkurlarını düşünürler."

1) Çünkü bu tür hadisler, İslam'ın öngördüğü insanlararası eşitlik, ırk ve renk ayırmacılığını kaldırma ve "insanlar arasında üstünlük ancak takva ile olur" gibi ilkelerle çelişmektedir.

Bir diğer uydurma hadise göre, Peygamberimiz (sav) birilerine gönderilmek üzere bir yiyecek hazırlandığını görmüş. "Bu yemek kimin içindir?" diye sormuş Abbas da; "Kendisini yedirdiğimiz bir Habeşli için hazırladık" demiş. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav): "Sakin yapma! Çünkü onlar aç kalırlarsa çalarlar, karınları doyarsa zina ederler" demiş.

Türkleri, iğdiş edilmiş erkekleri ve köleleri kötüleyen hadisler de uydurmadır.

"Allah iğdiş edilmiş kimselerde bir hayır olduğunu bilseydi, onların sülbünden, Allah'a kulluk eden bir nesil ortaya çıkarırdı."

"Ahir zamanda malın en kötüsü, kölelerdir."

Sahabe ve imamlara veya şehirlere ilişkin abartılı övgüler veya yergiler içeren hadisler de uydurmadır.

Cahil sünnilerin, Hz. Ebubekir'in (r.a.) fazileti ile ilgili olarak uydurdıkları hadisleri buna örnek gösterebiliriz.

"Yüce Allah kıyamet günü, genel olarak bütün insanlara, özel olarak da Ebubekir'e görünür."

"Allah benim göğsüme ne dökmüşse, Ebubekir'in göğsüne de onu dökmüştür."

"Peygamberimiz Cenneti özlediği zaman, Ebubekir'in ağaran sakalını öperdi."

"Ben ve Ebubekir iki yarış atı gibiyiz."

"Allah ruhları istediği zaman, Ebubekir'in ruhunu ister."

Bu uydurma hadislerden birine göre Hz. Ömer şöyle demiştir: "Resulullah ve Ebubekir konuşuyorlardı. Ben ikisinin arasında bir zenci gibiydim."

"Size, Ömer'in faziletini, Nuh'un kavmi içinde geçirdiği ömür süresince saysam yine de tükenmez. Ömer'se Ebubekir'in iyiliklerinden bir iyiliktir."

"Ebubekir sizi oruçla, namazla geçmedi. Bilakis, göğsüne yerleşen bir şeyle geçti." Bu söz, Ebubekir b. Ayyaş'a aittir. (1)

Rafizilerin Hz. Ali hakkında uydurdukları hadislerse saymakla bitmez. Hafız Ebu Ya'la el-Halili, el-İrşad adlı eserinde der ki: "Rafiziler Hz. Ali ve Ehl-i Beyt hakkında üçyüzbin kadar hadis uydurmuşlardır."

Buna şaşmamak gerekir. Çünkü Şiiilerin yaşantıları gözlemlendiğinde herşey net biçimde anlaşılır ve Ebu Ya'la'nın doğru söylediği ortaya çıkar.

Bazı cahil Sünniler de Muaviye b. Ebu Süfyan'ın faziletine ilişkin hadisler uydurmuşlardır. İshak b. Rahuveyyhi der ki, "Muaviye b. Ebu Süfyan'ın faziletiyle ilgili olarak Resulullah'a (sav) dayandırılan hadislerin hiçbirisi sahih değildir."

Ben derim ki, burada "Özellikle Muaviye'nin menkıbesi ile ilgili bir hadisin varid olması sahih değildir" şeklindeki değerlendirmeleri kastediliyor. Yoksa hadis uzmanlarının, sahih olarak niteledikleri genel olarak sahabeyi anlatan ve Kureyşlilerin özelliklerinden bahseden hadisler Muaviye'yi de kapsar.

Ebu Hanife'nin ve Şafi'nin adının açıkça geçtiği hadisler de uydurmadır. Onları kötüleyen hadisler de öyle.

Muaviye'yi kötüleyen hadisler de bu kategoriye girer ve uydurmadır.

Amr b. As'ı kötüleyen hadisler de öyle.

Emeviler'i kötüleyen hadisler de uydurmadır.

Halife el-Mansur'u, es-Seffah'ı, ve er-Reşid'i öven hadisler de uydurmadır.

Bağdat'ı, Basra'yı, Küfe'yi, Merv'i, Askalan'ı, İskenderiye'yi, Nusaybin'i ve Antakya'yı öven ya da yeren hadisler mevzudur.

1) Sahavi'nin "el-Mekasidu'l Haseneh" ve diğer bazı kitaplarda (mevzu hadisleri konu alan kitaplarda) bu sözün Bekir b. Abdullah el-Muzevi'ye ait olduğu söylenir.

Ateşin, Abbasoğullarını yakmasının haram olduğundan söz eden tüm hadisler uydurmadır.

Abbasoğullarının hilafetinden söz eden hadisler de öyle.

Abbas'ın soyundan gelen Abdullah b. Ali ile birlikte başkaldıran Horosanlılar'ı öven hadisler de bu kategoriye girer.

"Falan şehir cennet şehridir" veya "cehennem şehridir" türünden ifadeler içeren tüm hadisler uydurmadır.

Abbasi halifelerinin sayısını veren hadisler de öyle.

El-Velid ve Mervan b. Hakem'i kötüleyen ifadeler içeren tüm hadisler yalandır, uydurmadır. Sunduğumuz bu ayrıntılı açıklama ile Ehl-i sünnet ulemasının hadisin içeriği ile ilgilenmedikleri, tüm araştırmalarını rivayet zinciri ve hadis ricali üzerinde yoğunlaştırdıkları şeklindeki iddianın asılsızlığı ortaya çıkıyor.

İbni Kâyyım bazı kitaplarında, bir hadisi zayıf görürse, "bu hadisin senedi güneş gibi parlak dahi olsa, reddedilmesi gerekir" der. Bunu sırf içeriğinin akla ya da nakle ters düştüğünü gördüğü için söylemiştir.

Kısacası; hadisin metnini ve içeriğini eleştirme hakkı, her önüne gelene verilmez. Bu nedenledir ki ortak, hadis ulemasına yönelik sivri iddialarla kaynıyor. Haksız ama küstah eleştiriler her tarafı kaplamış. Delilsiz mesnedsiz alim taslakları etrafta caka satıyor.

Biz onların çoğunu denedik. En iyilerinin bile ilimden çok az bir paya sahip olduğunu, daha çok iddialar ve böbürlenmelerle şiştiğini, hava attığını gördük. Allah'tan üstün kuvvet ve kud-ret yoktur.

Allah tümüne doğru yolu gösterebilir.

" İSLAM GARİB BAŞLADI" HADİSİ

SORU

Dillerden düşmeyen, yazılardan eksik olmayan meşhur bir hadis var: "İslam garib başladı tekrar başladıgı gibi garib olacaktır. Ne mutlu gariblere".

Öncelikle bu hadisin, sıhhat (doğruluk) derecesi nedir? Burada kastedilmek istenen anlam nedir? Hadis metninin orjinalinde geçen "garib" kelimesi "gurbet"ten mi, garabet"ten mi türemiştir? Bir ara radyo dinlerken hadis uzmanlarından birinin bu kelimenin "garabet" anlamını ifade ettiğini vurguladığını duydum. Kelimenin "gurbet"ten türemediğini ileri sürüyordu.

Sanıldığı gibi eğer bu kelime "gurbet"ten türemişse acaba bu İslam'ın zayıflığı ve yıldızının kayması anlamına gelir mi?

Ayrıca, İslam'ın tıpkı hicretin birinci yüz yılında olduğu gibi tekrar üstünlük sağlayacağına ilişkin kanıtlar var mıdır?

CEVAP

Sözünü ettiğiniz hadisin senedinin sahih olduğu, hadis biliminin uzmanlarınca tartışmasız kabul edilmiştir. Ayrıca tek değil, bir kaç sahabeden rivayet edilmiştir.

Camiu's Sağır adlı eserde belirtildiğine göre, bu hadisi, Müs-

lim Ebu Hureyre'den, Tirmizi İbn-i Mesud'dan, Taberani Selman'dan, Sehl b. Sa'd'dan ve İbn-i Abbas'tan, İbni Mace Ebu Hureyre'den, İbni Mes'ud'dan ve Enes'ten rivayet etmiştir.

Ayrıca Müslim sonunda "ne mutlu gariplere" ifadesi bulunmayan bir örneğini de İbni Ömer'den rivayet etmiştir.

Bundan dolayı hadisin rivayet zincirinin ve metninin sahlılığı hususunda şüpheye yer yoktur. Geriye kalıyor anlamı.

Ne yazık ki "ahir zaman"a ilişkin hadislerin veya "fitne çağı hadisleri" ya da "kıyametin alametleri"ni konu olan hadislerin büyük çoğunluğu bazı insanlar tarafından yanlış anlaşılmaktadır. Bu hadisler insanı salih amellerden ve değişim çabalarından soğutan bir karamsarlık mesajı olarak algılanmaktadır.

Resulullah Efendimiz'in (sav) ümmetini karamsarlığa, ümitsizliğe davet etmiş olması düşünülemez. Ve yine ümmetine bozgunculuğun insanlar arasında kol gezmesine, kötülüklerin toplumu kemirmesine göz yummalarını telkin etmiş olması, bütün bunlar olurken, bir kenara çekilmelerini, eğrileni doğrultmak, bozulana düzeltmek gibi bir çaba içine girmelerini tavsiye etmememiş olması tasavvur edilemez.

Nasıl tasavvur edilebilir ki, O, değil midir ümmetine son nefesler verilirken bile, dünyayı imar etmeye çalışmasını tavsiye eden? Bir hadisi şerifte şöyle buyuruyor: "Kıyamet koparken birinizin elinde bir ağaç fidanı varsa, şayet kıyamet kopmadan onu dikebilecekse diksin." (1)

Bu ağacın meyvesini ne bu fidanı dikenin kendisi ne de ondan sonra gelecek bir başkası yiyemeyecektir. Anlatmak istediğimiz şudur; dünya işlerinde arzu edilen ve öngörülen tavır buysa, bundan daha önemli ve daha ciddi meselelerde, daha büyük bir ciddiyetle hayatın son demlerine kadar çalışıp çabalamak gerekmez mi?

1) Ahmed, Buhari Enes'ten, Tayalusi ve Bezzar, Heysemi, bu hadisi güvenilir raviler rivayet etmiştir, der.

Hadisin orjinalinde geçen "garib" kelimesinin anlamına gelince; ilk bakışta akla gelen, onun "garabet"ten değil, "gurbet"ten türediğidir. Hem hadisin sonunda yer alan "ne mutlu gariplere" ifadesinin orjinali olan "gruba" kelimesi de bunu pekiştirmektedir. Çünkü "gruba", "garib"ın çoğuludur ve gurbetle nitelendirilen anlamı ifade eder.

Hiç kuşkusuz müminlerin gurbeti, inandıkları ve mesajını başkalarına taşıdıkları İslam'ın gurbetinden ileri gelir. Bu, bir çok hadiste geçen "garib" kelimesinden ilk anda anlaşılan anlamdır. Örneğin Buhari'nin rivayet ettiği bir hadiste şöyle deniyor: "Dünyada bir garib (yabancı) gibi davran."

Bu hadisi, ek ifadelerle destekleyen ve "garib"lerin niteliklerini sıralayan bir çok rivayet ve hadiste maksadın "gurbet" olduğu, "garabet" olmadığı anlaşılır.

Kaldı ki, içinde yaşadığımız bu günler ve geçen yüzyıllar İslam'ın öz yurdunda ve mensupları arasında bir garip muamelesi gördüğünün tanığıdır. Öyle ki, gerçek İslam'a davet edenler, bizzat İslam'ın öz yurdunda da horlanmakta, baskı görmektedirler. İdam sehparlarında sallandırılmakta, faili meçhul cinayetlere kurban gitmektedirler.

Fakat acaba bu gurbet, bu gariplik, genel, evrensel ve sürekli bir durum mudur? Yoksa kastedilen geçici bir gurbet midir? İbni Kayyim'in dediği gibi bu durum ülkeden ülkeye, çağdan çağa ve toplumdan topluma değişir mi?

Benim anladığım şudur: Bu hadis "dönemler"den veya gelip geçen "dalgalar"dan söz ediyor. İslam'ın da, her davet hareketi ve her ilahi mesaj gibi kuvvetli ve zayıf anları oluyor, yayıldığı ve geri çekildiği, parladığı ve söndüğü dönemleri oluyor. Bu değişmez bir ilahi yasa (sünnetullah) dır. İslam da her hareket, her düşünce ve inanç sistemi gibi bu ilahi yasalara boyun eğer. Evrensel yasalar sistemi, insanlar arasında çifte standart uygulamaz. Her din ve mezheb için geçerli olan İslam için de geçerlidir.

Diğer ümmetlerin başına gelen İslam ümmetinin de başına gelecektir.

Dolayısıyla hadis-i şerif, İslam'ın bir dönemde bir zaman diliminde yaşayacağı zayıflığa dikkat çekiyor. Ama çok geçmeden tökezlediği yerden doğrulacak, düştüğü yerden kalkacak, yaşadığı gurbetten kurtulacaktır. Bu ikinci uyanışı tıpkı ilk doğuşu gibi görkemli olacaktır.

Evet, İslam'ın başlangıcı gurbettir. İslam garip başladı. Fakat hep garip olarak kalmadı. Bir zamanlar zayıftı ama sonra güçlendi. Bir zamanlar illegal bir hareketti, fakat sonra legal inanç sistemi halini aldı. Sınırlı bir bölgede varlık savaşı veriyordu, sonra dünyanın dört bir yanına yayıldı. Baskı görüyordu, sonra zafer kazandı ve egemenliği yüzyıllar boyu sürdü.

Tekrar ilk doğuşu gibi garib olacaktır. Yeniden güçlenmek için zayıf düşecektir. Tüm dinlere yeniden üstünlük sağlamak için horlanmış kovulmuş olacaktır. Yeniden intişar etsin, tekrar görkemli bir zafer kazınsın diye, düşmanlarının takibine uğrayacaktır. Her hareketi izlenecektir.

Hadisi doğru yorumlayacak olursak, geleceğimiz hakkında karamsarlığa düşmemizi gerektiren bir mesaj söz konusu değildir.

Hadisin teslimiyeti, karamsarlığı ifade etmediğinin, hiç bir şekilde bu nitelikte bir mesaj vermediğinin kanıtı, söz konusu "garipler"in niteliklerini anlatan bazı rivayetlerdir.

Bu rivayetlerde adı geçen "garipler"in, insanların dejenere ettikleri sünneti eski orjinalitesine kavuşturdukları, halkın unuttuğu, öldürdüğü İslami hayat biçimini yeniden diriltikleri vurgulanır.

Şu halde "garipler", aktif yapıcı ve ıslah edici bir topluluktur. Pasif veya mistik, münzevi ya da neme lazımcı değildirler. Burada her şeyi olurlarına bırakan zülfüye dokunmayan, uyuyanı uyandırmayan derviş kimseler kastedilmiyor.

İmam İbni Kayyım'ın üstadı el-Herevi'nin "Menazilu's Sairin'-ila Makamatı İyyakena'budu ve İyyakenestein"(1) kitabında "Gurbet" konusundaki açıklamasını şerh ederken söylediği sözleri buraya aktarmayı yararlı görüyorum. İmam Medariu's Salihin(2) adlı eserinin 'Gurbet Babı'nda der ki, Allahu Teala şöyle buyuruyor:

﴿ فَلَوْ لَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي

الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ﴾

"Sizden önceki nesillerden olanlardan kurtardığımızdan pek azı dışında yeryüzünde bozgunculuğu önleyecek fazilet sahibi kişiler bulunmalı değil miydi?"

(Hud, 116)

Şerhedici ve yorumlayıcı olarak İbni Kayyım der ki, "Üstadın bu ayeti, bu bölümde bir kanıt olarak sunması onun bilgice derinliğini ve Kur'anı doğru anladığını gösterir. Çünkü bu dünyada "garipler", adı geçen ayette, niteliklerine işaret edilen kimselerdir. Hz. Peygamber de (sav): "İslam garib başladı tekrar başladı gibi garip olacaktır. Ne mutlu gariplere" hadisinde bunlara işaret etmektedir. "Ya Resulallah, kimdir bu garipler?" diye sorulduğunda, "Onlar; insanlar bozunca yapanlardır" buyurdu. İmam Ahmed der ki: "Bize Abdurrahman b. Mehdi Züheyr'den aktardı. O da Amr b. Ebu Amr'dan duymuş, O na da Muttalib b. Hanteb, Resulullah Efendimiz'in (sav) şöyle buyurduğunu rivayet etmiş: "Ne mutlu gariplere." Orada bulunanlar dediler ki: "Ya Resulullah, kimdir bu garipler?" Buyurdu ki; "Onlar, insanlar eksilttiğinde arttıranlardır." (3)

Eğer bu hadis, bu lafzıyla mahfuz ise, lafzında bir dönüşüm söz konusu olmamışsa, yani, "onlar; insanlar arttırdığında eksil-

1) "Makamlarına Doğru Yolalanların Uğrak Yerleri"

2) İbni Kayyım'ın bu eserinin Türkçe tercümesi İnsan Yayınları arasında çıkmıştır.

3) Bu hadisi kaynaklarda bulamadığım gibi Muttalib b. Hanteb'in de adının ravi sahabeler arasında geçtiğine rastlamadım. "Mucemul Mufehres"e de baktığım halde bir sonuç alamadım. Bir matbaa hatası söz konusu olabilir. Adı geçen şahsın rivayet ettiği üç hadisten sadece biri baskıda yer almaktadır. Çünkü belki de İbni Hanbel bu hadisi Müsned'in dışında rivayet etmiştir. Yine de en doğrusunu Allah bilir.

tenlerdir" ifadesi tersine dönüştürülmemişse anlamı şöyledir: "İnsanlar hayır, iman, takva konusunda eksik davrandıklarında, onlar bunu arttırmırlar."

Ameş'in Ebu İshak'tan O'nun Ebul Ahfesden, Onun da Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet ettiği hadiste Resulullah Efendimiz (sav) şöyle buyuruyor: "İslam garib başladı tekrar başladığı gibi garib olacaktır. Ne mutlu gariblere!" Orada bulunanlar: "Ya Resulallah, kimdir bu garipler?" diye sordular. Buyurdu ki: "Kabilelerden kopup ayrılanlardır." (1).

Abdullah b. Ömer'in rivayet ettiği hadiste ise, şöyle deniyor: "Resulullah'ın (sav) yanında toplanmış bulunduğumuz bir sırada O şöyle buyurdu: "Ne mutlu gariplere!" Orada bulunanlar: "Ya Resulallah kimdir bu garipler?" dediler. O da şöyle dedi: "Büyük bir kalabalık içinde, az sayıdaki salih insanlardır. Onlara karşı çıkanlar, itaat edenlerden çok çok fazladır." (2)

İmam Ahmed der ki: "Bize Heysem b. Cebel anlattı. O da Muhammed b. Müslim'den duymuş, Ona da Osman b. Abdullah aktarmış, O da Süleyman b. Hüzmüz'den duymuş, O da Abdullah b. Amr'den duymuş ki, Resulullah şöyle buyurdu: "Allah'a en sevimli gelenler gariplerdir." Orada hazır bulunanlar: "Ya Resulallah kimdir garipler?" dediler. Buyurdu ki: "Dinlerini alıp kaçanlardır. Kıyamet günü Meryemoğlu İsa'ya (as) katılacaklardır." (3) Bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "İslam garib başladı, başladığı gibi tekrar garib olacaktır. Ne mutlu gariplere!" "Ya Resulallah (sav) kimdir garipler?" diye sorulduğunda da şu cevabı verdi: "Sünnetimi diriltenler ve onu insanlara öğretenlerdir." (4)

Nafi, Malik'ten şöyle rivayet eder: "Ömer b. Hattab mescide girdiği sırada Muaz b. Cebel'in, Resulullah Efendimiz'in (sav) evinin yanında oturmuş ağladığını gördü. Ömer dedi ki: "Niye ağlıyorsun ey Ebu Abdurrahman? Kardeşin mi öldü?" "Hayır ama

1) Darimi, 2757, İbni Mace, 3588, Tirmizi, 2631

2) Haysemi, 71278

3) Ahmed, ez-Züh'd s. 77, Beyhaki, ez-Züh'd s. 206

4) Beyhaki ez-Züh'd, s. 207, Tirmizi s. 2632

sevgili dostumun (yani Resulullah'ın) bana bir gün bu mescidde otururken söylediği söz beni ağlatıyor." Ömer: "Nedir bu söz?" diye sordu. Muaz da şöyle cevap verdi: "Allah saklıları, sakınanları ve beri olanları sever. Onlar gözlerden kayboldukları zaman yitip gitmezler, göründükleri zaman tanınırlar. Kalpleri yol gösterici kandillerdir. Göz gözü görmez zifiri fitne karanlıklarından şaşırmadan sapmadan çıkarlar." (1).

İşte, kendilerinden övgüyle söz edilen, gıpta ile anılan garipler bunlardır. Sayıları çok az olduğu için, kendilerine "garipler" denilmiştir. Çünkü insanların çoğu bu niteliklere sahip değildir. Şöyle ki; tüm insanlık içinde müslümanlar, müslümanlar içinde mü'minler, mü'minler içinde alimler ve sünneti heva ve heveslerden, bidatlerden arındıraan ehli sünnet, gariplerdir. Muhafızların eziyetlerine rağmen insanları sünnete uygun bir hayat yaşamaya davet eden ve bu uğurda her türlü zorluğa sabreden kimseler gariplerin en garipleridir. Ama onlar gerçekten Allah'ın dostlarıdır. Gariplik onlar için bir olumsuzluk değil, sadece çoğunluk içinde azınlık olmaları anlamındadır. Çoğunluk hakkında ise ulu Allah şöyle buyuruyor:

﴿وَأَنْ تَطْعَ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَضْلُوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾

"Yeryüzünde olanların çoğunluğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan şaşırtıp saptırırlar." (Enam, 116)

Allah'a resulüne ve dinine yabancı olanlar işte bu kalabalıklardır. Tanınan, parmakla gösterilen itibarlı kimseler olsalar bile onların gurbeti ürkütücüdür. Böyleleri hakkında şöyle denmiştir:

"Garib, yurdu uzak kimse değildir.

Asıl kendisinden uzaklaşan kimsedir."

K. Kerim'de anlatıldığı gibi, Musa'nın (a.s) Firavunoğulları'ndan kaçıp Medyen kentine yapayalnız, garib, korku içinde aç ve susuz olarak sığındığı zaman şöyle demişti. "Yarabbi! Yapayalnızım, hastayım ve yabancıyım." Ona şöyle seslenilmişti: "Ey

1) İbni Mace 3986, Beyhaki ez-Zühed, 197

Musa, yalnız kimse, Benim gibi bir arkadaşı olmayana denir. Hasta ise, doktoru olmayan kimsedir. Garib de; Benimle arasın-da ilişki bulunmayan kimsedir."

Şu halde üç türlü gurbet (yabancılık) vardır. Birisi Allah dost-larının, hak ehli arasındaki sünnet bağlılarının gurbetidir. Resu-lullah (sav) bu gariblerden övgüyle söz etmiştir. Ayrıca, kendisi-nin sunduğu dini "garib başladı" ve "başladığı gibi garip olacak-tır" şeklinde nitelemiştir. Onun bağlılarının "garibler" olacaklarını belirtmiştir.

Bu tür bir gariplik, yerine, zamanına ve toplumuna göre olur veya olmaz. Ama her nerede olursa olsun, bu gurbeti yaşayanlar hak ehlidir. Onlar Allah'tan başkasına sığınmazlar, Resulullah'-tan (sav) başkasına bağlanmazlar, insanları, Resulullah'ın getir-diği tevhid esaslı dinden başkasına davet etmezler. Çok muhtaç olsalar bile insanlardan ayrılırlar. Kıyamet günü insanlar, boğun eğip, kulluk ettikleri düzmece ilahlarına doğru giderlerken onlar yerlerinde dururlar. Onlara denilir ki: "Herkesin gittiği yöne siz de gitsenize?" Onlar derler ki: "Onlara bu gündünden çok daha fazla muhtaç olduğumuz bir zamanda onları ve düzmece ilahlarını terketmiştik. Biz, dünyadayken ibadet ettiğimiz tek ve ortaksız Rabbimizi bekliyoruz."

Böylesi bir gurbet, kişi için ürkütücü yalnızlık anlamına gel-mez. Bilakis, insanlar soğuk ve ürkütücü bir yalnızlıkla pençe-leşirken onların arkadaşları vardır. Sapık insanların yoldaşlıkları onları ürkütür. Onların dostları Allah, Resulu ve iman edenlerdir. İnsanların büyük çoğunluğu onlara düşman olsa onları itip kaksa-lar bile, bu onları etkilemez.

el-Kasım'ın Ebu Ename kanalıyla bildirdiği bir hadis-i kutside yüce Allah şöyle buyurur: "Benim katımda haline en çok gıpta edilen dostum, malı ve iyali az, namazından haz alan, Rabbine yönelik ibadeti güzel olan, rızkı ihtiyaçlarını anca karşılayan, bu-nunla beraber insanlar arasında pek bilinmeyen, parmakla gösterilecek şekilde şöhret sahibi olmayan, Rabbine kavuşacağı

güne kadar bu duruma sabreden, ölümünü çabuklaştırdığım, geride bıraktığı mirası az ve ağlayana çok az olan mü'mindir." (1)

Enes de Resulullah'tan (sav) rivayet ettiği bir hadiste bu gariplerden söz eder. "Üstü başı toz duman içinde, eski püskü elbiseli, kimsenin dönüp yüzüne bakmadığı nice insan vardır ki, şayet Allah adına yemin edecek olsa, kesinlikle yemininde sadık olur." (2)

el-Havlan'ın Muaz b. Cebel kanalıyla bildirdiği bir hadiste Resulullah Efendimiz'in (sav) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Size cennet ehlinin meliklerinden söz edeyim mi?" Orada bulunanlar: "Evet, ya Resulullah" dediler. Bunun üzerine Resulullah Efendimiz (sav) şöyle buyurdu: "Toz toprak içinde dolaşan, eski püskü elbiseler içinde, kimsenin dönüp yüzlerine bakmadığı zayıflar. Bunlar Allah adına yemin edecek olurlarsa, kesinlikle yeminlerine sadık kalırlar." (3)

el-Hasan der ki: "Mü'min dünyada bir yabancı gibidir. Dünyanın horlayıcı halleri onu paniğe, telaşa sürüklemeyi, dünyevi ihtişama kavuşmak için yarışırcasına çabalamaz. Herkes bir halde o bir haldedir. İnsanlar ondan yana rahattırlar. Ama o, nefsinden yana zordadır."

Resulullah Efendimiz'in (sav) kendilerinden gıpta ile söz ettiği bu gariplerin bir özelliği de, insanların sırt çevirdikleri bir sıra da sünnete sarılmalarıdır, insanların uydurdukları ve örf edindikleri hayat biçimlerini terketmeleridir. İnsanların çoğunluğunun hoşuna gitmese de tevhide sarılarak şirkten ve sapıklıktan uzak durmalarıdır. Allah ve Resulünün dışında herhangi bir kimseye intisab etmemeleridir. Ne bir şeyhe, ne bir tarikata, ne bir mezhebe, ne de bir gruba bağlanmamalarıdır. Bu garibler sırf O'na kulluk etmek suretiyle Allah'a intisab ederler, ve sadece Resulullah'a gelen şeriata uyarlar. Gerçekten bir ateş koru avuçlamış-

1) Tirmizi, *ez-Zühd*, 2348

2) Heysemi, *el-Mecma*, 10/264

3) İbni Mace, 4115

lardır. İnsanların çoğu, daha doğrusu bütünü ise onları kınarlar. İnsanlar içinde garip bir konumda olmalarından dolayı onları "bidat ehli, aykırı tipler ve bölücüler" olarak nitelerler.

Resulullah Efendimiz'in (sav): "Onlar kabilelerden kopup ayrılanlardır" sözünün anlamına gelince. Bilindiği gibi, yüce Allah elçisini gönderdiği zaman insanlar çeşitli dinlere inanıyorlardı. Bir kısım insanlar putlara ve ateşe tapıyordu. Diğer bir kısım ise resimlere ve haça kulluk ediyordu. Bir başka tarafta yahudiler, sabiiler ve felsefeciler vardı. İşte bu şartlarda doğan İslam, ilk dönemlerinde garibtir. Değişik dinlere mensup kimseler içinde, bu yeni dini kabul edenler, Allah'ın ve Resulü'nün çağrısına koşanlar da, kabileleri, muhitleri, akrabaları ve aşiretleri içinde garib konumuna düşüyorlardı.

İslam'ın çağrısına olumlu karşılık verenler dolayısıyla kabilelerden kopup gelenlerdi. Daha doğrusu, kabilelerine, aşiretlerine yabancılaştıran, İslam'a bu zor zamanda gelip bağlanan fertlerdi. İslam'ın egemenliği pekişip belirgin anlamda zafer kazanıncaya, mesajı dünyanın dört bir yanına yayılıp insanlar akın akın bu dine girenceye kadar garip olarak kaldılar. Ama sonra bu gariplik ortadan kalktı, çünkü artık egemenlik İslam'ın idi. Sonra zamanla gariplik ve egemenliği yitirme sürecine girildi. İslam bir süre sonra, başlangıçta olduğu gibi, yeniden garib oldu. Hatta diyebiliriz ki, Resulullah ve arkadaşlarının yaşadıkları gerçek İslam, günümüzde sembolleri, merasimleri serbest ve yaygın olsa da, doğuşundaki gariplikten çok daha şiddetli bir gurbet sürecinden geçmektedir. Gerçek İslam, gerçekten garibtir. Gerçek İslam'ın bağlıları, insanlar içinde en şiddetli gurbeti bu gün de yaşamaktadırlar.

Milyonlarca takipçisi bulunan, önderleri, bayrak ve ülkeleriyle sağlam zeminlere yaslanmış yetmiş iki fırka içinde, sayıları bir elin parmaklarını geçmeyen azınlık bir grup garip olmaz mı? Çoğunluk ise, Resulullah (sav) ne getirmişse, ona muhalif bir sistemle sevk ve idare edilmektedir. Çünkü Resulullah'ın (sav)

getirdiği sistem onların heva ve hevesleriyle çelişmektedir. Üstünlük yarışında baz aldıkları ilmi kapasitelerinin göstergesi olarak sundukları şeyler bir takım şüphelerden ve bidatlardan başka bir şey değildir. Maksat ve isteklerinin nihai hedefi ihtiralarının tatminidir.

Allah Resulü'nün (sav)) fiili önderliğinde çizilen hareket metodu ve hayat sistemi doğrultusunda Allah'a doğru yol alan bir mü'min heva ve heveslerine uyan, şeyhlerine itaat eden ve her biri kendi görüşünden hoşlanan yığınlar içinde garib olmaz mı? Nitekim Resulullah Efendimiz (sav) bir hadisinde şöyle buyuruyor: "İyiliği emredin kötülüğü yasaklayın. Ama bir ihtirasa itaat edildiğini bir hevaya uyulduğunu dünyalığın etkin biçiminde ön plana çıktığını, herkesin kendi görüşünden hoşnut olduğunu gördüğünüz zaman, artık sen kendi nefsinden sorumlusun ve onların genelinden sakın. Çünkü ardınızda bir kaç gün kalmıştır. O günlerde sabretmek bir ateş korunu avuçlamak gibidir. Bu yüzden o günlerde dinine sıkı sıkıya sarılan, sözü ve özü doğru gerçek müslüman için elli sahabenin alacağı sevaba denk bir ödül öngörülmüştür." Ebu Davut ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri bu hadiste Ebu Salebe el-Hâşimi şöyle der:

"Bir gün Resulullah Efendimiz'den (sav):

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ ﴾

"Ey iman edenler, siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez" (Maide, 105) ayetinin ne anlam ifade ettiğini sordum. Bana dedi ki: "Bilakis iyiliği emredin, kötülüğü yasaklayın. Ancak bir ihtirasa itaat edildiğini bir hevaya uyulduğunu, dünyalığın etkin biçimde ön plana çıktığını ve her bir kimsenin kendi görüşünden hoşnut olduğunu gördüğün zaman, artık sen kendi nefsinden sorumlusun, genelden sakın. Çünkü o sırada sizden geriye sabır günleri kalmıştır demektir. O günlerde sabretmek, ateş korunu avuçlamak gibidir. O günlerde salih amel işleyen bir

kimse için, aynı ameli işleyen elli kişinin alacağı sevaba denk bir ödül öngörülmiştir." O zaman dedim ki: "Ya Resulallah, onlardan mı elli kişinin?" Buyurdu ki: "Hayır, sizden elli kişinin."⁽¹⁾ Salih amel işleyen bu büyük ödülü hakedişi, kuşku yok ki insanlar içinde garib oluşundan heva ve heveslerin, görüş ve kişisel reylerin zifiri karanlığında, sünnete sarılmayı şî'ar edinmiş olmasından kaynaklanır.

Yüce Allah'ın dininde basiretle, öngörüyle, Resulünün sünnetinde, derin kavrayışıyla ve kitabında sağlıklı anlayışla rızıklandırdığı, insanların bağlandıkları dolayısıyla, Resulullah (sav) ve arkadaşlarının izledikleri doğru yoldan sapmalarına, ayaklarının kaymasına yolaçan heva ve hevesleri bidat ve sapmaları görmeyi nasip ettiği bir mü'min, Allah Rasulü'nün izlediği dosdoğru yol üzerinde yürümek isterse, kendini cahillerin bidatçıların sataşmalarına incitici söz ve davranışlarına, eziyetlerine, insanları kendisinden soğutucu propogandalarına, öcü gibi gösterme çabalarına hazırlamalıdır. ⁽²⁾ Tıpkı önceki kafirlerin bu davanın önderine ve izleyicilerine yaptıkları gibi. Bu mü'min gerçek İslam'ı yaşamanın yanı sıra, karşısındaki kalabalıkları bunu izlemeye davet ederek, içinde yaşadıkları sapık hayat biçimini eleştirecek olursa, işte o zaman bu sapkınlar kızılca kıyameti koparırlar. Başına çeşitli belalar açmak için tüm maharetlerini sergilerler. Darağaçlarını diker, piyade ve süvarileriyle üzerine hücum ederler.

Bu mü'min dini ile birlikte, şu dini bozuk yığınlar içinde garibtir. Bidatlara sarılan insan kümeleri içinde sünnete sarılışıyla garibtir. İnancı bozuk toplumun arasında sağlam akidesiyle yabancı görüldüğünden garibtir. Çarpık ilişkileriyle tamayüz eden bir ortamda normal ve şeri ilişkileriyle griptir. Sapık yolların yolcuları arasında, bir tek o, doğru yolun yolcusu olduğu için garibtir. Çeşitli mercilere mensub kalabalıklar içinde, bir tek o, ilahi mer-

1) Ebu Davud 4341, Tirmizi 3060, İbni Mace 4014

2) Günümüzde, iktidar sahiplerinin gerçek müslümanlara karşı yaptıkları eylemler soykırım düzeyinde ve tüyler ürperticidir.

ciye mensub olduğu için garibtir. İçinde yaşadığı ve beşeri münasebetlerinde hevalarını ön plana çıkaran insanlarla kurduğu ve hevaya dayanmayan ilahi menşeiili münasebetleriyle gariptir.

Kısacası, zamanın mü'mini dünya ve ahirete ilişkin davranışlarıyla çevresine, toplumuna yabancıdır.

O, yaşadığı toplumun geneli içinde kendisine bir yardımcı bir destekçi bulamaz. Çünkü, cahiller içinde bir alim, bidatçılar içinde bir sünnet bağılısı, heva ve hevese, bidate çağırانlar içinde Allah ve Resulü'ne çağırان bir davetçi, iyiliği kötülük gibi kötülüğü ise iyilik gibi algılayan bir toplum içinde iyiliğin emredicisi ve kötülüğün yasaklayıcısıdır. (1)

İslam'ın yeniden egemen olacağına ilişkin Kur'ani müjdeler:

Kardeşimizin sorusuna gelecek olursak; İslam'ın gelecekte büyük bir zafer kazanacağına ilişkin müjdeler ve kanıtlar pek çoktur. Kur'an ve sünnette bunun bir çok örneği vardır.

Ne yazık ki, hatipler ve vaizler bunların bir çoğunun farkında değildirler. Müjde nitelikli haberleri gözardı edip daha çok dış görünüş itibariyle karamsarlık veren haberleri yayıyorlar.

Kur'an-ı Kerimde yer alan şu ayet bile, geleceğe ilişkin bir müjde olmak bakımından yeterlidir.

﴿ هو الذى أرسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو

كره المشركون ﴾

"Müşrikler istemese de O dini bütün dinlere üstün kılmak için elçisini hidayetle ve hak dinle gönderen O'dur." (Tevbe, 33)

Bu ayet-i kerime aynı usulpla, iki kere hem Tevbe suresinde hem de Saf suresinde tekrarlanmıştır.

Fetih süresinde ise şöyle buyruluyor:

1) "Medarius-Salihin", İbn-i Kayyim 1/194-200, insan yayınları arasında çıkmıştır.

﴿ هو الذى أرسل ورسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله وكفى بالله شهيدا ﴾

elçisini hidayetle ve hak din ile, diğer bütün din- " O lere karşı üstün kılmak için gönderdi. Şahid olarak Allah yeter." (Fetih, 28)

Hiç kuşkusuz bu, yüce Allah'ın İslam'ı diğer tüm dinlere üstün kılacağına ilişkin bir va'didir. Allah'ın va'di ise haktır. Allah verdiği sözden dönmez. Biz, bu va'din bir gün gerçekleşeceğinin beklentisi içindeyiz. İslam'ın semavi olsun, uydurma olsun tüm dinlere üstünlük sağlayacağını bekliyoruz, bu vaadden en ufak bir kuşku duymuyoruz.

Buna, kafirlerin İslam'ı yeryüzünden silme ve yayılışını önleme amaçlı girişimlerine değinen ayetleri de ekleyebiliriz:

﴿ يريدون ليطفئوا نور الله بأفواههم والله متم نوره ولو كره الكافرون ﴾

"Onlar, Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Oysa Allah, kendi nurunu tamamlayıcıdır; kafirler hoş görmese bile". (Saf, 8)

﴿ يريدون أن يطفئوا نور الله بأفواههم ويأبى الله إلا أن يتم نوره ولو كره الكافرون ﴾

"Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Oysa kafirler istemese de Allah kendi nurunu tamamlamaktan başkasını istemiyor". (Tevbe, 32)

Kur'anın ifade tarzı, onların İslam nurunu söndürme girişimlerini örneklendirirken, aslında onları alaya alıyor. İnsanların yakıtları basit bir mum ışığını söndürüyormuş gibi güneşi üfleterek söndürebileceğini hayal eden bir kimse komik duruma düşmez mi?

Kur'an'ın bize sunduğu bir diğer müjde de şöyledir:

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيَنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ﴾

"Gerçek şu ki, kafirler, insanları Allah'ın yolundan engellemek için mallarını harcarlar, bundan böyle de harcayacaklar sonra bu, onlara yürek acısı olacaktır, sonra bozguna uğratılacaklardır." (Enfal, 36)

Hadislerden Müjdelere:

Bunun için şu dört hadisi örnek olarak seçiyorum:

1) Sevban, Peygamber Efendimiz'in (sav) şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Yüce Allah benim için yeryüzünü dürüp topladı. Öyle ki yerin doğularını ve batılarını gördüm. İşte benim ümmetimin egemenliği benim için dürülüp toplanan bu yerlere kadar ulaşacaktır." (1)

Bu hadis, İslam devletinin sınırlarının yeryüzününün doğularını ve batılarını kapsayacak şekilde genişleyeceğini müjdelemektedir ki, bu henüz bu boyutlarıyla gerçekleşmiş değildir. Doğru sözlü, dedikleri aynen gerçekleşen Efendimiz'in (sav) bu müjdesinin gerçekleşeceği günün beklentisi içindeyiz.

2) İbni Hibban Sahih'inde şöyle rivayet eder: Bu iş (yani İslam) gece ve gündüzün ulaştığı her yere ulaşacaktır. Yüce Allah bu dini çamurdan ve kıldan her eve sokacaktır. Bu, birinin aziz birinin de zelil olması ile sonuçlanacaktır. Allah İslam'ı aziz, küfrü ise zelil kılacaktır. (2)

Önceki hadis İslam devletinin sınırlarının genişleyeceğini müjdelerken, bu hadis te İslam dininin dünyanın dört bir bucağına yayılacağını müjdelemektedir. Bununla devletin ve davetin gücü doruğa ulaşacak, Kur'an iktidarla buluşacaktır.

3) İmam Ahmed, Darimi, İbni Ebu Şeybe, Hakim ve Zehebi

1) Müslim, 2889, Ebu Davud 4252, Tirmizi 2203, İbni Mace 3952, ahmed 5/278-284

2) Heysemi, 1631, 1632

Ebu Kubeyl'den şöyle rivayet ederler: "Bir ara Abdullah b. Amr b. As'ın yanında bulunuyorduk. "Önce Kostantiniye mi, yoksa Rumiye mi feth olunacak?" diye bir soru soruldu. Bunun üzerine Abdullah, kendisine ait kulplu bir sandığın getirilmesini istedi. İçinden bir yazı çıkardı (1) ve dedi ki: "Bir ara Resulullah'ın çevresini sarmış ve sözlerini yazıyorduk. O sırada biri Resulullah'a: "Önce Kostantiniye mi yoksa Rumiye mi fetholunacaktır?" diye sordu. Efendimiz: "Önce Heraklius'un şehri fetholunacaktır" buyurdu. Herakliusun şehriden maksat, bu gün İstanbul dediğimiz Kostantiye'dir (2).

Hadiste geçen Rumiye ise, bu günkü İtalya'nın başkenti Roma'dır.

Heraklius'un şehri, 1453 yılında, yirmi üç yaşındaki genç Osmanlı padişahı ve tarihte "Fatih Sultan Mehmet" olarak bilinen Murat oğlu Mehmet tarafından fethedildi.

Kaldı Roma'nın fethi. Biz bunu umuyoruz ve Peygamberimiz'in (sav) bu müjdesine inanıyoruz.

Bu demektir ki İslam tarihte iki kez, biri güneyden, Endülüs'ten diğeri doğudan, Viyana'nın kapılarını bir kaç kez çaldıktan sonra kovulduğu, sürüldüğü Avrupa'ya bir kez daha muzaffer ve fatih olarak geri dönecektir. Benim kanımca bu seferki fetih, kılıçla olmayacak, davet ve fikirle olacaktır.

4) İmam Ahmed ve Bezzar, Nu'man b. Beşir kanalıyla Huzeyfe'nin şöyle dediğini rivayet ederler: "Resulullah (sav) buyurdu ki: "Peygamberlik içinizde Allah'ın dilediği kadar kalır. Sonra dilediği zaman onu kaldırır. Sonra peygamberin yolunda ve izinde hareket eden Hilafet kurulur. Bu da Allah'ın hüküm sürmesini dilediği kadar hüküm sürer, sonra dilediği zaman onu kaldırır. Ardından ısırcı meliklik hüküm sürer. Bu da Allah'ın di-

1) Bu onun Resulullah'tan duyup yazdıklarını ne denli özenle koruduğunu gösterir. Üstelik sadece o yazmıyordu. Çünkü: "Resulullah'ın çevresini sarmış sözlerini yazıyorduk" şeklinde bir ifade kullanıyor. Bu ise, artık araştırmacılar tarafından kabul edilen: "Hadis Resulullah zamanında yazılıyordu" tezini pekiştirmektedir.

2) Ahmed, 6645, Heysemi, 6/219, Darimi, 493.

lediği kadar hükmünü yürütür. Sonra Allah dilediği zaman onu kaldırır. Onun yerine zora dayanan despot meliklik sistemi kurulur. Bu da Allah'ın dilediği kadar egemen olur. Sonra Allah dilediği zaman onu kaldırır. Sonra tekrar peygamberin yolunda ve izinde hareket eden hilafet sistemi kurulur" dedi ve sustu." (1)

Hiç kuşkusuz Roma'nın fethi ve İslam'ın gece ve gündüzün ulaştığı her yere kadar yayılması, İslam devletinin sınırlarının yer yüzünün doğularını ve batılarını kapsayacak kadar genişlemesi, daha önce dikilmiş bir fidanın meyvesinden ve bir ön hazırlığın neticesinden başka bir şey değildir. Bu fidan ve bu ön hazırlık Raşid hilafetin (gerçek halifelik sisteminin) ya da peygamber metoduna göre kurulan Hilafetin çağrısıdır ki, zora dayalı despot meliklik sisteminden ve ısırcı saltanattan sonra Allah'ın dilediği bir zamanda yeryüzüne egemen olacaktır.

Gerçekten gecenin ardından sabah gelir. Her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır. Ve gelecek İslamındır. Şafağın belirtileri görünmeye başladı bile. Bundan dolayı Allah'a hamdolsun.

İslam'ın Dünya Egemenliğini Müjdeleyen İşaretleri:

1) İslami uyanışın belirginlik kazanması. Bu toplumumuzun İslam'a güven duymasını, yarınına umutla bakmasını sağladı. Bundan dolayı İslam'ın iç ve dış düşmanları huzursuz olmaya başladılar. Bu gelişmeler, kuşku yok ki, ümmeti zafere ulaştırabilecek niteliktedir. Ümmet belli bir kıvama gelip yüce Allah'ın önderliği, doğru ve olgun kimselerin eline vermeyi takdir ettiği gün bu zafer, güç ve basiret sahibi şahsiyetlerin eliyle gerçekleşecektir. Bu şahsiyetler yüce Allah'ın ilahi yasaları ve O'nun dini hakkında derin kavrayış, hikmetli bakış ve hikmet esaslı davranış bahşettiği kimseler olacaktır.

﴿ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ﴾

"Kendisine hikmet verilene büyük bir hayır verilmiştir." (*Bakara, 269*)

Evrensellik iddiasındaki sistemler birer birer yıkılmaktadır. Özellikle komünizm, yıkılmadan önce, bir gün tüm dünyaya egemen olma, dinlerin mirasına konma ve kendi dışındaki felsefe ve ideolojileri ağır bir yenilgiye uğratma iddiasındaydı. Ama komünizm ilk yenilgisini Afganistan'da, mücahit kardeşlerimizin karşısında tattı. Mücahitler ellerindeki ilkel silahlarla, tarihin ilk dinsiz devletini hezimete uğrattılar.

Bundan sonra Komünizmin kaleleri birer birer düştü. Önce Sovyetler Birliği'nden başladı. Sonra bu çöküş Doğu Avrupa'da, Arnavutluk'ta ve Küba'da devam etti.

Bunun devamı gelecektir. Batılın egemenliği son bulacak, tarih yeniden hakkın zaferine tanık olacaktır:

﴿ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ . بِنَصْرِ اللَّهِ ﴾

"Ve o gün mü'minler sevineceklerdir. Allah'ın yardımıyla." (*Rum, 4-5*)

"SİZ YAHUDİLERLE SAVAŞMADIKÇA KIYAMET KOPMAZ" HADİSİ ÜZERİNE

SORU

"Okuduğum bazı hadis kitaplarında şöyle bir hadise rastladım: "Siz yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Öyle ki Yahudi bir taşın ya da ağacın arkasına saklanır da o taş veya ağaç: "Ey Allah'ın kulu -veya ey müslüman- işte bu bir Yahudidir, arkama saklanmış, gel onu öldür" der.

Şimdi, bu hadis-i şeriften, Yahudilerle savaşımızın kıyamete kadar süreceği sonucunu çıkarabilir miyiz? Yine bu hadis-i şerif, taşların ve ağaçların gerçekten konuşacaklarını mı vurgulamaktadır? Acaba bu olay müslümanların bir "keramet"i olarak değerlendirilebilir mi? Şayet böyle değerlendirilirse, bu gün bu müslümanları, bu "keramet"e lâyık görebilir miyiz? Yoksa, bu kıyametin kopmasına yakın bir zamanda ortaya çıkacak bir kuşak için hazırlanmış bir ayrıcalık mıdır?

Bunun açıklamasını sizden istirham ediyoruz ki Peygamber Efendimiz'in (sav) sözlerini yanlış anlamış olmayalım. Allah sizi bundan yararlandırınsın İslam'a ve ümmete yaptığınız hizmetlerden dolayı sizi hayırla ödüllendirsin.

CEVAP

Söz konusu hadis sahihtir. Bir çok sahabi Resulullah Efendimiz'den (sav) duyup aktarmıştır. Sahih bir senetle İbn-i Ömer ve Ebu Hureyre kanallarıyla rivayet edilmiştir.

Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre kanalıyla, Peygamber Efendimiz'in (sav) şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir. "Siz yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Hatta arkasına yahudi saklanmış bir taş şöyle seslenir: "Ey müslüman, şu arkama saklanmış olan bir yahudidir. Öldür onu." (1) Müslim'in rivayet ettiği metin ise şöyledir: "Müslümanlar Yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Müslümanlar onları öldürürler. Nihayet onlardan biri bir taşın ya da bir ağacın arkasına saklandığı zaman, o taş ya da ağaç der ki: "Ey Müslüman, ey Allah'ın kulu! Şu arkamdaki bir yahudidir. Gel, öldür onu. Ancak el Gargat ağacı hariç, çünkü o yahudi ağacıdır." (2) Yine Buhari ve Müslim'in İbni Ömer kanaliyle rivayet ettikleri bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Siz yahudilerle savaşacak, onlara egemen olacaksınız. Öyle ki yahudi taşın arasına saklanır, o taş: "Ey Allah'ın kulu, bu arkamda saklanan yahudidir. Öldür onu der." (3)

Görüldüğü gibi hadis, rivayet zinciri açısından tartışmasız sahihtir. Bu aynı zamanda Efendimiz'in (sav) peygamberliğinin bir işaretidir. Aradan yüz yıllar geçmiş olmasına rağmen, bu hadisi okuyan bir kimse, hayretler içinde kalır. Çünkü hadiste Yahudi ve Müslümanların bugünkü durumları, onüç asır öncesinden çarpıcı bir biçimde haber verilmektedir.

Yahudiler Müslümanların zimmeti ve koruması altındaydılar. Dünyanın her tarafında baskı görüyorlardı. Bütün dinler ve milletler onları dışlamıştı. İslam yurdundan başka kendilerini bağrına basacak bir yurt bulamamışlardı. Her tarafta itilip kakılıyorlardı. Müslümanlardan başka, kendilerini koruyacak, dinlerini ve uygarlıklarını özgürce devam ettirmeye yardımcı olacak kimse yok-

1) Camius-Sağir, 7414

2) Camius-Sağir, 7427

3) Camius-Sağir, 2977

tu. Müslümanlar onları ehli kitap olarak nitelemiş ve Allah'ın Resulü'nün ve Mü'minlerin zimmeti altında onlara kucak açmışlardı. Hal böyleyken, onlarla Müslümanlar arasında bir savaştan nasıl söz edilebilir? Sonra insan kendisini koruyan, kendisine kucak açan biriyle savaşır mı? Savaş açsalar bile Müslümanlarla savaşacak gücü nasıl elde edeceklerdi?

Nitekim, yahudilerin Filistin toprağını işgal ederek halkını yurtlarından çıkarmaları ve mukaddes mekanları kirletmeleri ile birlikte onlarla müslümanlar arasında fiilen savaş başlamış oldu. Şu anda Mescid-i Aksa yahudilerin elinde tutsaktır ve onu yıkarak üzerine Süleyman Heykelini yapmanın planlarını yapmaktadırlar. Müslümanlar ise, derin bir uykuda mışıl mışıl uymaktadırlar.

Ancak biz, Hadis-i şerifte haber verilen savaşın bir gün patlak vereceğine kesin olarak inanıyoruz. Bundan kuşku yoktur. Bu savaşın sonucunda Müslümanlar daha önce kendilerine egemen olan Yahudileri ağır bir yenilgiye uğratarak onlara egemen olacaklardır. İşte bu, "Müslümanlar yahudilerle savaşacak ve müslümanlar onları öldüreceklerdir" denilen savaştır ki daha önce yıllar geçecek, akitler bağlanacak ve müslümanlar Yahudiler tarafından öldürüleceklerdir.

Hadis-i şerifin haber verdiği bu savaşın patlak vereceğinden kuşku duymuyoruz. Her müslüman buna kesin olarak inanmaktadır. Her müslüman gecenin karanlığının ardından fecrin söküşünü beklediği gibi bu savaşı beklemektedir. Bu savaşın ne zaman gerçekleşeceğinin bilgisi ise sadece Allah'a aittir. Önemli olan, bu savaşın, hadiste haber verildiği gibi, ulusalcılık ya da vatan-severlik adına yapılan bir savaş olmayacağıdır.

Bu savaş bir din savaşı olacaktır. Bu günkü gibi Araplarla siyonistler arasında cereyan eden bir savaş olmayacaktır. Bu bir Filistin-Yahudi savaşı da olmayacaktır. Suriyelilerin, Iraklıların ya da Mısırlıların yahudilerle savaşı olarak da anılmayacaktır.

Bu savaş Müslümanlarla Yahudiler arasında geçecektir.

Hadis-i şerif açık bir ifadeyle bunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu "bir grup" müslümanın "bir grup" yahudiye karşı başlattığı bir savaş da olmayacaktır. Tersine, hadisin ifadesinden de anlaşıldığı gibi bu, tüm müslümanlarla tüm yahudiler arasında geçen topyekün bir savaş olacaktır.

Bu günkü pratik duruma bir göz attığımızda, gördüğümüz manzara şudur. Bütün yahudiler, tüm güçlerini seferber ederek bize karşı topyekün bir savaş yürütmektedirler. Yahudiler mal konusunda yeryüzünün en cimri ulusu olmalarına karşın servetlerini bu savaşın finansına ayırmışlardır.

Hayata en düşkün ulus olarak bilinmelerine rağmen canlarını bu uğurda vermektedirler. Onlar işi çok ciddiye alıyorlar. Zaten bu durumun şakaya gelir yanı yoktur. Çünkü bu yüzden planlar, tasarılar ve stratejiler belirliyor, bunları bir düzen içinde yürürlüğe koyuyorlar. Moral kaynakları ise tahrif edilmiş Tevrat'ın öğretileri ve Talmud'un içerdiği hükümlerdir.

Müslümanlar ise hala sanki bu savaştan habersizleşmiş gibi hareket ediyorlar. Ve hala birçoğumuz, dininin müdahale etmediği dinle bir ilişkisi olmayan bir ulusal savaş arzulamaktadır. Onlar yahudilik bayrağı altında toplanıyorlar ama biz İslam bayrağı altında toplanamıyoruz. Onlar Cumartesi gününü kutsal biliyorlar biz Cuma gününü kutsal biliyoruz. Onlar Musa (a.s.) adına hareket ettiklerini iddia ediyorlar, ama biz Hz. Muhammed (sav) adına hareket etmiyoruz.

Şunu açık seçik kabullenmek zorundayız; va'dedilen zaferin gerçekleşmesini istiyorsak, içinde bulunduğumuz durumu değiştirmemiz kaçınılmazdır ki yüce Allah da bu yürekler acısı durumumuzu değiştirsin. Onların bize karşı savaştıkları biçim ve mahiyette bir savaşı onlara karşı yürütmemiz bir zorunluluktur.

Biz yıllardır bunu söylüyoruz. Yüce Allah'ın basiretlerini açtığı

dolayısıyla Filistin'in tek ve gerçek kurtuluşunun yolunu yöntemi öğrenen müslümanlar, ta başından beri bunu haykırmaktadırlar. (1)

Bize zafer müjdeleyen hadis, savaşçıların özelliklerini de belirtmektedir. Allah'ın, yahudilere karşı zafer bahşedeceği, taş ve ağacın kendilerine: "Ey Müslüman, ey Allahın kulu işte bu bir yahudidir arkama saklanmış, gel öldür onu" diyeceği mücahidlerin niteliklerini vurgulamaktadır.

Taş ve ağacın o sırada; "Ey Allah'ın kulu" diye sesleneceği şahıslar savaşçıları olacaktır. Nefsine, heva ve hevesine, dinar ve dirheme, kadına, içkiye, mevki ve makama kul olanlara seslenmeyecek, tam tersine düşmanlarına sesleneceklerdir.

Hadiste belirtildiği gibi, o savaşta taş ve ağaç: "Ey müslüman" diye seslenecektir. Ey Filistinli, ey Ürdünlü, ey Suriyeli, ey Mısırlı, ey Şamlı, ey Mağribli diye seslenmeyecektir. Ona bir tek vasıfla bir tek isimle yani "müslüman" ismiyle seslenecektir.

Savaşa Allah'a kulluk sloganıyla ve İslam sancağı altında girdiğimiz zaman, işte o zaman zaferi bekleyebiliriz. Her şey hatta taşlar ve ağaçlar bile bizimle birlik olacaklardır. Bu noktada doğal olarak şöyle bir soru akla gelebilir: Taşların ve ağaçların konuşması ne şekilde gerçekleşecektir? Normal konuşma şeklinde mi, yoksa lisanı hal şeklinde mi?

Bu soruya vereceğimiz cevap şudur: Cansız bir varlığı, bir taşı konuşturmak yüce Allah'ın kudretinin dışında bir olay değildir. Bunu yapmak Allah'a zor gelmez. Eğer gerçekleşirse, kuşku yok ki, bu müslümanlara bahşedilmiş bir "keramet" olarak olağanüstü bir gelişme şeklinde olacaktır. Nitekim, biz günümüzde, akıllara durgunluk veren nice harikulade olaylara tanık olduk. İnkarcı metaryalistlerin mantığına göre olmaması gereken pek çok gelişme yaşandı bu güne kadar. Şu kadarı var ki, Taşların ve ağaçların konuşmalarının lisanı hal (durum dili) ile olmasına bir

1) Bkz. Yusuf el-Kardavi, *İkinci Felaket: Niçin yenildik ve nasıl muzaffer oluruz?*

engel yoktur. Nitekim şöyle bir deyim vardır, "Lisan-ı hal (durum dili) lisani kaal (sözlü konuşma) dan daha açıktır. Ayrıca "Kelam" sözlükte, "Bir anlam ifade eden şey" anlamına gelir. Normal konuşma şeklinde olmasa dahi bir durum, anlam ifade ediyorsa o, kelamdır.

Önemli olan şudur. Birine zafer nasip olacaksa her şey onun hesabına düşmanının aleyhine çalışır. Bitkiler ve cansız varlıklar bile. Biri için hezimet yolu yazılmışsa her şey onun aleyhine döner. Elindeki silahı bile.

Şimdi kardeşimizin şu sorusuna dönelim. Bu hadis-i şeriften, yahudiyle savaşımızın kıyamete kadar süreceği sonucunu çıkarabilir miyiz?

Hadisin ifade tarzının zorunlu bir sonucu olarak bu anlam çıkmaz. Aksine bu, "Hatta" edatından sonra söz konusu edilen durumun, kesinlikle kıyametin kopmasından önce gerçekleşeceğine işaret etmektedir. "Kıyametin kopmasından önce" ifadesi Resulullah Efendimiz'in (sav) bu alemin defterinin dürülüğüne, diğer bir ifadeyle vefatından kıyametin kopuşuna kadarki zamanı kapsamaktadır.

Camiu's Sağır adlı eserde yer alan ve "kıyamet kopmaz, ta ki..." ifade tarzına sahip olan yirmi beş tane hadis gördüm. Bunların bir kısmı fiilen gerçekleşmiş bulunuyor. Burada kasdettiğim, "Hatta" edatından sonra işaret edilen olaylardır. Bunların bir kısmı da henüz gerçekleşmemiştir ki gerçekleşmeleri bekleniyor.

Gerçekleşen olaylara örnek olarak, Buhari'de Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadisi gösterebiliriz: "Benim ümmetim kendisinden önceki kuşakların yolunu karış karış, arşın arşın izlemedikçe kıyamet kopmaz." Oradakiler: "Fars ve Rum gibi milletlerin mi?" Buyurdu ki: "İnsanlardan onlardan başka kim var?"(1)

Bu ümmetin, kendisinden önceki toplulukları karış karış ve arşın arşın izlemesi, ne yazık ki fiilen gerçekleşmiş bulunuyor.

Tümümüz bundan şikayet ediyoruz.

Bir örnek de İmam Ahmed ve İbni Hibban'ın, Enes kanalıyla rivayet ettikleri hadistir: İnsanlar mescidlerde, onların süsleri ve görkemleriyle iftihar etmedikçe kıyamet kopmaz. (1) Bu olay yüz yıllar öncesinden gerçekleşmiş bulunuyor.

Bunun bir örneği de bir kaç kanaldan rivayet edilen şu hadistir: "Siz Türklerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz." (2) Bu olay da yüz yıllar öncesinde gerçekleşti. Sonra Allahu Teala Türkleri doğru yola iletti. Topyekün İslam'a girdiler. İslam'ın mesajının dünyaya yayılması için savaşan büyük savaşçı bir millet olarak temayüz ettiler.

Bu tür hadislerde sözü edilip de henüz gerçekleşmeyen bazı olaylar da vardır. Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmaz gibi. Öyle anlaşıyor ki, soruyu soran arkadaşımız yahudilere karşı vaadedilen zaferin de, tıpkı bunun gibi kıyametin kopuşuna yakın bir zamanda gerçekleşeceğini sanmaktadır. Oysa hadiste bu zannı destekleyecek bir kanıt yoktur.

Aksine, beklentimiz şayet Allah dilerse bu zaferin pek yakın olduğu yönündedir. İşaretleri belirmeye ve ilk emareleri görülmeye başlandı bile. Bu ümmetin yarınının müjdesi niteliğindeki İslami uyanışta, mescidlerdeki kıyamda, taş atan çocuklarda, İslami hareketin göğsümüzü kabartan yiğit direnişinde, dünyanın her bir yanında yeniden İslâm'a dönüşün zorunluğunu dile getiren çağrılarda bu işaretlerin somutlaştığını gözlemekteyiz. Bütün bunlar, bize zafer gününün yakın olduğunu göstermektedir.

﴿ لَا إِنْ نَصَرَ اللَّهُ قَرِيبَ ﴾

"Haberiniz olsun, Allah'ın yardımı yakındır". (Bakara,

214)

1) Camius-Sağır, 7421

2) Camius-Sağır, 7413, 7415, 7416, 7426.

**"CENNET EHLİNİN ÇOĞUNLUĞUNU AHMAK
(VEYA SAF) KİMSELER OLUŞTURUR"
HADİSİ SAHİH MİDİR?**

SORU

Bir Cuma hutbesinde, hatibin ağzından duyduğum bir hadis, deyim yerindeyse benim üzerimde şok etkisi yaptı. Hatibin iddiasına göre Resulullah Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur.

"Cennet ehlinin çoğunluğunu ahmak kimseler oluşturur." Evet bön ve aptal kimseler. Zeki ve uyanık kimseler değil. Dini konularda benden daha ileri düzeyde olduklarına inandığım bazı arkadaşlarıma bu durumu sordum. Onlar hadisi İmam Gazali'nin "İhyau Ulumiddin" adlı eserinde okuduklarını belirttiler.

Gerçekten, bu sözü Resulullah Efendimiz (sav) söylemiş midir? Bunu İslam'ın akletmeye ve ilim öğrenmeye ilişkin çağrısı ile nasıl bağdaştırabiliriz? Peygamberimize inen kitabın ilk ayeti

﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾ "Yaratan Rabbinin adıyla oku"
(Alak, 1) şeklindeyken, yukarıdaki hadisi nasıl izah edebiliriz?

Bu konuda bize gerçeği açıklayın. Allah size bereket bahşetsin, İslam'a hizmetle dolu uzun ömürler nasib etsin.

CEVAP

Mescidlerimizde görev yapan hatiplerin büyük çoğunluğunun eksikliği ne dediklerini bilememeleridir ve ağızlarına geleni söyleme-leridir. Bu hatiplerin herhangi bir kitapta okudukları bir makalede, kulak misafiri oldukları bir konuşmada görüp duydukları her hangi bir hadisi, kaynağını araştırma, güvenilir eserlerde yer verilip verilmediğini tesbit etme gereğini duymadan, hangi sahabe kanalıyla rivayet edildiğini sağlam kaynaklardan öğrenmeden gelip cemaate aktarmaktadırlar. Hadisin sıhhat derecesi nedir, sağlam mıdır, zayıf mıdır, ne düzeyde kabul görmüş veya kimlerce reddedilmiştir? Bu konuya kanıt olarak sunulması uygun mudur, değil midir? Her seviyedeki insana açıklamak gerekir mi, yoksa, belli bir düzeye gelmiş ilim sahibi kimselerle mi tartışmak gerekir? Hatiplerimizin çoğunluğu bunu yapma zahmetine katlanmazlar.

Çoğu hatipler, daha doğrusu tamamına yakını vaaz ve tasavvuf kitaplarını esas alırlar. Bu tür eserler ise saçma sapan, ipe sapa gelmez sözlerle doludur. Bu kitaplarda yer alan rivayetler ilim süzgecinden geçirilmemiştir. Bu durum tefsirlerinin büyük çoğunluğu için de geçerlidir.

Çeşitli memleketlerde, cuma namazlarında okunan hutbeleri dinlemişimdir. Hatiplerin ağzından rivayet zinciri bu işin uzmanlarınca red edilen, metin ve anlam olarak gerçek dışı olarak nitelendirilen nice hadisler duydum.

Alleme İbni Hacer el-Heysemi eş-Şafii Fetava el-Hadisiye adlı eserinde "kaynak göstermeksizin bir takım hadisleri aktaran hatipleri reddetmek gerekir. Daha doğrusu, onları minberlerden uzaklaştırmak lazımdır ki insanların dinlerini bozmasınlar" der.

Ancak, Buhari ve Müslim hariç, bir hadisi her hangi bir hadis kitabına dayandırmak o hadisin tartışmasız sahih olduğu anlamına gelmez. Güvenilir bir hadis uzmanının bilgin bir eleştirmenin buna ilişkin bir değerlendirmesi ölçü alınmalıdır. Yoksa bu tür kitaplarda zayıf hem de çok zayıf ve hatta mevzu (uydurma)

hadis pekala bulunabilir. Bir çok kitabımda bu hususa dikkat çektim. Özellikle Sahafetud-daiye (1) ve Keyfe Nefcamelu meas Sunnetin Nebeviye(2) ve el-Munteka minet-Terğib vet-Terhib adlı eserlerde bu hususu geniş biçimde işledim.

Bazı alimler, teşvik, ürkütme ve faziletli amelleri işleme amacına yönelik olan, zayıf hadisleri aktarma hususunda bir takım kolaylıklar göstermişlerdir. Ama bu, rastgele tanınmış ve hiç bir kural getirilmemiş bir alan değildir. Bunun bir takım koşulları vardır ki, muhakkik ulema bu koşulları şöyle tesbit etmiştir:

- 1) Hadis çok zayıf olmamalıdır.
- 2) Şeri temellerden bir külli temelin kapsamına ve alt derecesine girmelidir.
- 3) Onunla amel edilirken, kesinliğine inanılmamalı, ihtiyatla karşılanmalıdır.
- 4) Zayıf hadis aktarılırken, kesinlik ifade eden "Resulullah buyurmuştur ki.." deyimini yerine, zayıflığa işaret eden "rivayet edilir, anlatılır..." ifadeleri kullanılmalıdır.

Yukarıda sözünü ettiğim üç kitabımda, ben de, buna diğer bazı kayıtlar ve şartlar ekledim. Hatiplerin ve davetçilerin bu kitaplara baş vurmaları yararlıdır.

Adı geçen "cennet ehlinin çoğunluğunu ahmaklar oluşturur" hadisine gelince, buna İmam Gazali "İhya"sında yer vermiş ve ele aldığı bir çok konuda bu hadisi kanıt olarak işlemiştir. İmam Gazali, taşkın bir denizdir. Bir çok ilimde parmakla gösterilen bir imamdır. Özellikle Şafii fıkhı, fıkıh ve felsefe metodolojisi, Kelam ve Tasavvuf alanında otoritedir. Ancak kendisinin de büyük bir alçak gönüllükle söylediği gibi, hadis ilimlerindeki sermayesi çok az bir miktardır. O, içinde büyüyüp geliştiği düşünce ekolüne bağlıydı. Bu yüzden "İhyau Ulumid din" adlı eseri, daha doğrusu

1) Yusuf el-Kardavi, *Davetçinin Kültürü*.

2) Yusuf el-Kardavi, *Sünneti Nasıl Uygulamalıyız?*

"ansiklopedi"si, ilk anda insana tuhaf gelen, benimsenmesi zor hadisler, hatta hiç bir temele dayanmayan uydurma hadisler içermektedir.

"İhya"nın kapsadığı hadislerin tahricini yapmak suretiyle büyük bir hizmet ifa eden Hafız Zeynuddin el-İraki, "Cennet ehlinin çoğunluğunu ahmaklar oluşturur" hadisinin tahricini yaparken bu gerçeğe parmak basmıştır.

Soruyu soran kardeşimizin, bu hadisin anlamını kabulde tereddüt etmesi yerinde bir davranıştır. Çünkü bu şekliyle hadis, İslam'ın kitabı ve sünnetiyle üstlendiği misyonla, akli, zekayı kullanmaya, düşünce ve ilme yönelik çağrısıyla çelişmektedir. İslam sağ duyu sahiplerini, akıl sahiplerini, akledenleri, bilenleri düşünenleri sürekli övmektedir. "Sağduyu sahipleri" deyimini Kur'an-ı Kerim'de on altı yerde geçmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerinde cennet ehlinin temel niteliklerinin "sağduyu sahipleri/uluelbab" olduğunu, yani cennetliklerin akıl ve zeka sahibi olduklarını vurgulamaktadır.

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَبْصَارِ. الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ قَنَّا عَذَابَ النَّارِ﴾

﴿لَا كُفْرَانَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ...﴾

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında gece ile gündüzün ard arda gelişinde sağduyu sahipleri için gerçekten ayetler vardır. Onlar, ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah'ı zikrederler ve göklerin ve yerin yaratılışı konusunda düşünürler (ve derler ki): "Rabbimiz, sen bunu boşuna yaratmadın. Sen pek

yücesin, bizi ateşin azabından koru." (Ali İmran, 190-191).

Onların kötülüklerini mutlaka örteceğim ve onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım..." (Ali İmran, 195)

Bir başka surede ise şöyle buyuruluyor: "Peki sana Rabbinden indirilenin gerçekten hak olduğunu bilen kişi, o görmeyen gibi midir? Ancak sağ duyu sahipleri öğüt alıp düşünebilirler. Onlar Allah'ın ahdini yerine getirirler ve verdikleri kesin sözü bozmazlar." (Rad, 19-20)

"Sağduyu" sahibi olan bu insanların bazı üstün nitelikleri sıralandıktan sonra, alacakları ödül şu şekilde açıklanıyor:

﴿أُولَئِكَ لَهُمْ عَقَبَى الدَّارِ. جَنَّاتٌ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا وَمِنْ صَلَاحٍ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجُهُمْ وَذُرِّيَّاتُهُمْ...﴾

"İşte onlar, bu yurdun sonucu onlar içindir. Onlar, Adn cennetlerine girerler. Babalarından, eşlerinden ve soylarından salih davranışlarda bulunanlar da." (Rad, 22-23)

Bir diğer surede, Kur'an-ı Kerim kıyamet günü hüsrana uğrayan kafirleri, onları üstlerinden ve altlarından kuşatan ateşten gölgelikleri hatırlattıktan sonra, karşıt bir tablo olarak cennet ehlinin durumunu şu şekilde tasvir ediyor:

﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادَ. الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْأُولَىٰ﴾

"Tağuta kulluk etmekten kaçınan ve Allah'a içten yönelenler ise; onlar için bir müjde vardır, öyleyse kullarıma müjde ver. Ki onlar, sözü işitirler ve en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerini hiday-

ete erdirdiği kimselerdir ve onlar, sağduyu sahipleri-
dir." (Zümer, 17-18)

Cennet ehlinin geneli sağduyu sahipleri olduğuna göre, zorunlu olarak, cehennem ehlinin geneli de bön, ahmak, cahil ve aptal kimseler olacaktır. Söz konusu hadisten anlaşılan ise, cennet ehlinin çoğunluğu ahmaklar olduğuna göre, cehennem ehlinin çoğunluğu da akıllı ve zeki kimseler olacaktır!

Gerçekte ise, Kur'an-ı Kerim bize, cehennemliklerin akli yönlerini söz konusu hadisin aksi bir yönde açıklamaktadır. Kur'ana göre cehennem ehli, ahmaklardır. Yüce Allah'ın kendilerine bahsettiği kalb, kulak ve göz gibi organları devre dışı bırakmışlardır. Bu yüzden derecelerin en alçağına mahkum olmuş, hayvanlardan ve yırtıcı canavarlardan daha sapık olmuşlardır.

Bakınız Allahu Teala ne buyuruyor:

﴿ وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أُذُنٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴾

"And olsun, cehennem için cinlerden ve insanlardan çok sayıda kişi yarattık. Kalpleri vardır bununla kavrayıp anlamazlar, gözleri vardır bununla görmezler, kulakları vardır bununla işitmezler. Ya onlar hayvanlar gibidir, hatta daha aşağılıktırlar. İşte bunlar gafil olanlardır." (Araf, 179)

Kur'an bize, öfkesinden çatlarcasına köpüren, kendisine atılan dinsiz, müşrik ve sapıkları çılgın aleviyle yakmak üzere hazır bekleyen cehennemle yüz yüze gelen ateş ehlinin durumunu tasvir ederken, onların bu dehşet verici anda şöyle dediklerini aktarıyor:

﴿ وَقُلُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ. فَاعْتَرَفُوا ﴾

بَذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾

"Ve derler ki: Eğer dinlemiş olsaydık ya da akıl etmiş olsaydık, şu çılgınca yanan ateşin halkı arasında olmayacaktır. Böylece kendi günahlarını itiraf ettiler. Çılgınca yanan ateşin halkına uzaklık olsun." (Mülk, 10-11)

İnsanların en ahmak, en cahili hiç kuşku yok ki ahmaklığı ve cehaleti kendisini ateşe, o korkunç akibete sürükleyen kimsedir. Ateşe girmekle sonuçlanan bir alışverişten daha zararlısı var mı?

Ve yine kuşku yok ki, insanların en zekisi, en bilgilisi ve en akıllısı, zekası, bilgisi ve aklı kendisini cennete yönelten kimse-dir. Cennete girmekle sonuçlanan bir alışverişten daha kârlısı var mı?

Kaldı ki, söz konusu hadis zayıf olmasının yanı sıra başka hadislerle de çelişmektedir. Örneğin bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Mü'min akıllıdır, zekidir, çabuk kavrar, uyanıktır." Ed-Deylemi ve Kadai'nin merfu olarak Enes'ten rivayet ettikleri hadis zayıftır. (1) İlginçtir ki, bu iki karşıt hadis, Enes'ten rivayet edilmiştir.

Mü'minin zeki ve uyanık olduğunun kanıtı şu sahih hadistir: "Mü'min bir delikten iki kere ısırılmaz". (2)

Konunun başına dönecek olursak, İmam Gazali ve onunla aynı görüşü paylaşanlar bu hadisi işledikleri zaman, ifadenin içinde geçen "ahmaklar" deyimini "dünya işlerine ilgi duymayan, onu en büyük amaçları ve bilgilerinin en ideal sonucu olarak görmeyenler" olarak yorumlamışlardır.

Yani onlar dünya ile ilgili meselelerde ahmak gibidirler. Ama ahiret konusunda son derece zekidirler. Nitekim selef ulemasından bazıları şöyle demişlerdir: "Biz öyle insanlar gördük ki, şayet siz onlarla karşılaşılsaydınız, kesinlikle onlara "deli" derdiniz ve eğer onlar sizi görselerdi, mutlaka size "şeytan" diyeceklerdi. "Ama ne yazık ki son kuşaklar, ahiret konusunda ahmak ve

1) el-Acluni, "Keşfu'l 'hifa' 2683.

2) Ahmed, Buhari, Müslim, Ebu Davud, İbn-i Mace.

böndürler. Dünya konusunda ise, son derece zeki ve uyanıktırlar. Bunun gibiler için şair şöyle der:

"Yavrucuğum, hayvan gibi bazı adamlar vardır.

İşiten ve gören insan suretinde,

Malına gelebilecek her felakete karşı son derece uyanıktır.

Ama dinine bir zarar geldi mi, farkında bile olmaz"

Yüce Allah Kuran-ı Kerim'de bazı insanları şöyle niteler:

﴿ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ . يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ
الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴾

"...Ancak insanların çoğu bilmezler. Onlar dünya hayatından yalnızca dışta olanı bilirler. Ahiretten ise gafil olanlardır." (Rum, 6-7)

Bu gibi insanların iç yüzüne ve derinliğine nüfuz etmeden sadece dünya hayatının dışını bilmeleri, bilgisizlik olarak değerlendirilmiştir. Cehaletin en büyük benzeri yüzeysel, kabuk bilgidir.

Hadisin Şerhi'nde Allame el-Menavi şöyle der: "Hile ve kurnazlıktan soyutlanmış, göğüslerine saflık egemen olan aptallar, asıl akıllılardır. Veya onlar, dünya meselelerinde ahmaktırlar, ahiret meselelerinde değil". (1)

Ancak bu tevil, hadisin sahih olması durumunda kabul edilebilir. Oysa sorunun temelini oluşturan hadis ne sahih, ne de hasendir. Bu yüzden onu tevil etmenin anlamı yoktur.

Bu hadisin lafzı müslümanların avam kesiminin çoğunluğunu yoldan çıkarmıştır. Halktan insanlar aptalların, meczupların, sokaklarda dilenen yarı deli tiplerin, türbe ve ziyaretleri mekan tutmuş mecnunların "Allah'ın velileri" (!) olduklarına inanırlar. Onlar hakkında efsaneler ve masallar uydurur, onlara kerametler ve olağanüstülükler izafe ederler. Bunların tümü değilse bile, büyük çoğunluğu hayal ürünüdür veya deccalların iftirasıdır.

Kaldı ki, İmam Gazali ve başkalarının değindikleri "dünya işlerinde ahmak olmak", dünya ile ahiret arasında denge kurma, ruh ile maddeyi kaynaştırma, akıl ve kalbi uzlaştırma esasına dayanan İslam tarafından reddedilen, yerilen bir durumdur. Asırların en hayırlısın-da yaşayan sahabenin ve onlara güzellekle uyan müslümanların yolu budur. Onlar dünyadan el etek çekmemiş din ehliydiler ve dinden uzaklaşmamış dünya ehliydiler.

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

TEMİZLİK İMANDANDIR" SÖZÜ HADİS MİDİR?

SORU

Müslümanlar arasında "Temizlik imandandır" diye. dillerden düşmeyen bir söz var. Bu kuşaktan kuşağa böyle aktarılmıştır. Çoğu kimse, bunun Peygamber Efendimiz'in (sav) bir sözü (hadis) olduğunu sanır. Ancak, dini kitaplardan haberdar olan bazı kardeşler, bu söz hadis değildir. Peygamberimiz (sav) böyle bir söz söylememiştir" diyorlar.

Bu kardeşlerin dedikleri doğru mudur? Eğer bu söz Peygamberimiz'e (sav) ait değilse, fıtrat dini olan islamla ne derece bağdaşmaktadır? İslamla uyduğunun şeri bir kanıtı var mıdır?

Gerçeği bize ifade et ki, Allah seni hayırlardan yararlandırın

CEVAP

"Temizlik imandandır" sözü bildiğim kadarıyla, Resulullah Efendimiz (sav) tarafından söylenmemiştir. Ne sahih ne hasen ne de zayıf bir senetle böyle bir hadis rivayet edilmemiştir.

Ancak Taberani, El-avsat adlı eserinde İbni Mesud'a dayanarak (merfu olarak) şöyle rivayet eder: "Parmaklarınızın arasını yıkayın. Çünkü bu, temizliktir. Temizlik imanı çağırır. İman da cennette kişiye eşlik eder. Haysemi, Mecma-uz-Zevaid adlı

eserinin birinci cildinin 236. sayfasında buna yer verir ve rivayet zincirinde İbrahim b. Hibban'ın bulunduğunu söyler. İbni Adiy ise, İbni Hibban'ın hadisleri uydurmadır" der.

Elbani de Gayetü Meram adlı eserinde bunun son derece zayıf olduğunu belirtir.

Ancak şunu söylemek gerekir ki, bu sözün anlamı doğrudur. Başka sahîh rivayetlerden derlenmiş, bir gerçeğin ifadesidir.

Mesela Sahîh-i Müslim'de Ebu Malik el-Eş'arî kanalıyla Peygamber Efendimiz'in (sav) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Taharet (arınma) imanın yarısıdır." (1)

İslam'a göre taharet; küfür, günah ve hayasızlık gibi manevî pisliklerden arınmayı kapsadığı gibi, maddî pisliklerden temizlenmeyi de kapsar. Bu, namazın geçerli olmasının da bir şartıdır. Gerek abdest ve gusül aracılığı ile hadesetten temizlenmek ve gerekse, uygun bir şekilde kaba pisliklerden arınmak, elbise, beden ve mekânı temiz tutmak bir zorunluluktur.

Bu yüzden İslam fıkında ilk önce ele alınan konu "Babut - Taharet" (Temizlik) bölümüdür. Çünkü, temizlik namaza girişin kapağıdır. Cennetin anahtarı namaz, namazın anahtarı da temizlik.

Bir sahîb hadiste şöyle buyuruluyor: "Allah taharetsiz (temizliksiz) namazı kabul etmez." (2)

Kur'an-ı Kerim temizliğe düşkün, taharet konusunda titiz davranan ve arınmayı seven Kuballar'dan övgüyle söz eder:

لَسَجْدَ اسْمَىٰ عَلَى التَّوْبَىٰ اَنْ تَقْرَمَ فِيهِ رَجَالٌ
يَحْيُونَ اَنْ يَطْهَرُوا وَاللهُ يَحِبُّ الطَّاهِرِينَ ﴿١﴾

"Daha ilk gününden takva temeli üzerine kurulan mescid, senin bunda durmana daha uygundur. Onda

(1) Ahmed, Müslim, İbni Mace, Ebu Davud, Nesai
(2) Müslim, İbni Mace, Ebu Davud, Nesai
Ayrica İmam Nevevi'nin meşhur "Kırk Hadis"inden biridir.

arınmayı içten arzulayan adamlar vardır. Allah arınan-ları sever." (Tevbe, 108)

Aybaşı hali sonrası temizlik konusunun işlendiği ayetin akışı içinde, şöyle bir ifadeye yer verilir:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ خَيْرًا مِّنْ ذَٰلِكَ وَلَٰكِن يَّسَّرُ لِمَن يَشَاءُ اللَّهُ إِنَّمَا فِي ذَٰلِكَ مَوْجِبُ مَا يَكُنُ خَيْرًا لِّكَ إِن كُنْتَ تَعْلَمُ﴾

"Allah tevbe edenleri sever, temizlenenleri de sev-er." (Bakara, 222)

Peygamberimizin (sav) sünnetini inceleyenler, her düzlem-de, insan, ev ve yol bağlamında temizliği teşvik eden bir yığın sahil ve hasen hadis göreceklerdır.

Örneğin insan temizliği ile ilgili olarak cuma günü gusledilme-si emredilir. Öyle ki bazı hadislerde bu emir "vaciptir" kelimesi ile pekiştirilir. Mesela "Cuma günü gusletmek, ihtilam olan herkes için vaciptir" (1) hadisinde olduğu gibi.

Bir başka hadiste de şöyle buyruluyor: "Yedi günün birinde başını ve bedenini yıkaması Allah'ın her müslüman üzerindeki hakkıdır." (2)

Ter, kir ve pasak gibi unsurlar göz önünde bulundurulduğu za-man, bu tür teşviklerin önemi daha iyi anlaşılır. İnsanın üzerin-deki kötü kokularla başkalarını rahatsız etmesi böylece önlenmiş oluyor.

Peygamberimiz (sav), özellikle bedeninin bazı organlarına daha bir özen gösterir, ağız ve diş temizliğini sürekli teşvik eder-di. Bu yüzden ağız ve dişleri misvaklamak mükked bir müstahaptır.

Efendimiz (sav) bu hususta şöyle buyurur: "Eğer ümmetimi- ağırla gelmeseydi, her namazda ağızlarımı misvaklamalıyım emre-

derdim." (1) Yani, farz ve vacip niteliğinde bir yükümlülük olarak tavsiye ederdim diyor.

Bir diğer hadiste de şöyle buyuruyor: "Misvak ağzı temizleyici ve Rabbi hoşnut kılıcıdır." (2)

Üzerinde özenle durulan hususlardan biri de saç temizliğidir. Resullah bu hususta şöyle buyurmuştur: "Kimin saçı varsa ona özen göstersin." (3)

Cabir b. Abdullah'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Bir gün Resullah (sav) evimizde bizi ziyarete geldi. Saçı başı karışmış, saçları dağınık bir adam gördü ve "Bu adam saçını düzeltecek bir şey bulamıyor mu?" dedi. sonra üzerinde kirli elbiseler bulunan bir başka adam görünce de: "Bu adam elbisesini yıkayacak su bulamıyor mu?" dedi" (4)

Bu konuyu bütünleyici olarak "fıtri sünnetler" adı altında, bazı organların temizliğini öngören hadisler rivayet edilmiştir. Bunlar da, Peygamberimiz'in (sav) insanları temizliğe, güzel görünüme-ye, sağlık nîmetini korumaya ve süslenmeye nasıl teşvik ettiğini ortaya koymaktadırlar. Sözünü ettiğimiz bu fıtri sünnetler şu hususları kapsamaktadır: Tırnakları kesmek, bıyıkları kısaltmak, koltuk altı kılıkları yolmak, kasıklarda biten kılıkları tıraş etmek, v.s. Bu hususa ilişkin hadisler, Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde mevcuttur. Sünnetin, temizlenmesi hususunda üzerinde ısrarla durduğu mekanlardan biri de evdir. Evin görüntüsünü bozan, çirkinleştiren, içinde ikamet edenlere zarar veren her türlü pislik-ten ve çirkinlikten evleri arındırmak gerekir.

Tirmizi'nin Said b. Müseyyeb'den rivayet ettiği bir hadiste Resullah Efendimiz (sav) şöyle buyuruyor: "Allah güzeldir, güzeli sever. Temizdir, temizliği sever. Avlularınızı temiz tutun. Yahu dilelere benzemeyin." (5)

- 1) Malik, Ahmed, Buhari, Müslim, Tirmizi, İbni Mace, Nesai, Ebu Davud
- 2) Şafii Ebu Bekir'den, Ahmed, Nesai, Darimi, İbni Huzeyme, İbni Hibban, Hakim ve Beyhaki
- 3) Ebu Davud
- 4) Ahmed, Ebu Davud
- 5) Tirmizi

Bunun bir örneği de yol temizliğidir. Neredeyse tüm müslümanların ezbere bildikleri meşhur bir hadis vardır. "Gelip geçenleri inciten şeyleri yoldan uzaklaştırmak sadakadır." (1)

Peygamberimiz'in (sav) sünnetinde şiddetle sakındırılan bir davranış da, insanların gelip geçtikleri yolda ve gölgelendikleri yerlerde defî hacet etmektir. Sünnet-i seniye'ye göre, bu tür davranışlarda bulunanlar laneti hakederler. Resulullah şöyle buyuyor: "Lanetlenenlerden sakının. Onlar insanların gelip geçtikleri yollara ve gölgelendikleri mekânlara defî hacet ederler." (2) Bir diğer hadis de şöyledir: "Laneti gerektiren üç yerden sakının. Su kaynaklarına, yolun ortasına ve gölgelik yere pislemek." (3)

Görülüyor ki, Efendimiz'in (sav) sünneti çevreyi temiz tutmaya teşvik etme bakımında, belirgin bir önceliğe sahiptir. Bu yasaklardan biri de durgun veya akar suya bevl etmektir. Hadiste şöyle buyruluyor: "Biriniz sonradan gelip içinde yıkana-cağı durgun suya bevl etmesin." (4)

Sünnet-i seniye yiyecek ve içeceklerle özen gösterilmesini, onların pis şeylerden korunmasını da ısrarla vurgulamıştır. Bu konuda rivayet edilen sahih hadisler vardır: Mesela, "Uyuduğunuz zaman lambanızı söndürün, kapılarınızı kapatın, su kapılarınızın kapaklarını sıkıca bağlayın, içeceklerinizin üzerini örtün." (5) "Kapılarınızı kapatın, kapılarınızın üzerlerini örtün, çuvalarınızı söndürün. Su kapılarınızın kapaklarını sıkıca bağlayın." (6)

-
- 1) Buhari, Muslim
 - 2) Ahmed, Muslim, Ebu Davud
 - 3) Ebu Davud, İbni Mace, Hakim, Beyhaki
 - 4) Buhari, Muslim
 - 5) Ahmed, Taberani, Hakim
 - 6) Ahmed, Muslim, Ebu Davud, Tirmizi

İMAM REŞİD RIZA VE PEYGAMBERİMİZE BÜYÜ YAPILDIĞINA İLİŞKİN HADİS

SORU

Ben bilgisini artırmayı arzulayan, alimlere ise değer veren, onlara saygı gösteren, özellikle akılları aydınlatma, İslami bilinci harekete geçirme, ilgi ve potansiyel eğilimleri aksiyonlar haline getirme, İslam ümmetini uyandırma, uzun zamandır içinde bulunduğu ölüm uykusundan ve düşünce donukluğundan kurtarma hususunda gaba sarfedilen saygı değer ulemaya büyük sevgi besleyen bir öğrenciyim.

Kuşku yok ki, bu alimlerden biri de Seyyid Reşid Rıza'dır. Biz onu selef (ilk kuşak) İslamın davetçisi, sünnetin savunucusu, bidat ve sapmaların amansız düşmanı olarak biliriz. Fakat son zamanlarda, onun Sahih Buhari'de yer alan bir hadisi yalanladığını duyduk. Söz konusu olan, hadisin bir yahudinin Peygamberimiz'e (sav) büyü yapışına ilişkin hadistir. Sanırım Reşid Rıza bu tutumuyla bu hadisi inkar eden Mutezile ekolü ile aynı görüşü paylaşan üstadı şeyh Muhammed Abdur'ü örnek almıştır.

Okuduğum kitaplarından algıladığım kadarıyla siz, Şeyh Reşid Rıza'ya (Allah rahmet etsin) hayransınız. Onun bu tutumunu nasıl açıklarsınız? Her şeyden önce bu hadise karşı böyle bir tutum takındığı doğru mudur? Bir veya iki sahih hadisi inkar eden biri dinde imam kabul edilebilir mi?

Bu konuyu ayrıntılı biçimde açıklamanızı rica ediyorum. Yüce Allah destek ve yardımıyla sizin çabalarınızı bereketli ve başarılı kılsın.

CEVAP

İhtiyatlı tutumundan, duyduğu şeyleri uzmanına doğrulatma eğiliminden, bilgiye yönelik kararlılığından ve ilmini artırma çabasından dolayı yüce Allah, soruyu yönelten kardeşimizi hayırlarla ödüllendirsin. Yüce Allah bir ayet-i kerimede elçisine şöyle hitab ediyor:

﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾

"Deki: Rabbim, ilmimi arttır." (Taha, 114)

Aynı şekilde bu ümmeti yeniden diriltme, dini anlayış ve yaşayışını yenileme ve bilincini uyarma sürecinde belirgin bir rol üstlenen büyük alimlere verdiği değerden, gösterdiği saygıdan dolayı da yüce Allah bu kardeşimizi hayırlarla ödüllendirsin. Kardeşimizin bu özelliği üzerinde durulması gereken, detaylı biçimde işlenmesi lazım gelen övgüye değer bir durumdur. Çünkü üzülerek belirtmeliyim ki; bir çok insan, kültürel mirasının ve çağdaş hayatımızın zirve şahsiyetlerini yerin dibine geçirmekten, kahramanlarımızı ve saygın kişiliklerimizi lekelemekten, onlara bir kulp takmaktan başka bir şey yapmıyor. Allah'tan başka güç ve kudret yoktur.

Bundan başka, yüce Allah bu kardeşimize, bana karşı beslediği hüsnü zannından dolayı hayırlar nasib etsin. Buna layık olmayı temenni ederim. Şeyh Reşid Rıza hakkında insafı, adalet ölçülerine uygun sözler söylemeyi dilerim. (Allah ona rahmet etsin, dini ve İslam ümmeti uğrunda sarf ettiği çabalarından dolayı onu hayırla ödüllendirsin.)

Reşid Rıza'nın hayranı olduğumu inkar etmiyorum. Bana göre o, bir İslam müceddidir, bağımsız düşünen, dinde ictihad yapabilcek kapasitede olan, dinde derinleşmiş önder bir şahsiyettir. İslam ümmetinin gafletten uyanmasına; boynuna geçirilmiş taklid zincirlerinden kurtulmasına; Allah'ın kitabında ve peygamberin sünnetinde somutlaşan saf ve berrak kaynaklara yeniden dönüşüne; en hayırlı çağın mensubu selef yaşayışını örnek almasına; dinin, çağlardan beri bulaşan bidatlardan ayıklanışına; eklentilerin, İslam'ın berraklığını bozan, bulandıran sapmaların bertaraf edilmesine; bir inanç, bir hukuk sistemi (şeriat) ve bir uygarlık olarak İslam'a davet etmeye dönük çabaların yoğunlaştığı süreçte Reşid Rıza'nın "el-Menar" isimli dergisinin, tefsirinin, kitaplarının ve fetvalarının etkisi inkar edilemez.

O selef ekolün davetçilerinin öncüsüdür. Muhammedi sünnetin yılmaz savunucusudur. O ve benzerleri selef kuşağının ilimlerini yeniden dirilttiler, insanları bu hazineden, bu model yaşayıştan haberdar ettiler. Selef ekolünü hem akli, hem nakli delillerle savundular. Çağdaş akla hitap eden açıklamalarla; hasımların kuşkularını düşmanların iftiralarını bertaraf eden kanıtlarla görkemli bir mücadele bayrağı açtılar. Yüce Allah'ın kitabında ve Resulü'nün sünnetinde pratiğini bulmuş evrensel, mükemmel ve denge esaslı İslam'a yılmadan davet ettiler.

Bunlarla birlikte; Reşid Rıza kusursuzdur, hatalardan beri ve yanıl-maz'(masum)dur demek istemiyorum. O kendisi için böyle bir şey iddia etmezdi. Biz de onun hakkında böyle bir şey, kesinlikle söylemeyiz. Onun ömrü, şeyhlerini kutsayan, onları hiç bir zaman yanlış bir söz ve fiil sergilemeyen masumlar gibi algılayan kimselerle mücadele etmekle geçti.

Bu noktada durup soruyu soran sevgili kardeşime şunu söylemek istiyorum. Diyelim müceddid (yenileyici) imam Seyyid Reşid Rıza (Allah ona rahmet etsin) söylediği gibi, bir hata işledi. Bir veya iki sahih hadisi reddetti. Hadislerin senedini veya metnini eleştirdi. Bu, onun üstün meziyetlerini inkar etme-

mizi onu dinde imamlık makamından indirmemizi gerektirir mi? Düşüncesinin ya da kaleminin sürçtüğü bir ictihattan ya da ayağının kaydığı bir gedikten dolayı onu azletmemiz mi gerekir? Hangi insan sürçmelerden beridir? Hangi alimde hata bulunmaz?

Eski bir deyimdir, "Her alimin bir sürçmesi, her küheylanın bir tökezlemesi, her kılıcın bir sekmesi vardır."

Bir Arap şairi der ki:

"Bütün özelliklerinden her huyundan memnun olacağın insan var mı? Kişi için asalet olarak, kusurlarının sayılı olması yeterlidir"

Önemli olan, onun sahih kaynaklarda rivayet edilen bir hadisi, gerek kendisinin, gerekse başkalarının hevasına uyarak, keyfine göre reddetmemiş olmasıdır. Yüce Allah'ın sakındırdığı durum budur.

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

"Sonra seni de bu emirden bir şariat üzerine kıldık; öyleyse sen ona uy ve bilmeyenlerin hevalarına uyma." (Casiye, 18)

Bir diğer ayette de şöyle buyuruluyor:

﴿وَمَن أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ﴾

"Allah'tan bir klavuz olmaksızın, kendi istek ve tutkularına uyandan daha sapık kim vardır?" (Kasas, 50)

Başkası tarafından kesin olarak kabul edilen, sahih olarak nitelenen bir hadisi, kendince geçerli gördüğü bir gerekçeden dolayı reddeden nice itibarlı ve müslümanlar nezdinde kabul görmüş din alimi, din imamı biliyoruz. İnkâr ettiği hadis, belki de şu veya bu sahih kaynaktan rivayet edilmiştir. Ama bu, onların değerini düşürmemiş, imamlık payesinden indirilmelerini gerektirmemiştir.

Kaldı ki, Buhari veya Müslim'deki ya da her ikisinde de mevcut olan bir veya iki hadisi reddeden biri için, "bir veya iki sahih hadisi reddediyor, onları yalanlıyor, demek doğru değildir. Bu, doğru olmayan bir değerlendirme ve yersiz bir suçlamadır.

Bütün bunları ilke ve usul açısından söylüyorum. Konunun içeriğine bakacak olursak; Şeyh Reşid Rıza, üstadı İmam Muhammed Abduh'a uyararak, Resulullah'ın (sav) büyülediğine ilişkin olarak rivayet edilen hadisi reddetmiş değildir. Çünkü Reşid Rıza üstadının dehasına hayran olmakla beraber, onun Allah'a, Resulü'ne ve O'nun dinine yönelik güçlü bağlılık ve sevgisine inanmakla beraber, düşünce ve ictihadında bağımsız hareket ediyordu. Üstadının akılcılığından ve düşünce planındaki devrim çapında yeniliklerinden yararlandığı doğrudur. Ama o, bunları sünnet alanındaki, seleften kalan kültürel miras sahasındakiengin bilgisiyle kontrol etmesini, süzgeçten geçirmesini biliyordu.

Cemaleddin Afgani ile başlayan "İslami Diriliş ve Yenilik" ekolünün önder kişilerini gözlemleyen biri görecektir ki, ilki yani Cemaleddin Afgani daha serbest düşünen, daha az şeriatla kitap ve sünnetle düşüncelerini kontrol eden biridir. Çünkü Afgani, bu ekolün öncüleri arasında şeri ilimler ve kaynaklar alanında en az bilgiye sahip olanıydı. Öğrencisi ve arkadaşı İmam Muhammed Abduh ise, şeri kontrol ve bağımlılığa daha yakındı. Çünkü şeri bilimlerde ondan daha alimdi. Şeriat alanında daha çok derinleşmişti. Ne de olsa el-Ezher kökenliydi. Öğrencisi İmam Reşid Rıza'ya baktığımızda, onun hem üstadından, hem üstadının üstadından daha fazla şeriatın kurallarına bağlı olduğunu düşünce ve ictihadlarının bu bağlılık çerçevesinde şekillendiğini görürüz.

Reşid Rıza, Şeyhul İslam İbni Teymiye ve öğrencilerinin temsil ettikleri büyük selefi yenileme ekolüne ait eserleri inceleme imkanını bulabilmiştir. Bu vesileyle selefi kültürün akıllara durgunluk veren, hayranlık uyandıran dünyasına adım attı. Bu berrak kaynaktan kana kana içme, ıslah ve yenilik çağrısında bu kay-

naktan olumlu yönden yararlanma imkanını buldu. Dolayısıyla Seyyid Cemaleddin "felsefî" akılcılığa daha yakındır. Felsefeden kastım ise, Kindi, Farabi ve İbni Sina gibilerinin bağlı bulundukları, İslami meşşailik ekolüdür.

İmam Muhammed Abduh ise, daha çok el-Bakıllani, İmamü'l Haremeyn ve el-Gazali gibi Kelamcıların akılcılığına yakındır.

Seyyid Reşid Rıza ise, akıl ile nakli birleştiren "Muhaddis Fuka"nın, İmam Muhammed b. İdris eş-Şafii'nin, İbni Dahik el-Ayd'ın, İbni Teymiye'nin, İbni Kayyım'ın ve İbni Vezir gibilerin akılcılığına yakındır.

Ayrıca soruyu yönelten kardeşimizin, "Muhammed Abduh, Mutezile'ye uyararak, peygamberimizin büyülediğine ilişkin hadisi inkar etmiştir" şeklindeki sözü, bu şekliyle doğru değildir.

Çünkü söz konusu hadisi sadece, Mutezile mezhebi inkar etmemiştir. Ehl-i sünnete bağlı bazı alimler de bu hadisi reddetmişlerdir. Ahkamu'l Kur'an adlı eserin yazarı el-Cessas olarak bilinen Hanefi alimi İmam Ebubekir er-Razi'yi ve bazı Kelamcıları buna örnek gösterebiliriz.

Ancak Ehli Sünnet ulemasının cumhuru, sahih kanallardan aktarıldığı için bu hadisi kesin ve doğru kabul etmişlerdir. Aynı zamanda bunu değişik şekillerde de yorumlamışlardır. Bu yorumların hepsi de, Peygamber Efendimiz'in (sav) masumlüğünü esas almış, kendisine yaraşmayan şeyleri dışlamışlardır. Bu hadis ile ilgili olarak hadis şerhlerine ilişkin eserlerde ayrıntılı açıklamalar bulmak mümkündür.

El-Menar tefsirinin yazarı Seyyid Reşid Rıza da bu çizginin dışına çıkmamıştır. Yani hadisin varid olduğunu kabul etmiş ama onu peygamberlik misyonuna ve masumiyet makamına uygun bir şekilde yorumlamıştır.

Hadisin metni ve yorumcuların görüşleri:

Söz konusu hadisin, Buhari tarafından rivayet edilen metnine,

ardından bazı şerhlere, son olarak da Şeyh Reşid Rıza'nın görüşüne yer vermemiz bu aşamada yararlı olacaktır. İmam, bu görüşünü "felak" suresini tefsir ederken ve kendisini "Buhariyi yalanlamakla" suçlayanlara cevap niteliğinde kaleme almıştır.

İmam Muhammed b. İsmail el-Buhari der ki: "Bize İbrahim b. Musa haber verdi, ona da, İsa b. Yunus haber vermiş, o da babası kanalıyla Hz. Aişe'nin (ra) şöyle dediğini bildirmiştir: "Züreyk oğullarından Lebid b. A'sem adlı bir adam Resulullah'a (sav) büyü yaptı. Öyle ki, Resulullah bir şey yapmadığı halde, onu yaptığını sanıyordu. Bir gün ya da bir gece benim yanımdayken, uzun uzun dua etti. Ardından şöyle dedi: "Ey Aişe, Rabbimden bir konu hakkında açıklama istediğimi ve O'nun da bana bu açıklamayı yaptığını fark ettin mi? Yanıma iki adam geldi. Biri baş ucumda biri de ayak ucumda oturdu. Biri diğerine şöyle dedi: "Bu adam niçin acı çekiyor?" Diğeri: "Büyülenmiş" dedi. Öteki: "Onu kim büyülemiştir?" diye sordu. Öbürü: "Lebid b. A'sem" diye cevap verdi. "Büyüyü ne üzerinde yapmıştır?" diye sordu biri, öbürü şöyle cevap verdi: "Tarak, tarağın dişlerinde kalan saç artıkları ve hurma tomurcuğunun kurusu üzerinde." Beriki: "Şimdi bunlar nerededir?" diye sordu, öbürü: "Zervan kuyusundadır" şeklinde cevap verdi. Rasulullah (sav) ashabından bazılarını göndererek bu büyülü şeyleri oradan çıkarttı. Sonra gelip şöyle dedi: "Ey Aişe, kuyunun suyu, kına çalınmış gibi kırmızıydı. Hurmaların başları ise, şeytanların başı gibiydi." Ben dedim ki: "Ya Rasulullah (sav), onu çıkartsaydın ya!" Resulullah şöyle dedi: "Allah beni sağlığıma kavuşturdu. Ben ondan bir kötülüğün insanlara bulaşmasını istemedim." Daha sonra Resulullah (sav) o kuyunun kapatılmasını emretti." (1)

Hafız İbni Hacer "el-Fetih" adlı eserinde, bu hadisin şerhine ilişkin olarak şöyle der:

"Sihir Babı" demesine gelince, er-Rağıb ve başkaları, sihirin iki anlama geldiğini söylemişlerdir:

Birincisi; latif ve ince şey. "Çocuğu çalıştırdım ve usandırdım" derler. Bir şeyi usandıran bir kimse onu büyülemiş olur. Tabiplerin "Doğa büyüleyicidir" sözü bu anlamı ifade eder. Bir ayeti kerimde şöyle buyruluyor:

﴿ بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴾

"Belki biz büyülenmiş bir topluluğuz." (Hicr, 15) Yani bilgi edinmekten alıkonmuş bir topluluğuz. Buna bir örnek de "Beyanda bir tür büyü vardır" hadisidir. Az sonra "Müfred babın"da buna değineceğiz.

İkincisi: Aldatma ve göz bağıcılıkla gerçekleşen ve bir gerçekliği olmayan şey. anlamına gelir. Örneğin sihirbazın el çabukluğuyla gözleri yanıltması gibi. Şu ayeti kerimde buna işaret edilmiştir:

﴿ يُخِيلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى ﴾

"Sihirlerinden dolayı, kendisine gerçekten koşuyormuş gibi göründü." (Taha, 66)

Bir diğer ayette ise şöyle buyruluyor:

﴿ سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ ﴾

"İnsanların gözlerini büyüleyiverdiler." (Araf, 116)

Bu yüzden Hz. Musa'ya da büyücü demişlerdi. Buradan hareketle, mıknaṭıs adı verilen demir de bu şekilde tanımlanabilir.

Üçüncüsü: Şeytanlarla kurulan bir tür yakınlık sonucu onlardan öğrenilen büyü. Bu tür büyüye, Kur'an'da şu şekilde işaret edilmiştir:

﴿ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ ﴾

"Ancak şeytanlar inkar etti. Onlar, insanlara sihir öğretti." (Bakara, 102)

Dördüncüsü: Güya yıldızlarla bağlantı kurup onların ruhani-

yetlerinden edinilen büyü.

İbni Hazm der ki: "Bazı büyü çeşitleri de tılsımlardan edinilir. Ayın akreb burcunda olduğu bir sırada, üzerinde akreb resmi çizilmiş bir muska gibi. Akreb sokmasına karşı bir tedbir olarak bu tür büyüye başvurulur. Veya batıdaki bazı kentlerin, örneğin Zaragoza'nın manzarası gibi. Bu manzaranın bulunduğu yere yılan girmez. Ancak iradesi dışında olursa başka. Bazıları iki değişik yöntemi birleştirmişlerdir. Mesela, Şeytanlardan yardım talep etme ve yıldızlarla iletişim kurma yöntemini birleştirmek gibi. Güya böyle yapınca büyü daha kuvvetli olurmuş."

Ebubekir er-Razi, Ahkamu'l Kur'an adlı eserinde der ki: "Babil kentinde, yedi adet yıldızı ilahlaştırıp onlara tapan Sabiiler yaşıyordu. Bunların alemde olup biten her şey üzerinde etkin rol oynadıklarına inanırlardı. Bunların her birinin heykelini dikerek, güya onlara yakın olmak için dua ve tütsülerle ibadet yapıyorlardı. Hz. İbrahim (a.s) onlara peygamber olarak gönderilmişti. Bilgileri, yıldızlar ahkamı şeklindeydi. Bununla beraber aralarında bir takım büyücüler yaşıyordu. Bunlar çeşitli büyüler yaparak bunları yıldızların işleri olarak tanıtıyorlar ki, işin aslı araştırılmasın, dolayısıyla basit bir gözbağcılık örneği olduğu ortaya çıkmasın."

Daha sonra sihir kelimesi ile sihir aleti kast edilir oldu. Ayrıca sihirbazın yaptığı iş anlamında da kullanılırdı. Alet ise, bazen anlamlardan sadece biri kastedilerek kullanılırdı. Afsun, üfleme ve düğüm atma gibi. Bazen de somut şeyler anlamında kullanılırdı. Her hangi bir şekli büyülenmiş kimsenin yüzünde çizmek gibi. Bazen de somut ve manevi tılsım bir arada kullanılırdı. Güya bu tür büyü daha kuvvetli olurdu.

Sihir hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre Sihir, bir hayaldir ve gerçekliği yoktur. Bu Şafii bilginlerinden Ebu Cafer el-Ester Abadi, Hanefi bilginlerinden Ebubekir er-Razi ve Zahirî mezhebinin imamlarından İbn-i Hazm'ın ve bir grubun görüşüdür.

İmam en-Nevevi der ki: "Sihrin bir gerçekliği olduğu doğrudur. Cumhuru ulemanın bir çok grubu ve ulemanın geneli bu kanaattedir. Kitap, sahih ve meşhur sünnet de buna delalet etmektedir. Tartışma konusu ise, acaba büyü aracılığı ile bir şeyde değişiklik, dönüşüm olur mu, olmaz mı?" der. Büyünün sadece bir hayal olduğunu söyleyenler, böyle bir şeyi de doğal olarak reddetmişlerdir. Büyünün gerçekliğinin bulunduğunu savunanlar ise, kendi aralarında bölünmüşlerdir. Acaba büyüün etkisi, bir tür hastalık gibi sadece mizacı değiştirmekle mi sınırlıdır, yoksa, bundan öteye de geçer mi? Örneğin cansız canlıya veya canlıyı cansıza dönüş-türür mü?

Cumhurun kanaati, birinci şıkta yoğunlaşmaktadır. Belli sayıdaki küçük bir grup da ikinci şıkkı savunmuştur. İlahi kudret açısından olaya yaklaşılsa, bu kesindir. Ama realite açısından ele alınacaksa, işte burası ihtilaf noktasıdır. Çünkü böyle bir iddiayı ortaya atanların çoğu, buna ilişkin bir kanıt gösterememektedirler.

el-Hitabi der ki: "Bazıları büyüü kesin olarak reddetmiştir." Bu sözüyle sanıyorum, sihri hayal olarak nitelendirmiştir, yoksa böyle bir yaklaşım büyüklenme sayılır.

el-Maziri der ki: "Ulemanın cumhuru, sihrin kesinliği ve gerçek tarafının bulunduğu yönünde görüş belirtmiştir. Bazısı ise, sihrin gerçekliğinin bulunduğu yönündeki görüşe karşı çıkmıştır. Bunlar ayrıca büyü olarak oluşan şeyleri batıl, asılsız hayaller kategorisine koymuşlardır. Kuşkusuz bu tür şeyler de olmaktadır. Tıpkı sihrin varlığına, gerçekliğine ilişkin şeylerin olması gibi. Akıl, büyücülerin düzme sözleri ya da cisimleri birbirlerine katıp kaynaştırmaları özel bir yöntemle yetenekleri mezc etmeleri sonucu yüce Allah'ın olağanüstü şeyler yaratacağını inkar etmez. Bu tıpkı, bazı usta hekimlerin bazı ilaçları ve hatta zararlı olanlarını bile birbirlerine katıp yararlı bir ilaç elde etmelerine benzer.

Bir görüşe göre, sihrin etkisi şu ayet-i kerimede belirtilen hususun ötesine geçmez.

﴿ يَفْرُقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ ﴾

"Onunla erkeklerle karısının arasını açan şey" (Bakara, 102)

Çünkü ayetin içinde yer aldığı ayetler grubunun akışı korkutmaya dönüktür. Dolayısıyla, sihrin, bunun dışında etkileri olsaydı, onlardan da söz edilirdi.

Maziri der ki: "Akıl açısından, sihrin bunun dışında, başka etkilerinin de olabileceğine ilişkin görüş doğrudur. Ayet, bunun zahiren anlaşıldığını söylesek bile, sihrin bunun dışında etkilerinin olmasını önleyici bir nass niteliğinde değildir. Sihir, mucize ve keramet arasındaki fark şudur. Sihir, bazen istediği sonucu elde edene kadar sarfettiği sözler ve fiiller aracılığı ile gerçekleşir. Kerametinse buna ihtiyacı yoktur. Çoğu zaman tesadüfen olur. Mucize ise, meydan okuyucu niteliğiyle kerametten ayrılır.

İmam Nevevi, Uyadatur-Ravde adlı eserde el-Mütevelli'den naklen şöyle der: "Olağanüstü bir şey gerçekleştiren kimsenin durumuna bakmak gerekir. Eğer şeriata bağlı ve büyük günahlardan kaçınan biri ise, onun eliyle gerçekleşen bu olağanüstü şeyi keramet olarak nitelemek gerekir. Aksi taktirde yaptığı şey sihirdir. Çünkü sihrin bir türü de şeytanların yardımı ile gerçekleşir."

Kurtubi der ki: "Sihir el çabukluğuyla yapılan hileler, oyunlar toplamıdır. Çalışmakla öğrenilir. Ancak çok büyük bir dikkat gerektirdiği için sadece, bazı insanlar bu sanatı öğrenme imkanına sahiptir. İşin özü, eşyanın özelliklerini, bileşim imkanını ve terkip zamanını bilmeye dayanır.

Çoğu, gerçekliği bulunmayan göz bağıcılıktan ibarettir. Kesinliği söz konusu olmayan vehimlerdir. Bunu bilmeyenler, sergilenen numaraları, oyunları dehşetle izleyerek gözlerinde büyütürler. Nitekim yüce Allah Firavun'un büyücülerini hakkında şöyle buyurur:

﴿ وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَظِيمٍ ﴾

"Büyük bir sihir getirmiş oldular" (Araf, 116)

Oysa Firavun'un büyücülerinin ortaya attıkları ipler ve asalar, iplikten ve asalıktan çıkmış değillerdi. Kuşku yok ki, bazı büyücüler kalpler üzerinde etkili olur. Sevgi, kin, iyilik ve kötülük telkin etme gibi.

Bedenler üzerinde etkili olan büyü türleri de vardır. Acı duyma ve kendini hasta hissetme gibi. Ancak, herhangi bir sihir bazen sihir sonucu canlı bir varlığı cansız bir varlığa ya da cansız bir varlığı canlı bir varlığa dönüştürdüğü şeklindeki iddialar asılsızdır, reddedilmelidir."

"Züreyk oğullarından Lebid b. A'sem adlı bir adam Resulullah'a (sav) büyü yaptı" sözüne gelince; Müslim'de yer alıp da Abdullah b. Nimyer'in Hişam b. Urve kanalıyla aktardığı hadisin metni şöyledir: "Yahudilerin müttefiki Beni Züreyk kabilesinden bir Yahudi Resulullah'a büyü yaptı. Adam bir münafıktı." Bu iki rivayetin ortasını şu şekilde bulabiliriz. Adama Yahudi denilmiş olması için iç yüzüne bakmaktan kaynaklanıyor, münafık denilmiş olması da, zahirine bakmaktan kaynaklanıyor.

İbni Cevzi der ki: "Bu da gösteriyor ki, adam müslüman olduğunu söyleyen bir münafıktı." Bu husus açık biçimde ortadadır. Nitekim İyad, eş-Şifa adlı eserde, adamın daha sonra müslüman olduğuna ilan ettiğini belirtir.

Adama yahudi denilmesi, onun yahudilerin müttefiki bir kabileye mensup olmasından kaynaklanan bir tanımlama olabilir. Yani, adam yahudilik dinine mensup olmayabilir. Çünkü Züreyk-oğulları Ensardan Hazreç kabilesinin bir oymağıdır. İslam'dan önce Ensar kabilelerinin birçoğu ile Yahudi kabileleri arasında ittifak, sevgi ve dostluk ilişkileri mevcuttu. İslam Medine'ye gelince, Ensar kabileleri müslüman oldular ve önceki ittifaklarından ayrıldılar.

"Öyle ki, Resulullah bir şeyi yapmadığı halde onu yaptığını sanıyordu" sözüne gelince; el-Maziri şöyle der: "Bidatçılardan bazıları bu hadisi reddetmişlerdir, böyle bir şeyin olmasının pey-

gamberlik makamını zedeleyeceğini, onun hakkında kuşkuya neden olacağını sanmışlardır. Bu yüzden, "Böyle bir sonucu doğuracak her söz batıldır" demişlerdir. Onlara göre, bunu caiz görmek, peygamberin bildiği ilahi yasalara (şeriata) olan güveni sarsar. Çünkü böyle bir şeyi kabul etmek, onun Cebrail'i gördüğünü sanmasına karşın Cebrail'in orada bulunmama ihtimalini, kendisine vahiy geldiğini düşünmesine karşın vahyin gelmemiş olma ihtimalini gündeme getirir."

el-Maziri devamla şöyle der: "Bu iddiaların tümü merduttur, dayanaksızdır. Çünkü, Resulullah'ın (sav) kendisine Allah tarafından gelen şeylerde doğru söylediğine, tebliğ hususunda masum olduğuna ilişkin kesin kanıt vardır. Mucizeler onun doğruluğunun tanıklarındır. Dolayısıyla kanıtın aksini gösterdiği şeyi caiz görmek yanlıştır, bu asılsız bir yaklaşımdır. Ancak, peygamberimizin gönderilişinin amaçları arasında yer almayan bazı dünyevi meselelerde, rivayetin kapsamına girmeyen konularda, O da tıpkı diğer insanlar gibi bir takım hastalıklara maruz kalabilir.

Dolayısıyla, dünya ile ilgili bir meselede, gerçekte yapmadığı bir şeyi yaptığını düşünüyor olması, buna karşın dini meselelerde masum olması uzak bir ihtimal değildir. Bazıları şöyle demişlerdir: "Bu hadiste kastedilen husus şudur: "O eşleriyle cinsel birleşmeye girdiğini sanıyordu, oysa böyle bir durum söz konusu değildi. Böyle bir olay, uykuda insanın başına sıkça gelir. Uyanırken de böyle bir şeyi tahayyül etmesi pekâlâ mümkündür."

Ben derim ki; bunu söyleyen İbni Hacer'dir. Bu husus, bunu takip eden "bab"da yer alan ve Uyene kanalıyla aktarılan rivayette açıkça belirtilmiştir. O rivayetteki metin şöyledir: "Peygamberimiz eşleri ile yattığını sanıyordu, oysa böyle bir durum olmuyordu."

Hamidi'nin rivayetinde ise, şöyle deniyor: "O eşlerine yaklaşıyordu ama yaklaşmıyordu." Davudi: "sanıyordu" der. İbni't-

Tin ise: "Görüyordu" der.

Bana göre burada kullanılan kelime "görme"den değil "görüş"ten türemiştir. Dolayısıyla burada "sanma" anlamı esastır. Abdurrezzak tarafından aktarılan Yahya b. Ya'mur'un mürsel hadisinde şöyle denir: "Resulullah Aiş'e'ye karşı büyülenmişti. Öyle ki onu görmeyi dahi istemedi."

Yine onun aktardığı mürsel hadiste, Said b. Müseyyeb şöyle rivayet eder: "Öyle ki Onu görmeyi istemiyordu."

İyad der ki: "Buradan anlaşılıyor ki, sihir Resulullah Efendimiz'in (sav) bedenini etkilemişti, organlarının zahir kısımları büyülenmişti,

Ben derim ki; İbni Sa'd'ın yanında bulunan Abdurrahman b. Ka'b Mürsel'inde şöyle denir: "Lehard b. A'semin kız kardeşi şöyle dedi. "Eğer o bir peygamberse, bu sihri haber alacaktır. Şayet değilse, sonunda aklını yitirene kadar saçmalayıp duracaktır." Ben derim ki; kadının bu sözünün birinci yarısı sahih hadiste de işaret edildiği gibi gerçekleşti.

Alimlerden bazıları şöyle demişlerdir: "Onun bir şeyi yapmadığı halde yapmış olduğunu zannetmesi onun bu işi yapmasını kesinlikle gerektirmez. Bu sadece hatırına gelen ve uzun sürmeyen bir hayal gibiydi, gelip geçiyordu. Fakat kesin kanıt olmadığı için bunun üzerinde durulmaz."

İyad der ki: "Sözü edilen tahayyul etmeden maksat şu olabilir: "Cinsel birleşmeye eskiden olduğu gibi istek duyuyordu. Ama bunu fiilen yapmak isteyince, başaramıyordu, tıpkı iktidarsız biri gibi. Başka bir rivayette ise "neredeyse gözleri onu tanıyamıyordu" şeklindeki sözüne gelince, sanki gözleri bir şey görünce, onu normal şeklinin dışında hayal ediyor gibiydi. Ama biraz düşününce hakikatını kavırıyordu. Şimdiye kadar sunduğumuz tüm açıklamalar onun bir şey söylediğini, ama bunun onun söylediğinden farklı olduğunu destekleyen bir husus içermemektedirler.

el-Muhalleb der ki: "Resulullah Efendimiz'in (sav) şeytanlara karşı korunmuş olması, onların ona hile yapmalarına engel değildir. Nitekim sahih bir hadiste şeytanın onun namazını bozmak istediği, yüce Allah'ın da ona bu imkanı verdiği belirtilmiştir. Aynı şekilde, sihrin de ona verdiği zararın ucu tebliğe kadar uzanmaz. Bilakis verebileceği zarar tıpkı diğer hastalıkların verebileceği zarar kadar olur. Konuşma güçlüğü çekme, bazı fiiller gerçekleştirmekte aciz olma veya hayal etme gibi. Bunlar sürekli olmazlar. Yüce Allah şeytanların hilelerini boşa çıkarır."

İbni Kasar şöyle bir sonuca varır: "Resulullah'a (sav) isabet eden şey, onun hadisin sonunda "Bana gelince, Allah beni şifaya kavuşturdu" dediği türden bir hastalıktı." Onun çıkardığı bu sonuç tartışmalıdır. Ancak, Beyhaki'de yer alan ve Amre'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği hadis bu iddiayı destekler niteliktedir: "Başı dönüyordu, ama kendisine acı veren şeyin ne olduğunu çıkaramıyordu."

İbni Sa'd'ın rivayet ettiği İbni Abbas hadisinde ise şöyle deniyor: "Resulullah hastalandı. Kadınlarla cinsel birleşmeye girmekten ve yemeden, içmeden kesildi. Bunun üzerine ona iki melek indi.

"O yanımda yok fakat hep dua edip durdu" sözüne gelince; yaratılışın başlangıcına ilişkin rivayette "Öyle ki bir gün hep dua etti" deniliyor. Aynı şekilde, musannif bunu 'ed-Deavat' de İsa b. Yunus için yorumlamıştır. Bunun bir benzeri de el-Leys'in rivayetidir. el-Kirmani derki: "Bu sonuca "benim yanımdaydı" sözünden hareketle varılabilir. Yani benimle değil dua ile meşguldü. Bunun bir tür tahayyül olma ihtimali de vardır. Yani sihir onun bedenine zarar vermişti, aklına ve anlama yeteneğine değil. Öyle ki bu sırada Allah'a yönelerek, doğru ve müstakim bir şekilde dua etmiştir."

İbn-i Numeyr'in Müslim'in Sahih'inde yer alan rivayetinde ise şöyle deniyor: "Dua etti, sonra yine dua etti. Hep dua etti. Bu, onun adeti idi, duaları üç kere tekrarlardı." Ahmed ve İbn-i

Sa'd'ın yanındaki Vuhayb rivayetinde ise, "onun dua ettiğini gördüm" deniyor.

en-Nevevi der ki: "Bu rivayet, istenmeyen durumların baş göstermesi halinde dua etmenin, bunu sık sık tekrarlamanın ve bunu savmak için yüce Allah'a sığınmanın müstehap olduğunu anlatıyor.

Ben derim ki, bunu diyen İbni Hacer'dir. Bu meselede Resulullah (sav) işi olurlarına bırakmak ve sebeplere sarılma yolunu tutmuştur. Çünkü işin başında olayın üzerinde durmayıp Rabbinin emrine havale etmiştir. Başına gelen musibete sabretmek suretiyle Rabbi'nden ecir istemiştir. Ama bu durum devam edince ve böyle devam edeceğinden endişe edince ibadetlerine engel olabileceğinden korkmaya başlayınca, tedavi yolunu tuttu. Sonra dua etmeye başladı. Bu her iki yol da, kemal niteliğinin gayesi sayılır.

"Dedim ki: Ya Resulallah, onun çıkartılmasını isteseydin ya! " sözüne gelince, bu Ebu Usame rivayetinde yer alır ve Resulullah'ın "Hayır" cevabı verdiği söylenir. İbni Uyeyne rivayetinde ise, Resulullah'ın onun çıkartılmasını istediği belirtilir. Buna göre Hz. Aişe'nin sorusu, yayılma ile ilgilidir ve Resulullah da bunu olumsuz karşılamıştır.

"Bundan dolayı insanlara bir şer bulaşmasından korktum" sözüne gelince Keşmiyehtî'nin rivayetinde "bir şer" ifadesi "bir kötülük" şeklindedir. Ebu Usame rivayetinde ise "şer"le aynı anlama gelen bir ifade kullanılmıştır. İnsanlar ifadesi ile kastedilen anlam ise, bu durumu, o gün mevcut olanlar için genelleştirmedir.

Nevevi der ki: "Bunu çıkarmaktan korkması, onun müslümanlar arasında yayılıp zarar amaçlı kullanılması, öğrenilip öğretilmesinden endişelenmesi demektir. Bu, bozgunculuğa yol açar endişesiyle kimi maslahatları gözardı etmek olarak değerlendirilebilir."

İbn-i Numeyr rivayetinde "ümmetin üzerinde" ifadesi yer alır. Bu da o gün mevcut olan insanların tümünü içine alan bir kullanımı olarak değerlendirilebilir. Çünkü ümmet kelimesi, hem ıca-bet aşamasındaki ümmet için hem davet aşamasındaki ümmet için hem de bundan daha geneli için kullanılabilir.

Bu, aynı zamanda bu ifadede geçen "insanlar'dan maksat Lebid b. A'sem'dir" diyenlerin sözlerine de uyarlanabilir. Çünkü lebid bir münafıktı ve Efendimiz (sav) buna rağmen ona bir kötülük gelmesini istemedi. Çünkü Resulullah (sav) zahiren müslüman olanların bu durumlarını görmezlikten gelmeyi tercih ederdi. Sözü edilen kötülükler kendisinden sadır olmuş olsaydı yine de aynı tavrı takınırdı. İbni Uyeyne rivayetinde: "İnsanlar içinde birine kötülük yapılmasını istemedim" şeklinde bir ifade yer alır.

Amr'ın Hz. Aişe'den rivayet ettiği hadis şöyledir: "Denildi ki: "Ya Resulallah, onu öldürsen olmaz mı? Buyurdu ki, "Kendisini bekleyen Allah'ın azabı çok daha şiddetlidir." Amr'ın rivayetinde deniliyor ki:

"Resulullah (sav) onu yakaladı, adam suçunu itiraf etti. Bunun üzerine onu affetti." Zeyd b. Erkrım hadisinde ise: "Resulullah Efendimiz (sav) bu yahudiye, yaptığına karşılık her hangi bir ceza vermedi. Yüzünü bile görmedi" deniliyor.

Ömer b. Hakem'in rivayet ettiği mürsel hadiste şöyle deniliyor: "Resulullah adama dedi ki: "Niye böyle yaptın?" Adam da: "Dinar sevgisinden dolayı yaptım" dedi.

Cizye bölümünde İbni Şihab'ın "Resulullah onu öldürmedi" dediğini belirtmiştik.

İbni Sa'd da, İkrime kanalıyla gelen mürsel hadisten Resulullah'ın onu öldürmediği sonucunu çıkarır. Vakidi'nin, "Bu sonuç, onu öldürdü" diyenlerin vardıkları sonuçtan daha sahihtir dediği nakledilir. Bu yüzden İyad "eş-Şifa" adlı eserinde, büyü yapan öldürüldü mü, öldürülmedi mi şeklinde iki görüşe yer verir.

Kurtubi der ki: "Bu olaya ilişkin değerlendirmesinde Malik'in aleyhine kullanılabilecek bir kanıt yoktur. Çünkü, Lebid b. A'sem'in öldürülmemesi, bundan dolayı insanlar arasında bir fitnenin patlak vermesinden korkulmasına dayanıyordu. Ya da, insanların İslam'dan soğumalarını önlemek içindi.

Bu, Resulullah'ın münafıklarla ilgili olarak izlediği stratejinin bir parçasıydı. Çünkü Resulullah (sav) bir defasında şöyle buyurmuştur: "İnsanlar Muhammed arkadaşlarını öldürüyor, demesinler." (1).

İşte bunlar, bir yahudinin Resulullah Efendimiz'e (sav) büyü yaptığına ilişkin hadisi şerh eden zatın sözleridir. Bu sözler, hadisin zihinlerde uyandırdığı istifhamların boyutlarını ve ulemanın, nakil ve akıl vasıtası ile bu hadisi yorumlarken gösterdiği itinanın boyutlarını ortaya koymaktadır.

Ulemanın bu hadis üzerinde özenle durmalarına şaşmamak gerekir. Özellikle başka insanların akıllarının alabileceği şekilde yorumlayıp onu belli bir kalıba oturtmak için çabalamaları boşuna değildir.

Bu noktada, Allame Reşid Rıza da bununla ilgili olarak görüş belirtmiştir. Ama hadisi reddeden veya yalanlayan nitelikte değil. Tersine, hadisi doğrulayan ve güzel bir şekilde yorumlayan bir görüştür bu. Bu yorum akıl ve diyalektik sahiplerini ikna edici özelliktedir. Nakil ve rivayet ehli de bu yorumu dışlamamıştır.

Şimdi sizlere, "Felak" suresini tefsir ederken, sonunda serrettiği görüşlerini "Yahudilerden en şerli bir müna-fık'ın Resulullah'a büyü yaptığına ilişkin hadisin ışığında, surenin tefsirine ek" başlığı altında sunuyoruz:

Reşid Rıza, Buhari ve Müslim'in yer verdiği Hz. Aişe kanalı ile gelen ve bizim de üzerinde durduğumuz hadise değindikten sonra, başka bir rivayette işaret eder ve der ki: "Buhari ve Müslim'de yer alan rivayette: "Resulullah'a sihir yapıldı. Öyle ki,

kadınlarla birleşmediği halde, onlarla birleştiğini sanırdı" deniliyor. Yine aynı rivayette: "Yahudilerin müttefiki Züreykoğullarından bir münafık ona sihir yaptı" diyor. Zeyd b. Erkam rivayetinde ise: "Bir Yahudi Resulullah'a sihir yaptı. Bu yüzden günlerce acı çekti. Nihayet Cebrail geldi ve dedi ki: "İki yahudi sana büyü yaptılar. Onu bir düğüm yaparak falan kuyuya attılar." Bunun üzerine Resulullah (sav) oraya adam göndererek büyülü ipi çıkarıp çözdü. İp çözüldükten sonra, Efendimiz (sav) bir bağdan kurtulmuş gibi rahatladı. Ama bunu adı geçen Yahudiye anlatmadı ve onun yüzünü hiç görmedi" deniyordu. Bu hadisi Nesai rivayet etmiştir. Resulullah'ın (sav) hasta olarak geçirdiği günlerin sayısı o kadar çok değildir. Ancak Buhari ve Müslimde yer almayan bazı rivayetlerde bu günler, aylarla ifade ediliyor.

Seyyid Reşid Rıza der ki: "Bu hadisten açıkça anlaşılıyor ki, Peygamberimiz'e (sav) yapılan büyü, kadınlarla birleşme meselesiyle ilgiliydi. Ne var ki, alimlerin çoğu bu sihrin bedenine olduğu kadar aklına da etki ettiğini sanarak, böyle bir sonuca varmışlardır. Bazı alimler ise bunu kabul etmemiştir. Bu reddi, nübüvveti zedeleyici bir rivayet olmasına, peygamberlerde olması gereken ismet sıfatına aykırı düşmesine dayandırmışlardır. Bunun sebebi de Hz. Aişe'nin şu sözüdür: "Öyle ki Resulullah bir şey yaptığını sanıyordu, ama onu yapmıyordu." Akli esas alan alimler, bu rivayeti çok büyüttüler ve bunu kesin nakli delillere aykırı buldular. Sözüünü ettiğimiz deliller, Kur'anda müşriklerin lisanıyla elçilere yöneltilen:

﴿إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا﴾

"Siz olsa olsa, ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" (*Furkan*, 8) türündeki eleştiriler ve yüce Allah'ın bu eleştirileri çürütücü mahiyetteki şu sözleridir.

﴿انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾

"Bir bak, senin için nasıl örnekler verdiler ve böy-

lece saptılar. Artık onlar hiç bir yol bulamazlar" (*Furkan*, 9) Ayrıca bu rivayeti kesin akli delillere de aykırı buldular. Çünkü peygamberlerin nübüvvete ve nübüvvetin güvenilirliğine ters düşen her şeyden masum olmaları aklın gereği idi. Ayrıca Peygamberimizin yapmadığı şeyi yaptığını sanması olgusuna teşri meselesi de giriyordu. Kaldı ki, bu psikoloji bilimine de aykırıydı. Çünkü psikoloji bilimi, pis ve alçak ruhların, temiz ve yüce ruhları etkileyemeyeceğini ifade eder. Bu yüzden bazı alimler söz konusu rivayetin sahlılığını kabul etmediler. Bunların başında da fıkıhçı müfessirlerden Ahkamul Kur'an adlı eserin yazarı Ebubekir el-Cessas gelir. Sonuncusu da şeyhimiz ustamızdır. O da "Amme cüzü" tefsirinde bu yönde görüş belirtir.

Üstadımız bu konu üzerinde uzun uzun durmuştur. Karşı çıkışını da, akaid ve fıkıh ulemasının üzerinde ittifak ettikleri "zanni delille, kat'i delilin çatışması" ile ilgili kurala dayandırmıştır. Çünkü söz konusu hadis, âhad haberler (tek kanallı) kapsamına giriyor. Yani, zan ifade etmektedir. Aklen ve naklen kat'ilik kazanan bir kanıtla buna karşı çıkılır.

Bu hususa önceki sayfalarda değinmiştik. Akaid metodolojisiinde ahad haberlerin esas alınmayacağı hususunda görüşbirliği vardır. İmam diyor ki, bu hadisin zan ifade etmesi, onu sahlı kabul edene özgüdür. Onu tevil etmesi ya da dilediği gibi açıklaması ona kalmış bir şeydir ki bu da akıl ile çelişen nasslara ilişkin bir diğer kurala dayanır. And olsun üstadımız Muhammed Abduh'ta gördüğümüz nebilerin sonuncusu olan Resulullah'ı yüceltmesi, onun kutsal muneviyatına ve akli idrakinin yüceliğine karşı takındığı saygı ve metfunluk akılcı ulemada, müslüman felsefeci ve kelamcılarda rastlamadığımız bir durumdur. Muhammed Abduh'un bu duyarlılığına maneviyat eğilimli ulemada da rastlanmaz. O bu hususta tasavvufçulardan çok daha ileridedir. Mucizelerine karşı takındığı olumlu tavır, rivayetleri derleyen bir çok alimden daha ileri düzeydedir. "Tevhid Risalesi" adlı eserinde sunduğu çarpıcı açıklamalar bunun somut ifadesidir.

O şöyle der: "O'nun ruhu, dinin yol göstericiliğinin tümünü ve yaşamaya ilişkin tüm kavrayışları kapsıyordu." Bunlar tarihsel açıklamalarda da değindiğimiz gibi, Allah'ın kitabında ve peygamberin sünnetinde etraflıca ve ayrıntılı biçimde açıklığa kavuşturulmuştur.

Hadiscilerin ilmi açıdan sahih buldukları ve dolayısıyla, bu yaklaşımları esas alınarak kabul gören hadislerle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Hadiste sözü edilen sihir, sadece onun bedeni etkilemiştir. Ruhunu ve aklını değil. Sihrin etkisi, bu bakımdan bedensel bir rahatsızlık niteliğindedir. Tıpkı Peygamberlerin korunma altına alınmadıkları diğer tüm bedensel hastalıklar gibi."

Bu meseleyi defalarca irdeledim. Son olarak da Ezher'in yayın organı "Nurul İslam" dergisinde, hakkımda çıkan "Resulullah'a büyü yapıldığına ilişkin olarak Buhari'de yer alan hadisi inkar ediyor" iftirasına verdiğim cevapta konuya eğilme gereğini duydum. İftiraya cevap niteliğindeki yazımda şu açıklamayı yaptım: "Hadis, Hz. Aişe'yle ilgili özel bir durum bakımından sahihtir. Ama başka rivayetlerdeki ifadeler, bu özel durumu aşan genel bir mahiyetin vehmedilmesine neden olmuştur. Halbuki Hz. Aişe'nin işaret etmek istediği husus, özel bir durumdur. Yani Onunla Resulullah (sav) arasındaki birleşme olayıyla ilgilidir. Dolayısıyla Hz. Aişe (r.a): "Bir şey yapmadığı halde, yapıyormuş gibi geliyordu kendisine" derken, aralarındaki bu özel meseleye, kinayeli bir ifade tarzıyla işaret etmek istemiştir. Yani, bu durum her şeyi kapsayacak genellikte değildi. Teşri ile ilgili hiç bir konu bu kapsama girmiyordu. Cinsel birleşme dışında, dünyevi ve akli bir durum söz konusu değildi. Ancak bir tür bedensel bir hastalıktan söz edilebilir. Dolayısıyla, ortada peygamberleri büyülenmişlikle, cinlenmişlikle suçlayanları haklı çıkaracak hiç bir kanıt yoktur. Zaten bu kafirler açısından peygamberlik olgusu akıl dışıdır. Şu halde, rivayette sözü edilen durum; günümüzde "bağlanma" ya da "düşümlenme" yani, erkeğin eşiyle cinsel ilişkiye geçişi bir süre için girmemesi denilen bedensel bir rahatsızlıkla ilgilidir.

Ayrıca söz konusu cevabi yazımda şunları söylemiştim: "Buhari ve Müslim'de bu rivayetin en sahih şeklinin rivayet zinciri şöyledir: "...Hişam babasından, o da Hz. Aişe'den..." Bu rivayet zincirinde gizli bir illet vardır. Ki sahih bir hadisin bundan uzak olması gereği vardır. Bu hadisi inkar edenlerden bazılarının gerekçesi bu hadisin rivayet zincirinde adı geçen Hişam'dan dolayı illetli görmeleridir. Bazıları sırf buna ayırdıkları kitaplar kalem almışlardır. Delil olarak da "Cerh ve tadil" ulemasından bazılarının şu değerlendirmelerini ileri sürmüşlerdir: "O, (yani Hişam) Irak'ta başkasından duyduğu şeyi, babası Urve b. Zübeyr'e mal ederek rivayet ederdi. Urve ise, Hz. Aişe'den rivayet eden güvenilir bir ravidir. Çünkü Hz. Aişe onun teyzesiydi." İbni Haraş der ki: "Malik ondan, yani Hişam'dan memnun değildi. Onu Iraklılarla ilgili olarak rivayet ettiği hadisten dolayı ayıplardı." İbni Kattan der ki: "Ölümünden önce değişmişti. Kuşkusuz, aralarında Buhari ve Müslimin de bulunduğu bir grubun, ona yönelik "tadil"leri onun değişmesinden önceki rivayetleriyle ilgilidir."

İşte, söz konusu hadisin metnini inkar edenlerin, Hişam'ın bu ayıbını ileri sürmeleri bir mazeret olarak kabul edilebilir. Kuşkusuz onun durumu söylenenlere bakılırsa daha ehvendir. Şu halde, bu rivayetin içeriği evlilikle ilgilidir. Nitekim ikinci rivayette bu husus daha açık bir şekilde vurgulanmıştır.

Beyhaki'nin Delailu'n Nübuvve adlı eserinde, İbni Abbas kanalıyla rivayet ettiği hadiste ise; Resulullah'ın çok şiddetli bir hastalığa yakalandığı, bu hastalığın sebebinin kendisine yapılan sihir olduğu ve bu sihrin; üzerinde onbir düğüm bulunan bir ipten oluştuğu, onun da bir kuyudaki taşın altına gömüldüğü ve oradan çıkarılıp yakıldığı ve bunun üzerine "Nas" ve "felak" surelerinin indiği, bunlar okundukça düğümlerin çözüldüğü belirtilir. Ancak bu hadis asılsızdır. Sahihey'n'de yer alan konuya ilişkin hadislerle çelişmek-tedir. Ayrıca, söz konusu iki surenin Mekke'de indiğine ilişkin rivayetlerle de bağdaşmamaktadır.

Ayrıca bu hadis, Kelbi kanalıyla, Ebu Salih'ten, o da İbni Abbas'tan rivayet etmiştir. Kelbi ise yalancılıkla suçlanmıştır. Dolayısıyla İbni Abbas'tan gelen rivayetlerin en zayıf kanalı budur ve adı da Muhammed b. es-Saib'dir.

"ed-Delail" adlı eserde, Ebu Naim'in rivayet ettiği hadiste, Enes'in şöyle dediği aktarılır: "Yahudiler, Resulullah'a (sav) bir şey yaptılar. Bundan dolayı Peygamberimiz (sav) şiddetli bir ağrı hissetti. Ashabı yanına girdiklerinde, O'nun bundan acı çektiğini sandılar. Bunun üzerine Cebrail ona "Felak" ve "Nas" surelerini getirerek, onlarla istiaze yapmasını söyledi. Ardından Resulallah, arkadaşlarının yanına sağlığına kavuşmuş olarak döndü." Adı geçen hadis, Ebu Cafer er-Razi ve er-Rebi kanalıyla Enes'ten rivayet edilmiştir. Ravilerin ikisi de zayıftır. Ayrıca hadiste "sihir" sözü de geçmiyor "Felak" ve "Nas" surelerinin de bu sırada indiğine değinilmiyor. Buhari ve Müslim'de yer alan konuya ilişkin diğer rivayetlerde de bu yönde bir işaret yoktur. Dolayısıyla bu rivayetlere dayanarak söz konusu iki surenin Medine inişli olduklarını söylemek, zayıf bir görüş olarak ortaya atılmış olur. Gerçekte ise, daha önce de söylediğimiz gibi bu iki sure Mekke inişlidir."

Allame Seyid Reşid Rıza'nın bu hadis ve yorumuyla ilgili olarak söyledikleri bundan ibarettir. Görüldüğü gibi bu sözler, cerh-tadil, şerh-talil ile ilgili olarak büyük muhaddislerin metodunu izleyen alim ve fakih bir zatın sözleridir. Bu sözler ıslah edici bir imamın yıkıcılıktan çok yapıcılığı prensip edinen bir şahsiyetin, parçalanmaktan çok, yenilik taraftarı olan bir bilginine aittir. Bu bilgin geçmişin kadrini biliyor, sonradan gelenlerin de hakkını inkar etmiyor. Şeyhine karşı çıkabiliyor ama yeri gelince de onu savunuyor, Resulullah'a karşı beslediği sevgi ve saygısından övgüyle söz ediyor. İşte adalet ve insaf buna denir. Allah eş-Şeyh Reşid Rıza'dan razı olsun. İslam için ümmet için yaptığı çalışmalarından dolayı onu hayırla ödüllendirsin. İsalet etsin veya yanısın, tüm ictihatlarını, tüm mücahedesini, mükafatlanırsın. Amin

"İSLAM'DA HELAL VE HARAM" ADLI ESERDE YER ALAN HADİSLER ÜZERİNE

SORU

Bazıları, sizin ünlü kitabınız "İslam'da Helal ve Haram"da bazı zayıf hadisleri dayanak aldığınızdan söz etmektedir. Şeyh Nasiruddin el-Elbani'nin, Gayetul'meram fi Tahrici Ehadisil' Helal Vel'haram adlı eserini buna örnek gösterebiliriz. Şeyh bu eserinde, "Helal ve Haram" da kanıt olarak sunduğunuz bazı hadislerin zayıf olduğunu vurgulamaktadır. Bilindiği gibi İslam bilginlerinin çoğunluğu, belli şartlar dahilinde, iyi amellere teşvik niteliğinde, zayıf hadislerin dayanak olarak alınmasını aciz görseler bile, hiç kimse, bu tür hadislerin hükümler, helal ve haramlar hususunda kanıt olarak ileri sürülmesini uygun görmemiştir.

Bu tür sözlere ilişkin bir cevabınız ya da yorumunuz olacak mı? Özellikle adı geçen eserinizin dünyanın dört bir yanında, yayınlanmış olduğunu göz önünde bulundurarak bazı okuyucuların kafasının karışabileceğini düşünüp bir açıklamada bulunmayı düşünür müsünüz? Adı geçen eserinizi kaleme alırken, içerdiği hükümleri belirlerken nasıl bir metot izlediniz?

CEVAP

1- Düşünce ve davet yaşamının başlangıcından itibaren orta yolu esas alan bir metot geliştirme imkanını bana bahşeden yüce

Allah'a hamdediyorum. Bu metot, ılımlı ve kapsamlı bakış açısına dayanır. İfrat ve tefritten uzaktır. Nitekim, adı geçen kitabımın ilk baskısının öz sözünde bu metoduma ilişkin ayrıntılı açıklama bulundum. Bu açıklamayı buraya almayı bu bakımdan uygun görüyorum.

"İlk bakışta "helal ve haram" konusu, kolay görünebilir. Ancak bu konu görüldüğünün aksine, son derece zor ve çetrefilidir. İlk kuşak ve son kuşak İslam bilginlerinden hiçbirisi bu konunun bütün yönlerini kuşatıcı bir eser kaleme alabilmiş değildir. Fakat, bir araştırmacı, bu kapsamlı konunun değişik bölümlerini, İslam Fıkhının çeşitli bölümlerinden, tefsir ve hadis kitaplarının satır aralarından derleyip üzerinde düşünebilir, sonuçlar çıkarabilir.

Adı geçen kitapta takip ettiğim metot:

Kaldı ki, bu yazar, ilk kuşak bilginlerimizin hüküm vermede ihtilafa düştüğü, çağdaş yazarlarınsa, gerekçeli görüşlerini açıklarken çoğu zaman bocaladığı bir çok konu karşısındaki konumunu belirlemek zorundadır.

"Helal ve haram" konusunda bir görüşü başkasına tercih etmek, araştırmacının hakkı araştırırken sırf Allah'ın rızasını gözetmesinin yanısıra uzun araştırmaları yapmasını ve tekrar tekrar kaynaklara baş vurmasını gerektirir.

İslam'la ilgili araştırma yapan, İslami konulara eğilen yazarların büyük çoğunluğunun iki ana grup halinde değerlendirilebileceğini gördüm.

Bir grubun gözünü batı uygarlığı kamaştırmış bulunuyor. Bu büyük put adeta bunların aklını başından almıştır. Ona tapıyor, ona adaklar sunuyorlar. Karşısında büyük bir huşu içinde, iki büklüm olarak elpençe duruyorlar. Onlara göre, batıdan gelen ilkeler, batılı yaşam tarzı tartışılmazdır. Şayet İslam, batı geleniğinin bir kısmı ile uyuşursa, bu adamlar bunu coşkuyla karşılar bunu sık sık yazılarında işler. İslam ile batı yaşam tarzı arasında bir karşıtlık gördüklerinde ise, bir uzlaştırma, uyuştur-

ma yönüne giderler. Ya da çeşitli bahanelerin, mazeretlerin arkasına sığınır. Veya tahrif ve tevil yoluna sağlarlar. Sanki İslam dini, batı uygarlığına, onun felsefe ve hayat tarzına uymak zorundaymış gibi! Onların bu yaklaşımlarını, İslam'ın heykel yapmayı piyangoyu, faizi insanın yabancı bir kadınla yalnız kalmasını, kadının erkeğe benzemesini ve erkeğin altın ve ipekle süslenmesini yasaklamış olmasına karşı takındıkları tavırdan algılayabiliriz.

Yine, İslam'ın helal kalmış olduğu boşanma, birden dörde kadar kadınla evlenme gibi konulara ilişkin değerlendirmelerinden de bu eğilimlerini gözlemlemek mümkündür. Bunlara göre adeta helal, batının helal kıldığıdır. Haram da batının haram kıldığıdır. Ama bunlar, İslam'ın Allah'ın sözü, mesajı olduğunu unutuyorlar. Allah'ın sözü her zaman en yücedir ve O'nun mesajına uyulur. O başkasına uymaz. İslam bu bakımdan yücedir, ondan üstün hiçbir değer yoktur. Rab kuluna tabi olur mu? Ya da yaratan, yarattıklarının arzularına heva ve heveslerine boyun eğer mi?

﴿ولو اتبع الحق أهواءهم لفسدت السموات والأرض ومن فيهن﴾

"Eğer Hak, onların hevasına uysaydı, gökler yer ve bunların içinde bulunan kimseler bozulur giderdi."

(Müminun, 71)

﴿قل هل من شر كائكم من يهدي إلى الحق قل الله يهدي للحق أفمن﴾

يهدي إلى الحق أحق أن يتبع أمن لا يهدي إلا أن يهدي فمالكم كيف

تحكمون ﴿

"De ki: "Sizin şirk koştuklarınızdan hakka götürecek var mı?" De ki: "Hakka ulaştıracak Allah'tır. Öyleyse Hakka götüren mi uyulmaya daha layıktır, yoksa tutulup yola götürülmedikçe kendisi doğru yolu bulamayan mı? O halde neyiniz var? Nasıl hükmediyorsunuz?" (Yunus, 35)

İkinci grubu ise, her hangi bir kitapta yazılı görüşlere bağlı kalarak, helal ve haram konusunda belli yaklaşımlar üzerinde kalıplaşmış kimseler oluşturmaktadır. Bunlara göre, İslam bu kalıplaşmış görüşten ibarettir. Bu yüzden görüşlerinden bir santim bile uzaklaşmayı düşünmezler. Mezheplerinin görüşlerini ya da delillerini sorgulamayı başka delillerle karşılaştırmayı ölçme ve değerlendirme sonucu gerçeği ortaya çıkarmayı akılları-na bile getirmezler.

Bunlardan birine musikinin, şarkı söylemenin, satranç oynamanın, kadının okula gitmesinin, ya da yüz ve ellerinin görünmesinin hükmü sorulduğunda, aklına ilk gelecek söz "haram"dır. Ama bunlar, bu konuda selef ulemasının tavrını unutuyorlar. Onlar, haramlığı kesin olmayan şeylerle ilgili olarak, kolay kolay "haram" ifadesini kullanmazlardı. Haramlığı kesin olmayan şeylerle ilgili olarak "mekruh görüyoruz" ya da "hoşlanmıyoruz" gibi ifadeler kullanırlardı.

Bu yüzden ben bu iki gruptan birine mensup biri gibi davranmamaya çalıştım.

Rab olarak Allah'tan din olarak İslam'dan ve peygamber olarak Muhammed'den (sav) razı olduktan sonra, tutup batıyı tanrı edinmem.

Yanlış olsun, doğru olsun her meselede ve her hükümde belli bir mezhebi taklit etmeyi de aklıma yakıştıramam. Çünkü İbni Cevzi'nin de dediği gibi: "Taklitçi, taklit ettiği şeye güvenmemektedir. Taklit olayında aklın sağladığı yararın iptal edilmesi söz konusudur. Akıl, düşünme, etüt etme için yaratılmıştır. Yolunu bulsun diye kendisine bir mum verilen kimsenin mumu söndürüp karanlıkta yürümeyi tercih etmesi son derece akılsız bir davranıştır." (1)

Doğrusu ben, İslam aleminde yaygın olan fıkhi mezheplerden birine bağlı kalma çabası içinde değilim. Çünkü, tek bir mezhep

bütün gerçekleri kapsamaktan uzaktır. Kaldı ki, bu mezheplerin imamları da hiçbir zaman yanılmaz (masum) olduklarını iddia etmemişlerdir. Sadece gerçeği tanımlamaya çalışmışlardır. Eğer yanılmışlarsa, kendilerine bir ecir vardır, şayet gerçeği bulmuşlarsa, iki ecir alacaklardır.

İmam Malik der ki: "Peygamber Efendimiz (sav) hariç, her insanların söylediklerinin bir kısmı alınır bir kısmı da terk edilir." İmam Şafii de şöyle der: "Benim görüşüm doğrudur, ama yanlış olma ihtimali de vardır. Benden başkasının görüşleri yanlıştır. Ama doğru olma ihtimali de vardır."

Bilimsel ölçme ve değerlendirme yapabilecek durumda olan bir müslüman alimin tek bir mezhebin esiri olması ya da belli bir fıkıhçının görüşlerine uyması yakışık almaz. Tam tersine, bir alim hüccet ve delilin esiri olmalıdır. Delil doğru ve hüccet sağlam olduğu sürece ona uyması daha uygundur. Bir görüşün dayanağı zayıf ve hücceti çürükse, kim söylerse söylesin, onu reddetmek gerekir. Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir: "Hakkı adamlara göre tanıma, tersine, önce hakkı tanı, sonra hak ehlini tanırsın."

İkincisi ulu şanına, görkemli saltanatına ve sayısız nimetlerine yaraşır bir tarzda Allah'a sonsuz hamdler ediyorum. Ne kadar şükretsem dahi, O'nun bu nimetlerinin hakkını vermiş olamam.

Ulu Allah'ın bana yönelik bir lütfu da, yazdığım eserlerin, dünyanın her yanındaki müslümanlar nezdinde kabul görmesidir. Kuşkusuz bu, ulu Rabbimin bana yönelik bir lütfudur, bir ihsanıdır. O'nun şanı yücedir, isimleri mübarektir, münezzektir. Öyle ki "Helal ve Haram" adlı eserim, Arapça'da 40. baskısına ulaştı. Bir çok Arap ülkesinde aynı anda basılıp dağıtıldı. Kahire, Lübnan, Cezayir, Mağrib ve Kuveyt'te basılıp okuyucuya sunuldu.

Bunun yanı sıra, Türkçe'ye, Urduca'ya, Malezya dilene, Endonezya diline, Farsçaya, Bengalceye, Malibarı diline, İngilizce'ye, Almanca'ya ve Çince'ye çevirildi.

Kitapta yer alan hadislerin tahriri:

Üçüncüsü; Allame Şeyh Muhammed Nasruddin Elbani'nin "Helal ve Haram" adlı eserimde yer alan hadislerin tahririni yapması kitaba ve yazarına gösterdiği saygının onurlandırmanın bir ifadesidir. Çünkü hadis uleması eskiden beri, önemsiz gördükleri eserlerin hadislerini tahrir etmezler, ancak değeri ve ilmi ağırlığı olan eserlerdeki hadisleri tahrir ederlerdi. İlim ehlinin ve halk kitlerinin nezdinde kabul gören eserlere ilgi gösterirlerdi.

Bu yüzden Hafız ez-Zeylai'nin, Hanefi fıkhında önemli bir yeri olan "Hidaye" adlı eserin hadislerini "Nasibur-Raye" adlı eserde tahrir ettiğini görüyoruz. Çünkü adı geçen eser, Hanefi ulemasının nezdinde önemli bir yere ve yaygın bir şöhrete sahipti. Hafız İbn-i Hacer de "el-Hidaye" ve "Fethul Aziz" adlı eserlerdeki hadislerin tahririni yaparken aynı endişelerden hareket etmişti. Rafii'nin "Şerhul Kebbir"i ve Şafii fıkhına ilişkin Gazali'nin "el-Veciz"i de buna bir örnektir. Bunları meşhur kitabı "Tebhisul Habir" de gerçekleştirmiştir. Zemahşeri'nin ünlü eseri "el-Keşşaf"daki hadisleri de tahrir etmiştir.

Hafız el-İraki de Gazali'nin ünlü eseri "İhyau Ulumid-Din" adlı eserindeki hadisleri benzeri bir düşünceyle tahrir etmiştir.

Bu yüzden meşhur hadisçi eş-Şeyh el-Elbani'nin "Helal ve Haram" ve "Fakirlik Sorunu ve İslam" adlı eserleriyle hadislerinin tahriri ile uzun zamandan beri uğraşıyor olması beni sevindirdi.

Üstad, daha önce, büyük İslam davetçisi eş-Şeyh Muhammed el-Gazali'nin "Fikhu's-Sire" adlı eserindeki hadislerin tahririni de yapmıştı.

eş-Şeyh el-Elbani'nin "Gayetu'l-Meram" adlı çalışmasını okudum, zayıf diye nitelediği hadisleri gördüm.

Üstadın değerlendirmeleri üzerine bazı notlar düşmek istiyorum:

Bazı hadisler kanıt için değil alıştırma için zikredilir:

Birincisi; ben bazı zayıf hadislere eserlerimde, kesin hükme alıştırma amacı ile yer veririm, bir hükmü kanıtlama ya da o hükmü sırf bu tür hadislere dayandırma maksadıyla yer vermem.

Nice tartışılmaz hükümler vardır ki, başka kesin naslara dayanır. Ya da yürürlüğe konulmuş kesin hükümler vardır. Sonra zayıf bile olsa bunlarla ilgili bazı hadisler zikredilir. Bunda maksat, söylediğim gibi, alıştırma. Bildiğim, kadarıyla, herhangi bir eserde buna yönelik bir sakındırma yoktur.

Şeyhul İslam İbn-i Teymiye'nin ve Muhakkik talebesi İbni Kayyim'in eserlerini okuyanlar bir çok zayıf hadise rastlayacaklardır.

Aynı durum Buhari için de geçerlidir. Oysa, Onun "Sahih"inde zayıf hadisleri şiddetle reddettiği herkesçe bilinir. Bununla beraber bazı zayıf hadisleri, kesinlik ifade etmeyen "denildi.... Rivayet edildi... Zikredilir..." gibi cümlelerle rivayet etmiştir.

Benim de yaptığım bundan ibarettir. Mesela: "Temizlenin, çünkü İslam temizdir" gibi bir hadisten söz ettiğim zaman bu hadis zayıf olmakla beraber her hangi bir hükmü kanıtlamaz. Çünkü temizlik hükmü, Kur'an ve sünnetin muhkem naslarıyla kesinlik kazanmıştır.

Öncülere güven:

İkincisi; bazı hadisler vardır ki, ilk kuşak hadis imamlarının ve sünnet fukahasının bunları "sahih" ya da 'hasen' olarak değerlendirmiş olmalarına dayandım.

Şunu itiraf etmeliyim ki, ben onların yaptıklarını tartışmam, sadece onları taklit ederim, görüşlerini aktarırım. Fıkıh ile uğraşan birinin hadisle uğraşan birinden bilgi edinmesi yarırganacak bir husus değildir. Dünyanın hiçbir yerinde tüm bilgileri kuşatmış birine rastlanamaz.

Herhangi bir hadis ile ilgili olarak, ilk kuşak alimlerinin gözlemlerinden kaçıp ta son kuşak alimlerinin farkına vardıkları herhangi bir illet olabilir. Öncelikler sonra gelenlere neler bırakırlar neler!

Örnek verecek olursak: "Bağ bozumu sırasında devşirdiği üzümleri bir yerde tutup ta, bir yahudiye ya da hristiyanıya veya şarap üretiminde kullanacak birine satan kimse, göz göre göre kendini ateşe atmıştır" hadisi ile ilgili olarak Hafız İbni Hacer'in onu hasen olarak nitelemesine dayandım.

Hafız İbni Hacer bu hadisi "Buluğul Meram Min Edilletil Ahkam" adlı eserinde zikretmiş ve "Taberani, El-avsat adlı eserinde haram bir rivayet zinciriyle aktarmıştır" demiştir.

İbni Hacer ise hadis biliminde "emir'ul müminin" payesine sahiptir. Ezber ve zihin kapasitesi bakımından bir eşi daha yoktur. Ben ya da bir başkası onu taklit etmişsek bundan dolayı kınanacak değiliz. Ondan sonra biri çıkıp ta onun bir hatasını bulmuşsa, o da masum (yanılmaz) değildir.

Aynı hadisi Alleme es-San'ani "Sukulu's-Selam" adlı eserinde şerh etmiş ve Hafız İbni Hacer'in bu hadisi hasen kabul etmesine ilişkin bir şey söylememiştir. Nitekim, Allame Sıddık Hasan Han da "er-Ravdatu'n-Nediye" adlı eserde bu hadisten söz etmiş ve "Hafız İbni Hacer'in de dediği gibi hadisin rivayet zinciri hasendir" demiştir. Aynı hadisi Beyhaki de tahrir etmiş ve hadisin metnine şu ifadeyi de eklemiştir: "Veya şarap üretiminde kullanacağını bildiği bir kimseye."

Tirmizi'nin rivayet ettiği Ebu Eme hadisi de bunu desteklemektedir. Resulullah (sav) buyururdu ki: "Cariyeleri satmayın, satın almayın, onları eğitmeyin, onların ticaretinde hayır yoktur. Onların karşılığında alınan para da haramdır." "Elbaku Hadis" adlı eserin bir yerinde, Malik'in İbni Ömer'den tahrir ettiği şöyle bir hadis geçer; "İrakililer'dan bir grup dedi ki: "Ey Ebu Abdurrahman, biz üzüm ve hurma meyvesini devşiriyor, şarap elde etmek üzere sıkıyor sonra da satıyoruz."

Abdullah b. Ömer onlara şu karşılığı verdi: "Size Allah'ı, melekleri ve sesimi duyan tüm insanları ve cinleri şahit gösteriyorum ki, size bunu satmamanızı, meyveleri bu amaçla devşirip sıkımmamızı ve elde ettiğiniz şarabı içmemenizi emrediyorum. Çünkü bu, şeytanın işi olan bir pisliktir." Ben de dedim ki: "İlim ehli de bu görüşü benimsemiştir."(1)

İşte adı geçen hadisle ilgili olarak beni yanıltan ve söylediğim gibi taklidi olarak kabul etmeme neden olan bu değerlendirmelerdir. Çünkü o sıralar, bu hadisle ilgili olarak mutlak taklit aşamasındaydım. Henüz bu hadis hakkında herhangi bir araştırma yapmamıştım. Ancak "zekat"la ilgili fıkhi inceleme sırasında, bir parça olsun taklit durumundan kurtulabildim.

Sonra Allame el-Elbani geldi ve rivayet zincirinde yer alan bir adamdan dolayı hadisin cidden zayıf olduğunu söyledi. Adı geçen adam, Hasan b. Müslim el-Mervezi el-Tacirdir ez-Zehebi, el-Mizavi adlı eserinde onunla ilgili olarak der ki: "Şarapla ilgili olarak uydurma bir haber getirmiştir." Ebu Hatem: Sözleri yalana delalet eder" der. İbni Hibban: "Bize Muhammed b. Abdullah b. Cüneyd haber verdi. Abdulkerim b. Abdülkerim (asıl adı Abdullah'tır, Es-Sukeri tekrarladı, ardından Hasan b. Müslim el-Tacir tekrarladı" der. Dedim ki, sonra hadisi zikretti. Şeyh, İbni Hacer'in hadisi hasen olarak nitelendirmesini şöyle değerlendirir: "Kaynağının ne olduğunu bilmediğim bir vehimdir. Çünkü son derece yersiz bir kuruntudur."

İşin ilginç taraf, Hafız İbni Hacer, Hasan b. Müslim el-Mervezi'den söz ediyor ki üzerinde durduğumuz hadisin de kusuru-
dur onun söylediklerini ez-Zehebi "el-Mizan" adlı eserinde zikrediyor. Sonra Ebu Hatem ve İbni Hibban da aynı sözleri harfi harfine tekrarlıyor. Kemalde eşsiz olan Ulu Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.

Üstadın söz konusu hadisi zayıf diye nitelemesi tartışmaya açıktır:

Üçüncü; Benim kanaatime göre eş-Şeyh el-Elbani, günümüzün hadis ulemasının en ünlülerindendir. Özellikle tahrir (hadisin kaynağını belirleme) tevsik (güvenilirliğini ortaya koyma) ve tazif (zayıflığını tesbit etme) alanında bir otoritedir. Bununla beraber, sahih yada zayıf olarak tanımladığı bir hadis hakkındaki bu değerlendirmesi nihai söz değildir. Çağdaş alimlerden bazıları ona muhalefet edebilirler. Şeyh Alleme Habibur-Rahman el-a'zami, Şeyh Şuayb el-Arnaut ve Şeyh Abdulfettah Ebu Gudde gibi.

Bu adlarını saydığımız bilginlerin ona muhalefet etmelerinde şaşılacak bir şey yoktur. Nitekim kendisi de bazı hadislerle ilgili olarak, kendisinden önce yaşamış hadis bilginleriyle ihtilafa düşmüştür. Önceki bilginlerden bazıları, bir hadisi sahih diye niteleme hususunda ondan farklı bir metot izlemişlerdir. Allame Şeyh Ahmed Muhammed Şakir gibi.

Şu halde, Şeyh el-Elbani'nin bir hadisin zayıflığına hükmetmesi kesin hüccet ve hüküm değildir. Tam tersine, diyorumki, Şeyh el-Elbani bir hadisi bir eserde zayıf diye nitelerken bir başka kitapta da onu sahih diye niteleyebiliyor.

Buna şu hadisi örnek gösterebiliriz. "Bir serçeyi ve ondan yuvarısını hakkını vermeden öldüren hiç bir müslüman yoktur ki, yüce Allah ondan dolayı onu sorguya çekmesin." Denildi ki: "Ya Resulallah, hakkı nedir ki?" Buyurdu ki: "Onu boğazlaması ve yemesi, başını koparıp atmamasıdır."

Nesai ve Hakim rivayet ettiler ve Hakim: "Abdullah bin Amr'ın hadisi olarak senedi sahihtir," demiştir. Ama üstad "Tahri'u'l Helal ve Haram" da, 47. numaralı bu hadisi zayıf olarak nitelemektedir.

Şu hadis de buna bir örnektir: "Kim bir serçeyi gereği yokken öldürürse, serçe, kıyamet günü yüce Allah'a feryad eder ve:

"Allah'ım, falan adam beni hiç gereği yokken öldürdü. Beni bir menfaat için öldürmedi" der." Nesai ve İbni Hibban rivayet etmiş İbni Hibban "Sahih"inde, "Şerid hadis"i kapsamında yer vermiştir. Şeyh bunu da (46. numara) zayıf olarak değerlendirmiştir.

"el-Munteka Mine't-Terğib et-Terhib" adlı eserimde, bu iki hadise ilişkin değerlendirmem Şeyhinkinden farklıdır. Abdullah bin Amr'ın hadisi ile ilgili olarak dedim ki: "Hadisi, Nesai rivayet etmiştir."

Hafız İbni Hacer "et-Telhis" adlı eserinde, İbn-i Cevzî'nin illetli kabul ettiği "Yargı işini üstlenen, bıçaksız boğazlanmış gibidir" hadisinin tahririni yaparken Nesai'nin tahrir etmiş olması, bu hadis için kuvvet olarak yeterlidir" der. Bu hadisi Hakim rivayet etmiş ve 'sahihtir' demiştir. Zehebi de onun görüşüne katılmıştır. (4/233) Aynı hadisi Ahmed de Müsnedin de (6551) rakamıyla, rivayet etmiştir. Yine Ahmed Müsned'inde (6550) rakamıyla, biraz daha muhtasar bir şekilde rivayet etmiştir. Şeyh Şakir, "senedi sahihtir" der. Ama Allame el-Elbani bu alimlerin tümüne muhalefet ederek, rivayet zincirinde yer alan İbni Amir el-Hizan'ın mevlası Suheyb'in bilinmeyen biri olduğunu iddia ederek "el-helal vel'haram" tahririnde, hadisin zayıf olduğunu ileri sürmüştür. Oysa İbni Hibban adı geçen şahsı güvenilir raviler arasında saymıştır. Buhari "el-Kebir"de, hal tercümesini vermiştir. Bu arada ona ilişkin bir kusurdan da söz etmiştir. İkinci şahısla ilgili olarak da: "Tanınmayan, adı bilinmeyen biridir" demiştir. Bunlar onun nezdinde bilinen ve tanınan tek bir şahıstır. Yine aynı eserde, Sevrî'nin Habib b. Ebu Sabit kanalıyla ondan rivayet ettiği belirtilir. Zehabi "el-Mizan"da hayat hikayesini yazmıştır. Bazılarının onu güçlü bulduklarından söz etmiştir. Hadis ricali konusunda titiz davrandığı bilinen Şu'be de onun hadisini rivayet etmiştir.

Aynı hadisi Tayalusi Müsned'inde (2279) rakamıyla, Şu'be ve İbn-i Uyeyne'den rivayet etmiştir. Beyhaki kanalıyla (Sünen-i

Kubra 9/279) rivayet etmiştir. Darimi Sünnen'inde 2/84) Hamidi Müsned'inde (587) Habibur-Rahman el-A'zami tahkikiyle rivayet etmiştir.

"Şerid hadisi" ile ilgili olarak dedim ki: Nesai de (7/239) kayıtlıdır. "Meverıduz Zem'an" (1071)'de faydasız boğazlamanın yasak olduğuna ilişkin bölümde kayıtlıdır. Ahmed de (4/389) rivayet etmiştir. Bu hadis kendisinden önceki hadise tanıklık etmektedir. İbni Hibban, sahih olduğunu belirtmiş, el-Munziri de bunu onaylamıştır. Nevar ki, el-Elbani bu hadisi de, Amir el-Ahvel kanalıyla Salih b. Dinar'dan rivayet edildiği için zayıf olarak nitelemiştir. Gerekçesi de Salih'in bilinmeyen biri olması, Amir'in de kötü ezberinden dolayı zayıf biri olmasıdır. Birincisini İbni Hibban güvenilir raviler arasında saymıştır. el-Aciri'nin Ebu Davud'dan naklettiğine bakılırsa, Ma'mer'in de ondan rivayet ettiği ve onu "Ebu Şuayb künyesiyle andığı anlaşılır. Zehebi onu zayıf ravilerden saymamıştır. İkincisini Amir el-Ahvel'i Ahmed yumuşak bulmuştur. Nesai onun için "güçlü değildir" demiştir. İbni Main: "Onun rivayetinin bir sakıncası yoktur" demiştir. Ebu Hatem'e göre güvenilirdir ve sakıncalı bir yanı yoktur. İbni Adin şöyle der: "Onun aracılığı ile gelen bir hadiste herhangi bir sakınca görmüyorum. "İbni Hibban onu tabiinin güvenilir ravilerinden saymıştır. Saci der ki: "Doğru sözlü biridir" (Tehzikut-Tehzib) el-Hafız "el-Takrib" adlı eserinde, bundan kısaca söz etmiştir ve Doğru sözlüdür, ancak yanlışlığı da oluyor" demiştir. Onu çok hata yapan yada fahiş hatalar işleyen biri olarak nitelememiştir. Böyle bir kimsenin rivayet ettiği hadisler, mutlaka reddedilmez. Sadece ayıklama yapılır.

Nesai'nin yaptığı da budur. Onunla ilgili olarak der ki: "Güçlü bir ravi değildir. Ama "el-Mücteba" adlı eserinde ondan hadis rivayet etmiştir ki bu kitap hakkında: "Hadislerinin şartları, Ebu Davud ve Tirmizi'nin şartlarından daha güçlüdür" değerlendirilmesi yapılmıştır.

Zehebi, onu zayıf ravilerden saymış ve şöyle demiştir:

"Ahmed ve başkaları onu yumuşak kabul ederken, Ebu Hatem ve Müslim güvenilir görmüştür. Sünen sahipleri bir yana, Müslim de Sahih'inde ondan rivayet etmiştir.

İlginçtir ki, Şeyh el-Elbani "Sahihut-Terğib ve Terhib" adlı eserinin birinci dilinde bütün bunlardan sonra, Abdullah b. Amr'ın hadisine yer vererek, hasen olarak niteliyor. (Bkz. 1084 nolu hadis)

İşte, şeyhin bir hadisi sahih ya da zayıf olarak niteleyişi bu kadar çabuk değişebiliyor. Hatta Sahihu'l Camiu's Sağır ve Ziyadetuhu, ve Dai fullanmiu's Sağır ve Ziyadetuhu adlı eserlerin birinci baskıları ile ikinci baskıları arasında, hadislerle ilişkin değerklen-dirme farklılıkları vardır. Bazı hadisler birinden ötekine aktarılabilmektedir.

Bunlar şeyh açısından eleştiri kaynağı olarak değerlendirilmez. Tam tersine, hatırlanıp teşekkür edilmesi gerekir. Çünkü, gerçeğin farkına vardığı hadislerle ilgili bir başka kanaldan bir kusura rastladığı zaman görünümü ve değerlendirmesini değiştirebiliyor. Daha önce mutmanın olmadığı bir ravi ile ilgili olarak, elde ettiği olumlu bir bilgi onunla ilgili kanaatinin değişmesine yol açabiliyor. Daha önce sahih kabul ettiği bir hadisin senedi, metni ya da başka bir yönüyle ilgili bir kusurunun farkına vardığı zaman, önceki değerlendirmesinden farklı bir değerlendirme yapabiliyor. Çünkü, konu ictihad yapmaya, farklı görüşler serdetmeye açıktır. Zaman olur, herhangi bir olay, kişi açısından uyarıcı rol oynayabilir.

Bir hadisi zayıf saymak her şeyin sonu değildir.

Dördüncüsü; çoğu zaman her hangi bir meseleyle ilgili olarak delilleri genişletmek amacı ile bir hadise yer veririm. Ama bu hadis, meselenin ana kaidesi değildir. Tam tersine mesele bir ayet etrafında döner. Ya da konunun odak noktasında sahih ya da hasen başka bir hadis vardır. Veya başka bir külli kaide etrafında dönüp dolaşmaktadır. Zikrettiğim hadis ise, takviye ve destek

işlerini görür. Yani o hadis geliştircidir, mevzunun ekseni değil. Darekutni'nin rivayet ettiği şu hadise bakalım:

"Hiç şüphesiz yüce Allah bir takım farzlar belirlemiştir, onları ortadan kaldır-mayın. Bazı sınırlar belirlemiştir. Onlara tecavüz etmeyin. Bazı şeyleri de haram kılmıştır, bunları da işlemeyin. Bazı şeyler hakkında da, size merhamet ettiği için açıklamada bulunmamıştır. Ama bunları unutmuş değildir. Sakın bunların peşine düşmeyin."

Şeyh el-Elbani, İman Nevevi'nin hasen görüp meşhur "kırk hadis" kapsamında ele almasına karşın, bu hadisi zayıf olarak nitelemektedir. Ama bu, kapsamına girdiği konunun akışına bir zarar vermez. O da şudur; eşyada aslolan mübahlıktır.

Şu halde, bu hadis, meselenin özünü oluşturmaz. Tersine, konuya ilişkin temelin dayanağı muhkem ayetler ve sıhhatinden kuşku duyulmayan hadislerdir. Şu hadisi örnek verebiliriz: Allah'ın helal kıldığı şey helaldir. Haram kıldığı şey de haramdır." Değindiği şeyler de affedilmiştir.

Dolayısıyla, adı geçen hadisin zayıf olması bazı acelecilerin sundukları gibi, konunun geçersizliği, temelden bozulması anlamına gelmez.

İhtikar gibi bir konu ile ilgili olarak, ihtikarı ve ihtikarcıları yeren bir kaç hadis sundum. Konunun iskeletini Müslim'in rivayet ettiği şu hadis oluşturuyordu: "Günahta ileri gidenlerden başkası ihtikar yapmaz (mal stoklamaz)." Bundan sonra konu ile ilgili zayıf ya da rivayet zincirinde gereçklik bulunan hadislerin zikredilmesi, konuya zarar vermez. Söz gelimi şöyle bir hadis rivayet edilir. "Kim bir yiyeceği kırk gün stoklarsa Allah'tan beri olur, Allah da ondan."

Kaldı ki, Şeyh el-Elbani'nin zayıf olarak nitelediği bu hadisi, Hafız İbn-i Hacer "el-Feth" adlı eserinde hasen olarak nitelemiş, es-Suyuti de "el-Alau'l Mesnua" adlı eserde zikretmiştir.

Bir senedden ya da bir lafızdan dolayı hadisın zayıf olması, metnin zayıf olması anlamına gelir:

Beşincisi; Şeyh el-Elbani söz konusu hadisi, bu lafızıyla zayıf bulmuştur. Ancak manası sahihtir ya da bir başka lafızla veya bir başka kaynakta yahut bir başka sahabiye göre hasendir.

Bunun örneği 347 nolu hadistir. Buna göre Resulullah Efendimiz (sav) borçtan Allah'a sığınır ve şöyle derdi: "Allah'ım borcun galebesinden ve adamların baskısından sana sığınırım."

Şeyh el-Elbani, Ebu Davud'un aktardığı Ebu Said el-Hudri hadisi kapsamında bunu zayıf bulmuştur. Şeyh'in "zayıftır" değerlendirmesini gören bir kimse bunun şeyhin hadise ilişkin nihai değerlendirmesi olduğunu sanacaktır.

Halbuki, Buhari Enes'ten aktardığı ve ancak birkaç değişik ifadeyle rivayet ettiği aynı hadisın sahih olduğunu bildirmiştir: Enes der ki: "Resulullah'ın şu duayı yaptığını çok duydum: "Allah'ım, kederden, hüzünden, düşkünlükten, tembellikten, cimrilikten, korkaklıktan, ağır borçtan ve adamların baskısından sana sığınırım."

Bunun yanında 374 nolu "Allah'ım kederden ve hüzünden sana sığınırım" hadisini tahrir ederken "sahihtir" der sonra Buhari'nin sahih kabul ettiğini, Ebu Davud'un ise sahih kabul etmediğini vurgular. Bu ise az önce sunduğumuz hadisın bir parçasıdır.

Hadisçinin ve fıkıhçının tavrı:

Altıncısı: Üstad el-Elbani tek taraflı bir hadisçi değildir. Bir hadisi tahrir etmek, onun hakkında "sahihtir" ya da "zayıftır" değerlendirmesinde bulunmakla rolü bitmiyor. O, görüşleri ve özel bir fıkhi anlayışı olan bir şahıstır. Bu durumu ister istemez tahririne de yansıyor. Zaman zaman müelliflerin görüşleri üzerinde yorumlarda bulunuyor. Katıldığı ve katılmadığı görüşlerine değiniyor. Bir enstrüman eşliğinde şarkı söylemekle,

enstrümentsiz söyleme ile ilgili olarak müelliflerin görüşleri üzerine değerlendirmelerde bulunuyor.

Onun bu değerlendirmelerinin temel niteliği de, fıkhi bir meseleyi bir hadisçi tavrıyla ele almasıdır. Eğer üstadın bu tavrını red veya kabul ettiğim noktası üzerinde duracak olursam bağımsız bir eser yazmam gerekecektir. Haram veya helal kılıcı delilleri, güçlü kanıtları, tutarlı görüşleri birer birer ele alacak hacimli bir çalışma yapmam lazım gelecektir. Allah fırsat verirse böyle bir çalışma yapmayı düşündüğümü de belirteyim.

Hadis bilgini Şeyh Nasıruddin el-Elbani'nin hadis tahririne ilişkin olarak bazı önemli değerlendirmeler yaptık. Bütün eleştirilerime rağmen onun faziletini inkar etmiyoruz. Yazdığı kitabı okuyan ve onun zayıf olarak nitelendirdiği hadisler hakkında araştırma yapmak isteyen araştırmacıların dikkatine sunuyorum.

Allah doğruyu söyler ve O, dosdoğru yola iletir.

2. BÖLÜM

METODOLOJİ VE KURALLAR ÜZERİNE

DÖRT MEZHEBİN GÖRÜŞÜ İLE BAĞDAŞMAYAN BİR ŞEKİLDE AMEL ETMEK CAİZ MİDİR?

SORU

"Nuru'l-İslam"(1) dergisinde "Garip hükmüler" başlığı altında yayınlanan fıkhi araştırmalarla ilgili olarak, geyrek asırdan bu yana adı geçen derginin okuyucuları tarafından bana aşağıdaki sorular yöneltililmektedir.

Dergi okuyucusunun benimsediği ve taklit ettiği mezhebin görüşlerine aykırı da olsa, bir okuyucunun bu tür garip hükmülerle amel etmesi caiz midir? Üstelik bu hükmülerin bir kısmı, dört mezhebin ortak dayanakları olan prensiplerle de gelişmektedir. Bu hükmülerle amel etmek insanın içine siner mi? Halkın geneline hitab eden bir derginin bu garip şeyleri yayınlaması doğru mudur? Birliğe beraberliğe ve kardeşliğe davet eden bu derginin, okuyucuları arasında ayrılığa, gekişmeye yol açacak yayınlardan kaçınması gerekmez mi?

CEVAP

Bu sorulara verilecek cevapları en doğru şekilde anlayabilmeleri için, dinini önemseyen ve katıksız, saf gerçeği araştıran her okuyucunun şu hakikati göz önünde bulundurması gerekir.

1) El-Ezher Üniversitesi bünyesinde, davet ve irşad ulemasının görüşlerini yansıtan bir dergi.

Müctehid imamların çokluğu:

1) Bilgi sahibi olmayanların sandıkları gibi, İslami fıkıh mezhepleri dört taneyle sınırlı değildir. Fıkıh imamları, sadece Malik, Ebu Hanife, Şafii ve Ahmed değildir. Daha fakih ve daha alim olmasalar bile, aynı çağlarda ilim ve icihad yeteneği bakımından onlarla eşit düzeyde olan birçok imam yaşamıştır.

Leys b. Sa'd, Malik'le aynı dönemde yaşamıştı. Bakınız Şafii onun hakkında ne diyor: "Arkadaşları ona dayanmasalar bile, Leys, Malik'ten daha fakihtir."

Irak'ta yaşamış olan Süfyan es-Sevri adındaki alim fıkhi mer-tebe bakımından Ebu Hanife'den aşağı değildi.

Gazali, sünnet ilmindeki üstünlüğü ve "Hadisin emiru'l mü'minini" lakabına sahip olmasının yanısıra, O'nu fıkıh biliminin beş imamından biri saymıştır.

Evzai de, Şam bölgesinin tartışmasız imamıydı. Onun mezhebi, iki yüz yılı aşkın bir süre aynı bölgede etkin olmuştur.

Ehl-i beytten, İmam Zeyd b. Ali, kardeşi İmam Ebu Cafer Muhammed b. Ali el-Bakır, oğlu İmam Cafer es-Sadık, birer müctehid idiler. Şia'nın bu alimlerinin fıkıh alanındaki imamlıklarını Ehl-i Sünnet ve kabul eder.

Taberi de mutlak bir müctehiddir. Fıkıhta imamdır. Ayrıca Tefsir, Hadis ve Tarih alanında da önder bir şahsiyettir. O'nun mezhebinin de takipçileri vardı fakat sonraları yok oldular.

Dört imamdan önce, onların da kendi imamları, üstadları, şeyhleri, şeyhlerinin şeyhleri vardı. Bunların herbiri, parmakla gösterilen birer ilim denizi ve hidayet kandiliydi. İlimle uğraşan hangi insan, Said b. Müseyyeb, Medine'nin yedi fakihi, Tavus, Ata, Said b. Cübeyr, İhrime, Hasan, İbn-i Sirin, Sa'ki, Esved, Alkame, İbrahim, Mesruk, Mekhul, Zahri ve diğer tabiin ulemasını tanımaz? Bunlar sahabe mektebinden mezun olmuşlardı ki fıkıh imamları, bunların yanında büyümüşlerdi. Bunlardan önce

de, nübüvvet medresesinde yetişmiş sahabe fakihleri gelir. Dini en saf anlayan, Kur'an ayetlerinin maksadını en iyi bilen, dilin ve kelimelerin delalet ettiği hususları en iyi kavrayan onlardı. Ebu Bekir'in, Ömer'in, Ali'nin, Osman'ın, İbn-i Mesud'un, İbn-i Abbas'ın, İbn-i Ömer, Übey b. Ka'b'ın, Zeyd b. Sabit'in, Muaz b. Cebel'in, Aişe'nin, diğer sahabe imamlarının fıkhnı bilmeyen var mı? Onlar birer önder, birer yol gösterici konumundaydılar.

Dört imamdan hiç biri masum (hatasız-yanılmaz) olduğunu iddia etmemiştir:

2) Diğer müctehidler gibi dört mezhep imamı da kendileri hesabına masumiyet iddiasında bulunmamışlardır. Hiç bir alim de onların bu niteliğe sahip olduklarını söylememiştir. İşin aslı şudur: Onlar müctehiddiler. Beşeri takatları elverdikçe sevap kazanmak için çabalıyorlardı. Eğer doğruyu bulmuşlarsa, iki ecir alacaklardır. Yanılmışlarsa, bir ecir alacaklardır. Bu yüzden, görüşlerini yeniden gözden geçirdikleri, görüşlerini değiştirdikleri çok olmuştur. Karşlarına çıkan yeni delillere dayanarak eski görüşlerinden farklı görüşler serdettikleri çokça görülmüştür.

Bir imamdan, bir tek mesele hakkında bir kaç görüşün rivayet edilmiş olmasının altında yatan sır budur. Şafii'nin iki mezhebinin olduğu bilinmektedir. Biri Irak'ta geliştirdiği eski mezheb, diğeri de Mısır'da geliştirdiği eski mezheb. Nitekim Ebu Hanife de ölümünden bir kaç gün önce bazı görüşlerini değiştirmişti.

Onlardan önce de Hz. Ömer (ra), bir yıl, herhangi bir konuda verdiği fetvayı, bir sonraki yıl değiştirdi. Bunun nedeni sorulduğunda ise: "O fetva, o zamanki bilgimize göreydi, bu ise, bu günkü bilgimize göredir" cevabını verirdi.

Ebu Hanife'nin talebeleri, yüzlerce meselede ona muhalefet etmişlerdir. Bu, onların yeni deliller bulmalarından ya da yeni rivayetlere ulaşmalarından ileri geliyordu. Kimi zaman da, imamlarından sonra farkına vardıkları maslahatları ve ihtiyaçları gözönünde bulunduruyorlardı. Bu yüzden, Hanefi ulemasının, ihtilaflı meselelerle ilgili olarak şöyle söyledikleri çokça görülür.

"Bu çağın ve zamanın değişmesidir. Delil ve belgenin değil." (1)

Ebu Hanife'nin öğrencilerinin en büyüğü ve en faziletlisi Ebu Yusuf, Hicret yurdunun imamı, Malik b. Enes'e vakıflar meselesini ve sebzelerin zekatını sorduğunda, Malik ona sünnetten kanıtlar sunarak onu ikna etmişti. Bunun üzerine Ebu Yusuf: "Ey Ebu Abdullah, senin görüşünü kabul ediyorum. Eğer arkadaşım Ebu Hanife de benim gördüğümü görseydi, o da benim gibi görüşünden dönüp, senin görüşünü kabul ederdi." İşte, derin ilmin ve sağlıklı ictihadın meyvesi olan "insaf" budur. Fıkıh imamlarından gelen haberler de, bu kesin gerçeği geliştirici niteliktedir.

Ebu Hanife: "Bu benim görüşümdür. Bu güne kadar karşılaştığım görüşlerin en iyisi budur. Kim bundan daha iyisini getirirse, onu kabul ederiz," demiştir.

İmam Malik şöyle der: "Ben sadece bir insanım. Doğruyu da söyleyebilirim, yanlış olma ihtimali vardır. Bu yüzden benim görüşlerimi Kur'an ve sünnetle karşılaştırmın."

İmam Şafii de der ki: "Benim görüşümün aksini ifade eden sahih bir hadis gördüğünüz zaman benim görüşümü alıp duvara vurun. Yola atılmış bir kanıt bulduğunuz da, biliniz ki o benim görüşümdür."

Ondan rivayet edilen şu ifade ise, son derece vecizdir: "Benim görüşüm doğrudur. Yanlış olma ihtimali vardır. Benim dışındakinin görüşü yanlıştır, doğru olma ihtimali de vardır."

Belli bir mezhebi taklit etmenin zorunluluğuna ilişkin bir kanıt yoktur:

3) Bu mezheplerden birine uymak, mezhebin imamının her dediğini taklit etmek ne farzdır, ne de sünnettir. Bazı yazarların, "belli bir imamı taklit etmek vaciptir" şeklindeki sözleri dayanak-tan yoksundur.

1) Bkz. İbni Kayyim İ'lamu'l Muvakkin, Zamanın Değişmesi ile Fetvanın Değişmesi bölümü.

a) Kitab ve sünnetle sabittir ki, yüce Allah kullara, sadece kendisine ve Rasulü'ne itaat edilmesini farz kılmıştır. Peygamber Efendimiz (sav) dışında, herhangi bir kimsenin koyduğu emir ve yasaklara kesin olarak itaat edilmesini şart koşmamıştır. Bütün alimler peygamber dışında, emiş ve yasakları tamamen hatasız olan masum bir kimsenin bulunmadığı hususunda görüş birliği içindedirler. Nitekim İbn-i Abbas, Ata, Mücahid ve Malik b. Enes'in şöyle dedikleri rivayet edilir: "Peygamberin dışındaki herkesin söylediklerinin bazıısı alınır, bazıısı da reddedilir."

Şu halde, masum olmayan bir insanın her dediğine uymak apaçık bir sapıklıktır. Çünkü bu tavrıyla bir kimse imamı, Peygamber konumuna getirmiş olur. Bu, dinin değiştirilmesi anlamına geldiği gibi. Yüce Allah'ın Hristiyanlara yönelttiği şu eleştirinin de muhatabı olunur.

﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾

"Onlar Allah'ı bırakıp bilgilerini ve rahiplerini Rabler edindiler." (Tevbe, 31)

Resulullah'ın vurguladığı gibi, Hristiyanların yaptığı şey, sadece papazların "şu helaldir, şu haramdır" demelerine uymaktır.

b) Kaldı ki, bizzat fıkıh imamları, kendilerinin talkit edilmesini nehyetmişlerdir. Hiç bir zaman, insanlar için uyulması zorunlu bir din oluşturduklarını iddia etmemişlerdir. Tam tersine sözlerinin, kanıtsız olarak kabul edilmesini reddetmişlerdir. Örneğin Şafii şöyle demiştir: "Bilgiyi kanıtsız olarak talep eden kimse, geceleyin odun toplayan kimseye benzer. Sırtında taşıdığı odun demetinin içinde bir engerek yılanı vardır. Yılan kendisini soktuğu halde o bunun farkında değildir."

el-Mazani, Muhtasar'ının giriş kısmında şöyle der: "Bunu Şafii'nin ilminden ve şu sözünün anlamından hareketle özetledim: "O, hem kendisini hem de bir başkasını taklit etmemesini sıkı sıkıya tembihlemedikçe bu ilmi hiç kimseye öğretmezdi, ki dini ve hayatı ile ilgili olarak kendisi bir çaba içinde olabilsin."

İmam Ahmed şöyle der: "Beni, Malik'i, Sevri'yi ve Evzai'yi taklit etme. Onların beslendikleri, ilim aldıkları kaynaktan beslen, ilim al. Ve yine İmam Ahmed: "Kişinin dini ile ilgili olarak bir başkasını taklit etmesi, fıkhnın azlığını gösterir."

Ebu Yusuf şöyle der: "Nereden aldığımızı bilmeden, bir kimşenin bizim sözümüzü benimseyip söylemesi helal olmaz."(1)

c) Bu mezhepleri taklit etmek ve onlara taassupla bağlanmak, bu ümmet içinde sonradan ortaya çıkmış bir bidattır.

Takvimü'l Edille adlı eserin yazarı Allame Ebu Zeyd şöyle der: "İnsanlar, bir meselede Ömer'in sözüne uyar, sonra bir başka meselede ona muhalefet ederek Ali'nin sözüne uyardı. Şeriatta Ömerî ve Alevi diye bir mezhep yoktu. Tam tersine herkes kendini Resulullah'a (sav) nisbet ederdi. Buna rağmen Resulullah bu çağları övgüyle anmıştır. Bilginlere ve onların kimliklerine değil, kanıtlara bakarlardı. Sonra dördüncü yüz yılda, takva azalıp insanlar kanıt arama hususunda tembelleşince, alimlerini delil gibi algıladılar. Bir kısmı Hanifi, bir kısmı Maliki, bir kısmı da Şafii oldu. Delillere adamlarla arka çıkıyorlardı. Herhangi bir mezhebe uymayı doğruluğun ölçüsü olarak kabul ediyorlardı."

eş-Şeyh el-İmam İzzeddin b. Abdusselam şöyle der: "İnsanlar, eskiden bir mezheble kayıtlandırmadan alimlerin üzerinde ittifak ettikleri şeyleri ararlardı. Görüş birliği sağlanan bir hususu da artık inkar etmezlerdi. Ta ki bu mezhepler ve mutaassıp taklitçileri ortaya çıkana kadar. Bu mutaasıplar, mezheplerinin görüşleri delilden uzak dahi olsa, gönderilmiş bir peygambermiş gibi mezhep imamına tabi olurlar. Hiç kuşkusuz bu, haktan yüz çevirmedir, doğru yoldan uzaklaşmadır. Sağ duyu sahibi hiç kimse buna razı olamaz."

Bu durumda bir müslüman için tek bir yol kalıyor. Anlamadığı ve delillerini bulamadığı hükümleri bilenlere sormalıdır. Belli bir

1) Bu sözleri İbni Kayyim İ'lamu'l Muvakkin adlı eserinde zikreder.

mezhebe bağlanması zorunlu değildir. Çünkü Allah ve Resulü'nün vacip kıldığından başka vacip yoktur. Allah ve Resulü ise, bir müslümanın Hanefi, Şafii ya da bir başka mezhebe bağlı olmasını zorunlu kılmamışlardır. "Müslim es-Sabut" şarihi şöyle der: "Bir mezhebe bağlanmayı vacip kılmak yeni bir şeriat vaz etmek demektir."

Bir imama muhalefet etmek onun imamlığı için bir kusur sayılmaz:

4) Dört imama ya da başka alimlere muhalefet etmek onların derecesini küçültmez. İmamlara muhalefet edilmesi onların kusurlu olduğunu göstermez. Geniş ilimlerinin, sahih içtihatlarının, gerçeği aramadaki içtenliklerinin inkarı anlamına gelmez. Bunun aksini düşünen insan bu ümmetin tarihi gerçeklerini bilmiyor demektir.

Tam tersine bu sembol şahsiyetleri sevmek, onlara saygı göstermek, onlardan övgüyle söz etmek, bu dinin özünden kaynaklanan bir vefa borcudur. Şeyhül İslam İbn-i Teymiye "Ref'ul Melam Anil Eimmetil A'lam" adlı eserinin mukaddimesinde şöyle der: "Bir müslüman için Allah ve Resulü'nün dostluğundan sonra, Kur'an-ı Kerim'in vurguladığı gibi Mü'minleri dost edinmek bir zorunluluktur. Özellikle Peygamberlerin varisleri konusundaki alimleri sevip saymak, onları dost edinmek gereklidir. Allah onları yıldızlar gibi kılmıştır, karanın ve denizin karanlıklarından insanlar onların yardımıyla yollarını buldular. Müslümanlar onların yol göstericilikleri ve rivayet ettikleri haberler üzerinde toplanırlar. Onlar ümmet içinde; Resulullah'ın halifeleridir. Sünnetinin ihyacılarıdır. Kitap onlarla kaimdir. Müslümanların dini yaşayışları onlarla ayaktadır. Onlar da kitapla kaimdirler. Kitap onlardan söz eder, onlar da kitabı konuşurlar."

İbn-i Kasım der ki: "Malik ve Leys'in, ashabın görüş ayrılıkları hakkında şöyle konuştuklarını duydum: "İnsanların sandıkları gibi ashabın ihtilafında genişlik yoktur. Aksine bu ihtilafta doğrular ve yanlışlar vardır." Ayrıca Malik şöyle der: "Onların

içinde hata yapanlar da var, doğruyu bulanlar da var. Sana düşen de ictihad yapmaktır." (1)

Şayet, Malik ve Leys'in nazarında, ashabın görüşleri 'yanlış' ve 'doğru' şeklinde kategorize edilebiliyorsa, onların dışındaki kimseler için, bu değerlendirme çok daha rahat bir şekilde yapılabilir.

İbn-i Hazm, 'taklit haramdır' der:

5) Biz taklit hususunda en yumuşak ifadeleri kullandık ve sadece, bir mezhebi taklit etmenin farz ya da sünnet olmadığını söyledik. Ancak ilim adamı sorumluluğu, müslüman okuyucuları, İbn-i Hazm gibi, delilleri son derece güçlü bir fakihin söylediklerinden haberdar etmemizi gerektiriyor: "Bir mezhebi taklit etmek haramdır. Resulullah Efendimiz (sav)'den başka herhangi bir insanın sözlerini belgesiz, delilsiz alıp benimsemek helâl olmaz. Nedenlerine gelince,

a) Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾

"Rabbinizden size indirilene uyun, O'ndan başka velilere uymayın." (A'raf, 3)

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُم اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَل نَتَّبِعُ مَا أَفِينَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا﴾

"Ne zaman onlara: "Allah'ın indirdiklerine uyun" denilse onlar: "Hayır biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız" derler." (Bakara, 170)

Herhangi bir insanı taklit etmeyenlerden ise övgüyle söz ediyor:

﴿فَبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَيْهِمُ

اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾

"Öyleyse kullarıma müjde ver ki onlar, sözü işitirler ve en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerini hidayete erdirdiği kimselerdir. Ve onlar temiz akıl sahipleridir." (Zümer, 17-18)

b) Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴾

"Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, artık onu Allah'a ve elçisine döndürün. Şayet Allah'a ahiret gününe inanıyorsanız." (Nisa 59) Yüce Allah anlaşmazlık anında, Kur'an ve sünnetin dışında herhangi bir kişiye başvurmaya izin vermemiştir. Bir kimsenin sözüne başvurmayı haram kılmıştır.

c) Bütün sahabeler, tabiinler ve tebai tabiinler, baştan sona kadar, kendilerinden birinin ya da daha önce yaşamış olan birinin görüşünü almak amacı ile ona yönelmeyi yasaklama noktasında görüş birliği içinde olmuşlardır.

Şu halde Ebu Hanife'nin ya da Malik'in veya Şafii'nin yahut herhangi bir alimin tüm görüşlerine uyan ve onların görüşlerini bırakıp bir başka imamın görüşüne sırf bu angajmanından dolayı uymayan kimseler, bütün ümmetin icmaına aykırı hareket ettiklerini bilsinler. Bunda hiç kuşku yoktur. Böyle bir insan, ilk üç asırda Resulullah Efendimiz'in övgüsüne mazhar olmuş mü'minlerin yolunun dışındaki bir yola tabi olmuş bir insan gösteremez. Bu duruma düşmekten Allah'a sığınırız.

d) Kaldı ki, bu fakihlerin tümü insanların kendilerini taklit etmelerine karşı çıkmışlardır. Onları taklit edenler, aynı zamanda bu tavırlarıyla onlara muhalefet etmiş olurlar.

e) Bu fakihlerden herhangi birini Ömer b. Hattab'tan, Ali b. Ebu Talip'ten, İbn-i Mesut'tan, İbn-i Ömer'den, İbn-i Abbas'tan veya mü'minlerin annesi Hz. Aişe'den daha çok, taklit edilmeye

layık kılan nedir? Şayet taklit olumlu bir şeyse, hiç kuşkusuz bu saydıklarımız, onlardan daha çok taklit edilmeye layıktırlar."(1)

Bu sözlere öncelikle Kur'an'ı, hadisi, fıkhi, usulü, dilin kural-larını ve üsluplarını bilen, buna karşın araştırma, karşılaştırma zahmetini göze alamayan, tembel tembel oturan alimler muha-taptır. Bunların içinden biri kalkıp da delilleri değerlendirip, gerçek bir alim gibi tercih yapmaya kalkışsa, hemen önüne diki-lip, "Dur bakalım, kimsin sen? Bırak insanları alışageldikleri hayatı sürdürsünler" deyip çok kötü birşey yapmış gibi üzerine atılırlar.

Sıradan insanlara gelince, bunların da bir fakihi taklit etmeleri-nin haram olacağı hususunda, İbn-i Hazm'a katılmadığımızı be-lirtmeliyiz. İleride uygun bir yerde bunu da tartışmayı umuyoruz.

Ahkamın garip oluşu nisbidir:

f) Bir hükmün garip oluşu, nisbi bir durumdur. Bir bölgede gar-ip karşılanan nice hüküm vardır ki, bunların bir başka bölgede bi-linen, meşhur hükümler olduğu görülür. Bir çağda dehşetle karşılanan ve garipsenen bir çok hüküm bir başka çağda kabul görür, hoşnutlukla benimsenir. Asıl onun muhalifi olan hüküm garip karşılanır. Şu halde gariplik mutlak değildir. Kalıcı bir nite-lik de değildir. Tam tersine mekana göre farklılık gösterir, za-manın değişmesiyle değişir.

Bunu bir kaç örnekle izah edelim: Şafii mezhebine göre dini yükümlülüklerini yerine getiren bir toplumda, Cuma na-mazından önce iki rekat namazın kılınmaması son derece garip karşılanır. Halbuki, Maliki mezhebine bağlı bir toplumda bunun tersi bir durum söz konusudur.

Şafiiler, namazda Fatiha'nın "besmele"siz okunmasını garip karşılarlar. Halbuki Malikiler Fatiha'dan önce besmeleyi hiç oku-mazlar. Hanefiler de besmeleyi açıktan okumazlar. Şafiiler bir erkeğin müslüman kadına dokunduğu halde abdest almadan

namaz kılmasını normal karşılamazlar. Üzerine deve, sığır ve koyun sidiki ya da dışkısı bulaşmış bir müslümanın pislik bulaşmış bölgeyi temizlemeden namaz kılmasını uygun bulmazlar. Oysa Malikiler ve başkaları şöyle derler: "Eti yenen bütün hayvanların sidikleri ve dışkıları temizdir." Hatta Şafiiler bir müslümanın, ıslak bir köpeğin değdiği yerini temizlemeden namaz kılmasını son derece tuhaf karşılarlar. Oysa Malikiler köpeğin temiz olduğuna inanırlar... v.s.

Çağımızda da, bazı imamların verdikleri fetvanın ilk etapta dehşetle karşılandığını, hatta, inkar edildiğini gördük. Ama çok geçmeden akıllara ve kalplere nüfuz edildi, kanıtlar gün yüzüne çıktı. Bütün ümmet, bunun şeriata uygun olduğunu anladı. Kısacası önceleri reddedilen bu hükümler daha sonra yaygın şekilde kabul gördü.

Kişisel durumlar diye adlandırılan aile hukuku alanında yapılan önemli değişiklikleri buna örnek gösterebiliriz. Örneğin muallak talakın gerçekleşmemesi. Ki, bununla bir başka şeye hamletmek ya da onunla bir şeyi engellemek kastedilir. Yine, bir lafızda üç talakın gerçekleşmesi ve zorunlu vasiyet kanununu da buna örnek verebiliriz. Bu fetvayla babanın zürriyeti, amcaların baskısından ya da dedelerin ihmalinden korunmuş oldu. İnsanlar bu düzenlemeleri başlangıçta garip karşıladılar. Sonra ümmet nezdinde olağanüstü bir kabul gördü. Hem nasıl görmez ki, bu fetvanın kaynağı Kur'an'dır?

Hiç kuşkusuz "garip" sözcüğünün belli bir anlamı yoktur. Eğer bununla, herhangi bir hükmün ulema çoğunluğunun görüşüne muhalif olması kastediliyorsa, İbn-i Hazm şöyle der: "Ebu Hanife, Şafii ve Malik'e rağmen yüzlerce mesele tesbit ettik. Bunlardan biri, konuya ilişkin, daha önce hiç bir müslümanın söylemediği şeyler söylemiştir. Buna rağmen bu görüşleri olumlu karşılanmıştır." (1)

Bir görüşün meşhur oluşu, o görüşün doğruluğu anlamına gelmez:

7) Bir görüşün meşhur olması meşhur olması demek değildir. Ya da garib bir görüş kesin olarak yanlış kabul edilmez. Muhakkik ulemaya göre nice meşhur hüküm vardır ki, üzerinde durulup tartışmaya tabi tutulduğu zaman dayanakları sarsılır, gerekçelerinin geçersizliği belirginleşir. Buna karşın nice garip ve bilinmez hüküm vardır ki, bulutsuz bir gökyüzündeki güneş gibi parlaktır.

Dinini önemseyen bir müslümanın hakkı belirleme ölçüsü, delilin gücü ve kanıtın kesinliği olmalıdır, görüşün meşhurluğu ya da taraftarlarının çokluğu değil.

Eğer hakkın ölçüsü, taraftarların çokluğu, inanların ekseriyeti olsaydı, hiç kuşkusuz İslam'ın da yeryüzündeki sapık dinler arasında bir batıl yol olması gerekirdi. Çünkü İslam dışı sapık dinlerin taraftarlarının sayısı müslümanlarınkinden daha çoktur. Nitekim ulu Allah şöyle buyuruyor:

﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ﴾

"Sen şiddetle arzu etsen bile, insanların çoğu iman edecek değildir." (Yusuf, 103)

﴿وَإِنْ تَطَعْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَضْلُوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾

"Yeryüzünde olanların çoğunluğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan şaşırtıp saptırırlar." (En'am 116)

﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

"Ancak insanların çoğu iman etmezler." (Ra'd, 1)

﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

"Ama onların çoğu bilmezler" (En'am, 37)

﴿ لا يعقلون ﴾ "... akletmezler." (Hucurat,4) ﴿ لا يشكرون ﴾ "... şükretmezler" (Yunus, 60)

Abdullah b. Mesud, bazı tutum ve görüşleriyle çoğunluğa muhalefet etmişti. Bazı arkadaşları ona: "Yoksa sen, cemaate tabi olmuyor musun?" diye sormuş, o da onlara şu cevabı vermiştir: "Cemaat, hakka uygundur. Sen tek başına olsan da bu böyledir."

İbn-i Mes'ud, dengelerin, ölçü ve tartının bozulduğu, insanların batıl üzere yeminleştiği, hakkı garip karşıladıkları, münkeri olumlu, marufu da olumsuz kabul ettikleri bir zamandan sakındırmış ve demiştir ki: "Nasıl ki, fitne size isabet edip te küçük çocukların saçlarını ağarttığı ve yaşlılarımızı çökerttiği zaman, bir alışkanlık edinirsiniz ve bunu bir kural olarak kabul edersiniz. Sonra şartlar değişince denilir ki şartlar değişti ya da bu "münker" bir şeydir."

Garipliğin, bir hüküm için yanlışlık belirtisi olmadığının en somut kanıtı şudur: Allah'ın kitabında bazı muhkem ayetler vardır ki, artık onlarla amel edilmiyor, hatta bu durum ahab döneminden başlamıştır. Öyle ki, bu ayetlerin içerdği hükümler insanlara garip gelmeye başlamıştır. Şu ayeti buna örnek gösterebiliriz:

﴿ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴾

"Mirası bölüşme sırasında yakınlar yetimler ve yoksullar da hazır olurlarsa, onları ondan rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin." (Nisa 8) Bazı alimler, bu ayet neshedildiği için onunla amel etmenin terkedildiğini sanmışlardır. Bir örnek de şu ayet-i kerimedir:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ... ﴾

"Ey iman edenler, sağ ellerinizin malik olduğu kim-

seler (...) sizden izin istesinler." (Nur, 58) İbn-i Abbas demiştir ki: "Şeytan insanlara galip geldiği için bu ayetlerle amel etmiyorlar." (1)

Teferruatta ihtilaf, ayrılığı gerektirmez:

8) Nassların kesin kanıt oluşturduğu meselelere ilişkin içtihadlardaki ihtilafın tefrikaya ya da çekişmeye yol açması caiz değildir. Sahabeler de kendi aralarında görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Ama bu, onların arasında tefrika, düşmanlık ya da kinin baş göstermesine neden olmamıştı.

Sahabeler içinde ve tabiin uleması arasında namazda fatihadan önce besmele okuyan da vardı, okumayan da. Açıkta okuyan da vardı, gizliden okuyan da. Bazısı sabah namazında kunut duası okurdu, bazısı okumazdı. Bazısı hacamat (kan aldırma), burun kanaması ve kusmadan dolayı abdest alırdı, bazısı almazdı. Bazısı ateşin teması ile abdest alırdı, bazısı almazdı. Bazısı deve eti yedikten sonra abdest alırdı, bazısı almazdı. Ebu Hanife ve arkadaşları ve Şafii'nin (Allah tümünden razı olsun) yaptığı gibi. Bunlar Medine'nin Maliki imamlarının arkasında namaz kılarlardı. Halbuki, Malikiler namazda besmeleyi ne açıktan ne de gizliden okumazlardı.

Harun Reşid, kan aldırıldığı halde imam olarak namaz kıldırılmış, Ebu Yusuf da onun arkasında namaz kıldığı halde namazı iade etmemişti. İmam Malik Harun Reşid'e kan aldırmandan dolayı abdest alması gerekmediği şeklinde bir fetva vermişti.

İmam Ahmed ise, kan aldırmandan ve burun kanamasından dolayı abdest alınması gerektiği düşüncesindeydi. Ona: "Şayet imamın bir yerinden kan gelmişse ve kendisi de bundan dolayı abdest almamışsa, arkasında namaz kılar mısınız?" diye sorulmuş, o da Malik'in ve Said b. Müseyyeb'in arkasında namaz kılmaz mıyım?" şeklinde cevap vermiştir.

İmam Şafii, Ebu Hanife'nin mezarına yakın bir yerde namaz kılarken, ona gösterdiği saygının bir ifadesi olarak kunut duası okumamış ve şöyle demiştir: "İrakililerin mezhebine girdik."

Hanefi mezhebinin kaynaklarından "El-Bezzasiye" adlı eserde, mezhebin ikinci imamı Ebu Yusuftan şöyle rivayet edilir: "O, cuma günü hamama gidip gusl abdesti aldıktan sonra insanlara cuma namazını kıldırır. Sonra insanlar dağılıp gidince, hamamın kuyusunda bir ölü fare bulunduğu kendisine haber verildi. Bunun üzerine şöyle dedi: "Biz de, Medineli kardeşlerimizin görüşüne uyarız. Su kulleteyn ölçeğine varınca pislik barındırmaz." (1)

Bunun nedeni bu ve benzeri meselelere ilişkin görüşlerin tümünün temelinde kuşku bulunmasaydı. Kesin gerçek tesbit edilmemiş olsa da çok kere, bir meseleye ilişkin iki görüş de meşru olurdu. Bu hususta hata yapan kişi mazurdur, hatta ecir bile alır. Bu yüzden, Fıkıh imamları, diğer görüşleri de tesbit ediyorlardı. Onlardan şöyle derdi: "Şu görüş daha kuşatıcıdır. Şu tercih edilir. Şu bana daha sevimli geliyor" veya şöyle derdi: "Bize bundan başkası ulaşmadı." Bu ifadelerin örnekleri el-Mebsum'da Asar'u Muhammed'de ve Şafii'nin sözleri arasında çokça görülür. (2)

Allah İmam Malik'ten razı olsun, dinde ne derin bir kavrayışa ulaşmıştı. Suyuti anlatır: "Halife Harun Reşid "Muvatta"yı Kâbe'nin duvarına asıp, halkı ona göre amel etmeye zorlamak hususunda Malik'in görüşünü sorar. İmam Malik der ki: "Böyle yapma. Çünkü Resulullah Efendimiz'in (sav) ashâbı teferruata ilişkin meselelerde ihtilafa düşmüş ve bunlar değişik memleketlere dağılmışlardı. Bunların her biri, yaşanmış sünnetlerdir." Bunun üzerine Harun Reşid şöyle der: "Allah seni muvaffak kılsın ey, Ebu Abdullah". Benzeri bir diyalogun, onunla Halife Mansur arasında da geçtiği rivayet edilir. (3)

1) *Huccetullahi'l Baliğ, Şah Veliyullah Dehlevi.*

2) a.g.e.

3) a.g.e.

Ben bunları "Garibu'l Ahkam' kitabını savunmak için yazmadım. İçerdiği her ayrıntıyı da destekliyor değilim. Ama ben, araştırma, karşılaştırma ve görüşleri değerlendirip bir sonuç çıkarma yöntemini benimsiyorum. Bir müslüman kendini delil ve hüccetin esiri kılmalıdır. Hangi hükmün delilini daha güçlü buluyorsa, hangisine aklı yatıyorsa, hangisine kalbi ısınıyorsa, onunla amel etmesi gerekir. Bunun garib, bilinmeyen hükümlerden olmasının bir sakıncası yoktur. Bu yaklaşımının insanlar için bir kolaylaştırma sağlıyor olmasından dolayı da endişeye kapılmaması gerekir. Çünkü bizim dinimiz kolaylık, hafifletme ve rahmet getirmiştir. Resulullah Efendimiz (sav) şöyle buyurur: "Ben, hoşgörü esaslı hanif dini ile gönderildim..." (1) Ashabına şöyle demiştir:

"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız." (2) "Siz kolaylaştırmak için gönderildiniz, zorlaştırmak için gönderilmediniz." (3) Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾

"Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez."

﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يَخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا﴾

"Allah ağır yükleri sizden hafifletmek ister. Çünkü insan zayıf olarak yaratılmıştır." (Nisa, 28)

﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيَتِمَّ نِعْمَتَهُ

عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

"Allah size güçlük çıkarmak istemez, ama sizi temizlemek ve üzerindeki nimeti tamamlamak ister. Umulur ki şükredersiniz." (Maide, 6)

1) Mu'cemu'l Kebir, Taberani, 7715

2) Mustefekun aleyh.

3) Buhari, Tirmizi.

İMAMLARIN İHTİLAFI VE ONLARI TAKLİD ETMENİN HÜKMÜ

SORU

İmamlar niçin ihtilafa düşmüşlerdi? Onları taklit etmenin hükmü nedir? Fıkıh alimlerinin ihtilaf ettikleri bütün meselelerin, Resulullah Efendimiz'e (sav) dayandığı doğru mudur? Örneğin, ibadete ilişkin bazı şeyler, nasıl oluyor da bir imama göre farz iken, bir başkasına göre mekruh oluyor?

Bir insan herhangi bir meselede bir imamı taklit etse, bir başka meselede de bir diğer imamı taklit etse, bunun herhangi bir sakıncası var mıdır? Dört imamın dışında, bir başkasını taklit etmek mümkün müdür? Yoksa, günümüzde herhangi bir mezhebe bağlı kalmadan, doğrudan Kur'an ve sünnete mi dayanmak gerekir?

CEVAP

Önce sorunun birinci kısmını cevaplandırayım.

İmamlar niçin ihtilafa düşmüşlerdi?

İmamlar ihtilafa düştüler; çünkü yüce Allah'ın kulları için koyduğu dini prensipler, nasslar halindedir ve nassların da insanlarcaca farklı biçimlerde anlaşılması kaçınılmazdır. Bu, son derece

doğaldır. İnsanlar, nassın zahirini önemseyen ve ruhunu, özünü önemseyenler diye iki temel eğilim gösterirler. Bu durum bizzat kanunların açıklaması açısından da söz konusudur. Böylece, zahir önem veren dar kapsamlı ekolle, nassın özüne önem veren geniş ufuklu ekol belirginleşmiş oluyor.

Bu iki ekolün ilk örnekleri, Resulullah zamanından itibaren belirmeye başlamıştı. Söz gelimi, Resulullah Efendimiz, Ahzab savaşından sonra: "Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, Kurayzaoğullarının bölgesine varmadıkça ikinci namazını kılmamasın." (1) buyurmuştu.

Güneş batmaya yüz tutunca, ashab bu sözün ifade ettiği anlam hakkında farklı görüşler savundu. Bir kısmı, "Bu sözüyle Resulullah, çabuk yol almamızı istedi" şeklinde görüş belirtirken, bir kısmın da; "Hayır, Resulullah bu sözüyle, güneş batmış olsa bile, biz ancak Kurayzaoğulları bölgesinde ikinci namazını kılabiliriz demek istemiştir, diye görüş belirtmişler ve namazı güneş battuktan sonra kılmışlardı. Her iki grubun davranışı Resulullah'a haber verildiğinde, hiçbir guruba sert tepki göstermemiştir. Bu Peygamberimizin yapılan ictihadları onayladığı anlamına geliyordu. İnsanları ictihatlarıyla başbaşa bırakıyordu. İşte bu, müslümanlar arasındaki ihtilafın bir sebebiydi.

İhtilafın sebeplerinden biri de şuydu: İnsanlar arasında işi sıkı tutanlar olduğu gibi, ruhsatlara itibar edenler de vardır. Bu, insanın doğasıdır. Örneğin İbn-i Ömer, İbn-i Abbas'tan farklı bir yapıdaydı. Abdest alırken, mutlaka suyun gözlerinin içine girmesine özen gösterirdi. Nitekim bundan dolayı gözlerini de kaybetmişti. Ama İbn-i Abbas bunu zorunlu görmezdi. İbn-i Ömer çocuklarını öpmekten, onların tükürüklerinin üzerine dökülmesinden çekinirdi. İbn-i Abbas ise onları öper, onlarla oynardı ve dedi ki: "Çocuklar koklanacak çiçeklerdir." İki şahsiyetin ruhlarının, karakterlerinin farklılığının bir yansıması olarak fıkıhları da farklıydı. İbn-i Ömer'in zorlaştırıcı, İbn-i Abbas'ın ise kolaylaştırıcı

özellikleri buradan gelir. Fıkıh kültürümüzde bu iki zatın bu eğilimleri meşhurdur.

İhtilafın bir sebebi de, bizzat dilin kendisidir. Örneğin, yüce Allah bir ayet-i kerimede:

﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾

"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine 'üç aybaşı hali' beklerler." (*Bakara*, 228) buyuruyor. İfadenin orijinalinde geçen "kur'u" kelimesi, farklı şekilde algılanmıştır. Dilde, bu kelimenin "aybaşı hali" anlamına geldiğine ilişkin kanıtlar olduğu gibi, "aybaşı halinden temizlenme" anlamına geldiğini gösteren kanıtlar da vardır. İşte imamlar, bu ve benzeri kelimelere ilişkin dilsel açıklamalara bağlı olarak farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Öte yandan, bazı kelimelerin aynı oranda hem gerçek, hem de mecazi bir anlam ifade etmeleri muhtemeldir. İmamlardan biri kelimenin hakiki anlamını esas alırken, biri mecazi anlamını esas alır. Yüce Allah'ın şu sözünü buna örnek verebiliriz:

﴿أُولَئِكَ نَسَاكُمُ النَّسَاءُ﴾

"Yahut kadınlara dokunmuşsanız." (*Maide*, 6) Burada kastedilen nedir? İbn-i Ömer'in dediği gibi, kadınlara elle dokunma mı? Yoksa, İbn-i Abbas'ın söylediği gibi, cinsel ilişki mi?

Fıkıh imamlarının bir rivayetin doğruluğundan emin olup olmamaları da, mevcut ihtilafta etkin rol oynamıştır. Birisi herhangi bir raviye güvenmiş ve onun rivayet ettiği hadisi almıştır, diğeri ise söz konusu raviye güvenmediğinden, onun aracılığı ile aktarılan hadise itibar etmemiştir.

Bazısı, hadis için bazı şartlar koşarken, bir başkası onun koştuğu şartları gerekli görmemiştir. Özellikle bazı hususlarda bu farklılık son derece belirgindir.

İhtilaf sebepleri arasında delillerin takdiri ve değerlendirilişi de yer alır. Söz gelimi, İmam Malik, Medineliler'in geçmişten devraldıkları amelleri, bir kişinin aktardığı habere tercih eder.

Bazılarına göre, sonraları "hasen" diye nitelenen "zayıf hadis," "kıyas"tan daha öncelikli bir delildir. Başkaları ise, aksi görüştedir.

Bazıları mürsel hadisi kayıtsız şartsız kabul ederken, bazıısı onu kayıtsız şartsız reddeder. Bir başkası da şartlı kabul eder.

Bazı imamlara göre, bizden önceki milletlere inen şeriatler, bizim için de geçerlidir, bazısına göre ise geçerli değildir.

Kimisi, sahabi sözünü kanıt olarak değerlendirir. Kimisi bu tür bir yaklaşımı kabul etmez.

Bazıları, şeriatta lehinde veya aleyhinde kanıt bulunmayan "mesalih-i mürsele"yi delil olarak kabul ederken, bazıları kabul etmez.

İmamların ihtilaflarının bir sebebi de, emir, yasak, genel, özel, mutlak, mukayyed, mantık, melhum, ve fıkıh metodolojisinde ayrıntılı olarak ele alınan kavramları değişik algılamalarıdır.

İmamların ihtilafa düşmelerine çok değişik nedenlerin etken olduğunu vurgulamak gerekir. Bu konuda, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir çok eser yazılmıştır. Allame ed-Dehlevi'nin, El-İnsaf fi Esbabi'l İhtilaf adlı eserini, Şeyh Ali el-Hafif'in "Esbabu İhtilafı Ulema"sını, ayrıca benim kaleme aldığım, Es-Sahvutul İslamiye Beyne İhtilafi'l Meşru Ve't Teferreki'l Mezum adlı eserimi örnek verebiliriz. Bu eserimde, ayrıntılarla ilgili ihtilafın rahmet, genişlik ve zenginlik olarak tanımlanabilecek bir zorunluluk olduğunu dile getirdim. Yine, aynı eserimde, İslam ümmeti bünyesindeki ihtilafın fıkının ve adabının düşünsel ve ahlaki dayanaklarını irdeledim.

Yüce Allah'ın bu ümmete yönelik bir rahmeti de, onu sıkıntıya sokmaması, tam tersine, geniş bir düşünce belirtme imkanı tanımasıdır. Değişik anlayışları içine alacak bir geniş düşünce ufku bahşetmesidir. Kuşkusuz bir ortama elverişli olan bir başka ortama elverişli olmayabilir. Bir döneme uygun olan yorum, bir başka dönemde demode olabilir. Nitekim, bazı sahabelerin, bir

konuda verdikleri fetvadan daha sonra vazgeçtikleri görülmüştür. Benzeri bir durum Hz. Ömer'le ilgili olarak da rivayet edilir. Yine bir seferinde, eskiden verdiği bir fetvadan daha farklı bir fetva verdiğinde ona sorulmuş: "Niçin eski görüşünden döndün?" O da şu cevabı vermiştir: "O fetvayı o günkü bilgimize dayanarak verdik, bu fetvayı ise, şimdiki bilgimize dayanarak veriyoruz." Hiç kuşkusuz çevre faktörleri ya da toplumların durumu değişebilir. İnsanoğlu gördüğünden duyduğundan etkilenir ve bu etkileşim de insanın görüşünü etkiler.

Mesela, Şafii (r.a)'nin yer mezhebi vardı; Irak'ta bulunduğu dönemindeki görüşlerini kapsayan eski mezheb ve Mısır'a yerleştikten sonra dile getirdiği görüşlerini kapsayan yeni mezheb. Fıkıh kitaplarında "bu Şafii'nin eski görüşüdür, bu da onun yeni görüşüdür" türünden ifadelere çokça rastlanır. Çünkü Mısır'a yerleştikten sonra daha önce görmediği, duymadığı deliller gördü, hadisler duydu. Ve bunların ışığında görüşünü yeniden gözden geçirdi. Müctehidin görüşünü sık sık gözden geçirip düzeltmesi son derece normaldir.

Cafer el-Mansur da İmam Malik'ten Muvatta isimli eserini yazmasını isterken ona şöyle demişti: "Bu kitapta İbn-i Ömer'in zorlaştıran görüşlerini, İbn-i Abbas'ın ruhsatlarını ve İbn-i Mesud'un şazlarını ayır, onu insanlar için harmanla." İmam söyleneni yaptı ve "Muvatta" isimli eserini yazdı.

Halife, halkı bu kitaba göre amel etmeye zorlamak istedi. Ancak İmam Malik (r.a) fıkının derinliği, insafı ve fatvası sayesinde buna karşı çıkarak şöyle dedi: "Ey Emiru'l mü'minin, bunu yapma. Çünkü Resulullah'ın ashabı, çeşitli memleketlere dağılmışlardır. Her kavmin yanında ayrı bir ilim olmuştur. İnsanlar bir takım kararlar vermiş ve halihazırda bu görüşlerden memnundurlar. Eğer onları bir tek görüşü benimsemeye zorlasan, kargaşa çıkar."

Mezhep imamlarının, ayrıntılara ilişkin, bu tür zararsız ihtilaflara bakış açısı böyleydi. Kaldı ki, bu ihtilaflar kaçınılmazdı da.

Böylesi ayrıntılara ilişkin konularda İslam ümmetinin bir tek görüş etrafında birleşmesi mümkün değildir. Kuşkusuz bu, yüce Allah'ın İslam ümmetine yönelik lütfunun ve bağışının bir göstergesidir. Ümmete ictihad imkanı ve değişik anlayışların ortaya çıkabileceği bir geniş alan tanımıştır.

Bütün müslümanların her meselede bir tek görüş etrafında birleştiklerini düşünün. Hiç kimse, bir meselede herhangi bir ruhsat bulamayacaktı, bir kimsenin bir vakitte herhangi bir görüşü bir başkasına ya da herhangi bir sözü bir diğer söze veya bir rivayeti bir diğer rivayete tercih etmesi mümkün olmayacaktı.

İmamlar neden ihtilaf etmişlerdir, sorusuna verilecek cevap budur.

Mezhep İmamlarını taklit etmenin hükmü:

Onları taklit etmenin hükmü nedir, sorusuna gelince:

Bazılarına göre, dört imamı taklit etmek vaciptir. el-Cevhere yazarı, "et-Tevhid" kısmında şöyle der:

Onlardan bilge olanları taklit etmek vaciptir.

Nitekim bilginler, anlaşılır bir lafızla bunu anlattılar."

Bazısı daha da ileri giderek, bu imamlar içinden sadece birini her konuda taklit etmenin bir zorunluluk olduğunu söylemişlerdir.

Şafii mezhebine mensup olanlara göre İmam Şafi'yi, Hanefiler'e göre İmam Ebu Hanife'yi, Malik'i ve Hanbeliler'e göre İmam Malik ve İmam Ahmed b. Hanbel'i taklit etmek vaciptir.

Muhakkik alimler bu yaklaşımın yanlışlığını ortaya koyarak şöyle demişlerdir: "Sadece bir imamın taklit edilmesini öngörmek, onun görüşlerini alıp başkasının görüşlerini reddetmek dinen haramdır." Şeyhu'l İslam İbn-i Teymiye: "Bu tür bir iddiayı ileri süren tevbe etmeye çağrılır, yoksa öldürülür" diyerek, tek imamı taklit etme zorunluluğuna karşı tepkisini dile getirmiştir.

Bir kimse: "Dinde, bizzat falan adam taklit edilir, sadece onun görüşleri benimsenir, başkasının görüşleri geçersizdir" demekle, o şahsı masum bir peygamber seviyesine çıkarmış olur. Bu ise, Allah'ın dininde caiz değildir. Bu sözü söyleyeni tevbe etmeye çağırmak gerekir, eğer bu görüşünde ısrar ederse, İbn-i Teymiye'ye göre, O, İslam çerçevesinin dışına çıkmıştır.

İbn-i Kayyim der ki: "Kesin olarak biliyoruz ki, sahabe döneminde, görüşleri herkesin görüşünden üstün tutulan, hiç bir dediği reddedilmeyen, onun dışındakilerinse görüşleri reddedilen bir kimse yoktu. Yine kesinlikle biliyoruz ki, sahabe döneminde de böyle bir durum söz konusu değildir. Resulullah Efendimiz'in (sav) lisanında üstünlükleri vurgulanan bu üç asırda, bizi yalayan bir tek örnek gösterilemez. Bu bid'at, Resulullah lisanında yerilen dördüncü asırda ortaya çıktı.

İbn-i Kayyim, sadece dört imam ya da onlardan birini taklit etme zorunluluğuna ilişkin görüşü, İlamu'l Muavvihin adlı eserinde reddeder ve bu görüşün yanlışlığını elli açıdan ortaya koyar. Meseleyi uzunca ele almıştır ve ustaca işlemiştir. Son derece yararlı olan bu değerlendirmeyi dileyen oradan inceleyebilir.

İbn-i Kayyim'in görüşlerinin özeti şudur: "Bir kimseye, dört imamın veya onların dışındaki herhangi bir müctehidin bir konuya ilişkin görüşü, sahih bir kanaldan ulaşırsa, şayet kendisi de ictihad yapabilecek durumda değilse bu görüşü taklit etmesi caizdir."

Müctehid olan bir kimsenin kendisi için ictihad etmesi zorunludur. Sıradan insanların, ictihad yapmak durumunda olmayanların, herhangi bir insanın ya da fakihin görüşünü taklit etmeleri caizdir. Nitekim şu vayet-i kerime de bunu öngörür:

﴿فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

"Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline sorun." (Enbiya, 7)

Birini taklit etmenin hükmü budur.

İhtilafa konu olan meseleler:

Fakihlerin, hakkında ihtilafa düştükleri meselelerin tümünün Resulullah'tan kaynaklandığı kesin midir sorusuna gelince:

Ben derim ki; Resulullah'ın yaptığı ve kendisinden fiilen rivayet edilen bir çok mesele vardır. Bazıları bunlara, başkalarına oranla daha çok muttali olmuştur. Sözelimi, ezandaki tekbir sayısı. Allahu ekber, dört kere mi, yoksa iki kere mi tekrarlanır? Her ikisini de destekleyen hadisler vardır. Malikiler ezandaki tekbirin iki kere olduğuna ilişkin hadisi, diğerleriye, dört kez olduğuna ilişkin hadisi esas alırlar. İki şehadetin alçak bir sesle tekrarlanması da bunun gibidir. Buna ilişkin rivayetler de vardır. Bazı alimler bu rivayeti esas alırken, bazıları rivayeti sahih bulmamıştır.

İhtilafa konu olan meselelerin bir kısmı, Resulullah'tan varid olmuştur. Mesela namazda "Besmele"nin açıktan okunması gibi. Resulullah Efendimiz'in, Besmeleyi açıktan okumadığı rivayet edilir. Ancak, açıktan okuduğunu belirten rivayetler de var. Resulullah'ın arkasında namaz kılanlara öğretmek amacı ile besmeleyi açıktan okumuş olması mümkündür. Bu yüzden İbn-i Teymiye konuya ilişkin olarak şöyle der: "Kalplerini ısıdırmak için, ibadetle ilgili meselelerde, daha faziletli olanı terketmek caizdir. Nitekim, Resulullah Efendimiz (sav) Ka'be'yi Hz. İbrahim'in temelleri üzerine bina etmeyi terketmiştir. Çünkü Arapların tepkisinden çekinmiştir." Besmele konusunda İmam Ahmed de bu eğilimdedir. Bu yüzden o ve onun gibi bazıları vitir namazını ara vermeden kılarlardı. Oysa bu, toplumda en faziletli olandan caiz olana dönüştü. Bu tamamen insanların kalplerini ısıdırmaya ya da sünneti öğretmeye yönelikti.

Okuyucunun bir diğer sorusu da şudur: İbadetlerle ilgili bir şey, nasıl oluyor da bir imama göre farz, bir diğerine göre de mekruh olabiliyor?

Bunu şu şekilde cevaplandırabiliriz. Bu tür hususlar çok azdır, hatta çok ender rastlanan uygulamalardır. Bunun en tipik örneği, imamın arkasında namaz kılarken Kur'an okumaktır. Şafiiler'e göre, açık ya da gizli okunan bütün namazlarda fatihayı okumak farzdır. Hanefiler ise, imamın arkasında fatiha okumayı mekruh olarak görürler. Bu bakımdan Şafiler ve Hanefiler iki zıt tarafı temsil etmektedirler.

Bu iki zıt görüşün arasında bir orta yol vardır. Fatihanın açıktan okunmadığı namazlarda, imama uyanın duyulmayacak şekilde fatihayı okuması meşrudur. Ama açıktan okunduğunda imama uyanın dinlemesi gerektiğinden, sessizce beklemek gerekir. Nitekim Sahih-i Müslim'de, Resulullah Efendimiz'in (sav) şöyle buyurduğu rivayet edilir:

"Kur'an okunduğu zaman susunuz." İşte orta yol budur ve bu daha olumludur.

Kitab ve sünnete dayanmak:

Kardeşimiz soruyor: "Dört imamın dışındaki birini taklit etmek veya günümüzde yaşayan herhangi bir mezhebi taklit etmeksizin doğrudan Kur'an ve sünnete göre hareket etmek mümkün müdür?"

Kardeşimize vereceğimiz cevap şudur: Evet, dört imamın dışındaki bir müctehidi taklit etmek caizdir.

Ayrıca, fıkıh alanında belli bir düzeye ulaşmış bir kimsenin, doğrudan Kur'an ve sünnete uyarak amel etmesi de caizdir. Bu düzeydeki kimselerin görevi, ictihad etmek, araştırma yapmaktır. Kitap ve sünnetten sonuçlar çıkarmak, görüşler arasında tercih yapmak, tercih yapan ulemaya, görüşler arası karşılaştırmada uzmanlaşmış bilginlere baş vurmaktır. Bunlar, görüşleri karşılaştırıp, güçlü delile dayanarak birini tercih ederler. İbn-i Teymiye, İbn-i Hacer el-Askalani, Sanani ve eş-Şevhani gibi. Ayrıca alim kişi, dini için en uygun olanı ve kendi için de en sağlam olduğuna inandığını, mutmain olduğunu benimser. Alimin

görevi budur. Allah bir insana yapabileceğinden başkasını yüklemes.

İslam ümmetinin duraklama ve gerileme dönemlerinde yayılan "İctihad kapısı kapanmıştır" sözü, yanlıştır. Ne kitapta, ne sünette ve ne de ümmetin icmasında bu görüşü destekleyecek bir kanıt yoktur. Tam tersine Hanbeliler ve başkaları şöyle demişlerdir: "Herhangi bir çağda, insanlara deliller doğrultusunda fetva verecek bir müctehidin olmayışı caiz değildir." Yüce Allah'ın bazı kullarına, ictihad yapabilecek düzeye gelmelerini sağlayacak yetenekler bahşetmesinin ne gibi bir sakıncası olabilir ki? Kaldı ki bu, imkansız bir şey de değildir. Üstelik günümüzde ictihad yapmak daha da kolaylaşmıştır. Çünkü günümüzde, önceki kuşakların sahip olmadıkları bilimsel araç ve gereçlere, teknik imkanlara sahibiz. Matbaa, fotoğrafcılık ve bilgisayar gibi imkanlar bilimsel araştırmaları, eski dönemlere oranla daha bir kolaylaştırmıştır. (1)

Dili, dil bilimlerini ve dilsel kanıtları bilmeyenler, Kur'an ve sünnete çeşitli bilimlere yönelik ifadelerden haberdar olmayanlar, üzerinde görüş birliği sağlanmış konularla, ihtilaf konularını ayırd edemeyenler, fıkıh metodolojisini, kıyası bilmeyenler, tercih ve karşıtlık kaidelerinden anlamayanlar, kısacası, ictihad yapmanın temel gereçlerinden yoksun olanlar, konunun uzmanlarına başvurmak zorundadırlar. Nitekim insanlar, öz yaratılıştan kaynaklanan bir eğilim olarak her konunun uzmanına başvururlar.

﴿فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

"Eğer bilmiyorsanız, o halde zikir ehline sorun."

(Enbiya, 7)

Bazılarının iddia ettikleri gibi, bütün insanları ictihad yapmaya zorlamak, akıl almaz bir durumdur ve mümkün değildir. Bu iddiayı kanıtlamak da imkansızdır.

1) Bkz. "el-İctihad Fiş-Şeriatil İslamiye" adlı eserimizin "Teysiru'l İctihadi'l Yevmi" bölümü

Mezhepleri birleştirme (Telfikül Mezahib):

Sorunun devamında şöyle deniyor: Bir insan bir meselede bir imam, taklid etse, bir diğer meselede bir başka imamı taklit etse, bu doğru bir davranış mıdır?

Bunun adı telfikdir (mezhepleri birleştirme). Bazı alimler böyle bir davranışı caiz görmüş, bazıları ise, karşı çıkmıştır. Benim görüşüme gelince, telfik ile kişi, mezheplerin ruhsata ilişkin yönlerine uymayı, hoşuna giden yönleri ve hevasına uygun olanı amaçlıyorsa, bu hususta delile önem vermiyorsa, bu caiz değildir. Bu yüzden ilk kuşak İslam uleması, mezheplerin ruhsata ilişkin yönlerine tabi olanlar yoldan çıkarlar, demişlerdir.

Bu eğilimi bir insanın kendine ve çıkarına uygun olduğu sürece bir mezhebe uyması olarak örneklendirebiliriz. Söz gelimi, komşusunun akarından yararlanmak isteyen bir komşu konumunda olduğu zaman, Ebu Hanife'nin komşunun şufa hakkı olduğuna ilişkin görüşünü savunur, fakat mezheb, karşı tarafın lehine bir görüş ifade ettiğinde, karşıt görüşü savunur ve "Ben Şafii'nin bu konuya ilişkin görüşünü kabul ediyorum, gerisini kabul etmiyorum" derse bu insan, burada hevasına uymaktadır. Dini oyuncak haline getirmektedir. Mezhepleri çıkarının hizmetçileri gibi algılamak-tadır. Mü'min, ister lehinde olsun, ister aleyhinde olsun haktan yana olmak durumundadır. Yüce Allah, münafıkları şu şekilde eleştiriyor:

﴿وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَاهُمْ يَتُولَىٰ فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا

أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ. وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ

مُعْرِضُونَ. وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿

"Onlar dediler ki: Allah'a ve elçisine iman ettik ve itaat ettik" sonra bunun ardından onlardan bir grup sırt çevirir. Bunlar iman etmiş değildirler. Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Resulüne çağırıldıkları zaman, onlardan bir grup yüz çevirir. Eğer hak lehlerinde

ise, ona boyun eğerek gelirler." (Nur,47-49)

Onlar hakkın kendilerine uymasını istiyorlar. Kendilerini hakka uydurmak gibi bir niyetleri yoktur. Oysa özü ve sözü doğru olan gerçek mü'minlerin çabası, kendilerini hakka göre şekillendirmeye yöneliktir.

Bir müslümanın kendi bakış açısına göre daha ağır bastığını, daha güçlü bir kanıta dayandığını düşündüğü bir görüşe uymasının bir sakıncası yoktur. Söz gelimi, bir insan aynı zamanda "kadına dokunmakla abdest bozulmaz" diyen Hanefi mezhebini bunun yanında "kanın akması abdesti bozmaz" diyen Şafiileri ve "su değişime uğramadıkça necis değildir," diyen Maliki mezhebini taklit edebilir. Yeter ki, sunulan delillere kalbi mutmain olsun. Bizim fetvamız budur.

Yüce Allah, bizi dininde derinleşmiş kimselerden kılsın. "Allah bir kimseye hayır diledi mi onu dinde derin bilgiye ulaştırır." Hz. Muhammed'e, ehl-i beytine ve arkadaşlarına salat ve selam olsun.

MEZHEBLERE UYMA

"Üzerinde görüş birliği sağladığımız hususlarda birbirimize destek olmalı, üzerinde ihtilafa düştüğümüz hususlarda da birbirimizi mazur görmeliyiz kuralı üzerine:

SORU

Bir çok kitabınızı okudum. Konferanslarınızı dinledim. Sürekli şu ilkeye davet ediyorsunuz: "Üzerinde görüş birliği sağladığımız hususlarda birbirimize destek olmalı ihtilafa düştüğümüz hususlarda da birbirimizi mazur görmeliyiz."

Bu ilkeyi kim koymuştur? Var mı şeriatta kanıtı? Bidatçılara, sapmışlara nasıl destek olacağız? Kitap ve sünnete muhalif olan birisini mazur görme yetkimiz var mıdır?

Hoşgörüyle karşılamamız, mazur görmemiz şöyle dursun, Kur'an ve sünnete muhalif olanları reddetmek, yanlışlıklarını açıkça söylemek değil midir görevimiz? Kur'an;

﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾

"Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, artık onu Allah'a ve elçisine döndürün." (Nisa, 59) buyurmuyor mu? O halde, niçin bu muhalifi Kur'an ve sünnete döndürmeyelim? Allah'a ve Resulüne dönmesini sağlamayalım? Özrünü kabul etmek, hoşgörüyle karşılamak ta neymiş? Nassa muhalif olmanın özürü mü olurmuş?

Kafamızın karıştığını, konuya ilişkin kanıtları, işaretleri açık seçik bilmeye ihtiyacımızın olduğunu belirtmek durumundayım. Yüce Allah'ın size bahsettiği bilgi sayesinde konunun uzmanısınız. Biz evlatlarınızı ve din kardeşlerinizi bu konuda aydınlatın. Size şimdiden teşekkürler. Allah sizi sonsuz ecriyle ödüllendirsin.

CEVAP

"Üzerinde görüş birliği sağladığımız hususlarda birbirimize destek olmalı, üzerinde ihtilafa düştüğümüz hususlarda da birbirimizi mazur görmeliyiz" kuralını, bu şekliyle, çağdaş selefi ekolün lideri merhum Allame Reşid Rıza koymuştur. Reşid Rıza, ünlü İslami "el-Menar" dergisinin, "Tefsirin" ve "Fetvalar"ın yazarıdır. Bütün İslam aleminde büyük yankılar uyandıran eserler kaleme almıştır. Bu kurala, "Kaidetu'l mena ez-Zehebiye" adını vermiştir. Maksad, İslam düşmanlarına karşı ehl-i kiblenin dayanışmasıdır.

Reşid Rıza bu kuralı boşlukta oluşturmamıştır. Araştırmacı bir gözlemle meseleye yaklaşanlar onun bu kuralı Kitap, sünnet, selef-i salihinin yol göstericiliği, konjonktürel ortam ve koşullardan çıkardığını görecektir. Çeşitli düşmanlar karşısında dayanışma ve yardımlaşma ihtiyacı içinde bulunan İslam ümmetinin pratik durumu da bunda etkili olmuştur. Nitekim İslam düşmanları kendi içlerinde ihtilaf ederler, ama konu müslümanlar olunca derhal birleşiverirler. Kur'an-ı Kerim buna dikkat çekerek, kafirlerin birbirlerinin dostu olduklarını, müslümanların birbirlerine dost olmamalarının ise büyük bir tehlike oluşturacağını vurgulamıştır.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ

وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾

"İnkâr edenler birbirlerinin velileridir. Eğer siz

bunu yapmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir bozgunculuk olur." (*Enfal*, 73)

"Eğer bunu yapmazsanız" ifadesinin açılımı şöyledir. Eğer bir-birinize dost olmazsanız, kafirler kendi aralarında yaptıkları gibi dayanışma içinde olmazsanız, yeryüzünde fitne olur, büyük bir bozgunculuk yaşanır. Çünkü kafirler birlik, beraberlik içindeyken, müslümanların tefrikaya düşmeleri, birbirlerine yardımcı olmamaları fitneye sebebiyet verir, yeryüzünde bozgunculuğun egemen olmasına yol açar.

Müslüman bir ıslahatçının, büyük bir dayanışma örneği sergileyerek saldırıya geçen düşmanlara karşı müslümanların birliğini ve dayanışmasını istemesinden daha doğal ne olabilir? Kaldı ki, İslam düşmanları son derece zordadır. Konu müslümanlar olunca, aralarındaki basit sorunları bir kenara atarlar. Çünkü mesele önemlidir.

Dışarıda, uluslararası yahudiliğin, haçlı dünyasının, komünist blokun (şimdilerde o da haçlı dünyasındaki yerini almıştır) doğru puta tapıcılığının kurdukları İslam karşıtı dayanışmayı, içeri de çeşitli fırkalara bölünmüş, paramparça bir İslam ümmetini gören bir alim asgari müşterekte birleşen ehl-i kibleyi birliğe çağırmaktan başka ne yapabilir? Ehl-i kiblenin, cehennemi ürkütücülüğe sahip düşman karşısında tek bir saf olmasını istemek bir alimin tarihsel misyonudur. Unutmamak gerekir ki, düşman hem kılıca hem de altına sahiptir, para ve güç ondadır. Bundan önemlisi hile ve tuzağın bin bir çeşidi elinin altındadır.

Kısacası İslam ümmetini maddi ve manevi açıdan yıkmak için elinde her türlü imkan vardır.

Bu yüzden ıslahatçılar bu kuralı hararetle savunmuş ve fiilen uygulamışlardır. Bunun en belirgin örneği üstad şehid Hasan el-Benna'dır. Hatta "Müslüman Kardeşler" teşkilatının bazı mensupları, bu kuralın Hasan el-Benna tarafından geliştirildiğini zannederler.

Şimdi gelelim, "bidatçı ve sapıklarla nasıl iş birliği yapabiliriz?" sorusuna. Bilindiği gibi bidatın türleri ve dereceleri vardır. Aşırı bidatlar var, önemsizleri var. Bazısı insanın küfrüne neden olur. Bazısı da, bidat ve sapıklık olarak nitelendirilse bile, kişiyi dinden çıkarmaz.

Daha aşırı, sapıklığı daha kemikleşmiş bidatçı ve sapıklara karşı, bazı bidatçılarla dinin temel ilkeleri çerçevesinde ittifak halinde olmanın hiç bir sakıncası yoktur.

Küfürde de dereceler vardır. Sahabe ve Tabiin ulemasının da vurguladığı gibi, küfürden aşağı küfür diye bir şey vardır. En büyük küfrün tehlikesini atlatmak için en küçük küfürle işbirliğine gitmenin sakıncası yoktur. Hatta, müslümanlar açısından çok büyük tehlikeler arzeden kafirlere karşı, bazı zararsız kafir ve müşriklerle yardımlaşma içine girebiliriz.

İniş sebebi malum, Rum suresinin baş tarafında küfürleri açık olan hristiyanlar, ateşe tapan mecusilere göre Müslümanlara daha yakın kimseler olarak değerlendirilmişlerdir. Nitekim müslümanlar mecusi Farıların hristiyan Bizanslıları yenilgiye uğratmalarından dolayı üzülmüşlerdi. Müşrikler de sevinmişlerdi. Çünkü Mecusileri kendi putçu inanç sistemlerine daha yakın görüyorlardı.

Bu sırada ayet iniyor ve durumun tersine döneceğini müslümanlara müjdeliyordu. Birkaç yıl içinde rüzgarın Rumların lehine eseceğini haber veriyodu. O gün mü'minler Allah'ın yardımıyla sevineceklerdi.

﴿آلم. غلبت الروم. في أدنى الأرض وهم من بعد غلبهم سيغلبون. في

بضع سنين لله الأمر من قبل ومن بعد ويومئذ يفرح المؤمنون. بنصر الله

ينصر من يشاء وهو العزيز الرحيم﴾

"Elif, Lam, Mim. Rum orduları yenilgiye uğradı. Yakın bir yerde. Ama onlar, yenilgilerinden sonra yene-

ceklerdir. Birkaç yıl içinde. Bundan önce de, sonra da emir Allah'ındır. Ve o gün mü'minler sevineceklerdir. Allah'ın yardımıyla. O, dilediğine yardım eder. O, güçlü ve üstün olandır, esirgeyendir." (*Rum, 1-5*)

Peygamber Efendimiz (sav) Mekke'nin fethinden sonra, Hevazin müşriklerine karşı Kureyşli bazı müşriklerden yardım istemişti. Gerçi her iki tarafın şirki de birdi, ama Kureyşlilerle Resulullah arasında akrabalık bağı vardı ve onlar hamiyet duygusuyla Resulullah'ı koruma, savunma gereği duyuyorlardı. Hatta Safvan b. Ümeyye, müslüman olmadan önce şöyle demişti: Hevazinli bir adam yerine, Kureyşli bir adamın beni yönetmesi daha yararlıdır.

Ehl-i sünnet, Mutezile'yi bidat ehli olarak nitelemiş olmakla beraber üzerinde ittifak sağlanan alanlarda onların düşünsel ve ilmi ürünlerinden yararlanmayı yasaklamamıştır. Bununla beraber, doğru olmadığını, sünnetin dışında olduğunu düşündükleri fikirlerini eleştirmekten de geri durmamışlardır.

Bunun en belirgin örneği Allame Zemahşeri'nin yazmış olduğu Keşşaf adlı tefsirdir. Bilindiği gibi Zemahşeri, Mutezile mezhebine mensuptur. Bununla beraber, ondan sonra yetişen ve Kur'an ve sünnete önem veren hiç bir alim yoktur ki, bu eserden yararlanmış olmasın, bu eser üzerinde çeşitli değerlendirmelerde bulunmasın. Bu ilgiyi Razi, Nesefi, Nisaburi, Beydavi, Ebu Suud ve Alusi tefsirlerinde gözlemlemek mümkündür.

Bu esere verilen büyük önemden dolayı Hafız İbn-i Hacer gibi bir alimin, eserde yer alan hadisleri tahrir etmek suretiyle "el-Kafi's-Şaf fi Tahriri Ahadis el-Keşşaf" adında bir eser kaleme almış olduğunu görüyoruz. Yine, Allame İbn-i Müneyyi, bu esere bir değerlendirme niteliğinde, özellikle tartışma konular üzerine "el-İntisaf Mine'l Keşşaf" adında bir eser hazırlamıştır.

İmam Ebu Hamid el-Gazali; felsefecilerin bir çok insanı yoldan çıkaran görüşlerini eleştirirken, küfür derecesine ulaşmadıktan sonra, bütün İslami grupların görüşlerinden yararlanmıştır.

Mutezile ve benzeri grupların, felsefecilerin görüşlerinin çelişkisini ortaya koyan değerlendirmelerini dayanak olarak ileri sürmekte bir sakınca görmemiştir. "et-Tehafut" adlı eserinin mukadimesinde şöyle der:

"Şunun bilinmesi gerekir ki, maksadımız felsefecilerin inançlarının düzgün ve metotlarının çelişkiden uzak olduğuna ilişkin anlayışı yıkmaktır. Bu amaçla bazen Mutezile'nin bazen Kera-miye mezhebinin ve bazen de Vakıfiye ekolünün mezhebinin görüşüne başvuruyoruz. Sırf bir mezhebin görüşleri çerçevesinde hareket etmiyoruz. Tersine, bütün İslami fırkaları, felsefecilerin yıkıcı görüşlerine karşı bir birlik haline getirmek amacındayız. Çünkü diğer İslami gruplar, ayrıntı niteliğindeki meselelerde muhaliftirler ama felsefeciler, dinin temel prensipleri ile ilgili olarak bize muhalif davranıyorlar. Şu halde onlara karşı birbirimize yardım etmeliyiz. Büyük felaketler, kişisel kinleri unutturur." (1)

Şimdi "Kur'an'a ya da nebevi sünnete muhalif olan birini nasıl mazur görebiliriz?" diyen ve:

﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾

"Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, artık onu Allah'a ve elçisine döndürün (Nisa, 59) ayetine işaret eden kardeşimizin yaklaşımına bakalım.

Bu kardeşimiz, çok önemli bir hususu gözardı ediyor. O da şudur. Nasslar sabit oluşları ve delaletleri bakımından büyük farklılıklar gösterirler. Çünkü bunların kati ya da zanni olma ihtimalleri vardır.

Söz gelimi Kur'an ayetleri ve az da olsa mütevatir hadisler subuti kati nasslardır. Bazı alimler buna, ümmetin kabul ettiği Buhari ve Müslim'deki hadisleri de katarlar. Bazısı da buna karşı çıkmıştır. Herbirinin kendine göre bir delili vardır kuşkusuz.

Bunların bir kısmı subuti zannidir. Sünen, Müsnet, Mucem, v.b. eserlerde yer verilen sahih ve hasen hadislerin tümü bu ka-

tegoriye girer. Zannilik çerçevesinde hadisin derecesi zat veya başka bir açıdan sahihlik ve hasenlik arasında değişir. Bu durum, hadis imamının, hadisin senet veya metin ya da her ikisi açısından güvenilirliği ve sahihliği için ön gördüğü şartlara göre şekillenir. Söz gelimi, bir hadis imamı mürsel hadisi kabul eder, ve delil olarak kullanırken bir başkası mürsel hadisi bazı şartlara bağlı olarak kabul eder. Bir diğeri de bütünüyle reddeder,

Hadis imamlarından bazıları, bazı rivayetleri sağlam ve güvenilir kabul ederken bir başkası bu rivayetleri zayıf olarak nitelendirebilir.

Bazı imamlar, belli konularda özel şartlar koşmuşlardır. Bu konuların nakliyle ilgili geniş bilgiler verilmiştir. Bu hususlarda tek kanallı nakiller yeterli olmaz. Bu yüzden bazı imamlar kimi hadisleri doğru kabul edip onlardan hükümler çıkarmışlarken, bazısı, sabit görmediği için ve kendince sıhhat şartlarına haiz olmadığını düşündüğü için reddeder. Ya da yanında aksini ifade eden başka bir kanıt vardır.

Bunun örnekleri sayılamayacak kadar çoktur. Hüküm bildiren hadisleri, karşılaştırmalı fıkıh ilmini, mezheb fikhını ve söz konusu mezhebin görüşlerini savunup karşıt görüşleri reddetmeye çalışan eserleri inceleyenler bunun bir çok örneğini tespit edebilirler.

Nasslar subutu açısından farklılık arz ettikleri gibi delilleri açısından da büyük farklılıklar gösterirler.

Söz gelimi bazı nassların hükme ilişkin kanıtsallıkları kesindir. Öyle ki değişik bir anlama gelmesi ve başka şekilde tefsir edilmesi ihtimali yoktur. Namazı, zekatı, orucu ve haccı, emreden nassların bunların farz olduklarına ve zina, faiz ve içkiyi yasaklayan nassların da bunların haram olduklarına delalet etmeleri gibi. Kuran-ı Kerim'de mirasın paylaşılması ile ilgili ayetlerin çoğunu da bu kategoride değerlendirebiliriz. Kanıtsallığı kesin olan bu tür nassların sayısı oldukça azdır.

Bazı nassların kanıtsallığı da zannidir. Yani değişik şekilde anlaşılabilir, farklı biçimde yorumlanabilir.

Bu tür nassları bir alim, genel nitelikli bir kanıt olarak algılamak bir başkası özel nitelikli bir kanıt olarak değerlendirebilir.

Biri mutlak görürken, bir başkası kayıtlı kabul edebilir.

Birine göre hakikat ifade eden bir nass, bir diğerine göre mecaz ifade edebilir.

Biri muhkem görürken bir başkası mensuh (Hükmü yürürlük'ten kaldırılmış) kabul edebilir, birine göre vaciplik ifade eden nass, bir diğerine göre ancak müstehaplık ifade edebilir.

Bir alimin, haram'a yönelik bir hüküm içerdiğini düşündüğü bir nass, bir diğer alimin değerlendirmesinde sadece mekruh'a yönelik bir hüküm ifade edebilir.

Bazılarının herkesi bir araya getirebileceğine, ihtilafları ortadan kaldıracığına ve tartışmalara son vereceğine inandığı usul kaideleri bile bir çok yönden müsbet-menfi, mutlak-mukayyet şeklinde ihtilaf konusu olmuştur. Örneğin; emir sigası vacipliğe mi delalet eder, yoksa müstehaplığa mı delalet eder? Veya ikisinin ortasında birşeyi mi ifade eder? Yoksa hiçbir şey ifade etmez de bu husus karineyle mi bilinir? Acaba Kur'an'daki emir sigaları ile sünnet'teki emir sigaları farklı mıdır? Usul bilginleri emir sigasının delaleti bağlamında yedi değişik görüşe dikkat çekmişlerdir. Bu görüşlerin her birinin de dayandığı bir kanıt ve bir izah tarzı vardır.

"Bıyıkları kısaltın, sakalları salıverin." Ya da, "Yahudiler ve hristiyanlar saçlarını boyamazlar, siz onlara muhalefet edin." Veya "kimin sırtında fazla yük varsa, onu yükü olmayana versin." Yahut "Bismillah de, sağ elinle ve kabin senden taraf olan kısımdan ye."

Acaba bu hadislerdeki emir sigaları, vaciplik mi ifade ediyor, yoksa bu emirler müstehap derecesinde midir? Veya sadece

irşadı mı ifade ediyor? Yoksa bunların her birinin ne tür bir hüküm ifade ettikleri konunun akışından mı anlaşılır?

Aynı durum nehiy sigası için de geçerlidir. Nehiy sigası haram mı bildirir, yoksa mekruh mu? Yoksa ikisinin ortasında bir şey mi ifade eder? Ya da ne ifade ettiği ancak konunun akışından mı tesbit edilir? Kur'an'daki nehiy sigası ile sünetteki nehiy sigası farklı mıdır?

Bu hususta da usul kitaplarında yedi değişik görüşe yer verilmiştir.

Emir ya da nehiy nitelikli ifadenin genel, özel, mutlak, mukayyed, mantuk (sözlü ifade edilen) mefhum (anlaşılan) muhkem ve mensuh oluşu da ihtilaf konusudur.

İlke bazında ittifak edilen bir hususu uygulamaya gelince, farklı görüşler ileri sürülebilir. Örneğin iki taraf neshin caizliği konusunda ittifak edebilirler. Ama belli bir nass ortaya konduğunda, mensuh olup olmadığı hususunda aralarında ihtilaf çıkabilir. "Kan aldırın ve kan'ı alınan kimsenin orucu bozulur" hadisinde olduğu gibi. Aynı şekilde, Peygamber Efendimiz ile Hz. Ebu Bekir dönemlerinde ve Hz. Ömer'in hilafetinin ilk yıllarında bir lafızla üç talakın vaki olması hadisesi de buna örnek gösterilebilir.

İki grup, Peygamber Efendimiz'in, ümmete yol göstericilik, başkanlık ve imamlık türünden, bazı sözler söylediği ve bazı uygulamalarda bulunduğu, bunların ümmet için süreklilik arzeden birer yasa olmadığı hususunda görüşbirliği içinde olabilirler. Ancak bu gruplardan birisi bir sözün veya uygulamanın bu kategoriye girip girmediği noktasında farklı görüşler benimseyebilirler.

İmam Karafi El furuk ve El Ahkam adlı eserlerinde Resulullah Efendimiz'in şu sözlerini ele alır. "Kim birini öldürürse ganimeti onundur." "Kim ölü bir toprağı diriltirse o toprak onundur." Peygamber Efendimiz bu sözleri Allah'tan gelen bir vahiy olarak mı söylemiş, dolayısıyla bunlar genel ve sürekli yasalar mıdır? Yoksa Resulullah burada, müslümanların imamı, devlet başkanı ve

ordu komutanı niteliğiyle mi konuşmuştur? Dolayısıyla bu sözler imamın veya komutanın emri gibi mi algılanır?

Fıkıh alimleri konuyu değerlendirirken farklı görüşler benimsemişlerdir. Bunun sonucu olarak çıkardıkları hükümler de farklı olmuştur. Bütün taraflar Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) bazı sözler söylediği ve bazı tasarruflarda bulunduğu, ancak bunların ibadet niteliği taşıyan dinsel yasalar olmadığı, tersine insanların kendi değerlendirmelerine ve icthatlarına bırakılan hususlar olduğu noktasında görüş birliği içerisindeyler.

Niketim Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadisinde şöyle buyurur: "Siz, dünyanın işlerini benden daha iyi bilirsiniz."

Fakat hakkında belli bir söz veya tasarruf olmayan meselelerde, o işin müslümanları bağlamayan dünya işi mi, yoksa sınırlarını aşmamızın caiz olmadığı din işi mi olduğu hususunda ihtilaf baş gösterir.

Bazı hadislerde yer alan bazı şeylere ilişkin güzel nitelendirmeleri buna örnek gösterebiliriz. İmam Dehlevi bunları dünya işi olarak değerlendirirken bazıları uyulması zorunlu şeri hükümler olarak değerlendirmiştir.

Nassların değişik biçimde tefsir edilmesinin farklı şekilde anlaşılmasının en önemli sebebi, zahire önem veren ekol ile mak-sada önem veren ekol arasındaki yaklaşım farklılığıdır.

Hayatın her alanında bu iki ekole rastlayabiliriz. Aynı durum, yürürlükteki kanunlar için de geçerlidir. Lafıza önem veren ekol'un yorumcusu ile anlama önem veren ekolün yorumcusu aynı metinden farklı sonuçlar çıkarırlar. Disiplin taraftarları ile hoş görü taraftarları değişik değerlendirmelerde bulunurlar.

İslam, pratik dini olduğu için her iki ekolu de kapsar. Her hangi birini İslam dışı kabul etmez. Bununla beraber ifadelerin maksatlarını esas alan ekol, nassları bütünüyle ihmal etmemek şartıyla İslam'ın gerçek mesajını temsil etmektedir.

Peygamber Efendimiz'in sünnetinde bu tür bir ihtilafın kabul edildiğini gösteren örnekler vardır. Meşhur bir örnek olarak Ahzap savaşından sonra Kureyzaoğullarının topraklarında ikinci namazının kılınışını gösterebiliriz.

Buhari, İbn-i Ömer (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet eder. "Ahzap seferinde Resulullah şöyle dedi: "Kimse Kureyzaoğullarının topraklarına varmadıkça ikinci namazını kılmasın." Müslümanlar daha yoldayken ikinci vakti girdi. Bunun üzerine bazıları: "Oraya varmadıkça ikinci namazını kılmayız" dediler. Bazıları ise: "Hayır, namazı kılacağız. Resulullah'ın anlatmak istediği bu değildi" dediler. Bu olay Resulullah'a iletili, fakat Resulullah kimseyi kınamadı.

Allame İbn-i Kayyim "Zadu'l Mead" adlı eserinde şöyle der: "Fıkıhçılar, hangi grubun görüşünün doğru olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir guruba göre, namazı tehir edenlerin görüşü doğrudur ve "Eğer onlarla beraber olsaydık biz de namazı tehir ederdik. Beni Kureyza topraklarına varmadıkça ikinci namazını kılmazdık. Böylece Resulullah'ın emrine uyar, zahire muhalif tevili terkederdik," demişlerdir.

Bir diğer grubun görüşü ise şöyledir: "Tersine namazı yolda ve vaktinde kılanların görüşü doğrudur. Onlar fazilet bakımından daha mutludurlar. Peygamber Efendimiz'in hareket emrine uymuşlardır. Acele hareket ederek namazı erken kılmak suretiyle onu hoşnut kılmışlardır. Kendilerinden ne istendiğini iyi anlamışlardır. Dolayısıyla diğer gruba göre fakihtirler. Özellikle ikinci namazı açısından bu görüş daha isabetlidir. Çünkü Peygamberimizin sahih sünnetine göre ikinci namazı "orta namazıdır" Hadislerde ikinci namazının korunmasına, vaktinde kılınmasına önem verilmiştir. Sünnette belirtildiğine göre ikinci namazını kaçıranın malı ile ehli azalıdır. Ya da amelleri boşa gider.

(1)

İkinci namazıyla ilgili rivayetler o kadar çoktur ki, başka hiç bir namaz hakkında bu kadar hadis rivayet edilmemiştir. İkinci namazını tehir edenlerse mazurdurlar. Daha doğrusu bir sevap alacaklardır. Çünkü nassın zahirini esas kabul etmişlerdir ve amaçları Resulullah'ın emrine uymaktır. Bunların hatalı oldukları halde, iki sevap almaları söz konusu değildir.

Yolda namaz kılanlar delilleri bir araya getirmiş ve iki fazilet elde etmişlerdir. Bu yüzden iki ecir alacaklardır. Diğerleri de sevap kazanacaklardır." (1)

Bütün bunlardan sonra şunu söyleyebiliriz. Delaleti kesin olan bir nassla ilgili olarak bize muhalefet eden birini hiç bir şekilde mazur görmemiz mümkün değildir. Çünkü kesin nasslar hakkında ictihat yapılmaz. İctihatın alanı zanni delillerdir, kesin deliller hakkında ictihat kapısını açık tutmak şer ve fitne kapısını ümmetin üzerine açmak demektir. Bunun olumsuz sonuçlarını da Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Çünkü nasslar kesindir ve tartışma anında başvurulacak son mercidir. İhtilafların çözümü onlarla hükme bağlanır, eğer onlarda ihtilaf olursa, artık elimizde hükmüne baş vuracağımız bir dayanağımız kalmamış olur.

Bir çok eserimde dini ve kültürel hayatımız açısından en şiddetli fitnenin en tehlikeli komplonun kesin delilleri zanni delillere ve muhkem nassları da müteşabih nasslara dönüştürmek olduğuna dikkat çektim.

Hatta bazı kesin deliller vardır ki, onlar hakkında ihtilafa düşmek apaçık küfürdür. Bu cümlede kastedtiğim, alimlerin, "Dinde bilinmesi zorunda hükümler" dedikleri hususlardır. Ümmet bütün hükümler hakkında görüş birliği içindedir. Bunları bilmek noktasında havas ile avam arasında her hangi bir fark yoktur. Zekat ve orucun farz olması, faiz ve içkinin haram olması gibi İslam dinine göre bilinmesi zorunlu olan hususları buna örnek verebiliriz.

Sözünü ettiğimiz her hangi bir sebepten dolayı veya Şeyhü'l İslam İbn-i Teymiye'nin Reffu'l Melam Enil Eimmetil Alam adlı eserinde işaret ettiği hususların birinden dolayı zanni bir nass hakkında bize muhalefet edene gelince. İbn-i Teymiye bu eserinde on sebep veya özürden bahseder. Bu da İbn-i Teymiye'yi sadece belli bir nassı, muayyen bir hadisi esas almayan imamlar kategorisine sokar. Hiç kuşkusuz bu, İmam İbn-i Teymiye'nin fıkhnın büyüklüğünü ve insafını gösterir. İşte bu sebeplerden dolayı görüş ayrılığına düşen birinin görüşüne katılmasak dahi onu mazur görürüz.

Her ne kadar kendi görüşümüzün kanıtlarını onların kanıtlarına göre daha sağlam buluyorsak ta, bir dayanağa, bir kanıta dayanıp emin oldukları sürece muhaliflerimize hoşgörülle yaklaşmalıyız. Tavrımız bu olmalıdır.

Kimi zaman zayıf kabul edilen, veya terkedilen, ya da istisna kabul edilen nice görüşler vardır ki Allah, bir zaman sonra o görüşleri destekleyen güçlendiren ve meşhur eden kişiler ortaya çıkarır. Biz bunu en belirgin şekliyle İmam İbn-i Teymiye'nin görüşlerinde ve selefi ekolünde görüyoruz. Özellikle boşanma ile ilgili görüşleri günümüzde önem kazanmıştır. O'nun bu konudaki görüşü bir çok alimin fetvasının dayanağı olmuştur. Yüce Allah O'nun bu görüşüyle müslüman aileyi dağılmaktan kurtarmıştır. Halbuki Suudi Arabistan'da bile yakın bir zamana kadar istisna, doğrudan uzak bir görüş olarak kabul edilirdi.

FIKİH USULÜNÜN YENİLENMESİ

SORU

İslami meselelerle ilgilenen bazı kimseler arasında, çağdaş yazarlardan bazılarının "fıkıh usulünün yenilenmesi" adı altında gündeme getirdikleri sorunla ilgili olarak hararetli bir tartışma oldu.

Bazı arkadaşlar, bu söylemi temelden reddettiler. Çünkü fıkıh usulü, ihtilaf anında hakemliğine baş vurulacak temel kural niteliğindedir. Bu konumda olan bir şeyin, bizzat kendisi ihtilaf konusu olur mu? Biri şu şekilde yenilemeye, ötekisi de şu şekilde yenilemeye kalkışmaz mı?

Bir diğer grup, bunda bir sakınca olmadığını belirttiler. Onlara göre, ancak her eskinin, eskiden olduğu gibi kalmasını isteyen gelenekçiler fıkıh usulünün yenilenmesinden rahatsız olabilirdi. Bu teorik tartışma hakkında sizin hakemliğinize başvurmayı uygun gördük. Tartışmacı gruplar da sizin hakemliğinizi kabul ettiler.

Zamanınızın az ve işlerinizin de yoğun olduğunu bilmekle beraber, bize gerçeği açıklamanızı umuyoruz.

Allah size hayır versin, şaşkınlığın yolunu aydınlatma misyonunda sizi başarılı kılsın.

CEVAP

Soru, iki anahtar sözcük etrafında şekilleniyor. Yenilik ve Fıkıh usulü.

Bir çok tarihsel nedenlerden ötürü "Yenilik" sözcüğü, mutlak olarak kullanıldığı zaman dindar insanlara antipatik gelir.

Çünkü, aramızdaki batıcılar, tarihsel kimliğimizi ve İslami kişiliğimizi "yenilik" ve "devrim" adı altında yok etmeye çalışmışlardır. Bu adamlar, asıl niyetlerini "yenilik" maskesi ile örtmeye çalışmışlardır. İslami Arap edebiyatının önde gelen isimlerinden Mustafa Sadık er-Rafî; "Bunlar dini, dili, güneşi ve ayı yenilemek istiyorlar" diye bu art niyetli yenilikçilerle dalga geçmiştir.

Emir'uş-Şuara Ahmed Şevki "el-Ezher"le ilgili kasidesinde bu tip insanları şu şekilde hicveder:

Sakın, ne yaptığını bilmeyen şu grubun yaptığını yapma.

Bunlar, her eskiyi kötü görürler.

Eğer ellerinden gelse, toplum içinde, tanımamazlıktan gelecekler.

Ölen veya yaşayan atalarını, babalarını.

Dr. Muhammed İkbâl bazı konuşmalarında onlardan şöyle söz eder: "Onların yeni dediği Avrupa'nın eskisidir." Bir keresinde de şöyle demiştir: "Kâbe yenilenmez ve batıdan gelen taş ta ona uymaz."

Bu tarz bir yenilik, kesin olarak reddedilmiştir. Bir makalemden şöyle demiştim: "Bu girişimlere "yenilik"ten çok "yıkım" demek daha yerindedir." (1)

Çünkü gerçek anlamda yenilik meşrudur, istenen bir şeydir. Bu her şey için geçerlidir. Maddede, maneviyatta, dünyada ve dinde, hatta zaman zaman iman yenilemeye bile ihtiyaç duyulur.

Abdullah b. Ömer'in merfu olarak rivayet ettiği hadiste şöyle

1) Bkz. "İslami Çözümler" adlı eserimizde "Köktençiliğe evet, gericiğe hayır / Yeniliğe evet, batılılaşmaya hayır" bölümü

buyrulur: "Sizden birinizin içinde, mahlukatın elbisesi yaratılır gibi iman yaratılır. Yüce Allah'tan içinizdeki iman yenilemesini dileyin." (1)

Ebu Davud Sünen'inde, Hakim Müstedrek'in de ve Beyhaki el-Marife adlı eserinde, Ebu Hureyre kanalıyla Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet ederler: "Yüce Allah, bu ümmet için her yüz yılın başında dinini yenileyecek birini gönderir." (2) Önemli olan "yenileme" kavramının anlamını ve boyutlarını belirlemektir. (3)

Yüce kanun koyucu, bizzat dinin kendisinde yenilemeye izin verdiğine göre ve İslam tarihi İmam Şafii, İmam Gazali v.b. Şahsiyetler gibi "Müceddidler/Yenileyiciler"e tanık olduğuna göre, fıkıh usulünün yenilenmesinde de bir sakınca yoktur.

Nedir fıkıh usulü?

Müslümanların, çıkardıkları şeri hükümleri ayrıntılı delilleriyle tesbit ve zabt etmek amacı ile kurdukları, temellerini attıkları bir bilim dalıdır. Diğer bir ifadeyle, Fıkıh usulu, hakkında nass bulunan ve hakkında nass bulunmayan meselelerle ilgili kanıtları, belirleyici kuralları koyan bir bilimdir.

Fıkıh usulü salt İslami bir bilimdir. İslami düşünsel mirasımızın övünç tablolarından biridir. Çağdaş İslam felsefesi tarihçisi Şeyh Mustafa Abdur-Rezzak fıkıh usulünü, İslam felsefesini temsil eden temel bilim dallarından biri olarak tanımlar. Ona göre, fıkıh usulü, Meşşailik ekolünden ve el-Kındi, Tarabi ve İbni Sina felsefesinden çok daha somut bir şekilde İslam felsefesini temsil etmektedir.

Madem ki, "Fıkıh usulü bilimini" İmam Şafii'nin "er-Risali"sinden, İmam Şevkani'nin "İrşadu'l Fuhul"una, oradan çağdaş eserlere doğru bir süreç biçiminde Müslümanlar ta-

1) Hakim, Zehebi 1/4

2) el-Irakı, Sahihi'l Camius-Sağır

3) Bkz. Gerçek bir uyanış için" adlı eserimizde "Sünnet Işığında Dinin Yenilenmesi" bölümü

rafından kurulmuş, geliştirilmiş ve sistemli bir bilim haline getirilmiştir, bu gün de yenilenmeye açık olması şaşılacak bir durum değildir. Neticede onu kuranlar müslümanlardır, yenilemek isteyenler de.

Fıkıh ve Fıkıh usulü, Tefsir, Kalem, Tasavvuf gibi bütün islami ilimler yenilenmeye açıktır. Daha doğrusu bu ilimleri sürekli yenilemek ümmetin görevidir.

Bundan yirmi yıl kadar önce, Beyrut'ta "Köktencilik ve Yenilik Arasında İslam Medeniyeti" adı altında düzenlenen bir konferansa katıldım. Konferansa sunduğum tebliğin konusu "Fıkıh"tı. Daha sonra bu tebliğ "el-Müslim'ul Muasır" dergisinde yayınlandı. Ardından "Köktencilik ve Yenilik Arasında İslam Fıkhı" adı altında bağımsız bir risale şeklinde basıldı. Bu risalede, çağdaş İslam fıkhında gerekli olan yeniliklerden söz ettim. (1)

Fıkıh için en öncelikli yenilik, bir zamanlar kapalı olduğuna kanaati yaygınlık kazanmış bulunan ictihad kapısının, şeri ölçüler dahilinde yeniden açılmasıdır.

Madem ki, Fıkıh, Tefsir, Kelam ve Tasavvuf yeniliğe açıktır, hatta muhtaçtır, neden "Fıkıh Usulu Bilimi" de bu kapsama alınmasın?

Başka bir münasebetle, usul biliminin daha çok realize edilmeye, daha çok derinlik kazandırılmaya ve daha çok pratik hale getirilmeye muhtaç olduğunu söylemiştim. Kardeşimiz Dr. Hasan et-Turabi (Sudan İslami Hareket Genel Sekreteri) Fıkıh Usulü'nün Yenilenmesi hakkında bir risale yazmış. Henüz bu eseri görme imkanını bulamadım. Ancak bir çok ülkede ve toplantıda bu kitapla ilgili sorulara muhatap oldum.

"İslam Şeriatında İctihad" adlı eserimde, ictihatla ilgili bazı meselelerde bile ictihad yapılabileceğini söyledim. Ümmetin ihtilaf ettiği, değişik görüşler savunduğu meseleleri kastediyorum.

Hiç kuşkusuz bu görüşlerden sadece bir tanesi gerçeği yansıtmaktadır. Öteki görüşleri savunanlar da affedileceklerdir. Daha doğrusu, Allah dilerse, bir sevap alacaklardır. Ancak bunun için, içtenlikle gerçeği arama ve bu konuda çaba sarf etme şartı vardır.

Bu, aynı zamanda Şeyhul İslam İbn-i Teymiye'nin de tercihi-dir. O bir risalesinde şöyle der: "Herhangi bir mü'min hakkı öğrenme amacıyla ictihad etse ve yanılsa, hatası ne olursa olsun, ister nazari ve ilmi meselelerle ilgili olsun, ister teferruatla ilgili olsun, Yüce Allah onu bağışlar. Resulullah Efendimiz'in ash-abının ve bütün imamların izledikleri yol budur."

Ama meseleleri inkarıyla küfre girilen usul ve inkarıyla küfre girilmeyen furu diye ayırmanın bir temeli yoktur. Ne sahabeden ne tabiinden ve ne de imamlardan buna ilişkin bir örnek verilemez. Bu tür bir ayırım Mutezile ve benzeri bidatçı gruplardan alınmıştır. Eserlerinde bundan söz eden fıkıh alimleri de onlardan alıntılanmışlardır. Kaldı ki, böyle bir ayırımın temelinde çelişki vardır.

Akideyle ilgili bazı meseleler ictihad kapsamına girebiliyorsa, "fıkıh usulü" ile ilgili meseleler hayda hayda girer. Ne yazık ki, bir çokları, fıkıh usulünün kesin ve ictihad kabul etmez olduğunu sanmaktadır. Onlara göre fıkıh usulu kesin olma özelliğini yitirir ve ictihad kabul eder bir alan olursa ihtilaf anında başvuracağımız bir merci kalmaz.

Yıllar önce, el-Muslimu'l Muasır dergisi ilk sayısını bu mesel-eye ayırmıştı. Dergi, mesajını; İslami temellere dayanan, çağın ihtiyaçlarını göz ardı etmeyen çağdaş bir ictihad, şeklinde formüle etmişti. İctihad çağrısı sırf fıkıh ile sınırlı değildi, tersine fıkıh usulünü de kapsıyordu.

Bazı çağdaş araştırmacılar (1) bu çağrıya karşı çıktılar ve "fıkıh usulü kesindir, kesin olan bir şeyde ictihad olur mu?" dediler.

1) Ünlü İslam İktisatçısı Mahmud Ebu Suud

Adı geçen derginin ikinci sayısında, bu meselenin biraz daha irdelenmesi, netleşmesi hususunda katkıda bulunma onuruna eriştim. Orada demiştim ki:

"Kuşkusuz, Şatıbi (r.a) usulün kesin olduğunu kanıtlamak için büyük emekler sarfetti. Fakat usulden neyi kastetmişti? Bu bakımdan Allame şeyh Abdullah Dıraz'ın "el-Muvafakat" üzerine yaptığı değerlendirmeyi aktarmayı uygun görüyoruz:

"Usul, kitap ve sünnette yer alan genel kurallara denir. "Ne zarar ver, ne de zarara uğra" hadisi,

﴿ولا تزر وازرة وزراً خري﴾

"Hiç bir günahkar bir başka günahkarın günahını yüklenemez." (Fâtır, 18)

﴿وما جعل عليكم في الدين من حرج﴾

"O, din konusunda size bir güçlük yüklememiştir" (Hac, 78) ayetleri ve "Ameller niyetlere bağlıdır" hadisi gibi. Bunlar da kitap, sünnet ve icma gibi delil sayılırlar ve tartışmasız kesinlik ifade ederler.

Ayrıca kitap ve sünnetten çıkarılan ve şeri hükümlerin belirlenmesinde kullanılan cüz'i delillerin ölçümünde baş vurulan kanunlara da "usul" denir. Bunların bazıı kesindir, bazısının ise, zanni ya da kesin oluşları tartışmalıdır.

Nitekim Kadı Ebubekir el-Bakıllamî ve onunla aynı görüşü paylaşanlara göre, usule ilişkin bazı meseleler "zanni" dir. (1) Şatıbi bir takım deliller sunarak bu değerlendirmeye karşı çıkmıştır. Nihayetinde şu değerlendirmede bulunmuştur: "Zanni olan kurallar "usul" kapsamından çıkar ve bunlardan ancak "usul ilmi"nin tabileri olarak söz edilir." (2)

Fıkıh usulünü irdeleyenler, el-Bakıllanî'nin görüşünün daha tercihe şayan olduğunu göreceklerdir. Çünkü, usule ilişkin meseleler bağlamında çok sayıda ihtilaf mevzuu ile karşılaşacaklar-

1) el-Muvafakat 1/29

2) el-Muvafakat, 1/29

dır. Örneğin bazı deliller vardır ki, mutlak müsbetlikle, mutlak menfiilik arasında ya da tafsile yönelik olma hususunda ihtilafıdır. Mesela, mesahih-i mürsele, istihsan, bizden önceki ümmetlerin şeriatı, sahabe sözü ve istishab gibi hususlarda ihtilafın olması gibi. Usulü inceleyenler, bütün bu ayrıntıları bilirler.

Günümüzde izleyicisi bulunan mezheplere göre, dört delilden biri olarak kabul edilen kıyas ile ilgili olarak, Zahiriler ve başka gruplar tarafından başlatılan uzun tartışmalar söz konusudur.

Hatta icma hakkında da, mümkün olması, vakiolması, bilinmesi ve kanıtsallığı ile ilgili bir takım şeyler söylenmiştir.

Dolayısıyla bu ilmin imamı tarafından, onların korunması ve iki kesin kaynak olan kitap ve sünnetten sonuçlar çıkarılması için tesbit edilen kurallar ve kanunlar, görüş ayrılıklarından, itirazlardan ve farklı bakış açılarından hali değildirler. Bu gerçek, genel-özel, mutlak-mukayyet, mantuk-mefhum, nasih-mensuh v.b. meselelerde daha net ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında sünnetle ilgili ihtilaflar da vardır. Örneğin ahad haberin sabit olması, delil olarak kabul edilmesinin şartları, bu şartların senetle mi, metinle mi ilgili olduğu gibi, hadisin kabul edilmesine taalluk eden birçok ihtilaf söz konusudur. Mezheplerin bu konuda farklı görüşler ileri sürdükleri bilinen bir şeydir. Bu görüş ayrılıklarının belirtilerini, işaretlerini hadis usulu biliminde gördüğümüz gibi fıkıh usulu bilminde de görebiliyoruz.

Böyle bir ihtilaf fıkıh usulu bilimi için de söz konusu olduğuna göre, Şatibi'nin usulle ilgili tüm meselelerin kesin olduğu şeklindeki değerlendirmesini onaylamamız mümkün değildir. Çünkü kesin olan bir şeyde böylesi ihtilaflar olmaz, kesin olan şeyler böylesi ihtilaflara tahammül etmez. Nitekim, bu kaygılarla Alleme el-Şevkani, İrşadu'l Fuhul ila Tahkikil Hakki min İlmi'l Usul" adlı bir eser kaleme alarak konuya ilişkin ihtilafları bertaraf etme, sahih delilleri belirleme ve zayıf olanları ayıklama gereğini duymuştur. Alleme, adı geçen eserin önsözünde şöyle der:

Fıkıh usulu, bilimi, bir çok meşhur alimin dayanağıdır; meselelerin yazılması ve delillerin belirtilmesi gerektiği zaman, - hükümlerin geneli bağlamında- alimlerin sığınağıdır. Usul ilminin meseleleri açıklanmış, kuralları yazıya dökülmüştür. Görüş sapihlerinin çoğu bunları kesin gibi algılar. Bunu araştırmacıların makalelerinde ve yazarların kaleme aldıkları eserlerinde gözlemleyebiliriz. Bunlardan biri, usul bilgilerinden birinin sözünü delil olarak ortaya getirdi, kendisiyle tartışanları onunla ikna eder. Tartışmacının üstün bir kavrayış gücüne sahip olması hiç bir şey ifade etmez. Çünkü onlara göre, bu bilimin meseleleri, akli ve nakli belgelerden derlenmiş, kesin kabul görmüş gerçek kurallara ve ilmi delillere dayanır. Artık akli başında keskin zekalı, geniş kavrayışlı hiç kimse en ufak bir şey söyleme cesaretini bulamaz. Bu nedenle bir çok alim, belirttiği görüş son derece yerinde de olsa, sırf bu bilime uymadığından, kendisinin rivayet ilmine uygun hareket etmediğini sanmıştır. Bu olay -ilim ehlinde bir grubun isteği üzerine- bu ilimle ilgili bir eser yazmama neden olmuştur. Amacım, usul ilminin tercih edilebilecek ilkelerini belirlemek, sağlamını sakatından ayırmak, reddedilebilecek veya dayanak olarak kabul edilmesi uygun düşmeyecek olan kuralları ayıklamaktır. Ki bir alim, ilmi hususunda basiret sahibi olsun ve gerçeği net bir şekilde görsün Benim, onun ve saf gerçeğin kavranması arasında bir perde olmasın. Çünkü isteklerin zirvesi hakkı yazıya dökmektir, arzuların sonu gerçeği ifade etmektir. Özellikle böyle bir ilim dalı söz konusuysa, çünkü bu ilim dalı, konumu itibariyle bu başvuru şu anki itibariyle birçok müctehidin başvuru kaynağıdır. Ne yazık ki bilinçsizce taklit etmeye dönüşmüştür. Yine bir çok kimse, bilmeden net bir şekilde delillere dayalı bir görüş savunma durumunda kalmıştır." (1)

Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: Fıkıh usulu bilminde ictihad için geniş bir faaliyet alanı vardır. Bu faaliyetin niteliği, ayıklama, tesbit etme Usulcüler arasında tartışmaya konu olan her hususta, tercihe şayan olanı belirlemedir. Şevkani'nin çabası,

1) *İrşadu'l Fuhul*, sh. 2,3

bu hususta bir gerçeği vurgulamaya dönüktür. Ama bu demek değildir ki, kendisinden sonra gelecek nesiller için ictihad yapacak konu bırakmamıştır. Çünkü ictihat yolu, gerekli niteliklere sahip herkese açıktır. Kuşkusuz, her müctehid için ictihatta bir pay vardır. Çünkü birinin tesbit edemediğini bir başkası tesbit edebilir.

Kesin olarak ifade edilmesi gereken husus şudur: Kat'i delille sabit olan kurallarla oynanmasına, önüne gelenin kurcalamasına izin vermemeliyiz. Çünkü adı geçen kat'i kurallar, ümmetin inanç, düşünce ve pratik birliğinin temel dayanaklarıdır. Bunlar, yer yüzünün sarsılmasını önleyen dağlar konumundadır. Kat'i kuralları muhtemele, muhkemleri müteşabihe dönüştürme çabası içinde olanlara fırsat vermemiz doğru değildir. Onların amacı, dini, istedikleri şekle, heva ve heveslerine uygun biçime sokabilecekleri yumuşak bir hamur haline getirmektir.

Söz konusu güruhun dinle oynama istekleri öyle bir düzeye varmıştır ki, Kur'an'ın açık nassı ile sabit olan hükümlerini bile tartışma konusu yaptılar. Örneğin erkek çocuklarının, kız çocuklarının iki katı mirastan pay almaları. Bunlar, mirasta kadınla erkeği eşitlemek için ictihat etmeye çalışıyor. İddiaları da şudur: Bu farklılık kadınların erkekler gibi çalışmak zorunda olmadıkları bir zamanla ilgilidir. Ama bilmiyorlar ya da bilmemezlikten geliyor ki, kadın çalışsa ve memleketinden çıkıp erkeklerle birlikte ticari seferler düzenlese, yine de kız çocuğu kız kardeş, eş veya anne, zengin ya da yoksul, bir erkeğin garantisi ve nafakası gölgesindedir. Ve onun mali yükü erkeğinkinden azdır. Çünkü erkek evlenir, mehir verir, nafaka yükü altına girer; kadınsa evlenince mehir alır ve kendisine nafaka ödenir. Zengin bile olsa, bu böyledir.

Bazıları daha da ileri giderek şöyle demişlerdir: Kur'an'ın haram kıldığı ve etinin pis olduğunu belirttiği domuzlar, iğrenç şeyler yiyerek beslenen domuzlardı. Günümüzde ise, domuzlar, daha önceleri bilinmeyen (temiz) ortamlarda üretilip yetiştiriliyorlar!!!

Bunlar istiyorlar ki, Allah'ın şeriatı insanların arzularına uysun, insanların arzuları Allah'ın şeriatına değil.

﴿ولو اتبع الحق أهواءهم لفسدت السموات والأرض ومن فيهن﴾

"Eğer hak, onların hevalarına uyacak olsaydı hiç tartışmazsınız, yer ve bunların içinde olan herkes bozulmaya uğrardı." (Mü'minun, 71)

Biz, varsa yoksa gelişme fikrine kul köle olmuş ve güya İslam'ın da gelişmesini isteyen bu güruha diyoruz ki: Neden İslam'ın gelişmesini istiyorsunuz da gelişmenin İslamileşmesini istemiyorsunuz? Yüce Allah, İslam'ı hükmedsin diye göndermiştir, hükmedilsin diye değil. İslam öncülük eder, İslam'a öncülük edilmez. Siz, nasıl oluyor da yöneticiyi yönetilen ve öncüyü, uydu yapıyorsunuz?

﴿أفحكم الجاهلية يبغون ومن أحسن من الله حكما لقوم يوقنون﴾

"Onlar hâlâ cahiliye hükmünü mü arıyorlar? Kesin bilgiyle inanan bir topluluk için hükmü, Allah'tan daha güzel olan kimdir?" (Maide, 50)

3. BÖLÜM

AKİDE VE GAYB ÜZERİNE

KIYAMETİN NE ZAMAN KOPACAĞINI ALLAH'TAN BAŞKA KİMSE BİLEMEZ.

Reşad Halife'nin İddialarına Reddiye

Bir kardeşimiz, Dr. Reşad Halife adlı zatın kıyamet zamanının tesbitine ilişkin bir yazısının kopyasını bana gönderdi. Bu adam, bir ara '19 hikayesi ve bu rakamın Kur'an'daki bazı açıklamalara tatbiki ile insanları kandırdı. Bundan dolayı kimileri bu zatın, Kur'an'ın mucizelerinden birini tesbit ettiğini sandılar. Kimi adı geçen buluşa övgüler yağdırdı. Kimi kaleme sarılıp yazılar yazdı. Bense bunca gürültüyü haketmeyen bu tür bir çıkarsamayı gönül rahatlığıyla kabul edemiyordum. İmam Ebu İshak eş-Şatibi (r.a.)'nin tasnifi uyarınca, böyle bir çıkarsama, olsa olsa ilmin kabuğu ve kıyısı olabilirdi, özü değil.

Çok geçmeden adı geçen yazarın büyük propagandalarla duyurduğu 19 rakamını, başka alanlarda da bir kıstas olarak kullanmaya çalıştığı anlaşıldı. İslam hukukunun ikinci kaynağı nebevi sünnet hakkında kuşkular uyandırma, Allah'ın sözlerini bulundukları yerlerden çıkarıp tahrif etme, bir bilgiye dayanmaksızın Allah hakkında konuşma, Kur'an'ı tamamen hevasına ve re'yine göre tefsir etme v.s. gibi. Şimdi cevaplandırmak üzere olduğumuz makalesi için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Bu makele bir dergide yayınlanmıştır. Bu dergilerin bir kısmı, her türlü batıl iddianın peşin müşterisidir. Bir kısmı da parlak iddiaların saf ve ahmak meftunudur.

Reşad Halife'nin, dünyanın sonu ile ilgili iddiaları:

Reşad Halife'nin iddialarını kesin kanıtlarla çürütmeden önce, rakamlarının yalancı büyüüne kapılmış bu adamın dediklerini aynen sunmanın yararlı olacağına inanıyorum.

Reşad Halife diyor ki:

"Kur'an-ı Kerim son peygamber Hz. Muhammed (sav)'e indiği sırada, dünyanın sonunun ne zaman geleceğini sadece Allah biliyordu. Bu yüzden Hz. Muhammed'e, dünyanın sonunun ne zaman geleceği sorulduğunda, bildiğimiz cevabı vermişti: "Sadece Allah bilir" (A'raf: 87, Ahzab: 63, Naziat: 42).

Yüce yaratıcımız, bu alemin sonunun kaçınılmaz olarak bir gün geleceğini bize bildiriyor. (Yunus: 24, İbrahim: 48, Kehf: 8, Hakka: 14).

Taha suresi 15. ayetinden dünyanın sonu gelmeden önce, sonunun üzerindeki bilinmezliğin giderileceğini öğreniyoruz:

﴿إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أَخْفِيهَا﴾

"Şüphesiz, kıyamet saati yaklaşarak gelmektedir. Onu neredeyse gizleyeceğim".

Ayetin orijinalinde geçen "(أَكَادُ) ekadu = Neredeyse" kelimesinden, dünyanın sonunun zamanını ortaya çıkarmanın birtakım çalışmalar ve hesaplar yapmayı gerektirdiğini anlıyoruz.

A'raf suresi 187. ayetten, yüce Allah'ın dünyanın sonunun zamanını, ileride uygun bir zamanda açıklayacağını öğreniyoruz:

﴿لَا يَجْلِيهَا لَوْقَهَا إِلَّا هُوَ﴾

"Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz".

Yüce Allah'ın, kıyametin kopacağı zamanı, son risaletinde yani Kur'an'da açıklayacağı da bir gerçektir.

Şimdi yukarıda sunduğumuz Kur'anî gerçekleri özetleyelim:

1) Bu alem bir gün sona erecektir (Kehf: 8).

2) Dünyanın sonu neredeyse gizlenecektir (*Taha: 15*).

3) Yüce Allah uygun bir zamanda, dünyanın sonunun vaktini açıklayacaktır (*A'raf: 187*).

4) Dünyanın sonunun zamanını belirlemek bazı çalışmalar ve hesaplar yapmaya bağlıdır (*Taha: 15*).

Yol Üzerindeki İşaretler:

Konunun duyarlılığına ve önemine binaen Yüce Mevlamız, söz konusu keşfin bazı açık işaretler ve kesin kanıtlarla desteklenmesini öngörmüştür. Ki mü'minlerin kalplerinde uyanabilecek kuşklar bertaraf olsun. Söz konusu işaretler ve kanıtlar bütün hesapların doğru olduğunu göstermektedir.

Dünyanın sonunun zamanının kimi surelerin, başlarındaki Elif, lam, mim, kaf, ha, ya, ayn, sad, ta, sin, mim, nun gibi Kur'an harfleriyle doğrudan ve sağlam bir şekilde bağlantılı olduğu kesindir.

Bu gerçek, Medine yahudileri ile peygamberimiz arasında geçen tarihsel bir olayla da açıklık kazanmaktadır. Beyzavi tefsiri gibi önemli kaynaklarda şöyle bir rivayete rastlıyoruz: Medine yahudileri peygamberimizle tartışmak için yanına gittiler. Bütün yahudiler gibi, onlar da cümle hesapları hususunda uzmandılar. Cümle hesabı, Ebced harflerinin rakamsal değerine dayanan bir bilimdi.

Okuyucu şunu bilmelidir ki, Kur'an'ın indiği sıralarda, bugünkü rakamlar bilinmiyordu. Rakamlar yerine harfler kullanılıyordu.

Sözgelimi "(I) elif" harfinin rakamsal değeri "bir"dir. "(J) lam" harfinin "otuz", "(م) mim" harfinin "kırk"dı. Buna göre, Kur'an'ın bazı surelerinin başında yeralan "elif, lam, mim" harflerinin toplamı $1+30+40=71$ 'di.

Medine yahudileri gittiler ve peygamberimize şöyle dediler: "Yeryüzünde sadece yetmişbir yıl yaşayacak olan bir dine inanamamızı nasıl beklersin?"

Görüldüğü gibi yahudi bilginleri, Medine'de inen ilk sure olan Bakara suresinin başındaki "elif, lam, mim" harfleri ile Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğinin müddeti arasında bir bağlantı kurmuşlardır.

Burada önemli olan şudur: Peygamberimiz, onların bu hesaplama yöntemlerini onaylıyor ve Kur'an'daki harflerle, İslam dininin ömrü arasında doğrudan bir ilgi olduğunu kabul ediyor. Peygamberimiz (sav) onların hesaplama yöntemlerine itiraz etmiyor.

Tersine, tarih kaynaklarının bildirdiğine göre, onlara şu cevabı veriyor: "Evet, ama Kur'an'da yeralan Mukatta harfleri, sadece "elif, lam, mim"den ibaret değildir. Bunun yanında "elif, lam, mim, sad", "elif, lam, ra", "elif, lam, mim, ra" gibi harfler de vardır."

Madem ki, Hz. Muhammed (sav) nebilerin sonuncusudur (Ahzab: 40), şu halde onun dininin sonu, bizzat dünyanın sonu anlamına gelir.

Kur'an'da yeralan bu tür harflerin anlamı, ondört asır boyunca bir sır olarak kaldı (Yunus: 20, Furkan: 4-6).

Daha sonra, bu harflerin Kur'an üzerinde yapılan elektronik hesaplamalar sonucu, Kur'an'ın matematiksel sisteminde son derece önemli bir fonksiyona sahip oldukları anlaşıldı. Öyle ki, tüm dünyaya somut bir şekilde Kur'an'ın Allah kelamı olduğu, içerdiği her kelimenin -daha doğrusu her harfin- yüzyıllar boyunca korunduğu kanıtlandı:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

"Şüphesiz zikri (Kur'an) biz indirdik, onun koruyucuları da biziz".

Böylece yüce Allah, sözkonusu harflerle, dünyanın sonu arasında bir ilgi olduğu gerçeği üzerindeki perde kalkmadan önce, dünyaya Hz. Muhammed'in risaletinin ve Kur'an'daki bu harflerin derinliğini, sağlamlığını kanıtlamayı dilemiştir.

Şu halde, Kur'an'da yeralan bu tür harfler, sadece Kur'an'ın derinliğinin, korunmuşluğunun kanıtı değildirler; aynı zamanda Mevlamızın iradesi uyarınca, dünyanın sonunun zamanını da bildirmektedirler.

Çünkü, Kur'an-ı Kerim, bize sonuncu mesaj olan Muhammedi risaletin ömrünün, Kur'an'daki bu tür harflerin rakamsal değerlerinin toplamına denk düştüğünü bildiriyor.

Yüce Allah'ın Muhammedi risalet için biçtiği ömrün müddetini 15. sure bildiriyor. Bu, bizim için yol üzerindeki ilk işarettir. Yine, dünyanın sonunun zamanı ilelebet gizli kalmayacaktır. Bu da Taha suresi 15. ayette bildirilmektedir. Senelerin sayısını da 15. sureden öğreniyoruz.

Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'in (sav) risaleti için öngördüğü müddetin, Hicr suresi 85-88. ayetlerde belirlendiğini görüyoruz.

85. ayet, konuyu, dünyanın sonunun kaçınılmaz olarak geleceğini bildirerek açıyor.

﴿وإن الساعة لآتية فاصفح الصفح الجميل﴾

"Hiç şüphesiz o saat de yaklaşıyor gelmektedir. Öyleyse güzel davranışlarla davran" (Hicr: 85).

86. ayet ise, yüce Allah'ın kıyametin kopacağı zamanı bildiğini haber veriyor. Çünkü, gökleri ve yeri yaratan O'dur. Onların sonlarını da o bilir.

﴿إن ربك هو الخلاق العليم﴾

"Çünkü Rabbin, yaratan ve bilen ta kendisidir"

(Hicr: 86).

Sonra, 87. ayet, Hz. Muhammed'in (sav) risaletinin ömrünü belirliyor:

﴿ولقد آتيناك سبعاً من المثاني والقرآن العظيم﴾

"Andolsun sana çiftlerden yediye ve büyük Kur'an'ı verdik" (Hicr: 87).

Kur'an-ı Kerim'deki bazı surelerin başlarındaki bu tür harflerin sayısı "yedi çift" yani "ondört"tür, ifadenin orijinalindeki "Mesna" kelimesinin anlamı "iki" yani "çifttir". "İkişer", "Üçer" ve "Dörder" ifadelerinde olduğu gibi. "Mesna"nın çoğulu "Mesani"dir. "Seb'an minel mesani = yedi çift"...

Buna göre yüce Allah'ın Peygamberi Muhammed'in (sav) risaleti için belirlediği süre, kimi Kur'an surelerinin başlarında bulunan yedi çiftlerin toplamına, yani "ondört"e eşittir. Kur'an'ın indiği sırada sayıları belirlemek için rakamların kullanılmadığını gözönünde bulundurursak, kimi Kur'an surelerinin başlarındaki bu harfler "ondört" rakamının karşılığı olarak değerlendirilebiliriz.

Bir sonraki ayet konuyu biraz daha açıklamaktadır. Peygamberimiz'e (sav) şöyle hitap ediliyor:

﴿سَبْعًا مِنْ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنِ الْعَظِيمِ﴾

"Sâkın onlardan bazılarını yararlandır- dı- mız şeylere gözünü dikme, onlara karşı hüzne kapıl- ma"
(Hicr: 88).

Allah'ın sana bahsettiği sure, diğer peygamberlerin herbirinin risaleti için öngörülen sureden daha uzun olur. Bilindiği gibi, yüce Allah'ın, Hz. Musa'nın risaleti için belirlediği müddet, bindört yüz altmışüç (1463) senedir. Hz. İsa'nın risaletinin süresi de beşyüzyetmiş (570) seneydi. Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'in risaleti için belirlediği süre de "Çiftlerden yedi = Seb'a Mesani" dir.

"Çiftlerden yedi"nin rakamsal değeri nedir? Bu ifadenin rakamsal miktarı, İslam dinin ömrüne eşittir. Yani, yüce Yaratıcı'nın Hz. Muhammed'in gönderilişinden alemin sonuna kadar öngördüğü süre.

Şimdi "çiftlerden yedi"nin rakamsal değerini sunalım:

1- (Kaf) = 100

2- (Nun) = 50

$$3- (\text{Sad}) = 90$$

$$4- (\text{Ha-mim}) = 8 + 40 = 48$$

$$5- (\text{Ya-sin}) = 10 + 60 = 70$$

$$6- (\text{Ta-ha}) = 9 + 5 = 14$$

$$7- (\text{Ta-sin}) = 9 + 60 = 69$$

$$8- (\text{Elif-lam-mim}) = 1 + 30 + 40 = 71$$

$$9- (\text{Elif-lam-ra}) = 1 + 30 + 200 = 231$$

$$10- (\text{Ta-sin-mim}) = 9 + 60 + 40 = 109$$

$$11- (\text{Ayn-sin-kaf}) = 70 + 60 + 100 = 230$$

$$12- (\text{Elif-lam-mim-sad}) = 1 + 30 + 40 + 90 = 161$$

$$13- (\text{Elif-lam-mim-ra}) = 1 + 30 + 40 + 200 = 271$$

$$14- (\text{Kaf-ha-ya-ayn-sad}) = 20 + 5 + 10 + 70 + 90 = 195$$

$$\text{Toplam: } 100 + 50 + 90 + 48 + 70 + 14 + 69 + 71 + 23 + 231 + 109 + 230 + 161 + 271 + 195 = 1709.$$

Şu halde, Kur'an'ın belirlediği gibi, Hz. Muhammed'in (sav) risaletinin ömrü 1709 kameri yıldır. Çünkü, Kur'an'daki yıllar daima kameri yıllar olarak hesaplanır (*Tevbe: 36*).

1709 rakamı, yol üzerinde dört yeni işareti belirlememizi sağlıyor:

a) Yüce Allah bu gerçeğin 1400 yılında ortaya çıkmasını dilemiştir. Çünkü evrene egemen olan tarihler, Allah'ın dilediği tarihlerdir. Evrenin tek ve gerçek hakimi O'dur. Bu demektir ki sözkonusu gerçeğin ortaya çıkışı, dünyanın sonundan önce olacaktır. $1709 - 1400 = 309$. Bu da Kur'an'da geçen bir rakamdır:

﴿وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا﴾

"Onlar mağaralarında üçyüzyıl kaldılar ve dokuz yıl daha kaldılar" (*Kehf: 25*).

b) 309 rakamının, Kur'an'da son derece ilginç bir şekilde ifade edildiğini görüyoruz: "Üçyüzyıl.. ve dokuz yıl daha kaldılar...". Günümüzde araştırmacılar, şemsi üçyüzyıl ile kameri üçyüz yıl arasında dokuz yıllık bir fark olduğunu keşfetmiş bulunuyorlar. Dolayısıyla 309 sayısının bu şekilde yazılması bize yılların kameri ya da şemsi olmasını hesaplamamızı sağlıyor. Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Açıkça görüyoruz ki, dünyanın sonu, Kur'an'ın belirlediği gibi 309 kameri ya da 300 şemsi yıl sonra gerçekleşecektir. Kuşkusuz burada adı geçen buluşun H. 1400 (1980) yılında tesbit edilişinden sonraki süreyi kastediyoruz.

c) Hicr suresinin 78. ayetine göre, yüce Allah'ın Hz. Muhammed'in (sav) risaleti için belirlediği süre, "çiftlerden yedi"nin toplamı, yani 1709 yıldır. Bu demektir ki, 1709'u izleyen yıl (1710) dünyanın sonu olacaktır.

Bu ise, 19 rakamının katlarından. Okuyucu 19'un "Besmele"deki harflerin toplamı ve Kur'an'ın matematiksel sisteminin en büyük ortak böleni olduğunu biliyordu; ayrıntılı bilgi için "Kompütür Konuşuyor" adlı eserimize başvurulabilir.

Dolayısıyla, dünyanın son bulacağı tarih olan 1710 yılı, 19 rakamının katıdır. Bu da, konumuzla ilgili en önemli işaret taşlarından biridir.

d) Dünyanın sonu olarak belirlediğimiz 1710 Hicri tarih, Miladi 2280 tarihine denk düşmektedir. Bu rakam da 19 sayısının katıdır.

Bu işaretler şunu ortaya koyuyor: Dünyanın kaçınılmaz sonunun gerçekleşeceği tarihi, yüce Allah, Kur'an'da yazmıştır. Bunun doğru tarihi Hicri 1710'dur. Bu da miladi 2280 tarihine denk düşmektedir.

Önemli Not:

Yukarıdaki buluş, ilk kez basın yoluyla açıklandığı zaman, bazı insanlar kıyametin Kur'an'da belirtildiği gibi ansızın gelmesi gerektiğini ileri sürerek itiraz ettiler.

"O size ansızın gelecektir". ﴿لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً﴾

Gerçekte ise, "O size, ansızın gelecektir" sözü tıpkı "Namaza yaklaşmayın" ve "Namaz kılanların vay haline" sözlerine benzer. Buna dayanarak sözünü ettiğimiz buluşa itiraz edenlerin Kur'an'ı bilmediklerini gösterir.

Yüce Yaraticımız, Kur'an'ı bölenlerden olmamamız hususunda bizi uyarmıştır. Yani, Kur'an'ın bir kısmını alıp diğer bir kısmını görmemezlikten gelmemizi yasaklamıştır. Enteresan bir husus da şudur: Kur'an'ı bölenlere yönelik uyarı, Hicr Suresinde ve hemen kıyametin zamanının belirlendiği ayetlerden sonra yeralıyor (Hicr: 90).

'Ansızın' kelimesi, Kur'an'da 13 kez geçiyor. Her defasında da sadece kafirler için ansızın olacağı vurgulanıyor. Bu kelime En'am: 31, 44, 47; A'raf: 95, 187; Yusuf: 107; Enbiya: 40; Hac: 55; Şuara: 202; Ankebut: 53; Zümer: 55; Zuhruf: 66; Muhammed: 18'de geçiyor ve sırf kafirlere yönelik hitaplarda yeralıyor. Çünkü, Kur'an'ın bu açık direktiflerini kabul etmeyenler onlardır. Bu yüzden, kıyamet, onlar açısından ansızın gelip çatacaktır."

Reşad Halife'nin sözleri burada sona erdi.

Yukarıda sunduğumuz makalenin yazarı, Kur'an'da işaret edilen kıyamet zamanına ilişkin yorumlarını çürük bir temele dayandırmıştır. Bu sağlamlığı, dayanıklılığı sözkonusu olmayan, yıkılmaya yüz tutmuş bir temeldir. Bu dini veya ilmi ya da mantıksal açıdan iki ayak üzerinde duran bir tez değildir.

Sözlerinin eksenini, Kur'an'ı kişisel görüşüne ve hevasına göre tefsir etmek oluşturmaktadır. Kur'an'ın Kur'anla (en iyi tefsir Kur'an'ın Kur'anla tefsir edilmesidir) ya da nebevi sünnetle

(çünkü rasûl, insanlara Allah'ın mesajını açıklamakla yükümlüdür) veya selef-i salihinin yorumları ile (onlar ümmetin en hayırlıları, İslami gerçekleri ve Kur'anî hedefleri en iyi ve en derinden kavrayanlardır) ya da son kuşak müfessirlerin, şarihlerin, fakihlerin ve kelmacıların görüşlerine uygun (onlar dirayetin yıldızları ve rivayetin denizleri mesabesindedir) bir tefsir söz konusu değildir.

Yazar, Peygamberimiz'in (sav) şu hadisini bilmiyor ya da bil-memezlikten geliyor: "Kur'an'ı kişisel görüşüne göre tefsir eden bir kimse, isabet etse de hata etmiştir." "Kur'an hakkında kişisel görüşü doğrultusunda konuşan kimse, ateşten oturağına hazırlıklı olsun". Biz, yazarın sünnete bütünüyle inanmadığını da biliyoruz.

Yazarın makalesini dayandırdığı çürük temellere gelince:

- 1) Taha suresi 15. ayetin mesnetsiz tefsir edilmesi.
- 2) A'raf suresi 187. ayetin yanlış tefsir edilmesi.
- 3) Hicr suresi 87. ayetin tamamen batıl bir düşünceyle tefsir edilmesi.
- 4) Bazı surelerin başlarında bulunan Mukattaa harflerinin zayıf ve merdud bir görüşe dayandırılarak yorumlanması. "Cümle hesabı" dediği şeyse, Arap dilinde bilinen bir şey değildi. Bu hesap aynı zamanda akla, ilme, dine ya da tecrübeye dayalı bir şey değildir.
- 5) Bazı surelerin başlarındaki harfleri ondört adet olarak değerlendirmesi. Bu da mantığın kabul etmediği zorlama bir değerlendirmedir.

Şimdi bu yanlışlıkları teker teker açıklayalım:

Taha suresi 15. ayetin yanlış yorumlanması:

Yazar, Taha suresindeki ﴿إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أَخْفِيهَا﴾ "Şüphesiz kıyamet saati yaklaşıyor gelmektedir. Onu neredeyse gizleyeceğim" ayetinin bize, kıyametin kopacağı zamanı haber verdiğini iddia etmektedir. Güya, alemin sonu

gelmeden önce bu zaman üzerindeki bilinmezlik perdesi aralanacaktır. Ayette geçen "Neredeyse" kelimesinden yola çıkarak, kıyametin zamanına ilişkin buluşun çalışmaya ya da hesaplamalara muhtaç olduğunu ileri sürmektedir.

Bilindiği gibi, bu ayet Hz. Musa'ya yönelik hitabın kapsamında yer almaktadır. Eğer yazarın ileri sürdüğü gibi bir anlamı içeriyor olsaydı, yüce Allah bu zamanı Hz. Musa ya da ondan sonraki peygamberlere veya Hz. İsa'ya bildirecekti. Ama, Yüce Allah'ın bu zamanı onlara bildirmediğini ve hatta son peygambere bile haber vermediğini biliyoruz.

Şayet yazar biraz tevazu gösterip tefsir imamlarına müracaat etseydi, "Neredeyse onu gizleyeceğim" ifadesinin ne anlama geldiğini kavrayacaktı. "Ruhu'l-Maani" yazarı şöyle der: "Kıyameti gizlemem" ve "kıyamet saati yaklaşarak gelmektedir" diye onun geleceğini açıklamam yakındır. Ama kıyametin geleceğini açıklamamam da kullara yönelik bir lütuf vardır. Bu ayrıca mazeretleri ortadan kaldırmaya dönük bir hükümdür.

İbni Abbas ve İmam Ca'fer es-Sadık'tan şöyle rivayet edilir: "Neredeyse onu kendimden gizleyeceğim. Nerede kaldı siz" demektir.⁽¹⁾

Bunu Araplar'ın davranışlarına göre yorumlamak gerekir. Bir Arap herhangi bir şeyin gizliliğini mubalağalı bir şekilde anlatmak istediğinde: "Onu neredeyse kendimden gizleyeceğim" der. Kıyamet günü yüce Allah'ın gölgesine alacağı yedi kişiden sözeden hadisteki ifade de buna örnektir. "Bir sadaka verip de onu, sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek şekilde gizleyen kimse..."

Yazarın A'raf suresindeki ayete ilişkin yorumu da yanlış ve mesnetsizdir.

Yazara göre A'raf suresindeki, "Onun süresini O'ndan

1) Ferra der ki: Onu neredeyse kendimden gizleyeceğim. Size nasıl açıklayayım? "Darru'l-Mensur" 4/294).

başkası açıklayamaz" ayeti, bize yüce Allah'ın uygun bir zamanda kıyametin kopacağı zamanı açıklayacağını bildirmektedir.

Yazarın iddiasına göre, bu bildirimin, son risalet aracılığı ile yani Kur'an'da yapılması gerekir.

Bu tamamen yanlış bir anlamadır. Eğer, cüretkâr yazar, birazcık düşünse, ayetlerin bu anlamı reddettiğini görecektir.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مَرْسِيهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لَوْ قَتَلْتُهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلْتُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَانَتْ حَفَىٰ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾.

"Kıyametin ne zaman demir atacağını (gerçekleşeceğini) sorarlar. De ki: "Onun ilmi yalnızca Rabbimin katındadır. Onun süresini O'ndan başkası açıklayamaz. O, göklerde ve yerde ağırlaştı. O, size apansız bir gelişten başkası değildir." Sanki sen, ondan tümüyle haberdar mışsın gibi sana sorarlar. De ki: "Onun ilmi yalnızca Allah'ın katındadır. Ancak insanların çoğu bilmezler" (A'raf: 187).

Bakınız kıyametin ne zaman kopacağını soranlara Peygamberimiz (sav) Allah'ın emriyle nasıl cevap veriyor. Diyor ki Peygamberimiz: "Ben onun vakti ile ilgili bir şey bilmiyorum. Onun ilmi yalnızca Allah katındadır." Bunu efendimiz iki defa tekrarlamıştır.

﴿ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي.. قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ ﴾

"De ki: Onun ilmi yalnızca Rabbimin katındadır"...
"De ki: Onun ilmi yalnızca Allah katındadır."

Yazar, Arapça'yı ve ayette geçen "süresini" ifadesinin başındaki "lam"ı yanlış anladığını ortaya koyuyor. İfadenin başındaki "lam" "fi=içinde" anlamındadır. "Amellerin en faziletlisi vaktinde kılınan namazdır" hadisinde olduğu gibi.

Alusi'nin işaret ettiği gibi, bu cümle kıyametin vaktinin gizliliğinin, gerçekleşeceği güne kadar devam edeceğini ve bir şekilde vaktinden önce açıklanmasının mümkün olmadığını anlatmaktadır.

Hicr suresindeki ayete ilişkin yorumu da uydurmadır.

Yazar, ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾ "Andolsun, sana çiftlerden yediği ve büyük Kur'an'ı verdik" ayeti için de bir anlam uydurmuş ve bu uydurma anlamı, iddialarına dayanak kılmıştır. Oysa ayet, bu anlamı, ne açıktan ne de herhangi bir işaret yoluyla da olsa içermemektedir. İlk ve son kuşak alimlerden hiç kimsenin aklına böyle bir anlam bugüne kadar gelmedi. Ne dirayet ne de rivayet ehlinde hiç kimse böyle bir anlamı olduğunu söylemedi. Bilakis, bu anlam sahih nakle ve akla ters düşmektedir. Ayetin sibak ve siyaki ile uyuşmamaktadır. Ayrıca yazarın bu yorumunu doğru kabul etmemiz şu anlam gelir: Sahabesi, tabiini ve sonraki kuşaklarıyla bütün ümmet, Rablerinden gelen ayetleri anlamadan yaşadılar. Öldüler. Oysa Allah hitabını açık bir Arapça'yla indirmiş ve onu "Apaçık Kitap" diye nitelemiştir. Belki düşünürler diye, dilini kolaylaştırmıştır. Buna rağmen, adı geçen ayeti, yazarımız Amerika'dan gelip, gizli olanı açıklayana, unutulana hatırlatana kadar, kimse anlayamadı(!).

İmam eş-Şevkani "Fethu'l-Kadir el-Cami Beyne'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti fi'-Tefsir" adlı eserinde şöyle der: "İlim adamları "Çiftlerden yedi" ile neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler benimsemişlerdir. Tefsir alimlerinin çoğunluğu: "Fatiha suresi kastedilmiştir" görüşündedir. Vahidî der ki: "Tefsir bilginlerinin çoğu, Fatiha'nın kastedildiğini belirtmiştir." Ömer, Ali, İbn-i Mes'ud, Hasan, Mücahid, Katade, Rebi ve Kelbi bu görüştedir. Kurtubi bu görüşü benimseyenlere Ebu Hureyre ve Ebu Aliye'yi de eklemiştir. Nişaburi, bunlar arasında Dahhak ve Said b. Cübeyr'in de adını zikreder. Bu görüşü pekiştiren bir hadis de ri-

vayet edilmiştir. İleride bu hadisi ele alacağız.

Bir görüşe göre; bu ifade ile "yedi uzunlar" yani, Bakara, Al-i İmran, Nisa, Maide, En'am, A'raf ve Enfal ile Tevbe (ikisi bir sure gibi olduğu için) sureleri kastedilmiştir. İbn-i Abbas'ın bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Bir diğer görüşe göre; bu ifadeyle Kur'an'ın yedi kısmı kastedilmiştir. Bunlar, emir, nehiy, müjde, uyarı, darb-ı mesel, nimetlerin tanıtımı, geçmiş asırlara ilişkin haberler'dir. Ziyad b. Ebu Meryem bu görüşü savunmuştur.

Hiç kuşkusuz, ilkin işaret ettiğimiz görüş sahihtir. Çünkü, bu ayetin indiği sıralarda (Mekke döneminde) henüz yedi uzun surenin çoğu inmemiştir. Çünkü bu sureler, çoğunlukla Medine inişlidirler. Aynı durum emir ve nehiyler için de geçerlidir. Genellikle, emir ve nehiyler Medine inişli surelerde ele alınmıştır. Ayrıca "Sana verdik.." ifadesi, sözkonusu "yedi"nin bu ayetin inişinden önce verildiğini ortaya koymaktadır.

İmam Buhari'nin konuyla ilgili olarak iki sahih hadis rivayet etmiş olması, sunduğumuz ilk görüşün doğruluğunu gösterme bakımından yeterli bir kanıt niteliğindedir.

a) Said b. el-Mualla'nın rivayet ettiği hadiste, Peygamberimiz şöyle buyuruyor: "Bana verilen "çiftlerden yedi" ve "Büyük Kur'an" Fatiha'dır."

b) Ebu Hureyre'nin rivayetine göre, Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: Ummu'l-Kur'an -yani Fatiha- "Çiftlerden Yedi" ve "Büyük Kur'an'dır".

Fatiha'nın "yedi" olması, yedi ayetten oluşmasından dolayıdır. Besmele Fatiha'dan bir ayettir.

"Çift" olması ise, namazlarda tekrarlanmasından dolayıdır.

İfade içinde Kur'an'ın bu cümleye atfedilmesi genelin özele atfedilmesine bir örnektir. Arap dilinde benzeri ifadeler çoktur.

Uydurma tefsirin yazarı ise "Çiftlerden yedi" ondört demektir,

çünkü "Mesani" "Mesna"nın çoğuludur ve "Mesna" da "İki" demektir" diyor. Bu açıklamaya göre Yüce Allah: "Ey Muhammed! Biz sana ondördü verdik" buyurmuş oluyor. Bu iddia, Allah adına bir bilgiye dayanmadan konuşmanın, sırf heva ve heves doğrultusunda Allah'ın kitabını yorumlamaya cüret etmenin bir örneğidir. Oysa Rasûlullah Efendimiz (sav) bu tür girişimleri ağır tehditler eşliğinde yasaklamıştır. Acaba, Arap dilinde, şiir olsun, nesir olsun, bunun bir örneği var mıdır?

Mesnedsiz Zorlamalar:

Biz, bir an için bu yorumun doğru olduğunu kabul edelim. "Biz sana ondördü verdik" ne demektir? Bu cümle neyi ifade ediyor? Ondört tane ne? Deve mi, inek mi, koyun mu, dirhem mi, dinar mı? Yoksa ne olursa mı?

Yazara, ondört "Kur'an'daki surelerinin girişi anlamına gelir" dedirten nedir?

Şeriatta, dilde ya da akli bilimlerde bunu kanıtlayan bir delil var mıdır?

Kaldı ki surelerin girişleri ondört değildir, tersine yirmi dokuz adettir. Neden ondörtle sınırlamıştır?

Şayet, tekrarların dışındakilerle yetinmişse, neden tekrarlanan harfleri de hesap dışı tutmamıştır da, surelerin girişlerindeki harflerin sayısını on dörtle sınırlı tutmuştur?

Bunların tümü, yazarın zorlamalarıdır; ne dinde, ne de bilimde bir kanıtı vardır.

İşin ilginç yanı, uydurma tefsirin yazarı, görüşünü geliştirmek için şunları ileri sürüyor:

"Diğer bir açıklama şudur: Bir sonraki ayette Peygamberimize şöyle hitap ediliyor:

﴿ لَا تَمُدَّنْ عَيْنُكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ ﴾

"Allah'ın sana bahsettiği süre, diğer peygamberlerin her birinin risaleti için öngörülen süreden daha uzun-

dur. Sakın onlardan bazılarını yararlandığımız şeylere gözlerini dikme, onlara karşı hüzne kapılma."

(Hicr, 88)

Beyefendi, "Ezvacen Minhum" ifadesindeki zamiri, Musa ve İsa peygambere döndürüyor.

Oysa, ayet-i kerime açıkça peygamberimizin bazı insanlara bahşedilen dünya nimetlerine göz dikmesini, yararlanmadığı bu nimetlerden dolayı üzülmelerini men ediyor. Şayet peygamberimize verilen süre, onlarınkinden uzunsa, neden gözünü onlara verilen süreye diksini?

Önceki ifadelerde, peygamberlerden mi sözediliyor ki zamir onlara dönük olsun?

Eğer, yazar Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etseydi ve Taha suresine bir göz atsaydı, buna benzer bir diğer ayette de görecektir ki bu ayet, önceki ile ne kastedildiğini açıkça ortaya koymaktadır:

﴿وَلَا تَمْدَن عَيْنِكَ إِلَىٰ مَا مَتَعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ﴾

فیه ورزق ربک خیر وأبقى

"Onlardan bazı gruplara, kendilerini denemek için yararlandığımız dünya hayatının süsüne gözünü dikme. Senin rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha süreklidir" (Taha: 131).

İbn-i Kesir ayetin tefsiri bağlamında şöyle der: "Allah'ın sana verdiği Kur'an'la yetin; onlara verilen nimetlere ve geçici süslere göz dikme" (1)

Şevkani de şöyle der: Yüce Allah, peygamberine (sav) bahşettiği dini nimetleri açıklayınca, onu dünya hayatının gelip geçici zevklerinden uzaklaştırdı ve "gözünü dikme" dedi. Arzuyla ve ihtirasla dünya hayatının süslerine göz koyma. (2)

1) İbn-i Kesir, 2/557

2) İbn-i Kesir, 2/557

Yüce Allah, peygamberini onların mallarına ve metalarına ilgi duymaktan menedince, onlara meyletmekten de nehyetti. Ardından "Onlara karşı üzülmek" dedi. Çünkü onlar iman etmiyorlar, küfür ve inatlarını ısrarla sürdürüyorlar" (1).

Beyzavi'nin sözünü ettiği olay delil değildir:

Beyzavi'nin (2) aktardığı -bazı müfessirlerce de yer verilen- ve uydurmacı yazarın da, peygamberimizin yahudilerin surelerin girişlerindeki harflere ilişkin hesaplarını onayladığının delili olarak ortaya konulan rivayete gelince. Güya yahudiler, bu harflerin cümle hesabına göre Hz. Muhammed'in peygamberliğinin süresine işaret ettiğini söylemişlerdir. Peygamberimiz de onların bu sözlerini duyunca gülümsemiştir. Onun gülümsemesi, onların hesabını tasdik etmesi anlamına gelmiştir(!).

Bir kere bu kıssa, ilmi açıdan sabit değildir. Sahih veya hasen bir senedle rivayet edilmemiştir. Tersine, senedi zayıftır, dolayısıyla delil olarak kabul edilemez. İbn-i Kesir tefsirinde (3) Suyuti "Durru'l-Mensur" adlı eserinde (4) Şevkani "Fethu'l-Kadir"de (5) Ahmed Şakir "Tahricu Tefsiru't-Taberi"de (6) rivayetin zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Şu halde, rivayetin delil olabilme özelliği kalmamıştır. Çünkü ilim ehli zayıf rivayeti delil kabul etmez.

Bir an için bu hikayenin doğruluğunu kabul etsek bile, bu, yahudilerin cümle hesabı ile ilgili sözlerinin ve harflerden çıkardıkları sonucun doğruluğuna delil teşkil etmez. Yazarın, şahit gösterdiği Beyzavi bunu söylüyor. Çünkü Beyzavi bunu adı geçen harflerle ilgili diğer görüşler bağlamında zikrediyor. Aynı zamanda her görüşün dayanağını da sunuyor. Adı geçen görüşün dayandığı kanıtın da bu hikaye olduğunu anlatıyor. Güya peygamberimizin, onların hesaplamalarına ses çıkarmaması bu

1) a.g.e

2) *Haşinefu's-Şihab alal' Beyzavi, Mektebetu'l-İslamiye, Türkiye 1/172*

3) *İbni Kesir, 1/38*

4) *Durru'l-Mensur 1/23*.

5) *Fethu'l Kadir 1/31*

6) *Tefsiru't Taberi 1/128*

değerlendirmenin isabetliliğini gösteriyormuş. Daha sonra, Allame Beydavi, bu görüşlere teker teker cevap veriyor. Bu arada, yahudi kaynaklı bu yoruma da değiniyor ve diyor ki: Sözkonusu harfler, cümle hesabında kullanılamazlar. Dolayısıyla bu tür değerlendirmeler, temelde yanlışlardır. Üstelik rivayet edilen hadiste buna ilişkin bir delil yoktur. Çünkü Peygamberimiz (sav) onların cehaletine de şaşırmış, bu yüzden tebessüm etmiş olabilir. Yani, Arap dilinde inmiş bir ifadeyi, Arapça'da olmayan bir yaklaşımla yorumlamalarına hayret etmiştir. Nitekim eş-Şihab'da Beydavi Haşiye'sinde böyle der (1).

Şeyh Şakir şöyle der: "İbn-i Kesir'e bravo doğrusu. Tefsirinde hakkı yerli yerine koymuştur. Diyor ki: "Bu harflerin bazı zamanlara delâlet ettiğini, bunlardan bazı hadiselerin zamanının, fitre dönemlerinin tespit edilebileceğini söyleyenler, bilgi sahibi olmadıkları bir konuda mesnetsiz iddialar savurmuşlardır, kendilerine ait olmayan bir semada uçmaya kalkışmışlardır.

Bu konuda zayıf bir hadis rivayet edilmiştir. Bununla beraber, şayet hadis sahih kabul edilse, söz konusu yaklaşımın batıllığını ortaya çıkarıcı özelliği daha belirgindir." Sonra Taberi'den naklen söz konusu kıssaya yer vermiş ve şöyle demiştir: "Bu hadisin rivayet zinciri dönüp dolaşıyor. Muhammed b. Saib el-Kelbi'ye dayanıyor. Onun da tek başına rivayet ettiği hadis delil olmaz" (2).

Öte yandan, eskiden olduğu gibi günümüzde de birçok alim bu tür harflerin tefsiri ile uğraşmayı gereksiz ve isabetsiz bir çaba olarak değerlendirmişlerdir. Bu hususta Ebubekir es-Sıddık ve diğer raşid halifelerin değerlendirmeleri esas kabul edilmiştir. Onların değerlendirmesi şöyledir. "Bu harflerin anlamı, yüce Allah'ın kendine özgü kıldığı bir sırdır." Buna göre, sözkonusu harfler, Allah'tan başka kimsenin te'vilini bilmediği müteşabih ayetler kapsamına girer. Bu nedenle müfessirler bu harflerden

1) *Nasîyanu's Şihab, a.g.e*

2) *Taberi, 1/220*

sonra: "Bunlarla neyi kastettiğini yüce Allah herkesten daha iyi bilir" ifadesine yer vermişlerdir.

İmam Şevkani, tefsirinde, bu harflerin kesin anlamlarının olduğunu iddia edenlerin bu tavırlarını reddetmiş ve şöyle demiştir: "Bu harflerin anlamlarının açıklaması ile ilgili olarak konuşanlar, bunun Allah'ın kastettiği anlam olduğunu da ileri sürebilirler. Böyle yaparlarsa bu son derece çirkin bir davranış olur. Anlayışına ve iddiasına büyük çarpıklıklar egemen olmuş olur.

Eğer, bu harflere ilişkin tefsirlerin dayanağı Arap dili ise, bu kesin bir yalandır. Çünkü Araplar, meramlarını anlatmak için bu şekilde konuşmazlar... O zaman geriye şu iki şık kalıyor:

a) Bu tefsir, salt kişisel görüşe dayanıyor. Bu da nehyedilmiştir ve bu tür girişimler azapla tehdit edilmiştir. İlim sahipleri, böyle bir yanılgıya düşmeyecek dirayettedirler. Çünkü onlar Allah'tan korkarlar, Allah'ın diniyle oynamazlar. Ancak cahiller, kendi ahmaklıklarını, durulmamış düşüncelerini Allah'ın kitabına yüklemeye çalışabilirler.

b) Şeriat sahibinin onayı. En açık ve en sağlam yol budur. Kim bu kaynaktan bir kanıt bulursa, kınanacak değildir. İlminin ulaştığı düzey oranında bu kanıttan çıkarsamalarda bulunabilir. Bu tür bir bilgi düzeyine ulaşamamış birinin yapacağı tek şey vardır, o da: "Bilmiyorum" ya da "Allah, bununla ne kastedtiğini herkesten daha iyi bilir" demektir" (1).

Sonra Şevkani şöyle der: Bu hususta, Peygamberimiz'den (sav) bir açıklama gelmiş midir?" diye soracak olursan, derim ki: "Bu hususta, Rasûlullah'ın herhangi bir açıklama yapıp yapmadığını bilmiyorum" (2).

Şevkani, bu harflerin ifade ettikleri anlamla ilgili olarak, sahabenin birinden -sahih olmak koşuluyla- bir açıklama gelmişse, buna uymak caiz midir? diye sorar ve ardından şu cevabı verir:

1) *Fethu'l Kadir*, 1/30-31

2) *Fethu'l Kadir*, 1/31-32

"Hayır, çünkü bu bir görüştür. Adı geçen sahabe, kendi ictihadıyla böyle bir sonuca varmıştır. Kaldı ki bunlarla ilgili olarak sahabelerden aktarılan görüşler hem çeşitli, hem de çelişiktir. Eğer birinin dediğine göre amel edip ötekini bırakırsak, böyle bir tutum, hiçbir gerekçesi olmayan zorlamadan ibaret olur. Tümüne göre amel etsek, bu sefer çeşitli ve çelişkili görülerek amel etmiş oluruz. Bu ise, caiz değildir.

Kaldı ki eğer sahabelerin bu görüşlerinin kaynağı Peygamberimiz olsaydı, kesinlikle üzerinde ittifak ederlerdi. İhtilafa düşmezlerdi. Peygamberimizin sözleri karşısındaki normal tavırları budur. Ayrıca peygamberimizden bu hususla ilgili olarak, herhangi bir şey duymuş olsalardı, bunu açıklamaktan kaçınmaz, ihtilaf anında, delil olarak ortaya koyarlardı.

Kendi nefsim için öngördüğüm ve selef-i salihine uyup da selamette kalmayı uman herkes için uygun gördüğüm tavsiye şudur: "Bu konuda birşey söylemeyin. Ancak, bunları indiren Allah'ın bir hikmet gözetmiş olduğunu da unutmayın. Sadece akıllarınız ermiyor, anlayışınız kavrayamıyor."(1).

Bazı surelerin başında yeralan, birbirinden kopuk harflerle ilgili olarak en sağlıklı tutumu izlemeyi amaçlayan ulemanın tavrı yukarıda izah edildiği şekildedir. Eskiden ve günümüzde, bu harfleri yorumlamayı tercih eden alimlerden, cümle hesabına ilişkin bir işaret gelmiş değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu daha çok yahudilerin geleneğidir.

Cümle hesabı mantıki bir temele dayanmaz:

Kaldı ki "cümle hesabı" sadece bazı insanların itibar ettiği bir kavramdan öte bir şey değildir. Hem de bu zorlama bir kavramdır. Akli ve mantıki temellerden yoksundur.

Harfleri, elif, be, cim, dal, ha, vav, zel, hı, tı, ye, kaf, lam, mim, sin, ayn, fe, sad, gaf, ra, şın, te, sin, hı, zel, dad, tı, ğayn şeklinde sıralama fikri kime aittir?

1) *Fetihü'l Kadir*, 1/31-32

Neden, elif, be, te, se, cim, ha, hı, dal, zel.... şeklinde veya bir başka tarzda sıralamamıştır?

"Elif" harfine "1", "Ba" harfine "2" karşılığını uygun bulan, "Ya" harfine "20" "Kef" harfine de "30" rakamını uygun bulan ve sayıları bu şekilde 10'ar 10'ar arttıran, "100" rakamından sonra da harflere yüzerlik bir artış öngören kimdir?

Harfler, sonuna kadar neden birer sayılar halinde artmıyor? Niye 10'la veya 100'le ya da 1000'le başlamıyor? Niçin "Elif" (1), "Ba" (10) ve "Cim" (20) şeklinde uzayıp gitmiyor. Neden 1, 10, 100, 1000.... tertibiyle sıralanmıyorlar?

Bütün bunlar, birinin zorlamasından öte bir şey değildir. İstilah olmuş mütearifeler üzerine tartışma olmadığı doğrudur, ama bu kimseyi bağlamaz.

Sözkonusu Yorumun Kur'an'la Çelişmesi:

Kaldı ki kıyametin kopacağı saati belirlemeye cüret eden bu yorum, Kur'an'ın kıyametin oluşumuna ilişkin sarih ifadeleriyle çelişmektedir.

Kur'an, kıyametin ansızın gelip çatacağını belirtmektedir:

﴿ثَقُلْتُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً﴾

"O, göklerde ve yerde ağırlaştı. O, size apansız bir gelişten başkası değildir" (A'raf: 187).

Bu ayette, sadece kafirlerin kastedildiğini, mü'minlerin bu kapsama alınmadığını söylemek doğru değildir. Çünkü, hitap herkese yöneliktir. Hitabın sırf kafirlere özgü kılındığını kanıtlayacak bir delil yoktur.

Öte yandan, kıyametin kopacağı zamanın mü'minler tarafından kesin bir şekilde belirlenmesi durumunda bu bilginin zan ve kuşku şeklinde de olsa kafirlere ulaşması kaçınılmazdır. Bu da, Kur'an'ın ifade ettiği ansızın ve sürpriz gelişle çelişir bir durumdur.

Yazarın kendisinin, Rasûlullah'ın bilmediği şeyleri bildiğini iddia etmesi:

Bu iddianın sahibi, Kur'an'da bulunup da Rasûlullah'ın bilmediği şeyleri bildiğini iddia ediyor.

Rasûlullah, Allah'ın mesajını insanlığa sunan son elçidir. Fakat kıyametin zamanı hakkında bilgisi yoktu. Ona vahyi getiren Cibril-i Emin de bir bilgiye sahip değildi. Bu durum, gerek şia, gerek ehl-i sünnet kaynaklarınca sahih kabul edilen meşhur bir hadiste dile getirilmektedir. Cibril insanlara dinlerinin temelini öğretirken, bu arada kıyametin ne zaman kapacağı sorusunu da yöneltiliyor, cevap her ikisinin de bunu bilmedikleri şeklindedir. Rasûlullah, buyuruyor ki: "Sorulan sorandan daha fazla bir şey bilmiyor."

Müslim'in Sahih'inde "Allah'tan başka kimsenin bilmediği beş şey" ile ilgili bölümde bu hadise yer verilir, sonra şu ayet-i kerime aktarılır:

﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ..﴾

"Şüphesiz, kıyametin bilgisi Allah katındadır, yağmuru yağdırır ve rahimlerde olanı bilir.."

Bu tür sözlere karşı gösterdiğimiz sert tepkinin nedeni, Allah'ın kitabına karşı oldukça cüretkâr davranılmasıdır. Aksi taktirde, Allah'ın ayetleriyle diledikleri gibi oynayanlar peydahlanacak, kelimeleri asıl anlamlarından saptıracaklardır. Allah'ın kitabı, bir oyuncak haline getirilecek, Kur'an'ın ölümsüz ayetleri, bir takım oyuncuların paslaştıkları top durumuna düşecektir.

Allah Ebubekir'e rahmet etsin, ne güzel söylüyor: Hangi gök beni barındırır, hangi yer beni sırtında taşır. Allah'ın kitabı hakkında bilmediğim birşeyi söyleyecek olursam?"

GAZETELERİN FAL KÖŞELERİNDE YAYINLANAN SÖZLER GERÇEK MİDİR, DEĞİL MİDİR?..

SORU

Birçok gazete ve dergi, bir köşesini, bazan bir sayfasını bozan da yarım sayfasını okuyucularını o gün ve ertesi gün bekleyen iyi ve kötü olaylara ayırıyor. "Bugünkü falınız" veya "Falınız ne diyor?" ya da "Sen ve Yıldızlar" gibi isimler altında gelecekte haber veriyor.

Bu sayfalarda, insanların doğum tarihleri esas alınıyor, on iki burçtan birinin özelliklerini taşıdığı varsayılarak, olabilecek gelişmeler anlatılıyor.

Kimi insanlar, bu tür gazetelerde yazılanlara gerçekten inanıyorlar. Eğer falda sevindirici bir şeyden söz ediliyorsa, mutlu oluyorlar. Kendilerini bir kötülüğün beklediğinden söz ediliyorsa, derin bir üzüntüye, kapılıyorlar. Bazı durumlarda, yazılanlar gerçekten olabiliyor. O zaman da insanların fala olan inançları pekişiyor.

Bazıları gerçekten inanmadığı halde sırf teselli olsun diye bu tür yazıları okurlar. Katar Lisesi ve diğer müslümanlar için Şeriat'ın bu konuya ilişkin hükmünü açıklar mısınız?

CEVAP

İslam, insanları her türlü asılsız kuruntudan ve batıl inançlardan kurtarmak üzere gelmiştir. Bu amaca uygun olarak, insanları Allah'ın yaratılışa egemen kıldığı yasalara, sünnetullah'a bağlamıştır. Bu yasaları gözetmelerini, korumalarını istemiştir. Dünya ve ahiret mutluluklarının buna bağlı olduğunu vurgulamıştır.

Bu yüzden İslam, cahiliyenin yaydığı hurafelere, Allah katından gelen hiçbir kanıta ve akli hiçbir mesnede dayanmayan kuruntulara karşı amansız bir savaş başlatmıştır. İnsanları bu tür sapıklıklara davet edenlere sert tepki göstermiştir. Bu gibi insanlar da ne yazık ki her dönemde bulunmuşlardır.

İslâm dini sihir, kehânet, müneccimlik, medyumluk, gaibten haber verme gibi, doğu ve batı cahiliyesinde çeşitli yöntemlerle sergilenen her türlü sapıklığı yasaklamıştır.

Bunların yalan, asılsız ve uydurma olduklarını öğrenmemiz için, bazı ayet ve hadisleri okumamız yeterlidir.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ﴾

"De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez" (Neml: 65). Burada Yüce Allah, göklerde ve yerde bulunan hiçbir canlının gaybı bilemeyeceğini vurguluyor ve bu bilgiyi sırf kendisine özgü kılıyor.

﴿قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ﴾

﴿لَا اسْتَكَثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسْنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾

"De ki: Allah'ın dilemesi dışında kendim için yarardan ve zarardan hiçbir şeye malik değilim. Eğer gaybı bilseydim muhakkak hayırdan yaptıklarınızı arttıırırdım ve bana bir kötülük dokunmazdı. Ben iman eden bir topluluk için, bir uyarıcı ve bir müjde vericiden başkası değilim" (A'raf: 188).

Yüce Allah, son elçisi Hz. Muhammed'e, (sav) gaybı bilmediğini, dolayısıyla başka insanların başına gelenlerin kendi başına da geldiğini, eğer gaybı bilecek olsaydı, iyiliklerini arttırır ve kendisine kötülüklerin dokunmayacağını bildirmesini emrediyor.

Bir diğer ayette şöyle buyruluyor:

﴿عالم الغيب فلا يظهر على غيبه احدا إلا من ارتضى من رسول﴾

"O, gaybı bilendir. Kendi gaybını kimseye açık tutmaz. Ancak elçileri içinde razı olduğu başka" (Cin: 26, 27).

Burada Yüce Allah, gaybı sadece kendisinin bildiğini açıklıyor. Yaratılanlar içinde hiçkimse bu gayba muttali olamaz. Ancak razı olduğu bir elçisi başka. İradesinin ve hikmetinin öngördüğü oranda gaybın kapsamındaki bazı bilgileri ona bildirir.

Konuya ilişkin hadisler:

"Bir müneccime herhangi bir şey sorup da söylediklerini tasdik eden bir kimsenin kırk gün boyunca namazları kabul olmaz" (Müslim).

"Bir kahinin dediklerini tasdik eden kimse, Muhammed'e (sav) indirileni inkâr etmiştir". (Bezzar, sağlam ve iyi senetle Cabir'den rivayet etmiştir).

"Kim dediklerine inanarak bir müneccime, bir büyücüye ya da bir kâhine giderse, şüphesiz Muhammed'e (sav) indirileni inkâr etmiştir" (Taberani, İbn-i Suud'dan rivayet etmiştir. Hadisin ricalı güvenilir kimselerdir).

Müneccimler, kahinler ve medyumlar arasında fark yoktur. Bu insanlar aybı bildiklerini iddia ediyorlar. Cinler ya da yıldızlar aracılığı ile zarar verecek şeyleri önceden bildiklerini ileri sürüyorlar.

Çeşitli toplumlar, yıldızların evrendeki olaylar üzerinde etkili olduklarına inanırlar. Bazı toplumlar yıldızları ilahlaştırıp, onlara

kulluk ederlerken, bazıları da onları Allah'a ortak koşmuşlardır. Açıkta yıldızlara tapmayan bazı topluluklar da onları kutsal sayarak, tanrısal işlevler yüklemişlerdir.

Bu inanışların bazı kalıntılarını günümüzde de görmek mümkündür. Mesela bazıları, Dünyamızda olup bitenlerin, gökteki yıldızlarla olumlu ya da olumsuz, sevindirici ya da üzücü, sıkıntı verici ya da rahatlatıcı, barışa ya da savaşa yol açıcı bir ilgisi olduğuna inanır. Onlara göre dünyadaki gelişmeler gökyüzündeki hareketlerin ve yıldızların seyriyle bağlantılıdır.

İslam bunu kesinlikle reddeder. Çünkü yıldızlar, Allah'ın yarattığı uçsuz bucaksız evrenin bir parçasından öte bir şey değildirler. Onlar, bizim hizmetimize ram kılınmışlardır:

﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ

فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

"O, karanın ve denizin karanlıklarından yolunuzu bulmanız için size yıldızların varedendir. Bilebilen bir topluluk için biz ayetleri birer birer açıkladık" (En'am: 97).

﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مَسْخَرَاتٍ بِأَمْرِهِ إِنَّ

فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

"Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin emrinize verdi; yıldızlar da O'nun emriyle emre hazır kılınmışlardır. Şüphesiz bunda, aklını kullanabilen bir topluluk için ayetler vardır" (Nahl: 12).

﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَا هَارُوجُومًا لِلشَّيَاطِينِ﴾

"Andolsun, biz en yakın olan göğü (dünya göğünü) kandillerle süsleyip donattık ve bunları, şeytanlar için taşlama birimleri kıldık" (Mülk: 5).

Bundan dolayı müneccimlik, gaybı bilme iddiasına dayalı bir cahiliye mesleğidir. İslam bunu kesinlikle reddetmiş, bir çeşit

büyük olarak nitelendirmiştir. İbn-i Abbas Peygamberimiz'den şöyle rivayet eder: "Yıldızlardan (müneccimlik) bilgi edinen, sihirden bilgi edinmiş olur." (Ebu Davud, İbn-i Mace)

Alimlerin değerlendirmesi ise şöyledir: Astroloji ilminde yasaklanan şey, gelecekte olacak şeylerden haber verilmesidir. Fiyatların değişmesi, savaş çıkması gibi. Bu işle uğraşanlar, bunları yıldızların hareketlerinden, birbirlerine yaklaşıp uzaklaşmalarından anladıklarını iddia ederler. Böyle bir bilgiyi yüce Allah, sırf kendine özgü kılmıştır. O'ndan başka hiç kimse bunları bilemez. Ancak Astronomi biliminin gözlem sonucu belirlediği güneşin zevali ve kıble yönünün tayini gibi hususlar bu yasağın kapsamına girmez.

Astronomi deneme, karşılaştırma ve gözlem esasına dayanır. Bunun kötü bir yanı olmadığı gibi müslüman bilim adamlarının bu alandaki katkıları da büyüktür.

Bundan dolayı, yıldızların işaretleriyle insanların şansını ve talihlerini belirlemek, doğum tarihlerine bakarak geleceklerini okumak cahili bir düşünce tarzıdır; akla ve nakle terstir. Dinsel ya da bilimsel bir dayanaktan yoksundur. Bu hususta direterek, ısrarla savunanlar, bilgi, hidayet ve apaçık bir delil olmaksızın tartışmaya girmektedirler.

Hiç kuşkusuz, bu fenomenin varlığı ve yayılışı, gazetelerin önem vermesi, insanların büyük çoğunluğunun bunları okuması, zaman zaman inanması bazı gerçeklere işaret etmektedir:

1) Bu çağda insanların hayatında boşluk vardır. Boş zamandan sözetmiyorum. Düşünce ve ruh boşluğundan, akidevi ve manevi boşluktan söz ediyorum. Sürekli ve kalıcı bir boşluk olduğu için her ne şekilde olursa olsun bu boşluğun doldurulması gerekir. Bu yüzden nefsi hakka yöneltmeyen nefsi batıla uğraşır.

2) Psikolojik bunalım ve bilinçsizlik, iç güven ve ruhsal huzura egemen olmuştur. Bunlar, mutluluğun sırlarıdır. Bütün dünyayı etkileyen bir salgındır bu. Maddi hayatın zirvesine ulaşanlar dahi

bu salgının pençesinde dirler. Bilim onlara sıkıntıdan başka bir şey getirmemiştir. Bu insanlar korku, bunalım ve krizlerin pençesinde yaşamaya çalışıyorlar.

3) Bu bunalım ve bu boşluk, insan hayatı ve akıbeti açısından büyük önem arzeden bir olgunun yani imanın kaybolmasının kaçınılmaz sonucudur. Çünkü iman, güvenin ve iç huzurun kaynağıdır. Hiç kuşkusuz ulu Allah doğruyu söyler:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾

"İman edenler ve imanlarını zulümle karıştırmayanlar. İşte güvenlik onlar içindir ve onlar hidayete ermişlerdir" (En'am: 82).

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾

"Bunlar, iman edenler ve kalpleri Allah'ın zikriyle mutmain olanlardır. Haberiniz olsun; kalpler yalnızca Allah'ın zikriyle mutmain olur" (Ra'd: 28).

4) Bu vakanın gerisinde bulunan bir diğer husus da, doğru ve sağlıklı bir dini bilinçten yoksun olma durumudur. Yani İslam'ın berrak kaynaklarından haberdar olmama ve Kur'an ve Sünnetin, selef-i salihin tarzınca algılanmaması. Her türlü şaibeden, bid'attan ve sapmadan uzaklaşıldığı zaman Akide bu bilinçle arınır, ibadet, bu şekilde gerçek mecrasına girer, davranış biçimi istikamet bulur, akıl aydınlanır, kalp arınır ve hayat yenilenir.

Şayet insanlar bilinçlenip, Allah'tan başka hiç kimsenin gaybı bilemeyeceğini, bir nefsin yarın ne ile karşılaşacağını kestiremeyeceğini, gaybı bilmekle ilgili iddiaların bir tür küfür olduğunu ve bunu tasdik etmenin sapıklık olduğunu, kahinlerin, münecimlerin, falcıların ve medyumların yalancılar olduklarını, insanları saptıran sapıklar olduklarını bilselerdi, bu batıl pazarı gelişme sahası bulamayacak, bunları yazan veya okuyan bir müslüman bulunmayacaktı. Başarı Allah'tandır.

İNSAN ALLAH'IN YERYÜZÜNDEKİ HALİFESİ MİDİR?

SORU

İslami bir dergide, İslamcı bir yazar tarafından kaleme alınan "İnsan Allah'ın yeryüzündeki Halifesi midir?" başlığı altında bir makale okudum. Üstad, bu soruya olumsuz cevap veriyordu. Çağdaş yazarların, konuşmalarında ve yazılarında sıkça kullandıkları "İnsan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir" düşüncesini şiddetle reddediyordu. Diyordu ki: "Hiç şüphesiz insanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğuna ilişkin düşünce "hulul/tenasuh" ve "vahdet-i vücud" teorisinden ve sapık tasavvufçuların "Kutup" ve "Gavs" inançlarından alınmıştır."

Siz bu görüşe katılıyor musunuz? "İnsan, Allah'ın Yeryüzündeki Halifesidir" dediğimiz zaman bu sözümüz İslam'a aykırı mıdır? Bugüne kadar, insanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğuna ilişkin düşünceyi, dinen kabul görüş ve herhangi bir sakıncası olmayan bir fikir olarak algılıyorduk. Yukarıdaki makaleyi okuyunca kafamız karıştı. Bu yüzden, delilleriyle birlikte, konuya ilişkin değerlendirmenizi bekliyoruz. Yüce Allah size hayırlar nasib etsin.

Ve's-Selamu aleykum ve rahmetullahi ve berekatuhu.

CEVAP

Hiç şüphesiz, bu konu, gerek klasik, gerek modern İslam düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü, konu İslam nazarında insanın yerini belirlemeye yöneliktir. Bununla insanın, kainat merdivenindeki derecesi tesbit edilmeye çalışılıyor. Kelamcılar, felsefeciler, tefsirciler ve tasavvufçular çeşitli münasebetlerle bu konuya eğilmişlerdir. Günümüzde de İslamcı bilginlerin, edebiyatçıların ve araştırmacıların başlıca ilgi alanını oluşturmaktadır. Şu da bir gerçektir ki, bazı mutaassıp oryantalistler de bunu fırsat bilerek zehirlerini kasma eğilimine girmişlerdir. Bazı ifadelerle dayanarak İslam'ın insanı aşağıladığını kanıtlamaya çalışmışlardır.

Bu yüzden meselenin gerçek nitelikleri ve derinliğiyle ele alınması gerektiğine inanıyorum. Ki soruyu yönelten kişi de bir kanıta dayanarak bir kanaate sahip olsun.

En başta, soruyu yönelten kişiye ve saygıdeğer yazara şunu söylemek istiyorum: "İnsanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi oluşu" çağdaş İslamcı edebiyatçıların ortaya attıkları bir mesele olmadığı gibi, sapık tasavvufçuların da uydurması değildir. Bilakis bu yönlü izahlar sahabe, tabiin ve sonraki kuşaklara mensup tefsir biliminin önderlerinden rivayet edilmiştir.

﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾

"Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife varedeceğim" (Bakara: 30) ayetinde geçen "Hilafet" kavramına ilişkin iki temel yorumdan birini bu oluşturmaktadır. Eski ve yeni tefsirlerden bu görüşe yer vermeyen birine rastlamamak neredeyse imkansızdır.

Eski tefsir kitaplarından iki görüşü buraya almayı uygun görüyorum.

1) İbn-i Cevzi tefsirinde şöyle der: "Ademoğullarının hilafeti ile ilgili olarak iki görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birine göre; İnsan Allah adına O'nun şeriatını hakim kılmaya, tekliğinin delillerini ortaya koymaya memur halifedir. O'nun yarattığı varlıklar

üzerinde O'nun adına hükümandır. Bu görüş İbn-i Mes'ud'a aittir."

2) Fahrettin er-Razi'nin görüşü ise şöyledir: "Yüce Allah'ın insana halife demesi şundan ileri geliyor: Çünkü insan, yüce Allah adına, O'nun mükellef kulları arasında hükmeder. Bu görüş İbn-i Mes'ud, İbn-i Abbas ve Süddi'den rivayet edilmiştir. Şu ayet-i kerime de bunu destekler niteliktedir:

﴿إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ﴾

"Biz seni yeryüzünde bir halife kıldık. Öyleyse insanlar arasında hak ile hükmet" (Sa'd: 26).

Hz. Adem'in kıssasını işleyen ayetlerin akışını incelediğimiz zaman, hilafete aday olanların onun soyunun olduğunu anlarız: Meleklerin şu sözü bunu göstermektedir:

﴿أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ﴾

"Biz seni şükrünle yüceltir ve tasdik ederken, orada bozgunculuk çıkaracak ve kanlar akıtacak birini mi varedeceksin?" (Bakara: 30). Melekler, bu sözleriyle Hz. Adem'i kasdetmiyorlar. Tersine, 'halife' kavramından genel anlamda yeni bir türü anlıyorlar. Bunu sözkonusu türün yaratılış özelliklerinden ya da daha önce yeryüzünde yaşamış başka bir türle kıyas ederek veya yüce Allah'ın haber vermesine dayanarak söylüyorlar. Konuya ilişkin rivayetler ve ihtimaller çeşitli kanallardan aktarılmıştır.

Ayet-i kerimede geçen "Halife" kelimesinin anlamı ile ilgili olarak, iki görüşten birini ya da başka görüşleri tercih ettiğimi söylemek istemiyorum.

Bununla beraber, kıssanın akışı, bu arada yüce Allah'ın insanı yaratmazdan önce, meleklerle ilan edişi, ona herşeyin ismini öğretmesi, açık bir denemeyle meleklerden üstün olduğunu or-

taya koyması, meleklerle bu eşsiz varlığa secde etmelerini emretmesi, bu secde emrini şu ifadeden sonraya bırakması:

﴿ فَإِذَا سُوِّتَهُ وَنَفَخْتَ فِيهِ مِنْ رُوحِي ﴾

"Ona şekil verip içine ruhumdan üfleyince.." İblis'in bu mahluka secde etmekten kaçınmasından dolayı Allah'ın rahmetinden kovulması ve kıyamet gününe kadar lanetlenmesi, bende şöyle bir düşünce uyandırıyor: "Yüce Allah'ın yeryüzünde bir halife yaratacağını meleklerle haber vermesi, sadece daha önce yeryüzünde yaşamış bulunan bir canlı türünden sonra, bir başka türü yaratacağı anlamına gelmez." Bu konuda Seyyid Sıddık Hasan Han'ın "Fethu'l-Beyan" adlı eserinde söylediklerini tercih ediyoruz. Yazar, konuya ilişkin değişik görüş ve yorumlara yer verdikten sonra şöyle der: "Doğrusu, insanın "Halife" olarak nitelendirilmesi, onun yeryüzünde Allah'ın koyduğu sınırları gözetmek ve hükümlerini uygulamak üzere Allah'ın yeryüzündeki Halifesi olarak yaratılmış olması anlamına gelir."

Bilindiği gibi Seyyid Sıddık Selefi ekolüne mensuptur ve bağımsız hadis ekolünün bir alimidir.

Ben, bu görüşler arasından herhangi birini tercih edecek durumda değilim. Sadece şunu söyleyebilirim ki, bu görüş tefsir kaynaklarında sık sık tekrarlanmış ve bildiğim kadarıyla, kimse tarafından eleştiriye tabi tutulmamıştır. Daha sonra İbn-i Teymiye ve öğrencisi İbn-i Kayyim tarafından eleştirilmiştir. Gerçi, İbn-i Kayyim, bu meselede üstadına göre, daha ılımlı ve daha şefkatlidir. Meseleyi "Miftahu Daru's-Saadeh" adlı eserinde ele almış ve Ebu Naim ve başkalarının Kumeyl b. Ziyad aracılığıyla Hz. Ali'den nakledilen ve ilim adamları için söylenen: "Onlar, Allah'ın yeryüzündeki halifeleri ve O'nun dininin davetçileridir" ifadesi ile ilgili şöyle bir yorum getirmiştir.

"Hz. Ali'nin, "Onlar, Allah'ın yeryüzündeki halifeleri ve O'nun dininin davetçileridir" sözü, konuya ilişkin iki görüşten birinin kanıtıdır. Dolayısıyla "Falan, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir"

denebilir. Ardından bu görüşü savunanların Kur'an ve Sünnetten aldıkları kanıtları sıralamıştır. Sonra bu görüşe karşı çıkanların - ki biz bunu tartışacağız- kanıtlarına yer vermiş ve demiştir ki: "Eğer "Allah'ın Halifesi" tamlamasıyla onun Allah'ın yerine geçmesi kastediliyorsa, karşı çıkanların görüşü doğrudur. Yok eğer, yüce Allah'ın onu kendisinden önceki birinin yerine koyduğu anlamı kastediliyorsa bunun bir sakıncası yoktur." İfadenin asıl anlamı şudur: "Allah'ın, öncekilerin halifeleri konumuna getirdiği halife." Böylece, Emiru'l-Mü'minin "Onlar, Allah'ın yeryüzündeki halifeleridir" sözü de açıklığa kavuşmuş oluyor..".

Ben, Şeyhulislam İbn-i Teymiye ve onun talebesi İbn-i Kayyim'a, bu iki değerli şahsiyetin İslam ümmetine bıraktıkları ilmi servete hayranım. Aynı zamanda, aşırı tasavvufçuların, saflık değerlendirmeleri yüzünden "Allah'ın halifesi" kavramına karşı çıkışlarını da savunabilirim. Ancak "Allah'ın halifesi" tamlamasına karşı çıkarken dayandıkları delillerin kesin olmadığını, bundan dolayı tercih edilmediğini görüyorum.

Bunların ileri sürdükleri kanıtların iki temel özelliği vardır:

a) Ebubekir'e (r.a.): "Ey Allah'ın Halifesi" diye seslenildiğinde; Bana "Allah'ın halifesi" demeyin. Ben, Rasûlullah'ın halifesiyim. Bu bana yeter" cevabını vermiştir.

b) Halife, başkasının yerine geçen demektir. Oysa bir kimse- nin bu anlamda Allah'ın yerine geçmesi caiz değildir. Çünkü O'nun dengi ve eşi kimse yoktur. Tersine, yüce Allah başkasının halifesi olur. Bir hadiste şöyle buyruluyor: "Allahım sen, yolculukta yoldaş ve ailede halifesin".

İlk kanıtı baktığımız zaman, bu sözün özel bir durumla ilgili olarak sarfedilmiş olduğunu görüyoruz. Hz. Ebubekir halife seçilirken, milletlerin çoğunluğu devlet başkanlarıyla ilgili yanlış bir kanaate sahipti. Bunlar da müslümanlar arasında yer alıyorlardı. Özellikle İranlılar, krallarına kutsallık ve ilahlık atfediyorlardı. Hz. Ebubekir, devlet başkanı olmuştu, ama o, bir

inanç sahibiydi, inancının yayılmasını, tahrif olmadan başka insanlara ulaşmasını istiyordu. Başka müslümanların değil de sadece kendisinin "Allah'ın halifesi" olarak nitelendirilmesinden endişe duyuyordu. Genelde, yöneticilere tanınan bu ayrıcalıkla aşırıya kaçan bir yaklaşım içine girilmesinden korkuyordu. Bu yüzden, nitelemeyi reddetmiş ve "Rasûlullah'ın Halifesi" olduğunu söylemiştir. Son ifadesi ise ilginçtir: "Bu bana yeter". Hz. Ebubekir'in bu değerlendirmesi, bizim yaklaşımımızı desteklemektedir. Bir şairin Hz. Ebubekir'e şöyle hitap ettiği rivayet edilir:

*"Ey Rahman'ın halifesi, bizler
Hanifler topluluğuyuz. Secde ederiz sabah-akşam.
Araplarız biz, malımızda Allah için verdiğimiz
zekat vardır, bu nazil olan bir emirdir".*

Bu şiir ister Ebubekir'e (r.a.) ulaşsın, ister ulaşmasın, onun zamanında söylenmiştir. Herhangi bir sahabinin bunu reddettiğini de duymadık.

Bu da gösteriyor ki Ebubekir (r.a.)'in "Allah'ın halifesi" tamlamasını reddetmiş olması, bütün insanlar için geçerliliği olan bir nas hükmünde değildir. Çünkü bu söz, özel bir konumda ve belli bir amaca yönelik olarak söylenmiştir.

Benzeri bir durum Ebu Zer (r.a.) ile ilgili olarak da anlatılır. Rivayete göre Ebu Zer (r.a.), İslam hazinesindeki malları "Allah'ın malı" olarak nitelendiren Muaviye'ye karşı çıkmış ve "Bu müslümanların malıdır" delmiştir. Oysa, Kur'an'da malın Allah'a izafe edildiğini görüyoruz:

﴿وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ﴾

"Ve Allah'ın size verdiği malından onlara verin" (Nur: 33). Ebu Zer, bu tamlamaya karşı çıkarken "Allah'ın malı" sözünün yanlış anlaşılmasından ve bireylerin haklarının bu gerekçeyle gaspedilmesinden, devlet başkanının müslümanların maslahatını gözetmeden hazineyi dilediği gibi kullanmasından endişelenmiştir.

Burada bizi ilgilendiren husus şudur: İfadenin kendi başına kullanımı caiz olabilir. Ancak makul olan belli bir anlamda kullanılışının men edilmesidir.

İkinci delile gelince; Allah'ın halifesi olmanın, insanın Allah'ın eşi ve dengi demek olduğuna ilişkin değerlendirmeyi kabul edemeyiz. Çünkü halife, vekil ve naib demektir. Yüce Allah, kullarından dilediğini herhangi bir işe vekil tayin edebilir. Nitekim bazı melekleri bazı işler üzerinde vekil tayin etmiştir. İnsanoğlunu da malın gelişmesine ve infak edilmesine vekil kılmıştır. İnsan malı, asıl sahibi olan Allah'ın rızasına uygun olarak harcamakla yükümlüdür:

﴿وَأَنْفَقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ﴾

"Sizin yönetiminize verdiği şeylerden harcayın"

(Hadid: 7).

Zemahşeri, bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak der ki: "Sizin elinizde bulunan mallar, Allah'ın yarattığı, varetği şeylerdir. Dolayısıyla, mal O'nundur. Siz sadece bunların yönetimine memur kılınmışsınız, bu hizmetiniz karşılığında, onlardan yararlanmanıza izin vermiştir. Mal üzerinde O'nun adına tasarrufta bulunma yetkisini size vermemiştir. Dolayısıyla, mal, gerçek anlamda size ait değildir. Sizin fonksiyonunuz vekillikten, naiblikten öteye geçmez."

Müslümanlar arasında yaygın olarak dile getirilen bir kutsi hadis vardır: "Mal benim malım. Fakirler ailem, zenginler vekilim. Vekillerim aileme karşı cimri davranınca, onlara vebalimi tattırırım ve onların yüzüne bakmam". Bu hadisin belirlenmiş bir senedi yoktur; ancak manası bilinmeyen bir şey değildir. Hadisin bu şekilde kabul görmüş olması, insanların mal üzerinde Allah'ın halifeleri olduğuna ilişkin fikrin, müslümanlar arasındaki kökünün derinlere dayandığını göstermektedir.

Çağdaş İslamcı yazarlar, İslam ekonomisi teorisini irdelerken, bu temel görüşten hareket etmektedirler.

İbni Kayyim: "Bir kimse için Allah'ın vekili denemez; çünkü vekil, vekalet ettiği kimse adına tasarrufta bulunan demektir. Allah'ın naibi yoktur", dedikten sonra şunu söylemeden geçemiyor: "Ancak, kendisine tevdi edileni gözetmek ve korumak anlamında vekil kılındığını söylemenin sakıncası yoktur." (1)

Kısacası, Allah'ın halifesi sözü, özü itibarıyla sakıncalı değildir. Sert tepki göstermeyi de gerektirmez. Tasavvufçuların sapık yorumlarından arındırarak bu fikirden istifade edebiliriz. Bunu, İslam'ın insana bakışının bir göstergesi olarak sunabiliriz. Ayrıca bu fikri insanın evrendeki üstün derecesi olarak ortaya koymamız pekâla mümkündür. Özellikle, insanı en aşağı derecelere indiren, onu maymunların torunu ve domuzların akrabası olarak tanıtan çağdaş materyalist ideolojilere karşı, insan onurunun bir somut göstergesi olarak bütün dünyaya duyurmamız gerekir.

İnsanın, Allah'ın halifesi oluşu, beraberinde dört sonuç doğurur ki, bunların hiçbirisinin, insan açısından bir sakıncası yoktur. Tersine büyük hayırları vardır:

1) İnsan, bu evrende mutlak tasarruf yetkisine sahip değildir. Dilediğini yapamaz, dilediği hükmü veremez, sorumsuz değildir. Tersine, o yaratılmıştır. Yaratıcısının halifesi olarak hareket etmekle yükümlüdür. O'nun yol göstericiliği altında dünyayı imar etmekle görevlendirilmiştir.

2) Yüce Allah, bu görevle ona, büyük bir onur bahşetmiştir. Başka hiçbir yaratık bu onura erişemez. Bu onura, gözde melekler bile gıpta etmişlerdir. İmam Razi şöyle der: "Allah, Adem'i kendisine halife kıldı. Bilindiği gibi, Melik'in yanında en üstün insan, onun yerine bakan, onun adına tasarruf eden halifesidir. Şu ayet-i kerime de bunu ortaya koymaktadır:

﴿ أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ .. ﴾

"Görmediniz mi Allah, göklerde ve yerde bulunan şeyleri size boyun eğdirdi" (Lokman: 20). Sonra bu gerçek şu if-

adeyle pekiştirilmektedir:

﴿ خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ﴾

"O ki yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı" (Bakara: 29). Dolayısıyla, Adem, halifelikte en üst dereceye ulaştı. Dünya, onun varlığını sürdürmesi için yaratıldı. Ahiret, onun ceza yurdudur. Şeytanlar ona karşı büyüklük tasladıkları için lanetlendiler. Cinler onun tabileridir. Melekler ona itaat eder, secde ederek ona karşı tevazularını gösterirler. Bazı melekler onu ve soyunu korumakla, bazıları onun üzerine rızık indirmekle, bazıları da onun için bağışlanma dilemekle yükümlüdür.

3) Halife kılınan insanın bazı güçlere ve yeteneklere sahip olması gerekir. Bazı imkanların, sebeplerin, yardımcı unsurların ve aletlerin hazırlanmış olması gerekir ki, halifelik görevini gereği gibi yerine getirebilsin. Aksi taktirde onun yeryüzündeki halifeliği yüce Allah'ın şanına yakışmayan bir gereksizlik olurdu.

İlmi de insana halifelik için bahşedilen yeteneklerden biri olarak ele alabiliriz. Bu da, yüce Allah'ın Adem'e her şeyin adını öğretmesiyle somutlaşmaktadır.

Halifelik görevi için gerekli olan başka araçlardan da sözedilmiştir. Adem'in halife kılınışından söz eden ayetin öncesinde şöyle buyruluyor:

﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ﴾

"O ki yüryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı" (Bakara: 29). Bir diğer ayette de şöyle buyruluyor:

﴿ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ ﴾

"Göklerde ve yerde bulunanların tümünü sizin emrinize verdi" (Casiye: 13).

4) Bu halifeliğin hakkını vermeyen, emanet gözetmeyen insanlar, halifelik onurundan pay alamazlar, bu adı da taşıyamazlar. Bunlardan "Allah'ın halifesi" adını geri almak lazımdır. Çünkü

"Allah'ın halifeleri" aşağıdaki ayatte vurgulandığı gibi sadık mü'minlerdir:

﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ
الصَّالِحُونَ ﴾

"Zikirden sonra Zebur'da da yazdık ki: Yeryüzüne benim salih kullarım mirasçı olacaklardır" (Enbiya: 105).

Son olarak şunu söyleyebiliriz: Günümüzde Arap ve Müslüman ülkelerde sapık mezhepler, yıkıcı fikirler, dış kaynaklı inançlar, batıl fırkalar cirit atmaktadır. Bunlar İslam'a ve müslümanlara karşı yoğun bir faaliyet içindedirler. Alimler, yazarlar ve düşünürler bunlara karşı İslam inancını, İslam şeriatını ve İslam ümmetini savunmakla yükümlüdürler.

ALLAH'IN FAZLI VE ÇALIŞANLARIN SAMİMİYETİ

SORU

Birçok alimin, araştırmacı ve yazarın katıldığı bir paneli izledim. Panel, Kur'an-ı Kerim okunmasıyla başladı. Sonra bu tür toplantılarda alışık olduğumuz bildik konuşmalar yapıldı.

Bu panelde benimle birlikte birçok dinleyicinin dikkatini çeken bir husus oldu. İlim ve edebiyat adamı olan değerli bir zat konuşması sırasında hatiplerin sık sık kullandıkları şu ifadeye yer verdi: Kurumun başarısı, Allah'ın lütfu, çalışanların samimi çabaları ve gayretli çalışmaları ile gerçekleşmiştir.

Bu sırada alim bir zat ayağa kalktı ve önceki alimin sarfettiği bu sözle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yaptı: "Allah'ın lütfu ve çalışanların çabaları..." demek doğru değildir. Tevhide ters bir ifadedir. Başkalarının Allah'a ortak olduğu, O'na denk olduğu hisini uyandırıyor. Bu tür bir vehme yolaçmamak için Allah'ın lütfu, sonra da çalışanların samimi çabalarıyla demek gerekir".

Panel sona erdi, kimse bu zatın sözleriyle ilgili bir değerlendirme yapmadı. Ama, eleştirilen ifadenin yanlışlığı ve onun yerine önerilen ifadenin gerekliliği ile ilgili birtakım sorular sorulmaya başlandı. Acaba bunun bir kanıtı var mıdır?

Şer'i delillerle destekli bir açıklama bekliyoruz. Sağlığınız için

duacıyız. İslam'ın ve müslümanların menfaati için yaptığı- mız başarılı hizmetlerin devamını diliyoruz.

CEVAP

İslam'ın özü akidedir. Akidenin özü de Allah'a inanmaktır. İmanın özü de tevhiddir. Tevhid kulluk sunma, yardım dileme hususunda Allah'ın tekliği, ortaksızlığı anlamına gelir. Allah'tan başkasına ibadet edilmez, O'ndan başkasından yardım dilenmez. Bu gerçek, müslümanın her namazda tekrarladığı münacaatında dile getirilmektedir:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾

"Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz." (Fatiha: 5)

Tevhid, insanlığın Allah'tan başkasına kul olma alçaklığından kurtuluş bildirisidir. Doğaya kul olmaktan, eşyaya kul olmaktan, kişilere kul olmaktan, vehimlere kul olmaktan, tutkulara kul olmaktan ve bizzat insanın hevasına kul olmaktan kurtarır. Tevhid sayesinde insan, evrende sadece Allah'a kul olan bir efendi olarak yaşar.

Bütün semavi dinler, insanları tevhide çağırırlar. Allah tarafından gönderilen bütün elçilerin ilk önce kavimlerine sundukları mesaj şu olmuştur:

﴿يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾

"Ey kavmim, Allah'a ibadet edin, sizin için O'ndan başka ilah yoktur" (Hud: 50, 61, 84).

Sonra İslam geldi ve önceki peygamberlerin sunduğu tevhid içerikli mesajı pekiştirdi, putperestlik hurafelerinden ve tahrifatlardan arındırdı. İslam'ın ehl-i kitaba yönelik mesajı bu saf ve katıksız tevhide davettir.

Rasûlullah Bizans, Habeş ve Mısır kralı gibi Hristiyan

önderlere gönderdiği mektupların sonuna şu ayet-i kerimeyi yerleştirmiştir:

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا
نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا
أَشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾

"...Ey kitap ehli, bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin. Yalnız Allah'a tapalım, O'na hiçbir şey ortak koşmayalım; birbirimizi Allah'tan başka Rabler edinmeyelim. Eğer yüz çevirirlerse "Şahit olun, biz müslümanlarız" deyin" (Al-i İmran: 64).

Rasûlullah Efendimiz (sav) İslam toplumu içinde tevhid temellerinin sağlamlaşması için büyük gayret göstermiştir. Öyle ki, bir müslüman hayatı tevhid kelimesiyle karşılar ve hayata bu kelimeyle veda eder. Çünkü Peygamberimiz (sav) doğan çocuklarımızın kulağına ezan okuyarak "La ilahe illallah"ı dinletmemizi ve ölüm döşeginde olanlara "La ilahe illallah"ı telkin etmemizi emretmiştir. Dolayısıyla "La ilahe illallah" bir müslümanın bu dünyada duyduğu ilk ve son sözdür.

Rasûlullah Efendimiz (sav) tevhid inancını her türlü şaibeden de korumuştur. Ki, ehl-i kitabın başına gelen inanç sapmaları, müslümanların da başına gelmesin. Müslümanlar, yahudilerin "Teşbih ve tecsim" (Allah'ı cisimlere benzetme, somutlaştırma) Hristiyanların da teslis (Üçleme= baba, oğul, ruhul kudüs) inançları gibi sapmalar yaşamassınlar. Ya da Nuh kavmi veya eski kavimlerin yaptıkları gibi salihlerinin heykellerini yapıp, zamanla onlara tapmaya kalkışmasınlar.

Peygamber Efendimiz (sav) bu hususta, en büyük özeni, bizzat kendisiyle ilgili olarak göstermiştir.

Bunların başında kutsallığı ya da Allah'la eşitliği çağrıştıran lafızlar gelir. Bunlar duruma ve söylendiği yere göre anlam kazanırlar.

Bu yüzden adamın biri ona: "Allah ve sen dilerse, ey Rasûlullah" diye hitab edince, buna şiddetle karşı çıkmış ve şöyle buyurmuştur: "Beni Allah'la bir mi tutuyorsun? (Bir rivayette "Beni Allah'a eş mi koşuyorsun?") Tersine, sadece Allah dilerse." (1)

Bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "Allah ve falan dilerse" demeyin. Ama "Allah sonra falan dilerse" deyin" (2)

Bir başka rivayette, ehl-i kitaptan bir din adamının Peygamberimiz'e (sav) gelerek: "Siz Allah'a ortak koşuyorsunuz, çünkü "Allah ve sen dilerse" diyorsunuz" dediği, bunun üzerine Peygamberimizin: "Allah, sonra sen dilerse" deyin dediği belirtilir" (3)

Bu ve benzeri hadisler, amaç bu olmasa bile şirki çağrıştıran ifadelerden kaçınmak gerektiğini göstermektedir.

Ancak asıl önemli soru şurdadır: Bu durum her türlü söz ve ifade için geçerli midir? Allah'a isnad edilen herhangi bir fiil ya da olay "Vav" harfi ile bir başkasına atfedilemez mi? Yoksa bu titizlik sadece adamın "Allah'a ve falana tevekkül ettim" demesi gibi "Dileme" ve "Tevekkül" gibi bazı ifadeler mi özgü-dür.

Kur'an-ı Kerim'i dikkatle okuyanlar, görecektir ki, Kur'an'da itiraza konu olan "Allah'ın lütfu ve falanın çabasıyla" ifadesi gibi birçok ifade vardır.

Şimdi buna birkaç örnek verelim:

a) Yüce Allah peygamberine hitaben şöyle buyuruyor:

﴿وَأَن يَرِيدُوا أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ

وَبِالْمُؤْمِنِينَ

"Onlar, seni aldatmak isterlerse, şüphesiz Allah sana yeter. O, seni yardımıyla ve mü'minlerle destek-

1) Ahmed, 5/384

2) Ahmed, 384-394

3) Ahmed, 6/371, 372

ledi" (*Enfal: 62*). Dikkat edilirse "O seni yardımıyla, sonra mü'minlerle destekledi" buyurulmuyor.

b) ﴿أَنْ أَشْكُرَ لِي وَلَوْلَا دِيكَ إِلَى الْمَصِيرِ﴾ "Hem bana, hem anne ve babana şükret" (*Lokman: 14*) "Bana, sonra anne ve babana şükret" denilmiyor.

c) ﴿كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ "Bu, Allah katında ve mü'minler katında büyük bir öfke sebebidir." (*Mü'min: 35*) "Sonra mü'minler katında" denilmiyor.

d) ﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾

"De ki: "Yapıp edin. Allah sizin yapıp ettiklerinizi görecektir. O'nun elçisi ve mü'minler de" (*Tevbe: 105*) "Sonra O'nun elçisi, sonra mü'minler" denilmiyor.

e) ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾ "İzzet Allah'ın, Rasûlü'nün ve mü'minlerindir" (*Münafikun: 8*).

﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا﴾ "Sizin veliniz Allah, onun Rasûlü ve iman edenlerdir" (*Münafikun: 9*). Bunun gibi daha birçok ayet örnek gösterilebilir.

f) ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ

وَالْوِلْدَانَ...﴾

"Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve güçsüz erkekler, kadınlar ve çocuklar için savaşıyorsunuz?" (*Nisa: 75*). Dikkat edilirse, ayette "Allah yolunda, sonra..." denilmiyor.

g) ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ

مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ﴾

"Eğer onlar, Allah'ın ve elçisinin verdiklerine hoşnut olsalardı ve bize Allah yeter; Allah pek yakında

bize fazlından verecek, O'nun elçisi de. Biz gerçekten Allah'a rağbet edenleriz" deselerdi ya!..." (Tevbe: 59). Burada: Allah'ın sonra elçisinin verdikleri... "..." Allah sonra elçisi fazlından bize verecek denilmiyor.

﴿يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا

﴿مُؤْمِنِينَ﴾

"Sizi hoşnut kılmak için Allah'a yemin ederler; oysa mü'min iseler, hoşnut kılınmaya Allah ve elçisi daha layıktırlar" (Tevbe: 62). "Allah, sonra elçisi.." denilmiyor.

Kur'an'da benzerleri çokça bulunan bu örnekler bize şunu gösteriyor: Soruya konu olan ifadelerde "Vav" atıf harfi yerine "Sümme" atıf harfini kullanmak her zaman için zorunlu değildir. "Vav" atıf harfini kullanmak her halukârda yasak ve kötü değildir. Sadece, Allah ile kulları arasında eşitlik vehmini akla getirecek yerlerde kullanılması uygun görülmemiştir. İradenin Allah'a nisbet edildiği durumlarda olduğu gibi. Çünkü yaratılmış kulun iradesini, yaratıcı olan yüce Allah'ın iradesine, aynı ifade içinde "Vav" harfi ile atfetmek mutlak beraberliği ifade eder ki, tevhide inanmış insanın duyarlılığı bunu kaldırmaz. Nitekim Peygamberimiz (sav) de böyle bir çağrışım uyandıran ifade karşısında tepki göstermiştir: "Allah dilerse ve sen dilerse" denilince "Beni Allah'la eşit ve denk mi tutuyorsun?" demiştir. Bazı Yahudi bilginlerinin, müslümanlardan duyduklarında tepki gösterdikleri sözleri, Peygamberimiz (sav) de söylenmemesi istemiştir. Bazı insanların sarfettikleri şu sözler de bu yasağın kapsamına girer: "Allah'ın ve falanın ismiyle", "Allah'a ve vatan adına", "Allah'ın ve falanın rızası için" sözü de bu açıdan yanlıştır. Burada önemli olan ihtiyatlı davranmaktır. Yanlış bir anlamı çağrıştıran ifadeler kullanmamaktır. Tevhidi korumaya özen göstermektir. Birinin kutsandığı, ululandığı anlamının vehmedilmesine meydan vermemektir. Bizden öncekiler, dinde aşırıya kaçtukları için helak oldular. Başarı Allah'tandır.

İBN-İ TEYMİYE VE İBN-İ KAYYIM'IN CEHENNEM AZABININ SONA ERECEĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

SORU

Çocukluktan beri duyduğum, öğrendiğim ve daha sonra da okuyarak benimsediğim düşüncem şuydu: Küfür üzere ölen kafirler ebediyyen cehennemde kalacaklardır. Cehennem azabı hiçbir zaman sona ermez, tıpkı cennet ve nimetleri gibi.

Son zamanlarda okuduğum bir kitapta şöyle deniyordu: Şeyhulislam İbn-i Teymiye ve talebesi İbn-i Kayyim bu konuda ehl-i sünnet ulemasından veya bütün müslüman alimlerden farklı bir görüş benimsemişlerdir. Onların görüşüne göre, cehennem ateşi, ebedi değildir. Birgün Allah'ın emri ve dilemesiyle son bulacaktır. Bir gün gelecek ateşte kimse kalmayacaktır.

Bu sözlerin bu iki zata ait olduğu doğru mudur? Yoksa hasımlarının karalama amaçlı suçlamaları mıdır?

Bunu bizzat onların kendi kitaplarından açıklamanızı diliyorum, başkalarının yaptığı nakillerden değil.

Allah sizi korusun ve sizi hayırlarla ödüllendirsin.

CEVAP

Hamd Allah'a salat u selam O'nun elçisinin üzerine olsun.

Saygıdeğer kardeşimin hakkında soru sorduğu bu görüş, İmam İbn-i Teymiye ve İbn-i Kayyım'a nisbet edilmiştir. Sevgili kardeşimin okuduğu gibi ben de bu görüşleri bazı kitaplarda okudum. Ama uzun süredir İbn-i Teymiye'nin eserlerini ve birçok risalesini okumama rağmen, böyle bir açıklamaya rastlamadım. Suudi Arabistan, bu eserleri basmıştır. "Minhacu's-Sünne" ve "Dar'u Tearudul' aklî ve'n-Nakli" gibi.

Risale ve fetvaları fihristleriyle beraber otuz yedi cilt halinde basılmıştır.

Bunların hiçbirinde İbn-i Teymiye'nin böyle bir şeyden sözettiğini görmedim. Tersine, öğrencisi İbn-i Kayyım'ın bu görüşü savunduğunu gördüm.

Bu görüşün Şeyhulislam'a nisbet edilmesindeki yanlışlığın nedenini anlayabilmiş değilim. Belki de İbn-i Kayyım'ın bir görüşü kendi başına, bağımsız olarak savunmayacağını, onun görüşlerinin genellikle üstadının görüşlerinin te'yidi ve te'kid şeklinde olduğunu sandılar. Şeyhinin görüşünü delillendirdiğini, yorumladığını düşündüler.

Ancak, bu görüş İbn-i Kayyım'ındır. Konu açıklığa kavuşsun diye, İbn-i Kayyım'ın görüşünü kendi kitaplarından aktararak aşağıya alıyorum.

İbn-i Kayyım'ın görüşlerinin özeti:

İbn-i Kayyım'ın cehennem azabının devamı ve ebediyeti meselesini "Hadi'l Ervah ila Bil'adi'l Efrâh" (Sh. 254-280) ve "Şifau'l Alil fi Mesail'il Kadai ve'l Kaderi ve'l Hikmeti ve't Talil" (Sh. 252-264) adlı eserlerinde ele alır.

Bu düşüncelerinin özü şudur:

Önce, cehennem ateşinin sonsuz veya sınırlı oluşu ile ilgili yedi görüşten söz eder. Bu görüşlerin yedincisinde şöyle deni-

yor: "Cehennem ateşinin bir süresi vardır. Sonra ateşin Rabbi ve yaratıcısı ona son verir." Bu düşünce çeşitli kanıtlarla da desteklenmiştir:

1) Yüce Allah, ateşle ilgili üç ayette, sonsuz olmadığı anlamını çağrıştıran ifadeler kullanmıştır.

a) Nebe Suresi 23. ayet:

﴿لَا بَئِينَ فِيهَا أَحْقَابَا﴾

"Zamanlar boyunca orada kalacaklardır". Kalış suresinin "zamanlar" olarak sınırlandırılması, azap süresinin sayılabilecek bir miktar olduğunu gösteriyor. Çünkü sonu olmayan bir şey için "O zamanlar boyu kalacaktır" denmez. Nitekim sahabeler de ayetten bunu anlamışlardır ki onlar Kur'an ayetlerini en iyi anlayanlardı. Biraz sonra onların görüşlerini sunacağız.

b) En'am suresi 128. ayet:

﴿قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ﴾

"Allah diyecek ki: "Allah'ın dilemesi hariç, ateş sizin içinde, süresiz kalacağınız konaklama yerinizdir. Şüphesiz Rabbin, hüküm ve hikmet sahibi olandır, bilendir".

c) Hud suresi 107. ayet:

﴿خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ﴾

﴿لَا يَرِيدُ﴾

"Onlar, Rabbinin dilemesi dışında gökler ve yer sürüp gittikçe, orada süresiz kalacaklardır. Çünkü Rabbin, gerçekten dilediğini yapandır". Ardından cennetliklerle ilgili olarak şöyle buyuruluyor:

﴿خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرُ﴾

﴿مَجْدُودٌ﴾

"Rabbinin dilemesi dışında gökler ve yer sürüp gittikçe, orada süresiz kalacaklardır. Bu kesintisi olmayan bir ihsandır" (Hud: 108). Eğer cennetin ebediliği ve devamlılığı ile ilgili kesin kanıtlar olmasaydı her iki ayetteki istisnalar aynı anlama yönelik olurdu. Şöyle ki: Her iki ayette, istisnaları ayıran ifadeler vardır. Yüce Allah, ateş ehli ile ilgili olarak:

﴿إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ لِّمَا يَرِيدُ﴾

"Rabbin, gerçekten dilediğini yapandır" buyuruyor. Böylece anlıyoruz ki, yüce Allah bize haber vermediği bir işi yapmak istiyor. Cennet ehli ile ilgili olarak da:

﴿عَطَاءٌ غَيْرُ مَجْذُودٍ﴾

"Bu kesintisi olmayan bir ihsandır" buyuruyor. Böylece anlıyoruz ki, cennetliklere yönelik bu bağış ve nimetler sonsuza dek kesintiye uğramayacaktır. Sahabelerin bu istisnalarla ilgili görüş ve değerlendirmelerine daha sonra yer vereceğiz.

2) Bu görüş birçok sahabeden, tabiin bilginlerinden ve ileri gelen imamlardan aktarılmıştır.

Sahabeler:

Hz. Ömer (r.a.)'in şöyle dediği rivayet edilir: "Cehennemlikler, kum tepelerindeki kum taneleri sayısınca orada kalsalar bile bir gün oradan çıkacaklardır".

İbn-i Mes'ud şöyle der: "Bir gün gelecek cehennemin kapıları çalınacak, içinde hiç kimse kalmayacaktır. Bu, onların orada zamanlar boyu kalmasından sonra olacaktır".

Abdullah b. Amr b. As'dan da benzeri bir görüş rivayet edilmiştir. Ebu Hureyre: "Benim dediğim şudur, bir gün gelecek cehennemde kimse kalmayacaktır" demiş sonra da Hud suresi 107 ve 108. ayetlerini okumuştur.

Ebu Said el-Hudri: "Rabbinin dilemesi başka" ifadesi ile ilgili olarak: "Bu ifade Kur'an'daki tüm azap ayetlerinde yer alır."

İbn-i Abbas'tan yapılan bir rivayette, "Rabbinin dilemesi başka" ifadesiyle ilgili olarak: "Allah'ın istisnasıdır. Allah ateşe, onları yok etmelerini emreder" demiştir.

Tabiin ve selef imamları:

Eş-Şa'bi der ki: "En çabuk kurulan ve en çabuk yıkılan yer cehennemdir."

Ebu Muclez cehennem hakkında şöyle der: "Allah'ın verdiği bir cezadır. Eğer dilerse azabından vazgeçebilir".

Hud suresindeki ayetin ne anlam ifade ettiği kendisine sorulunca, İshak b. Raheveyhi şu cevabı verir: "Bu ayet, Kur'an-ı Kerim'deki bütün azap ifadeleriyle ilgilidir".

3) Akıl, nakil ve fitrat, yüce Allah'ın hikmet sahibi ve merhametli olduğuna delalet eder:

Bu kimselerin ebediyyen azapta kalmaları, hikmet ve merhamete sığmaz. Gerek nasslardan ve gerekse beşeri değerlendirmelerden çıkan sonuç şudur: Yüce Allah'ın dünya hayatı bağlamında öngördüğü azap ve cezalar, nefisleri içlerindeki kötülüklerden arındırmaya, acı duymalarını, dolayısıyla öğüt almalarını sağlamaya, kötülüklerin alışkanlık haline gelmesini önlemeye yöneliktir. Aynı durum, diğer ilahi hükümler için de geçerlidir. Kur'an ve sünnette bazı acıların insan maslahatına dönük olduğu belirtilir:

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ ﴾

"Bu, onların susuzluk çekmeleri karşılığında.." (Tevbe:

120)

﴿ وَلَيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا ﴾

"İman edenleri arındırması içindir" (Al-i İmran: 141). Dünya ve ahiretin Rabbi birdir. Hikmet ve rahmeti hem dünya hem de ahiret için geçerlidir. Hatta ahiretteki rahmeti daha kapsamlıdır. Sahih bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Allah'ın dünyadaki rahmeti,

ahiretteki rahmetinin yüz cüzünden bir cüzdür". Bu dünyadaki ilahi azap, insanlar için bir rahmet, lütuf ve maslahat olduğuna göre, rahmetin yüz kat arttığı ve her biri gökle yer arası kadar olduğu ahiret azabı neden böyle olmasın?

Yüce Allah'ın azap etmek gibi bir amacı olamaz. Nitekim bir ayette şöyle buyuruyor:

﴿ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ ﴾

"Eğer şükreder ve iman ederseniz Allah azabınızla ne yapsın?" (Nisa: 147). Allah, yok yere ve amaçsızca insanlara azap etmez. Şu halde azabın, kullara yönelik bir maslahatı ve hikmeti olmalıdır. Ya düşmanlarına azap etmek suretiyle dostlarını ve sevenlerini memnun eder. Ya da bedbahtları azap yoluyla tedavi eder. Şu halde azab, bir araçtır, amaç değil. Araçla güdülen amaç, gerçekleşince aracın hükmü ortadan kalkar. Cennet ehlinin kavuştukları nimetler aslı ve kemalî itibarıyla cehennem ehline yönelik azabın devam etmesine bağlı değildir. Şayet cennetlikler, Allah'ın yarattıkları varlıklar içinde en katı yürekli kimseler olsalardı, yine de cehennemliklerin gördükleri uzun azap yüzünden yumuşayacaklardı. Yoldan sapmış bedbahtlara yönelik azap, temelde onların zararına olmakla birlikte, azabın sürekli oluşu onların zararına değildir.

4) Yüce Allah rahmetinin her şeyi kuşattığını haber vermiştir:

Allah, rahmetinin gazabını geçtiğini, rahmeti üzerine yazdığını bildirmiştir. Rahmetin, azap görenleri de kuşatması gerekir. Eğer azapta kalışları bir amaca yönelik değilse, rahmet onları kuşatmaz. Bu, son derece açıktır. Bir diğer gerçek de şudur: İlimin bittiği yerde rahmetin de bitmesi gerekir. Kur'an'da meleklerin diliyle şöyle buyuruluyor:

﴿ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا ﴾

"Rabbimiz, rahmet ve ilim bakımından her şeyi kuşatıp sardın" (Mü'min: 7).

Yüce Allah kendini "Gafur: bağışlayıcı" ve "Rahim: merhamet eden, acıyan" olarak nitelemiş ama "Muazzib: Azab eden" ve "Muakkib: Cezalandıran" olarak nitelememiştir. Tersine, azab ve cezayı fiilleri arasında zikretmiştir:

﴿نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ. وَأَن عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ﴾

"Haber ver kullarıma; şüphesiz ben, bağışlayanım, esirgeyenim. Ve şüphesiz azabım; acıklı bir azaptır" (Hicr: 49-50). Bunun gibi daha birçok ayet zikredilebilir. Yüce Allah affediciliği, bağışlayıcılığı, merhametliliği ve yumuşaklığı ile övünüyor. Bunları kendi nitelikleri olarak zikrediyor. Ama, cezalandırıcılığı, kızgınlığı, öc alıcılığı ile övünmüyor. Esmâ-ı Hüsnâ'yı içeren hadiste, bu tür isimlerin zikredilmiş olması başka.

5) Yüce Allah'ın insanı boşuna ve sırf azap etmek için yaratmadığı gerçeği de bunu açıklıyor:

Allah, insanı rahmet etmek için yarattı. Ancak, yaratılıştan sonra insan, azabı gerektirici davranışlarda bulunur. Azap bir amaç değildir. Bir hikmete ve rahmete binaendir. Hikmet ve rahmet, azabın sonsuza kadar sürmesini öngörmez. Rahmet belirgindir. Hikmete gelince, insanın azaba çarptırılması, fıtratına yabancı unsurların bulaşması yüzündendir. Çünkü Allah, kullarını hanifler olarak yaratmıştır. Şirk koşsunlar, dolayısıyla azaba çarptırılsınlar diye yaratmamıştır. Kulluk etsinler, dolayısıyla rahmete kavuşsunlar diye yaratmıştır. Ama daha sonra azabı gerektirici bir durum ortaya çıktı ve insan azabı hakketti. Azabı gerektirici husus, küfürdür. Küfrün kendisi devamlı olmadığı halde, sonucu nasıl devamlı olur?

6) Ehl-i sünnet, azab tehdidinden dönmenin caiz olduğu kanaatinde-dir:

Daha doğrusu yüce Allah'ın azab tehdidinden dönmesi, lütuftur, bağışlamadır, hoş görmedir. Allah bununla övünüyor. Bağışlayanları övüyor. Bir kul hakkından vazgeçti diye övgüye layık, ulu Allah övgüye layık olmaz mı?

İbn-i Kayyım, görüşünü pekiştirmek için çeşitli rivayetler ve şüirler de sunar. Bu, mutlak tehditler içindir. İstisnalı tehditlere gelince, genellikle şu tür ifade ile biter:

﴿إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾

"Şüphesiz, senin Rabbin dilediğini yapandır". Bunun için de, Kur'an'daki azap ile ilgili uyarılar tehditlerden sonra yer alır, demişlerdir.

II) İbn-i Kayyım, ateş azabının sonsuzluğunu savunanların dayandıkları delilleri çeşitli açılardan eleştirmiştir. En önemlileri şunlardır:

1) Kafirlerin ateşte ebediyen kalacaklarını dile getiren ayetler:

İbn-i Kayyım şöyle der: "Kalıcılık ve ebedilik ifadeleri, sonsuzluk anlamına gelmez. Ayetlerin orijinalinde geçen "Huld" kelimesi, bir yerde uzun süre kalmak demektir. "Ebedilik" ise, kastedilene göre değişir. "Hayat boyu" ve "Dünyanın sonuna kadar" gibi anlamlar ifade edebilir. Nitekim, tevhide inandıkları halde, büyük günah işleyen bazı kimseler hakkında da "Huld" kelimesi kullanılmış, bazı yerlerde "Ebedilik" kaydı da düşülmüştür. Şu ayette olduğu gibi:

﴿فَجَزَاءُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا﴾

"...cezası, içinde ebedi kalmak üzere cehennemdir" (Nisa: 93). İntihar eden bir kimse için de, Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Elinde demiri, ateşin içinde kendi kendini dağlayıp durur; ebediyyen orada kalır".

2) Kafirlerin cehennemden çıkmayacaklarına delalet eden ayet:

﴿وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ﴾

"... ve onlar ateşten çıkacak değildirler" (Bakara: 167).

Mü'minlerin cennetten çıkarılmayacağını delili de şu ayettir:

﴿وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ﴾

"Onlar ordan çıkarılacak değildirler" (Hicr: 48). kafirler hakkındaki bir diğer ayette de şöyle buyrulur:

﴿لَا يَقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فِيمَوتُوا﴾

"Onlar için karar verilmez ki, ölüversinler" (Fatır: 36).

Bunun gibi daha birçok ayet sıralanabilir. Bir gruba göre, bu ayetlerin mutlaklığı, ilahi meşiet istisnasını içeren ayetlerle kayıtlandırılmıştır. Genelin hususileştirilmesi gibi. Bu söz, selef ulemasının Hud suresindeki ayetle ilgili değerlendirmelerine benzer. Bu değerlendirme şöyledir: "Kur'an'daki bütün azab tehditleriyle ilgili olarak inmiştir."

İbn-i Kayyım'ın doğru bulduğu değerlendirme şudur: "Bu ayetleri, genellikleri ve mutlaklıklarıyla kabul etmek gerekir. Buna göre, ateş varolduğu müddetçe, onlar da ateyte kalacaklardır. Ama bu demek değildir ki, ateşin kendisi de Allah'la birlikte sonsuza dek kalacaktır. Ateş varolduğu sürece, ateşe girenlerin onda kalacakları ile o ateşin kesintisiz olarak devam edeceği aynı şey değildir. Ateşin sonu olabilir. Bu ikisi arasında fark vardır.

3) Ümmetin İcmaı: İbn-i Kayyım bununla ilgili olarak şöyle der: "Bazılarının zannına göre icma; hakkında tartışılan ve bilinmeyen şey demektir. Oysa, eskiden ve günümüzde icma tartışılmıştır. Kaldı ki bu konuda sahabeler ve tabiin arasında iddia edilen aksine tartışmalar çıkmıştır."

III- Bunları aktardıktan sonra, İbn-i Kayyım, konuyu Allah'ın iradesine havale eder, cehennem ateşinin yok oluşunu kesin olarak ifade etmediği gibi, sonsuzluğunu da kesin olarak ifade etmez. "Şifau'l-Alil" adlı eserinde şöyle der: "Bu konuda ben, Emirü'l-Mü'min Ali (r.a.) gibi düşünüyorum. Hz. Ali cennetliklerin cennete, cehennemliklerin de cehenneme girişlerini anlattıktan sonra bunu en güzel bir şekilde vassfeder ve ardından şunu ekler:

"Bundan sonra yüce Allah, kulları hakkında dilediğini yapar" İbn-i Abbas'ın da şöyle bir değerlendirmesi vardır: "Kimse, kulları hakkında Allah'a hükmetmeye kalkışmasın, bir kısmını cehenneme, bir kısmını cennete sokmaya yeltenmesin." İbn-i Abbas bu görüşünü:

﴿ قال النار مثواكم خالدين فيها إلا ما شاء الله ﴾

"Dedi ki: "Yerimiz Allah'ın dilemesi hariç içinde ebediyen kalmak üzere ateştir" ayetinin tefsiri bağlamında dile getirmiştir. Ebu Said el-Hudri de şöyle der: "Kur'an'da yer alan tüm hükümlerin dayanağı şudur:

﴿ إن ربك فعال لما يريد ﴾

"Şüphesiz, senin Rabbin dilediğini yapandır".

Katade şöyle der:

﴿ إلا ما شاء ربك ﴾

"Rabbinin dilemesi dışında". Bunun kapsamını ve ne ile ilgili olduğunu "Allah herkesten daha iyi bilir". İbn-i Zeyd'in görüşü ise şöyledir: "Allah cennet ehliyle ilgili dileğini,

﴿ عطاء غير مجذوذ ﴾

"Kesintisiz bir bağış" olarak açıklamıştır. Ama ateş ehli ile ilgili dileğini açıklamamıştır".

Benim kanaatime göre, ateşin ve ateş azabının Allah'la beraber daimi olacaklarını söylemek, Allah'ın yapacağı bir şeyi haber vermektir. Eğer böyle söylemekle gerçeği isabet edilmemişse bu, Allah hakkındaki bir bilgiye dayanmadan konuşmak olur. Çünkü nasslardan ateşin daimiliği gibi bir sonuç çıkmıyor. Yüce Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

4. BÖLÜM

İBADETLER VE İSLAM'IN RÜKUNLARI ÜZERİNE

MESCİD VE SİYASET

SORU

Bazı arkadaşlarla aramızda önemli bir konuda tartışma çıktı ve o konuda ihtilafa düştük, kimimiz onu onayladı, kimimizse onaylamadı. Gruplardan herhangi biri diğerini iknâ de edemedi.

Biz de sorunun önemi ve özellikle de zamanımızdaki hassasiyeti nedeniyle sizin hakemliğinize başvurmayı düşündük.

Sorun şudur; mescidi siyasi gayeler için kullanmak caiz midir? Eğer câiz ise caiz olmasının delili nedir? Veya yasaksa, yasak olmasının delili nedir?

Allah sizi başarılı kılsın ve müslümanları ilminizden faydalandırsın.

CEVAP

Mescid, Resulullah zamanında devletin merkezi ve devlet'in yönetim yeri idi.

Mescid, Allah'ın Rasulü'nün zamanında, müslüman cemaatin canlılığının ekseniydi. Sadece namaz ve ibadet mekanı değil, bilâkis; ibadet için câmi, ilim için üniversite, eğitim için okul, danışma için parlamento, tanışma için toplantı yeri idi. Oraya Arap yarımadasının değişik bölgelerinden elçiler geliyor ve Hz. Peygamber (sav) elçilerle orada görüşüyor, orada konuşmalarını

yapıyor; dini, sosyal, siyasi, kısacası; hayatın bütünüyle ilgili yönlendir- melerde bulunuyordu.

Peygamber (sav)'in hayatında, insanların şimdilerde isimlendirdikleri şekliyle din ve siyaset arasında bir ayrım yoktu. Resulullah'ın siyâset ya da diğer meseleler için mescidin dışında bir başka bir yeri yoktu ki birini din, diğerini de dünya için kullansın.

Bu nedenle peygamberimizin zamanında mescid, davetin merkezi ve devletin, yönetim yeri idi.(1)

Atılım zamanlarıyla, gerileme zamanları arasında mescid:

Bunun gibi, Peygamber (sav)'dan sonraki Raşid halifeler zamanında da mescid, içinde siyaset ve başka meselelerin de olduğu bir dizi faaliyetin merkezinden başka birşey değildi.

Ebu Bekir Sıddık (r.a), siyasi yöntemini ya da stratejisini, belirlediği meşhur ilk konuşmasını mescitte yapmıştı. Bu hutbede şöyle diyordu: "Ey insanlar! Yönetim işinizi üzerime aldım ve ben sizin en hayırlınız da değilim. Eğer beni hak üzerine görürseniz bana uyun. Yok, beni batıl üzere görürseniz o zaman de engelleyin."

Ömer (r.a)'de mescidde şöyle demişti: "Ey insanlar! Eğer bende bir sapma görürseniz, beni doğrultun." Camidekilerden biri bunun üzerine şöyle demişti: "Allah'a andolsun, eğer sende bir sapma görürsek, ona kılıçlarımızla düzeltiriz." Ömer de o'na: "Ömer'in raiyeti içinde O'nun hatasını kılıçla düzeltecek birini vareden Allah'a hamdolsun" diyerek cevap vermişti.

Mescid, bu ümmetin en hayırlı ve atılım çağlarında böyle bir görev üstlendi. İslam uygarlığının yıldızı batmaya, müslümanlar hayatın bir çok alanında geri kalmaya başladığı zaman, mescidin konumu değişerek sadece namazın edası ile sınırlanmış oldu. Orada yapılan konuşmalar artık ölü konuşmalardı. Çünkü genelli-

1) Bkz. "İslam'da İbadet " adlı eserimiz

kle, hutbeler, konuşmalar şiir divanından okunuyordu; ifadeler karışık, sözcükler süslüydü. Hepsi de bir tek konu etrafında dolaşıyordu. O da; dünyadan el çekmek, ölümü anmak, kabirin fitnesi ve ahiret azabı.

Bir müddet sonra, ölü olan bedene ruh yürüdü ve mescide de mevcut şartlar ölçüsünde canlılık geldi. Bazı hatipler, ümmetin hayatındaki bozuk konumların bazılarını eleştiren, müslümanların genel sorunlarına eğilen konuşmalar yapmaya başladılar. Özellikle de, yönetenlerinin bozukluklarına, güçlülerin zayıflara, zenginlerin fakirlere zulmüne, ulemanın ve hikmet ehlinin suskunluğuna eğilen konuşmalar. Bundan sonra da bazıları, hatipler siyasete d alıyor dediler.

Kabul edilen ve reddedilen siyaset:

"Siyaset" kelimesini niçin, siyaset, en şerefli ilimlerden bir ilim sayıldığı halde, bir ayıp ya da suçmuşçasına kullandığınızı bilmiyorum.

Baştan ayağa siyasete dalmışken kimi siyasetçilerin; mescidi siyasi amaçlarla kullanmak caiz midir, diye sormaları da gariptir. İslam'ın kurallarına uygun olduğu ve hükümleri ile değerleri çerçevesinde kaldığı sürece, siyasetin kendisinde bir kötülük ya da şer yoktur. Reddedilen siyaset; amacın araçları mübah kıldığı ahlaki gözetmeyen, değerlerle sınırlanmayan, helâl ya da haramın kendisini ilgilendirmediği Makyavelist siyasettir.

İnsanların genelinin işlerini, çıkarlarını gerçekleştirerek, onlardan bozuklukları def ederek ve aralarında adil ölçüleri yerleştirerek düzenlemeyi hedefleyen siyaset ise, din ile aynı çizgide olan siyasettir. Hatta siyaset, biz müslümanlar için, dinimizin bir bölümüdür, akidedir, ibadettir, ahlaktır, hayatın tamamını kapsayan bir düzendir.

Ve mescidin işlevinin, sahih İslam'ın istediği gibi, bu anlamdaki siyasetten kopması düşünülmez.

Mescid; müslümanların işlerinde, dinlerinde ve dünya-larında

hayır sağlayan her ne varsa onlar için var kılınmıştır. İnsanlar mescid sayesinde hayatlarının ruhi, kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi bütün işlerinde; hakkı, hayrı, erdemi öğrenirler.

Bu, İslam'ın bilinen farzlarına dahildir, Peygamber (sav)'in "dinin tamamı" saydığı "nasihat" tendir. Peygamberimiz; "Din nasihatır" demiştir. "Kim için ey Allah'ın Rasulü" demişler, O da "Allah, Resulü, kitabı, müslümanların imamı ve hepsi için" demiştir.

Siyaset Kur'an'ın; dünya ve ahiret hüsrانından kurtuluşun şartı olarak koyduğu hakkı ve sabrı tavsiye etmektir:

﴿وَالْعَصْرِ. إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خَسْرٍ. إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾

"Asra andolsun insan hüsrاندandır. Ancak iman edenler, salih amel işleyen, hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler hariç." (Asr Suresi)

O; Allahu Teala'nın bu ümmetin hayırlı oluşunun ilk sebebi kıldığı iyiliği emretmek, kötülüğü nehyetmektir:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ زَمَةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz: İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkersunuz, Allah'a iman edersiniz." (Ali İmran, 110)

Ve onu, mü'min erkek ve kadınların temel vasıflarından kılmuştır:

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيَطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ﴾

"Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emrederler, kötülükten alıkoyarlar. Namazı kılarlar, zekatı verirler. Allah'a ve resulüne itaat ederler. Allah bunlara rahmet edecektir. Allah Aziz'dir, Hakim'dir." (Tevbe, 71) Görüldüğü gibi emr ve alıkoyma namaz ve zekatın önüne alınmıştır.

Bize, önceki milletlerden bu büyük farzı terkedenlerin lanetlendiği haber verilmiştir.

﴿لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ. كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

"İsrailoğullarının küfre sapanları, Meryem oğlu İsa'nın ve Davud'un diliyle lanetlendiler. Bu onların isyan etmeleri ve sınır tanımaz duruma düşmeleri yüzündendi. İşledikleri kötülükten birbirlerini vazgeçirmiyorlar. Ne kötü şeydi yapmayı sürdürdükleri." (Maide, 78-79)

Nasihat, hakkı tavsiye etmek ve iyiliği emredip kötülükten sakındırma uyarınca; şüphesiz mescidin, genel siyaseti ümmet için yönlendirmede, ortaya çıkan sorunların çözümünde ve ümmete düşmanların hilelerini göstermede bir rolü olması gerekir.

Eskiden beri mescidler Allah yolunda cihada teşvik etmede, milletin, saldırgan, savaşçı düşmanlarına direnişte bir işleve sahiptir.

Peygamberler toprağı Filistin'deki kutlu "İntifada" mescidlerde başlamış, ilk çağrıları minarelerden yapılmış, ilk çıktığında mescidler devrimi şeklinde isimlendirilmişti.

Mescidlerin, Afgan cihadında ve tüm İslami mücadelelerde inkar edilemez bir işlevi vardır.

1956 yılında Mısır'a yapılan üçlü (İngiliz, Fransız, İsrail) saldırıda, konuşmadan, öğretimden ve halka tesir edecek her türlü işten yasaklanmış olmama rağmen, insanlardaki maneviyatı güçlendirmek amacıyla, Evkaf Bakanlığınca (Bakan Şeyh Ahmed el-Bakûri idi) Kahire'nin büyük camilerinden birinde cuma hutbesi işini üstlenmem için çağırıldım. Yasaklıydım ama zaruret onların benden yardım istemelerini gerektirmişti.

Evkaf ve Mescid İşleri Bakanlığı zaman zaman hatiplerinden, devletin hedeflerini gerçekleştirmek ve siyasetini uygulamak için belirlediği, tüketimde tutumluluk, terörle mücadele, aşırılığa karşı koyma, vatanın birliğine çağrı veya uyuşturucuyla savaş gibi belli konularda konuşmalarını ister. Bütün bunlar siyasetin içindeki konulardır.

Şu halde, sorunun konusu olan "siyasi amaçlar"la kastedilen nedir? Böyle bir sorudan anlaşılan, yürürlükteki yönetime karşıt bir yönde olan siyasete ne gerektiğidir?

Benim görüşüm; bu kesin olarak ne yasaklanmıştır, ne de caiz kılınmıştır. Yasaklanan, onda iğneleme, yaralama, teşhir etmeye yönelik belli isimlerin, küçük ayrıntıların zikredilmesi biçiminde olmalıdır. Böyle bir davranış karşıdakine de söz hakkı vermeyi gerektirir. Karşılıklı yalanma ve partizanca taassup yolunu tutmak caiz değildir.

Hükümetin politikası da olsa şeriata ters olan herşeye karşı konulur. Mescid, belli bir hükümetin politikasını gerçekleştirmek için değil, Allah'ın kanununun sağlamlaştırılması için kullanılır. Hükümet Allah'ın kanununa ters düştüğü zaman ise, mescid şeriatın safındadır, hükümetin safında değil.

Herhangi bir şekilde mescidin, ümmeti, kanununu geçersiz kılan ve ona, hevalarına ve Allah'tan kendilerine bir faydanın dokunmayacağı efendilerinin hevalarına uyarak hükmeden tağutlardan korumak ve sakındırmak olan bu doğal, tarihi ve mantıkî hakkından mahrum bırakılması caiz değildir.

Bazı İslam ülkelerinde hükümet aile için, İslam şeriatına muhalif olan bir kanun çıkardı. Alimler ona mescidde karşı koymuş ve onu mescidlerde eleştirmişlerdi. Mescidden başka bir alana sahip değillerdi. Diğer bütün iletişim araçlar hükümetin kontrolündeydi.

Tağuti otorite bu cesur alimler için sadece idam ve ortadan kaldırma hükmünü verebildi.

Bugün dünyadaki birçok İslam ülkesinde Allah'ın şeriatını uygulamayan hakim otoriteler Mescid'i siyasetleri için payanda olarak kullanmak istiyorlar. Mesela: İsrail ile barış imzaladıklarında barış "iyi" oluyor ve şöyle diyorlar:

﴿وَأِنْ جَنَّحُوا لِلْإِسْلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et" (*Enfal*, 61) Ama eğer bu sahte müslümanların İsrail'le ilişkileri kötüye gitmişse; "Yahudiler iman edenlere düşmanlık yönünden en şiddetli insanlardır. Zorba düşmanla barış yapmak da haram ve ihanettir." Böylece, minber İslam risaletinin doğruluğunun dile geldiği yer değil, aksine yöneticilerin siyaseti için propaganda organı oluyor. Bu mescidin güvenilirliğini yitirmesi, ümmet üzerinde etkisinin kalmaması, alimlerin ve Allah'a davet edenlerin değer kaybetmesidir. Allah'tan dünyamızda ve dinimizde afiyet diliyoruz.

HER YENİ ŞEY BİD'AT DEĞİLDİR

Cuma gününün bid'atlarından olduğu iddia edilen şeyler Hakkında Değerlendirme:

SORU

Cuma günü kuşkusuz haftanın en faziletli günüdür. Ve o günün öğle vaktinde "Cum'a" namazı farz kılınmıştır. Bu fazileti açıklamak, şanını yüceltmek, ismini kalıcı kılmak üzere Kur'an'ın 62. Suresi "Cum'a Sûresi" olarak isimlendirilmiştir. Sünnet-i Nebi'de, Sahihayn'de ve diğerlerinde bir çok hadis rivayet edilecek bu fazilet te'kid edilmiş, yaygın kılınmış ve pekiştirilmiştir.

Cumanın sahih olduğu faziletten dolayı, lanetli İblis insanların avamını ve havassını vesveseye düşürmek, işlerini karıştırmak, Cuma gününde emredilmiş ibadetlerin yerine başka ibadetleri, başka şeyleri onlar için süslemek amacıyla askerlerini hazırlar. Kimileri de gaflet dolayısıyla böyle yapmış ve Kehf suresinin 104. ayetinin kapsamı içine dahil olmuşlardır.

Bunlardan sonra, "Cuma günü en çok bid'ate maruz kalan gündür ve insanların en çok belaya uğrayanları de Nebiler ve Rasulullerdir" denebilir mi?

Cuma günü insanların ihdas ettiği bid'atların aslı, gerçekte kendileriyle Allah'a yaklaşılacak -bunda tartışma yoktur- ibadetler-

dir. Ancak zaman ve mekan olarak kendi konumlarının dışında bulunmuş olmaları dolayısıyla bid'at sayılmışlardır.

Buna örnek olarak:

1. Avazın çıktığı kadar yüksek bir sesle Kur'an okumak. Camide Kur'an okurken sesi yükseltmek çeşitli zararların bulunması dolayısıyla caiz olmamasına rağmen, bu hareket bu şekliyle cumanın sünnetlerinden değilse bile belirtilerinden olmuştur.

2. Hutbeden önce vaaz ve irşad dersleri yapmak. Bu yararlı bir şey ve ibadet de olsa, o vakitte meşru değildir. O vakit, nafile ibadet, Kur'an tilaveti, zikir ve rahmet peygamberine salat getirme vaktidir. Sonra selef-i salih -kurtuluş ve istikametlerine şahid olunanlar- imkan buldukları halde onu yapmamışlardır.

Onlar bulunulan konumu en iyi kavrayan ve söz söylenecek yeri en iyi bilenlerdir. Biz, onlara sarılmaktan, yaptıklarında ve terkettiklerinde onlara uymaktan başka birşey yapmayız.

3. İnsanların Cuma gününde ihdas ettikleri bidatler çoktur. Allâme İbn el Hac onlardan bazılarını kitabı "El-Medhal" in ikinci cildinde 203. sayfadan 282. sayfaya kadar olan bölümde zikretmiştir. Onlardan genel anlamda bayındır durumda olan her camide bulunanları vardır. Kimisi şu camide, kimisi ötekindedir. Ancak bidatten uzak câmi yoktur.

4. Bu bid'atlere eklenen yeni bid'ate gelince; bu bid'at Cezayir'in başkenti El Beyze'de ortaya çıktı. Onu diri diri toprağa gömene -Allaha andolsun ki onun hangi gūnahtan dolayı öldürüldüğüne dair sorulmayacak bilakis, her nefsin yaptıklarına karşılık bulacağı günde, ödüllendirecek ve kimi yüzlerin ağırıp kimi yüzlerinde karardığı o günde o sevinecektir. Bu bidat büyük boy iki sayfa, bildiri şeklindeki üçüncü hutbeden ibarettir.

Bu 1989 Eylül ayının ilk gününde başkentin Orta cezayir belediyesinde Abdülhamid b. Badis camiinde oldu. Bu bildirinin -ben ona üçüncü hutbe diyorum- ilanı da vaiz dersi bitirdikten sonra içlerinden birinin sesini yükselterek ve camidekilere dönerek:

"Ey mü'minler, namazdan sonra kımıldamayın yerlerinizde kalın, bir bildiri okunacaktır" şeklinde konuşmasıyla yapıldı. Ve bu bildiri fiilen okundu. Bildiri değerli de olsa, orası yeri değildi.

Onun yeri;

- Cuma gününün o vaktinin dışında bir başka vakittir.

- Doğal olan yeri; gazeteler, dergiler, toplantılardır.

- Ve yine bu iş, hall ve akdi ellerinde bulunduran yüksek eğitim, öğretim ve oluşum bakanlıkları gibi asıl sahiplerine bırakılmalıdır. Mesela, bilinen şahsiyetlerden oluşan bir heyet bunu üstlenebilir.

Bildirisinin içeriğine yüzde yüz katıldığımı belirtmeden geçmeyeyim. Ancak, selef-i salihin yürüdüğü yola sahip çıkarak var gücümle duyurunun yapılması için kullanılan yola karşı olduğumu bildirdim.

Cuma suresine başvuran; surenin, namaz kılanlara namaz bittikten sonra doğruca orayı terketmelerini bildiren bir ayetini bulur. Camidekiler, nafile için de olsa orada kalmazlar. Kim fazladan ecir isterse, o evindedir.

Şunu da söylemek istiyorum. Meydana gelen bu olay, benim kanaatime göre, zannediyorum gafletten dolayı meydana geldi. Zaten alimler de aynı yöntemi kullanırlar, hata yapmazlarsa yücelirler.

Siz de bunun, maksadının gösterilmesi ve inkar edilmesi gereken bir bid'at olduğunda benimle aynı görüşte değil misiniz?

CEVAP

Ey kardeşim, Allah'ın Rasülü'nden (sav) sonra ortaya çıkan herşey "kesin olarak bidat" sayılamaz. Müslümanlar peygamber (sav)'ın zamanında olmayan birçok şey ortaya koymuşlar ve bunlar bid'at sayılmamıştır. Hz. Osman'ın Bağdat'ta, insanların

çoğalmas ve şehrin genişlemesi dolayısıyla Cuma günü ikinci bir ezan koymas gibi; fıkıh, usul-ü fıkıh, nahiv ve sarf, dil ve belagat gibi çeşitli ilim dallarının camilerde öğretimi gibi. Bütün bu ilimler peygamber (sav) zamanında yoktu. Gelişmeler onları gerekli kıldı. Onlar şeriatın amaçlarından sapmış değillerdir. Aksine onun hizmetindedirler ve onun eksen etrafında dönmektedirler.

Şeriatın amaçları çerçevesinde yeralan çalışmalar, peygamber zamanında kendisine ihtiyaç duyulmadığından dolayı kısmi de olsa rastlanılmayan bu çalışmalar, yerilmiş bid'atten sayılmaz.

Kardeşlerimizin, İslâmi "intifada" hareketinin başlarında, Gazze ve Filistin'in diğer şehirlerinde yaptıkları gibi, Cuma namazı bittikten sonra, insanlara, kendilerini ilgilendiren önemli bir konuda bir açıklama ya da bir bildiri okunması da bunlardandır. Filistin'de, kardeşlerin bildirileri, açıklamaları, çağrıları camilerden yayılmış, minârelerden seslendirilmiştir. Bu yüzden hareket başlarda "mescidler devrimi" diye adlandırılmıştı.

Mescid, İslami hayatta hareketin eksenidir. Peygamberin zamanında mescid, "İslam'da ibadet" kitabımda açıkladığım gibi davet yeri ve devlet merkezi idi. Dersler orada yapılır, orada öğütler verilir, cihad olayı oradan başlar, Peygamber (sav) elçi ve heyetlerle orada görüşür, nikahlar orada kıyılırdı. Ve hattâ Habeşiler, bayram günlerinin birinde mızraklarıyla orada oyun oynamışlar, meşhur danslarını yapmışlar ve Peygamber onları teşvik etmiş, eşi Ayşe'de o'na, Habeşilere bakabilsin diye yardım etmişti.

Hal böyleyken, mescid niçin soru soran kardeşimizin de içeriğinden birşeyi reddetmediği bilakis muhtevasına yüzde yüz katıldığını söylediği türden İslami bildirilerin okunduğu yer olmasın?

Mescidde Cuma namazından sonra, hutbede söylenen bazı şeyleri vaktin geniş olmayıp sınırlı olmasından dolayı açmaya veya din ya da dünya işlerinde camidekilerin kafalarına takılan sorulara cevap vermeye engel nedir?

Şahsen benim çok eskiden, 1950'lerde Kahire'de Zemalek camiiinde cumaları hutbe okuduğum zamanlardan beri izlediğim yöntem budur. Cuma namazı ve iki rekat sünnetinden sonra, hutbe veya bir başka konu etrafında sorulan soruları cevaplamak için halka oluştuyordum. Bu çok faydalı oluyordu, insanlar istifade ettiklerini hissediyorlar ve daha da şevkleniyorlardı.

Şimdi de zaman zaman, Düha'da namaz kıldığım câmide, vaktim olduğu, sıhhatim ve şartlarım elverdiği sürece bunu yapıyorum.

Allahu Teala'nın;

﴿ ۹۸ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ ﴾

"Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin" ayeti (Cuma, 10) namazdan sonra dağılmak ve kazanç sağlamanın vacip değil caiz ve mübah olduğuna delâlet eder. Doğru olan görüş, Allahu Teala'nın;

﴿ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ﴾

"İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz" (Maide, 2) sözünde ve hayız halindeki kadınlarla ilgili;

﴿ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ﴾

"Temizlendikleri vakit Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın" (Bakara, 222) sözünde olduğu gibi hazır'den sonraki durumun vücup değil, ibâhe gerektirdiğidir.

Burada da aynı şekilde, Allahu Teala Cuma namazına çağrıldığında kazanç sağlama hükmündeki alış-verişi haram kılmış, namaz bittiğinde de yasağı kaldırmış ve durum daha önceki hâline dönmüştür.

Ebu Davud, Tirmizi ve Nesâi'nin Amr b. Şuayb'den, onun da babasından, onun da dedesinden rivayet ettiği hadise göre Peygamber (sav) mescidlerde karşılıklı şiir okumayı, alış-veriş ve Cuma günü namazdan önce insanların halka şeklinde oturmasını

yasaklamıştır. Tirmizi bunu hasen kabul eder. Hadise, "namazdan önce" kaydının olmasının, ilim ve zikir için namazdan sonra halka yaparak oturmanın caiz olduğuna delâlet ettiğini söylemişlerdir.

Cumadan önceki ders de böyledir. Ders için ihtiyaç doğabilir veya arkasında gözetilen bir maslahat onu gerektirebilir.

Arap ülkesinin dışındaki yerlerin çoğunda hutbeyi arapça olarak okuyorlar, hepsi olmasa da orada bulunanların çoğu arapça bilmediklerinden anlatılan şeylerden faydalanamıyorlar. Bu yüzden adet olarak hutbe kısa ve öz oluyor. Bu sebeple bahsedilen eksikliği Cumadan önce yerel dille yapılan derslerle kapatıyorlar. Dininde derinleşmek isteyenlerden, mazereti olmayanlar onlara katılıyor.

Cezayir'de, İslâm dünyasının batısında ve Afrika'da olanlar da buna yakındır. Resmi hatiplerin çoğu, hutbeleriyle verim elde edemiyorlar, insanlar da namazdan sonra beklemiyorlar. Cuma dersi hutbedeki zayıflığın yerine geçiyor. Özellikle de dersi veren şahıs oralı değilse veya buna benzer bir nedenle hutbe okuyamayacak durumda ise.

Doğaldır ki bu durum en ideal durum değildir. Gereken; hutbenin, sağlıklı ve yeterli olmasıdır. Ancak realite budur. Ve biz çoğunlukla en yüce idealden en düşük realiteye ineriz. İslam da bunu, zaruretlerin ve onların hükümleri uyarınca caiz kılar.

Geriye, Amr b. Şuyab'den rivayet edilmiş olan, zikrettiğimiz hadis kalıyor. Ondaki tartışma bellidir. Tirmizi'nin zikrettiği gibi onun hasen olduğunu kabul etmekle birlikte o, kerahetten daha fazlasına delâlet etmez. Kerahetse, en düşük seviyede bir ihtiyaç ya da mashalatla ortadan kalkar.

Tirmizi, ilim ehlinde bir grup mescidde alış-verişi kerih gördü demişti. Ahmed ve İshak da bunu söyler. Tabiinden ilim ehli olan kimilerinden mescidde alış-verişe dair ruhsat rivayet edilmiştir. Peygamber (sav)'den de -bir hadiste olmamak üzere, yani birden

çok hadiste- mescidde şiir okumaya dair ruhsat rivayet edilmiştir.

Namazdan önce halka yaparak toplanmanın yasaklanmasındaki sebebin açıklanması ile ilgili olarak; "Tuhfetül Ahvezi" sahibi, Cuma günü erken davranmak ve peşpeşe saf tutmakla emrolunmuş olmaları itibariyle, sebebin safların bozulması olabileceğini zikretmiştir. Çünkü, halkalanma namaz kılanların toplanma şekline aykırıdır. (1)

Bu şekilde, imam İbn-ül Arabî; "Arızâtül Ahvezi fi Şerhi't Tirmizi" de şöyle demiştir: Cuma günü halka yaparak oturmak yasaklanmıştır. "Çünkü camidekilerin hutbedeki imama yüzlerini dönerek saflar halinde ve namazda da imamın arkasında düzgünce durmaları gerekir." (2) Yâni, halka yapmak bunu engellemektedir. Çünkü bu halde, kibleye yönelmemiş ve namaz saflarının dizilişiyle dizilmemiş olarak çeşitli daireler halindedirler. Bu ise namaz kılanların vaziyeti değildir.

Alimler, İmam Hattabî'nin Mealim-üs Sünen'de belirttiği gibi, cumadan önce halka olmanın yasaklanmasından, namazdan sonra halka olmanın meşru olduğunu, onda bir yasaklamanın olmadığını çıkarmışlardır.

Başarıya ulaştıran ve doğruya ileten Allah'tır.

ASTRONAMİK HESAPLAMA İLE ORUÇ VE BAYRAMIN TESBİTİ

SORU

Şüphesiz siz de her sene bir veya iki kere Allahu Teala'nın oruç tutulmasını farz kıldığı ramazan ayının başlangıcında ve sonundaki bayram konusunda bizim hissettiğimiz hüznü ve üzüntüyü hissediyorsunuz.

Tüm Müslümanların üzerinde biraraya gelmesinin gerçekleştiği bu iki kıymetli münasebette, oruç tuttuklarında oruçları, bayram yaptıklarında da bayramları birleştir. Yani, oruca da bayrama da beraberce başlarlar demek istiyorum. Şimdilerde ise, ayın girişinin ve bitişinin tesbitinde yayılmakta olan bir farklılık görüyoruz. Bu, birbirine komşu olan iki ülke arasında dahi olabiliyor. Hatta iki islam ülkesinde üç güne varan farklar görebiliyoruz.

Bazı senelerde, aynı ülkede (Fas) olmamıza rağmen orucun başlangıç ve bitiş konusunda İslam ülkeleri arasındaki farklılıktan dolayı aramızda yaygın bir anlaşmazlığa düştüğümüzü görüyorum.

Bazılarımız Suudi Arabistan ve doğudaki bazı körfez ülkeleriyle beraber aynı günde oruç tuttu, bazılarımız bir sonraki gün, batımızda yer alan Cezayir ve Tunus'taki komşularımızla beraber oruç tuttu, insanların çoğu da ülkemizdeki dini yetkililerin ilanına tabi olarak, ondan bir sonraki günde oruç tuttu.

Bunun benzeri bir olay da, ramazanın sonunda, şevvalin başlangıcında, yani bayramın tesbitinde ortaya çıktı. Oruç tutan insanlardan bir kısmı diğerlerinden iki gün sonra bayram yaptı.

Müslümanların arasındaki ihtilâfın bu noktaya varması kabul edilebilir mi?

Müslümanlar niçin astronomik hesaba başvurmuyorlar? Asrımızda astronomik hesaplama işi oldukça ileri bir seviyeye ulaştı. Hatta insan ayın yüzüne ayak bastı. Müslümanlar Allah'ın öğrettiği bir vasıta ile hilalin doğup doğmadığını bilmekten aciz midirler?

Laiklerden bazıları bu durumu bahane ederek İslam'ın çağa karşılık vermekten aciz olduğunu söylerken bazıları da nezaket uyarınca bu aczi, geriliği, şeriat ve dine bağlı olan toplulukların alimlerine ve İslam'ın temsilcilerine malediyor.

Kapı, bu alanda herhangi bir içtihadın önünde gerçekten kapalı mıdır? Çünkü hadisi şerif: "Hilali görerek oruç tutun ve yine onu (yani hilali) görerek bayram yapın" diyor.

Bu hadise göre oruç ve bayram hesaba değil, görmeye bağlanıyor.

Yoksa bu mesele, içtihadı elverişli midir?

Bu konuda Allah'ın sadrınızı şerhettiğiyle, mutaasıpların taassuplarından ve ileri geri konuşanların konuşmalarından uzak olarak bizi aydınlatmanızı ricâ ediyoruz. Allah; dine yardım ve İslam ümmetini eğitim işinde ömrünüzü uzatsın.

CEVAP

Allah'a hamd, Rasulü'ne salat ve selam olsun.

Ben kitaplarımdan ikisinde ayın girişinin astronomik hesaplama tesbiti meselesine eğildim. Bu kitaplar;

1. Oruç Fıkhı

2. Sünneti Nebeviye İle Nasıl Amel Ederiz.

Bu kitapların birincisinde, İslam şeriatının kameri bir ayda orucu farz kıldığı zaman, o ayın tesbitinde, herhangi bir kapalılık ya da anlaşmazlık olmayan, ümmetin tamamı için geçerli ve takdir edilmiş tabii bir vesile koyduğunu açıkladım. Ümmet, o zamanlar ümmi idi; büyük çoğunluğu okuma yazmayı ve hesap yapmayı bilmiyordu. Bu vesile, hilâlin gözlerle görülmesidir.

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (sav) demiştir ki; "Onu (hilâli) görerek oruç tuttun, yine onu görerek bayram yapın. Eğer havanın bulutlu olması sebebiyle hilal size görünmezse Şaban ayını otuza tamamlayın." (1)

İbni Ömer'den nakledildiğine göre, Allah'ın Rasulü (sav) ramazanı zikrederek, şöyle demiştir: "Ramazan hilalini görünceye kadar oruç tutmayınız. Şevval hilâlini görünceye kadar da bayram yapmayınız. Hava bulutlu olur da hilali görmezseniz, onun miktarını hesap edin." (2)

Bu ümmet için bir rahmetti. Allah (c.c) müslüman ümmeti hesaba dayanarak amel etmekle sorumlu tutmamıştı. Ümmet hesabı bilmiyor, onu iyi yapamıyordu. Eğer hesap yapmakla mükellef kılınsalardı, kendi dinlerinden olmayan ehl-i kitap veya bir başka ümmeti bu konuda taklit edeceklerdi.

Ramazanın girişini tesbit için üç yol:

Sahih hadisler, ramazan ayının girişini tesbit etmenin üç yolu olduğunu belirtmiştir.

1. Hilali görmek
2. Şaban ayını otuza tamamlamak
3. Miktarını hesap etmek

Hilali görerek ayın girişini tesbit etme konusunda alimler ihtilafa düşmüştür. Bu görme, adil olan "bir" kişinin görmesi midir, "iki" adil kimsenin görmesi midir, yoksa çok sayıda insanın görmesi midir?

1) *Muttefekun Aleyh, El-Lü'lü vel Mercan, 656. hadis*

2) *Aynı kaynak, 654. hadis*

Adil olan "bir" kişinin görmesini kabul edenler, İbn-i Ömer hadisini delil getirmişlerdir. İbn-i Ömer dedi ki: "İnsanlar hilali gözleme işini üstlenmişlerdi. Ben de Peygamber (sav)'e onu gördüğümü haber verdim. Allah'ın Rasulü de (sav) oruca başladı ve insanlara oruca başlamayı emretti." (1) Ayrıca, peygamberin (sav), hilâli gördüğüne şahitlik ettiği, bunun üzerine Bilâl'e, insanlara, "kalkmalarını ve oruç tutmalarını" duyurmasını emrettiği bedevinin hadisini delil getirmişlerdir. (2) Bu hadisin senedi hakkında çeşitli görüşler vardır.

Ayrıca, ibadete başlamak için, adil olan bir tek kişi ile Ramazanın girdiğini tesbit etmek daha ihtiyatlıdır ve şabandan bir gün oruç tutmak, ramazandan bir gün iftar etmekten daha hafiftir demişlerdir.

Ru'yette iki kişiyi şart koşanlar, Hüseyin b. Haris el-Cedeli'nin naklettiği hadisi delil getirdiler. Hüseyin b. Hadis el-Cedeli dedi ki: "Mekke emiri Haric b. Hatip bize konuştu ve Allah'ın Rasulü (sav) hilalin rü'yetine göre ibadet etmemizi emretti. Eğer onu görmemişsek, iki adil şahit tanıklık eder, biz de onların tanıklıklarıyla ibadet ederiz" (3) Bu, diğer şahitliklere kıyas iledir. Diğer şahitlikler iki adil şahidin şehadetiyle sabit olur.

Çok sayıda insanı veya kalabalık bir topluluğu şart koşanlara gelince; onlar Hanefilerdir. Bu, havanın açık olması halindedir. Hava kapalı olduğunda ise bir kişinin hilali gördüğüne şahadet etmesini yeterli görmüşlerdir. Kapalılık bir an dağıldığında onu bir kişi görebilir ve diğer insanlar göremeyebilir demişlerdir. Ancak eğer hava açıksa, ne toz ne bulut ne de başka bir özür ne

1) Ebu Davud rivayet etmiştir. (2342) Darekutni ve Beyhaki de Müslim'in şartı üzerine sahih isnadla nakletmiştir. Darekutni, Mervan b. Muhammed b. Vehb'den tek başına rivayet etmiş ve o sikadır demiş. Nevevi de el-Mecmu'da zikretmiştir. (6/276)

2) Ebu Davud 2341. hadis olarak, Tirmizi Mürsel ve Müsned olarak nakletti. Tirmizi ihtilaflıdır demiştir (691) Nesai de mürsel olması doğruya daha yakındır demiştir. İbn Mace (1652)

3) Ebu Davud nakletti. O ve El-Münzeri hakkında konuşmadılar. Hüseyin b. Herik hariç ricali sahihtir. Darekutni de Neyl-ül Evtar'da bunu doğrulamıştır. (4/261) (El-Ceyl Yayınevi, Beyrut)

de görmeyi önleyecek bir engel yoksa, insanlardan başkalarının değil de sadece birinin görmesini sağlayan nedir?

Bunun için, önemli sayıda bir topluluğun haber vermesi gerekir demişlerdir. Çünkü çok sayıdaki bir topluluktan birinin, rüyette (o topluluğun fertlerinin o kimsenin yöneldiği şeyi kast ederek yönelmelerine, engelin yokluğunu farzetmeye, aralarında kesinlikle bir uygunluk olmasa da gözlerin selâmetine rağmen) yalnız kalmasının hata olduğu açıktır. (1)

İbn-i Ömer ve bedevinin haberine gelince -ve onda hilâlin bir kişinin görmesiyle sabit olması vardır- Allâme Reşit Rıza, el-Muğni'ye yaptığı ta'likte şöyle demiştir: "İki haberde de insanların hilâle bakmayı üzerine alması yoktur. Onu sadece bir kişi görmüştür. İkisi de (iki hadis de) tartışma alanının dışındadır. Özellikle de Ebu Hanife ile beraberdir. Bununla da, bu iki hadis üzerine bina edilen herşey batıl olur." (2)

Bu topluluğun sayısı ise sahih olan görüşe göre, belli bir sayı takdir edilmeden imam veya kadî'nın görüşüne bırakılmıştır. (3)

Müslümanların üzerine düşen görev, Şaban ayının 29. günü, güneşin battığı yerde hilâli takip etmeleridir. Çünkü vacip, kendi kendine yeterli olmaması durumunda, vacibi tamamlayan şey de vacip olur.

İkinci yol:

Hava açık olsun kapalı olsun, şabanı otuza tamamlamaktır. Hilâli Şabanın 30. gecesı gözetlerseniz ve onu kimse görmezse, şabanı otuza tamamlayın.

Burada, Şabanın başlangıcından beri biliniyor olması gerekiyor ki hilâl gözlemlenemediğinde ve rivayet gerçekleşmediğinde ayın tamamlanacağı otuzuncu gece bilinebilsin.

Bu, kendisinde zorluk olmayan bir iştir. Çünkü ayların girdiğini tesbit etmeye özen gösterme sadece üç ayda gerçekleşir: Oruca girişin tesbiti için ramazan, oruçtan çıkmanın tesbiti için

1) Bu, İbni Abidin'in haşiyesinde el-Bahr'dan naklen zikredilmiştir. (2/92)

2) Bkz. El-Muğni üzerine ta'lik ve şerh (3/93)

3) Bkz. El-İhtiyar fi Şerh-il Muhtar (1/129)

Şevval ve arefe ile daha sonrasının tesbiti için zilhicce. Esasen, ümmete ve onun Ulu'l Emri'ne gereken tüm ayların tesbitinde hassasiyet göstermektir. Çünkü aylar birbiri üzerine bina olur.

Üçüncü yol :

Hava kapalı olduğu zaman, veya hadiste dendiği gibi "bulutlu olduğunda" yani önünü kapatan bir engel bulunduğunda onun miktarını hesap etmektir. Bazı sahih rivayetlerde bu geçmektedir. Malik'in Nafi'den, o'nun da İbn-i Ömer'den yaptığı rivayet bunlardandır. Ve bu altın silsiledir. Buhari'deki isnadların en sahihi; "Hava kapalı olduğunda miktarını hesap edin"dir. Miktarını hesap etmenin manası nedir?

Nevevi, El-Mecmu'da şöyle demiştir: "Ahmed b. Hanbel ve küçük bir grup, bunun manasının, Allahu Teâla'nın "rızkı daralmış bulunan da..." ayetindeki gibi, tahmin etme manasında olan (ka-de-ra) türünden, tahmin edin ve bulutun altında onu takdir edin, demek olduğunu söylemiştir."

Mutarıf b. Abdullah, -tabiinin büyüklerindedir- ve Ebu'l Abbas b. Süreye, -Şafiilerin ileri gelenlerindedir- ve İbni Kuteybe ile diğerlerine göre manası, "evrelere göre onu hesap edin"dir.

Ebu Hanife, Şafii, selef ve halefin cumhuru da bunun manasını: "O'nun için sayının otuz güne tamamlanmasını takdir edin" şeklinde açıklamışlardır.

Cumhur bu zikrettiğimiz rivayetleri delil göstermiştir ve hepsi de sahih ve açıktır. "Sayıyı otuza tamamlayın", "O'nun için otuzu takdir edin" ifadeleri, genel anlamda olan "O'nun için takdirde bulunun" ifadesinin açıklayıcılarıdır. (1)

Ancak İmam Ebul Abbas b. Süreyc, iki rivayetten birini diğerine hamletmemiştir. Tersine İbni Arabi, ondan: "O'nun için takdirde bulunun" sözü Allah'ın bu ilimle üstün kıldığı kimselere hitaptır, "sayıyı tamamlayın" sözüyse genele hitaptır" dediğini nakleder. (2)

') El-Mecmu' (6/270)

') Bkz. Feih-ul Bari (6/23) Yayınlayan, el-Halebi.

Durumların farklılığı sonucu, hitabın farklı olması varid olan bir şeydir. Bu, zamanın, mekanın ve durumun değişmesi ile fetvanın da değişmesinin temelidir.

İmam Nevevi; el-Mecmu'da: "Kim evrelerin hesabıyladır diyorsa, onun sözü Sahihayn'de yer alan Peygamber'in şu hadisi ile reddedilmiştir: "Biz ümmi bir milletiz, yazmayız ve hesap yapmayız".

Bazıları şöyle demiştir: "İnsanlar eğer bununla yükümlü tutulсалardı bu onlara zor gelirdi. Çünkü onlar, büyük yerleşim yerlerindeki bazı insanlar hariç, hesap bilmezlerdi." (1)

İmam Nevevi'nin delil gösterdiği hadis, bu konuda yeterli dercede dayanak olmaktan uzaktır. Çünkü o, ümmetin o zamanki durumundan ve Peygamberin (sav) gönderildiği zamanlardaki özelliğinden bahsetmektedir. Ümmetin ümmiliği gerekli ya da istenen bir şey değildir. Peygamber (sav) ümmetin yazının öğretimi ve ümmilikten çıkması için çalışmış ve Bedir harbinden itibaren buna başlamıştır. Ümmetin, yazıp hesap yapar olduğu bir duruma gelmesine engel yoktur. Müslümanların medeniyetlerinin atılım çağlarında bildikleri bilimsel astronomik hesap, çağımızda o derece gelişmiştir ki, insanlık onunla aya çıkabilmiştir. Bu, astrolojiden ve şeriatta yerilen müneccimlikten farklı bir şeydir.

Nevevi'nin sözünü ettiği bir diğer kabul, hesabın sadece büyük yerleşim yerlerinde bazı insanlarca bilindiğidir. Bu kabul, O'nun zamanına göre doğru olabilir. Ancak astronominin bir çok üniversitede okutulur olduğu, yüksek seviyede ve son derece hassas aygıtların, rasathanelerin de astronominin hizmetinde olduğu bu çağ için doğru değildir. Bugün bilinen bir gerçek vardır. Bilimsel astronomik tahminlerde yanılma ihtimali saniyede 1/100.000 oranındadır.

Aynı şekilde bugün büyük ve küçük ülkeler sanki bir tek ülkeymiş gibi birbirlerine yaklaşmışlar hatta dünya, denildiği gibi

1) El-Mecmu' (6/270) Yayınlayan, el-Müniriyye

"büyük bir köy" olmuştur. Bir haberin bir yerden bir başka yere, doğudan batıya veya tersi istikamette aktarımı birkaç saniye bile sürmemektedir.

Şafii imamlarından Ebul Abbas b. Süreyc; hesabı ve ayın evrelerini bilen birisi eğer, hesaplayarak ertesi günün ramazan olduğunu anlarsa, ona oruç gerekir, çünkü ayı delille bilmıştır, bu da beyyine (açık delil) ile bilinene benzer, görüşündedir. Kadı Ebu'd Dayb da bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü bu, o kimse için kendisiyle zannı galibin hasıl olduğu sebeptir, ve güvenilir birisinin görerek haber vermesine benzer. O'nun dışındakilerden bazıları da, oruç o kimse için gerekli değil, caiz olur, demişler, bir kısmı da, O'nun emin olduğu şeye uymasını caiz görmüşlerdir. (1)

Çağımızdaki bazı büyük alimler, hilalin kesin bilimsel astronomik hesapla tesbit edebileceği görüşündedirler. Bu konuda büyük Allâme Ahmed Muhammed Şakir: "Arabi ayların başlangıcını astronomik hesapla tesbit etmek şer'an caiz midir?" başlıklı bir kitapçık yazmıştır. Görüşünü ayrıntılı olarak aktarmak için tekrar ona döneceğiz.

Büyük fıkıhçı Şeyh Mustafa ez-Zerka da çağımızda bu görüşü dile getirenlerdendir.

Bize kadar ulaşan haberlerden ortaya çıkan; astronomi ve kozmografyadan fıkıhçıların reddettikleri, astroloji ve müneccimlik olarak adlandırılır. Bunlarda yıldızlar yoluyla geleceğe dair gaybi bazı haberlerin bilinebileceği iddia edilir ki, bu batıldır. Bunlar hakkında Ebu Davud ve başkaları İbn-i Abbas'tan merfu olarak, "yıldızların bilgisini edinen, sihirden bir şube edinmiştir" (2) hadisini rivayet etmişlerdir.

İmam İbn-i Dakik el-Iyd; ben müneccimlerin görüşlerine göre ayın güneşe yaklaştırılması için oruçta hesaba dayanmak caiz

1) Bkz. *el-Mecmu'* (6/279-280)

2) *Ebu Davud*, *Tıp* (3905), *İbni Mace Edep bahsinde* (3726), *Ahmed Müsned'de* (2000) rivayet etmiştir. Şakir isnadı sahihtir demiş, Nevevi *er-Riyaz'da* sahih saymıştır. Zehebi *de Feyz'ul Kadir'de* (6/80) olduğu gibi *Kebair'de* rivayet etmiştir.

değildir, diyorum. Onlar ayı hesapla rü'yetin bir veya iki vermediği bir kuralın ihdası sözkonusudur. Ama eğer hesap, ayın görünebilen bir yerde doğacağına delalet ediyor da ru'yet için havanın kapalılığı gibi bir engel varsa, bu şer'i sebebin varlığı dolayısıyla vücubu gerektirir.

Bu görüşün tenkidinde Hafız İbn-i Hacer şöyle der: "Eğer haber verenin doğruluğuna dayanarak bunun kabulü gerçekleşecekse, biz onun doğruluğuna ancak görmüşse itibar ederiz. Durum onun görmemiş olduğudur, bu durumda sözüne itibar edilmez. Allah daha iyisini bilir." (1)

Ne var ki, çağdaş astronomi bilimi, çeşitli gereçlerle gözlem yapmaya ve kesin matematiksel hesaba dayanır. Çağımızda bir çok din alimi: "Astronomik hesaplama, takvimlere yansıyan hesabın aynısıdır" şeklinde yanlış bir kanaate sahiptir. Oysa takvimler, önceden hazırlanır, basılır ve halka dağıtılır. Namaz vakitleri, kameri ayların başı ve sonu önceden tesbit edilir. Sonra da bir takvim falan adama, bir diğeri de bir başka adama nisbet edilir. Çoğu da eski kitaplara dayanır. Vakitler o kitaplardan nakledilir ve takvimlere yerleştirilir.

Bu takvimlerin birbirlerinden farklı olduğu bilinen birşeydir. Onlardan Şabanı yirmidokuz gün yapan olur, otuz gün yapan olur. Ramazan, Zilka'da ve diğeri de böyledir.

Bu farklılık nedeniyle hesap olayını tamamen reddetmişlerdir. Çünkü onlar kesin bilgiye dayanmamaktadır. Çünkü kesin bilgide bir çatışma yoktur. Bu görüş şüphesiz doğrudur ancak bu bizim sözünü ettiğimiz astronomik bilimsel hesap değildir. Bizim kastettiğimiz; deney ve görmeye dayanan, teknolojik olarak bilimsel ve pratik bir çok imkana sahip hale gelen, insanı ayın yüzeyine ulaştıran, uzaktaki birçok gezegene uydular gönderen, tahminlerindeki hata ihtimalini saniyede (1/100.000)'e düşüren modern astronominin açıklamalarıdır. Eğer istersek, ufkun tamamında

1) *et-Telhis Ma'al Mecmu'* (6/266-267)

hilalin görün-mesi ve doğmasını astronomik anlamda dakika ve saniye ile haber vermek onun için en kolay işlerdendir.

Ayın tesbiti için ru'yet, sabit bir hedef için değişen bir yöntemdir:

"Sünnetle Nasıl Amel Ederiz?" kitabımda, sünnetin anlaşılmasındaki temel prensiplerin birinden bahsederken bu konuya değindim. O prensip şudur; sabit hedefle, değişen yöntemin arasını ayırmak. Bunun için de örnekler vererek şöyle dedim; Bu baba dahil olabilenlerden biri de, şu meşhur sahih hadiste gelen-dir: "Hilâli görerek oruç tutun ve hilâli görerek bayram edin. Eğer hava kapalıysa onun miktarını hesap edin." Bir başka versiyonunda ise şu şekildedir: "Eğer hava kapalıysa, şabanı otuza tamamlayın"

Burada fıkıhçının; hadis-i şerif hedefe işaret etmiş ve vesileyi de belirlemiştir, demesi mümkündür.

Hadiste hedef açık ve nettir. Ramazanın tamamında oruç tutmak, ramazanın bir gününü bile kaçırmamak ya da Şaban veya Şevval gibi diğer aylara denk gelecek günlerde oruç tutmamak. Bu durumu sağlamak insanların tamamı için mümkün olan, onlara dinlerinde ne günah ne de bir zorluk yüklemeyen bir yöntemle; ayın girişini ya da bitişini tesbit etmekle olur.

Çıplak gözle gözleme, o sırada insanların geneli için geçerli ve kolay olan yöntemdi. Bu sebeple hadis onu belirtmiştir. Çünkü eğer astronomik hesaplama gibi bir başka yöntemle sorumlu tutulsalardı -ümmet o yıllarda ümmü idi ve hesap yapamıyordu- onlara bu işle güç yetiremeyecekleri bir zorluk yüklenmiş olurdu. Allah ümmeti için kolaylık diler, zorluk dilemez. Peygamber (sav) de kendisi hakkında şöyle demiştir: "Allah, beni kolaylaştıran bir öğretici olarak gönderdi, zorlaştıracı olarak göndermedi" (1)

1) Müslim ve diğerleri rivayet etti.

Eğer hadiste gösterilen hedefin gerçekleşmesi için daha iyi, ayın girişiyle ilgili hata, vehm ve yalandan daha uzak bir yöntem bulunursa, bu yöntem kolaylaştırılmış olur, zorlaştırılmış değil. Bu alanda, yüksek seviyede uzman olan astronomi, jeoloji ve fizik bilginleri olduktan sonra ve insanlığın bilgisi insanın aya çıkabileceği, yüzeyine inebileceği, üzerinde gezebileceği, taşından, toprağından örnekler alabileceği bir seviyeye ulaştıktan sonra bu yöntem ulaşılması zor ve ümmetin gücünün yetmeyeceği bir yöntem sayılmaz. Şu halde niçin yöntem üzerinde ısrar ediyoruz ve hadisin dile getirdiği hedeften habersiz oluyoruz?

Hadis, ayın girişini, ümmetin seviyesine uygun ve imkan dahilindeki yöntem olarak, çıplak gözle hilâli gördüğünü iddia eden bir veya iki kişinin heberiyle belirlemiştir. Öyleyse, kendisine hata, vehm ve yalanın bulaşmayacağı, kesinlik ve kat'ilik derecesine ulaşan, ümmetin doğusundakinin de batısındakinin de üzerinde anlaşabileceği, bir ülke ile diğeri arasında üç güne varan farkı doğruran (1), oruçta, iftarda, bayramlarda ortaya çıkan anlaşmazlığı giderecek bir yöntemi reddetmek nasıl düşünülür?

Bu, bilimin mantığıyla da, dinin mantığıyla da ne izah edilir ne de kabul edilir birşeydir. Kesin olan, birinin doğru olduğu, kalanlarının da tartışmasız olarak yanlış olduğudur.

Bugün, kesin hesaba başvurmak, ayların tesbiti için bir yöntemdir. Ve evlâ olana kıyas babından sayılmalıdır. Şöyle ki; sünnet bizim için en aşağıdaki yönteme başvurmayı gerekli kılmıştır. Eğer o yöntemi -yani ruyeti- şüphe ve ihtimal kuşatırsa, daha yüksek, daha mükemmel, maksadın gerçekleşmesini daha iyi sağlayan bir yöntem, ümmetin orucunun, ramazan ve kurban bayramının başlangıcının belirlenmesinde şiddetli anlaşmazlıktan; şiarlarında, ibadetlerinde terennüm edilen, dininin en özel işleriyle ilişkilendirilen, hayatı ve psikolojik tabiatıyla

1) Bu yılki ramazanda (h.1409) ayın girişi, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Tunus ve diğerlerinde Suudi Arabistan'ın rû'yeti ilanıyla 1989 nisanının altısına denk gelen perşembe günü, Mısır, Ürdün, Irak, Cezayir, Fas ve diğerlerinde Cuma günü gerçekleşmişti. Pakistan, Hindistan, Umman, İran ve diğerleri ise cumartesi oruç tuttular.

kaynaşmış olan vahdete çıkarmak reddedilemez. Bahsedilen yöntem, kesin hesaplama yöntemidir.

Allâme, büyük muhaddis Şeyh Ahmed Şakir, bu sorunda bir başka tarafa yönelmiştir. O, rü'yete göre verilen hükmün bizzat sünnetin kendisinin belirttiği sebebe bağlanmış olmasına dayanarak kameri ayın girişinin astonomik hesaplama tesbit edilmesi gerektiği görüşündedir. O günkü sebep bugün ortadan kalkmıştır, bu durumda kendisine sebep olunan da ortadan kalkar. Hükmün varlığı veya yokluğunun, sebebiyle geçerli olduğu aşıkardır.

Burada, güçlü ve açık olması dolayısıyla onun yazdığı metni aynen aktarmak daha güzel olacak. Arap Aylarının Başlangıcı kitapçığında Allâme şöyle diyor: "Şüphe yok ki Araplar, İslam'dan önceki dönemde ve İslam'ın başlangıç zamanlarında gök bilimlerini yeterli derecede bilmiyorlardı. Ümmi bir millettiler. Ne yazabiliyorlar ne de hesap yapabiliyorlardı. Onlardan bu bilimler hakkında bilgisi olanlar, temel ilkeleri veya kabuğunu ancak biliyorlardı. Onu da gözlem ve araştırma ya da duyma ve aktarım yoluyla öğreniyorlardı. Onları ne matematiksel kurallara ne de kesinlik bildiren öncüllere yaslanan kat'i deliller üzerine bina ediyorlardı. Bu yüzden Peygamber (sav) herbirinin ya da hiç değilse çoğunluğunun güç yetirebildiği, gözlenen kesin bir durumu ayın tesbitinin kaynağı yapmıştır. Bu durum, çıplak gözle hilâlin görülmesidir. Bu; ibadetlerinin, amellerinin vakitleri için daha hikmetli ve daha basiretli bir yaklaşım, becerebildikleri kesinlik ve güvenilirlik bildiren tek şeydi. Allah insana ancak güç yetirebildiği kadarını yükler.

Tesbitin kaynağının hesap ve astronomi uzmanlığına bağlanması şeriatın sahibinin hikmetine uygun değildi. Şehirlerdeki bu işten herhangi birşey bilmiyorlardı. Çoğunluğu da çölde yaşıyor, kimileyin birbirine yakın kimileyin de birbirinden uzak aralıklarda aldıkları haberler hariç, şehirlerden onlara haber ulaşmıyordu.

Eğer şârî onlara hesap ve astronomiyi şart koşsaydı, onları

zorda bırakmış olurdu. Çöldekiler, eğer kendilerine ulaşmışsa duyma yoluyla öğrenen, çok nadir ve tek-tük çıkanlar hariç hesabı bilmezdi. Şehirlielerde sadece bazı hesapçıları -ki bunların çoğunluğu ya da hepsi ehl-i kitaptı- taklit ederek öğrenirdi.

Sonra Müslümanlar dünyayı fethettiler, önde gelen bilimlere sahip oldular ve bu bilim dallarında bir hayli ilerlediler, öncekilerin bilgilerini tercüme ettiler, onlarda sivrildiler, keşfedilmemiş birçok şeyini keşfettiler, kendilerinden sonrakiler için onları korudular. Astronomi, kozmografya ve yıldız hesapları da bunlardandı.

Çoğu fıkıhçı ve hadisçi gökbilimlerini bilmiyor ya da sadece bazı ilkelerini biliyordu. Bir kısmı hatta çoğu bildiklerinden emin değillerdi ve tatmin olmuyorlardı. Hatta bazıları, onlarla uğraşanları sapıklık ve bi'dat ortaya koymakla suçluyordu. Bunu da, bunlarla uğraşanlar bildiklerini vesile kılarak gaybı bilme iddiasında -müneccimlik- bulundukları zannıyla yapıyorlardı. Gerçi bazıları gerçekten de bunu iddia ediyor, kendisini ve bilgisini lekeliyordu. Fıkıhçılar ma'zurdu. Fıkıhçılar ve alimlerden bu bilgilere sahip olanlar dine ve fıkha göre konumlarını tesbit edemiyorlar, bilâkis ona korkuyla değiniyorlardı.

Durumları böyle idi. Tabii ilimler, dini ilimler ve onlarla ilgili olanlar kadar yaygın değildi. Kuralları da alimlerce kesin olarak bilinmiyordu.

Bu şariat-ı garra, bu dünya hayatının, bitişini Allahu Teala'nın bildiği bütün zamanlar için geçerli olacak bir şeriattır. O, her ümmet ve her çağ için geçerlidir. Bunun için kitap ve sünnetin nasslarında yeni ortaya çıkan durumlara dair işaretler görüyoruz. Ve eğer o işaretler, kendilerini doğrulayan şey geldiğinde, öncekiler onları hakikatleri dışında yorumlamışlarsa, tekrar yorumlanır.

Sahih sünnetle içinde bulunduğumuz konuya işaret edilmektedir. Buhari; İbn-i Ömer hadisiyle Peygamber'den (sav), onun şöyle dediğini rivayet ediyor: "Biz ümmi bir milletiz, ne yazarız

ne de hesap yaparız, ay böyle böyledir" Yani, bir yirmidokuz gündür bir otuz gündür. (1) Malik Muvatta'da (2) ve Buhari, Müslim ile diğerleri şu lafızla rivayet etmiştir: "Ay yirmidokuz (gün) dür, hilâli görünceye kadar oruç tutmayın, (yine) hilâli görünceye kadar bayram yapmayın. Eğer hava kapalı ise onun miktarını hesap edin."

Önceki alimler -Allah onlara rahmet etsin- hadisinin manasının tefsirinde isabet kaydetmişler, te'vilinde yanlışlardır. Bu konuda en toparlayıcı söz İbn-i Hacer'e ait olandır: (3) "Burada hesaptan murad, yıldızların hesabı ve kolaylaştırmadır."

Bu bilgilerden basit bir kısmı hariç pek birşey bilmiyorlardı. Oruç ve diğerlerinin hükmünü de onlardan kolaylaştırmadaki sıkıntıyı kaldırmak için rü'ye bağlanışın kendilerinden sonra bunu öğrenenler ortaya çıkmış olsa da, oruçtaki hüküm geçerliliğini korudu. Hatta siyakın zahiri, hükmü asıl hesaba bağlamayı önlüyordu. Yukarıda sözü geçen hadisde bunu açıklığa kavuşturmaktadır: "Eğer hava kapalı olursa, otuza tamamlayın" buyuruluyor. Dikkat edilirse, "hesap ehline sorun" buyurulmuyor. Bunun nedeni, havanın bulutlu olması durumunun da, sayının tüm mükellefler açısından eşit olmasıdır. Böylece ihtilaf çekişme ortadan kalkmış olur.

Bir grup, bu konuda yaygınlaştırma eğiliminde olanlara baş vurma görüşündedir. Bunlar Rafizilerdir. (4) Bazı fıkıhçılardan, onlara muvafık oldukları nakledilmiştir El-Bâcî; selef-i salihin icmâsı onlar aleyhine delildir, demiştir. İbn-i Bezize de; bu batıl bir mezheptir, şeriat yıldız ilminde derinleşmeyi yasaklamıştır. Çünkü o sezgiye, tahmine dayanmaktadır. Ondan az birşey bilindiğinden, mesele onunla irtibatlı olursa daralır.

1) Buhari, *Kitabu's Savm*'da rivayet etmiştir.

2) Muvatta, (1/269)

3) *Fethu'l Bari* (4/108-109)

4) Hafız'ın Rafizilerle kimi murat ettiğini bilmiyoruz. Mezheplerinde, onlara göre hesaba baş vurmanın caiz olmadığını öğrendiğimiz İmamiye Şiasını kast ediyor olabilir, kim olduğunu bilmediğimiz başka insanları kast ediyor da olabilir. Ahmed Şakir, zannedersen onlarla murad edilen İsmailiyedir, onların böyle söyledikleri nakledilmiştir diyorum.. (Kardavi)

Örneğin yapılacak tesbitin, hesapla değil de rü'yetle olması noktasındaki yorum doğrudur. "Hesabı bilen de çıksa hüküm, tek başına rü'yete itibar etmekle, geçerliliğini korur, çünkü tek başına rü'yete dayanma emri nassi bir sebeple belirlenmiştir" biçimindeki tevil ise yanlıştır. Onlar yazmayan ve hesap yapmayan ümmi bir millettir. Sebebin varlığı ve yokluğu kendisine sebep olanlarla beraber geçerlidir. Millet, ümmilikten çıktığı zaman, yazar ve hesap yapar duruma geldiğinde yani içindekilerden bu ilimleri bilen birileri çıktığında ve insanlar -genel ya da özel olarak- ayın başlangıcının hesaplanmasında kesinlik ve kat'iyete ulaşmayı ve bu hesaba rü'yete güvendikleri kadar ya da daha kuvvetlice güvenmeyi mümkün kıldıklarında, bu aralarından bir grubun işi olduğunda ve ümmilik kusuru ortadan kalktığında, sabit olan kesin delile başvurmaları ve hilalin tesbitinde sadece hesaba tutunmaları, insanlar çölde ya da köyde olup kendilerine hesapçıların doğru ve sabit haberleri ulaşmadığındaki gibi onu bilmenin kendilerine zor olduğu zamanların dışında rü'yete başvurmamaları gerekir. Onu engelleyen sebebin ortadan kalkmasıyla, tek başına hesaba yönelmek gerekli olduğu zaman aynı şekilde hilalin hakihi hesabına yönelmek, rü'yetin mümkün olup olmadığını araştırmak gerekir. Kameri ayın hakiki anlamda başlangıcı, güneş battıktan sonra bir an da olsa ayın kaybolduğu gecedir. (1)

Benim bu, mükelleflerin durumlarının değişmesiyle hükmün de değişmesi sözüm, diğerlerinin sözlerine itibarla bid'at değildir. Bunun örneklerinden biri de bu meseledir: "Eğer hava kapalı olursa miktarını hesap edin" hadisi başka lafızlarla da varid olmuştur.

Bazı rivayetler; "Eğer hava kapalı olursa otuza tamamlayın" şeklindedir. Alimler "onun miktarını hesap edin" mücmel ifadesini; "sayıyı tamamlayın" şeklindeki açıklayıcı rivayetle yorumlamışlardır. Ancak Şâfiî alimlerin büyüklerinden, hatta zamanında

1) Güneş battıktan sonra, çıplak gözle görülebilecek şekilde, hilalin ortaya çıkabileceği bir zaman zarfınca beklemek tercih edilendir. Ve bu, uzmanların söylediğine göre 15-20 dakika civarındadır. (Kardavî)

onların imamı olan Ebul Abbas Ahmed b. Ömer b. Süreyc (1) iki rivayeti birleştirmiş ve bu rivayetleri iki ayrı durum için şöyle değerlendirmiştir: "Onun miktarını hesap edin" sözünün manası, evrelere göre onu hesap edin şeklindedir ve bu, Allah'ın bu ilimle seçtiği kimselere hitaptır, "sayıyı tamamlayın" sözüyse genele hitaptır." (2)

Benim sözüm, hemen hemen İbn-i Süreyc'in sözüne benziyor. Ancak, O bunu havanın kapalı olduğu ve bakanların ayı görmediği zamana has kılmıştır. Zamanında bilenlerin sayısının azlığı, onların da sözlerine ve hesaplarına güvenin olmaması, ay bazı yörelerde tesbit edildiğinde bu haberin diğer yörelere ulaşmasının zorluğu üzerine, hesaba başvurma hükmünü azınlık için vermiştir. Benim sözüme gelince; hassas, güvenilir hesaba ele almanın genel oluşu ve bunun insanlar arasında da, bugünlerde haberlerin ulaşması ve yayılmasının süratinin şaşırtıcı bir düzeyde olması ile genelleşmesine hükmeder. Rü'yete güvenmek, kendilerine haber ulaşmayan, gök bilimi, güneş ve ayın evreleri hususunda güvenecekleri bir bilgiye ulaşamayan nadirattan bir azınlık için geçerli olur.

Ben bu hükmümü, hükümlerin en adili, sağlıklı kavrayışa ve bu babda vârid olan hadislerin doğru olarak anlaşılmasına en yakın hüküm olarak görüyorum. (3)

Bu, Allâme Şakir'in yarım yüzyıl önce milâdi 1939 Ocak ayına denk gelen hicri 1357 zilhicce'de yazdığıdır.

"Astronomi o vakitler, bugünkü insanın aya çıktığı, uzaya seferler düzenlediği seviyeden çok uzaktı. Bu bilim dalı bugün çok

1) Süreyc, ötreli (sin), iledir ve son harfi cim'dir. Basılan kitapların çoğunda şın ve ha ile Şüreyc şeklinde yanlış yazılıyor. Bu yanlış bir yazımdır. Bu Ebul Abbas hicri 306 senesinde vefat etmiştir ve Sünen sahibi Ebu Davud'un öğrencilerindendir. Hakkında Ebu İshak eş-Şirazi, Tabakat'ul Fukaha'da sayfa 89'da "Şafiîlerin büyüklerinden ve müslümanların imamlarındandı. Tüm Şafi ashabına tercih edilirdi, hatta Muzeni'ye bile" der. Hanb'ın Tarih'u Bağdat'ın da ve İbn'us Subki'nin Tabakat-uş Şafiyyesi'nde iyi bir biyografisi vardır. (4/278, 290) (2/67-96)

2) Bkz. Kaadı Ebu Bekir b. El-Arabi'nin Tirmizi üzerine şerhine (3/207-208), Tarh'ut Tesrib (4/111-113), Feihu'l Bari (4/104)

3) Arap aylarının başlangıçları kitapçığı. S. 7-17

hassas hesaplar yapabilmekte ve hata ihtimalini 1/100.000'e indirmiş bulunmaktadır."

Bunları söyleyen Şeyh Şakir'dir. Ve o herşeyden önce bir hadis ve sünnet adamıdır. Hayatını hadise hizmet ve sünneti nebeviye yardım için adamıştır. Halis bir selefidir. Tâbi oluşun adamıdır, bid'at ortaya koyuşun değil. Ancak o -Allah rahmet etsin- selefiligi bizden önceki selefin söylediklerine saplanıp kalmak olarak anlamadı. Bilakis hak olan selefilik, onların yollarından gitmemiz, ruhlarını yakalamamızdır. Bu şekilde onların zamanları için ictihadda bulunması gibi biz de zamanımız için ictihadda bulunuruz ve kendi realitemize onların akıllarıyla değil, şeriatın kesin olarak bildirdikleri, nassların zahirleri, maksatlarının bütünlüğü dışında herhangi birşeyle kayıtlı olmadan kendi akıllarımızla çözüm buluruz.

Bu yılın (h. 1409) ramazan ayında Suudlu alimlerden birine ait bir makale okumuştum.(1) Şeyh o makalede; "Biz ümmü bir milletiz, yazamayız ve hesap yapmayız" hadisine işaret ediyordu.

Eğer bu sahihse hadis, yazının olumsuzluğuna ve itibarını düşürmeye delâlet ediyordu. Esasen hadis, ümmetin ümmiliğine delalet eden iki şey içermektedir. Bunlar; yazı ve hesaptır. Ne eskide ne de yenide herhangi birisi yazının ümmet için yerilen ya da sakınılan birşey olduğunu söylememiştir. Bilakis, yazı arzu edilen birşeydir; Kur'an, sünnet ve icmâ buna delalet etmiştir. Ve yazının yayılmasını başlatan, kendi hayatından ve Bedir esirlerine yaklaşımından bilindiği gibi peygamberdir (sav). Bu konuda söylenenlerden biri de şudur: "Peygamber bize hesaplama amel etmeyi ve ona itibar etmeyi emretmedi. O bize, ayın tesbitinde sadece "rü'yet" itibar etmeyi ve ona başvurmayı emretti."

Bu sözde iki sebepten dolayı, yanılma ve yanıltma vardır:

Birincisi; Peygamberin; ümmetin ne yazan ne de hesap eden

1) O, saygıdeğer Şeyh Salih b. Muhammed el-Lahiydan'dır. Suudi Arabistan'da yüksek yargı Meclisi başkanıdır. Makalesi, Suudi Arabistan'da (Ukaz) ve diğer günlük gazetelerde, 21 Ramazan 1409 h.'de yayınlanmıştır.

ümme bir ümmet olduğu halde, onlara hesapla tesbit yapılmasını emretmesi akıllıca değildir. Bu iş için zaman ve mekan olarak münasip olan yöntemi koymuştur. Bu ise, zamanında insanların tamamının gücünün yeteceği ru'yet yöntemidir. Ancak daha hassas, daha tedbirli, yanlışlık ve vehimden daha uzak bir yöntem bulunduğu zaman, ona itibar etmeye sünnette bir engel yoktur.

İkincisi; Sünnet bilfiil, havanın kapalı olması durumunda hesaba itibar etmeye işaret etmiştir. Bu, Buhari'nin Sahih'inde meşhur altın silsile ile Kitab-us Savm'de rivayet ettiği'dir. Buhari Malik'ten, o da Nafi'den, o da İbn-i Ömer'den rivayet etmiştir ki: "Rasulullah ramazanı zikretmiş ve: "Hilâli görünceye kadar oruç tutmayın, onu görünceye kadar bayram etmeyin, hava kapalı olduğunda onun miktarını hesap edin" demiştir. (1)

Emredilen, "miktarını hesap etme olayı"na, bu işi doğru dürüst yapabilen ve kendisiyle, insanların doğruluğu konusunda mutmain olacağı bir duruma ulaşabilen kimse için hesabın kabulü dahil olabilir. Zamanımızın ilimleri ve kendisine bilmediklerini Rabbinin bildirdiği insanın hangi noktaya ulaştığı hakkında en düşük seviyede bir malumat sahibi olan herkes tarafından bilindiği ve doğrulandığı gibi bu, zamanımızda kesinlik derecesine ulaşmıştır.

Ben senelerden beri müslümanları ru'yetin tesbitinde değil de hiç değilse olumsuzlanmasında, her sene orucun ve bayramın başlangıcında İslâm ülkeleri arasında üç güne varan yaygın anlaşmazlığı azaltmak için kesin astronomik hesaba başvurmaya çağırdım. Olumsuzlamada hesaba başvurmanın manası, zamanımızdaki fıkıhçıların çoğunluğunun görüşüne uygun olarak hilâlin, ru'yet ile tesbitine devam etmemizdir. Ancak eğer ru'yetin mümkün oluşu hesapla olumsuzlanırsa ve hesap; ru'yet mümkün değildir ve hilal kesinlikle İslam aleminin herhangi bir yerinde doğmamıştır, derse; gereken, şahidlerin tanıklığını hiçbir şekilde kabul etmemektir.

1) *Zamme ve kesre ile (ka-de-ra), (kad-de-ra) manasındadır. Allahu Teala'nın "Biz buna güç yetirmiştir (kadderna) biz ne mükemmel kudret sahibiyiz" sözü de bundandır.*

Çünkü realite -kesin matematiksel bilginin tesbit ettiği realite- onları yalanlamaktadır. Bilakis bu durumda insanlardan hilalin gözlenmesi asla istenmez. Şer'i mahkemeler, fetva ve din işleri makamları hilalin görüldüğüne dair şahitlik etmek isteyenlere kapılarını açmaz.

Bu benim kanaat getirdiğim ve sayısız fetvada, derste, seminerde ve programda dile getirdiğim görüştü. Sonra Allah, bu görüşü Şafii fıkıhçılarından büyüklerinden biri tarafından açıklanmış ve tafsilatlıca dile getirilmiş olarak bulmamı diledi. Bu alim, hakkında; "içtihad mertebesine ulaşmıştır" dedikleri imam Takıyyuddin es-Subki'dir. (v. 756 h.)

Es-Subki fetvalarında, eğer, hesapla, gözle görmenin mümkün olmadığı ortaya çıkarsa kadiya gereken; şahidlerin şahadetini reddetmektir der ve ilâve eder: "Çünkü hesap kesindir, tanıklık ve haber zannidir. Zanni, kesin olana karşı koymaz üstelik ona yönelir."

Hâkimin, davalardan hangisinde olursa olsun, yanındaki şahidin şahadetini dikkatlice incelemesinin, onun görevlerinden olduğunu ve eğer kesin bilgi ya da gözle görmenin onun şehâdetini yalanladığını görürse onu reddedeceğini zikreder. Subki şöyle der: "Açık delilin şartı onun hissen, aklen ve şer'an tanık olunabilir olmasıdır. Hesap, kesin olarak mümkün olmama üzerine delâlet ettiği zaman, şahid olunanın imkansızlığı dolayısıyla, o söz de imkansız olur. Ve şeriat imkansız olanları getirmez. Şahidlerin şehâdetlerine gelince; vehim, yanılğı ve yalana hamledilir."(1)

Ya Subki bugün yaşasaydı ve bir kısmına işaret ettiğimiz, astronominin -veya bir başka şekilde isimlendirdikleri gibi gökbiliminin- gelişmesini görseydi nasıl olurdu?

Şeyh Şakir çalışmasında, zamanın şöhretli Ezher üniversitesi rektörü, büyük üstad Şeyh Muhammed Mustafa el-Merâğî'nin

1) Bkz. *Fetevayî's Subki* (1/219, 220) *Mekteb'ül Kudüs Yay. Kahire*

yüksek şer'i Mahkeme reisiyken, Subki'nin görüşüne benzer bir görüşü olduğunu zikreder. O da, hesap yöntemi rü'yetin imkansız olduğu- nu belirtirse şahidlerin şehâdetinin reddedileceği görüşündedir. Şeyh Şakir der ki: "Ben ve bazı kardeşler büyük üstadı, bu görüşünde karşı çıkardık. Şimdi onun doğru olduğunu ifade ediyorum. Ve her hâlükarda hilalin hesaplama tesbitinin gerekliliğini de üzerine ilave ediyorum. Bu sadece, onu bilmenin kendileri için zor olduğu kimseler için yoktur."

Üzerinde Anlaşılması Gereken Hakikatler:

Yukarıda söylediğim gibi, tesbitle değil de hiç değilse rü'yetin olumsuzlanmasında hesaplama amel etmeyi tercih etmemle beraber, burada üzerinde ihtilafa düşülmemesi gereken üç hakikati belirtmem gerekiyor:

Birincisi: Bu işte ayın girişinin tesbitiyle alakalı olanda, şeriatın nassları ve hükümlerinden dolayı bir rahatlık, bir yumuşaklık söz konusudur. Bu noktada, alimlerin ihtilafı ümmet için genişlik ve rahmettir. Kim ayın girişinin tesbitini bir veyâ iki adil kişi ile belirlerse ya da önemli sayıda bir topluluğu şart koşarsa ümmetin bazı saygın fıkıhçılarından söylediklerinden uzaklaşmamış olur. Hatta kim hesabı dile getirirse onun içinde selefte, tabiin dönemi ve ondan sonrasından beri bu görüşü dile getiren bulunur. Doğma yeri ve zamanının farklılığına itibar eden için de etmeyen için de selefi ve delili vardır. Bu içtihad ve mezheplerden birine tutunanı, yanlış olduğu düşünülse bile ayıplamak ve engellemek caiz olmaz. Kural; içtihadi meselelerde ayıplama ve yasaklamanın olmadığıdır.

İkincisi: Buna benzer işlerde hata affedilebilir. Ramazan veya Şevval hilalini gördüğüne dair tanıklık eden şahid hata yapar ve bunun üzerine insanlar şabandan bir gün oruç tutarlarsa veya ramazan'dan birgün oruç tutmazlarsa, Allah onların hatalarını affetmeye layıktır. Ve onlara nasıl dua edeceklerini de öğretmiştir:

﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا﴾

"Rabbimiz unuttur veya yanılırsak bizi hesaba çekme" (Bakara, 286)

Hatta insanlar Zilhicce'nin hilalinde yanırlar ve arafatta sekizinci veya onuncu gün vakfeye dururlarsa da durum aynıdır. Şeyh-ül İslam İbni Teymiye'nin kararında olduğu gibi bu müslümanların hacları sahih ve makbuldür.

Üçüncüsü: Müslümanların, oruçlarında ve bayramlarında ve diğer şiarları ve hükümlerinde vahdete ulaşmaları için çaba sarfetmek her zaman için arzu edilen bir durumdur. Ona ulaşma ve önündeki engelleri kaldırmaktan ümit kesilmemelidir. Ancak belirtilmesi ve kendisinde kesinlikle gevşeklik gösterilmemesi gereken şudur.

Dünyanın çeşitli yörelerinde, müslümanların bulundukları bölgeler arasında, genel ve külli bir birliğe ulaşmadığımız zaman, hiç değilse bir tek yerdeki İslam'ın evlatları arasında, özel ve cüz'i bir birlik için çaba sarfetmemiz gerekir.

Aynı ülke veya aynı şehrin evlatlarından, bir grub, ramazanın başladığını düşünerek oruç tutarken diğerlerinin o günü Şaban'dan sayıp oruç tutmamaları ve ayın sonunda bir kesim oruç tutarken diğerlerinin bayram yapmaları şeklinde övünmelerini kabul edemeyiz.

Bu kabul edilemez bir durumdur.

Hakimin hükmünün veyâ veliyyül emrin kararının, ihtilafı konularda anlaşmazlığı kaldırdığı üzerinde ittifak edilen hususlardandır.

İslami bir ülkede, hilalin tesbitinden sorumlu şer'i merci, yüksek mahkeme, fetva kurumu, din işleri başkanlığı vb. kararını oruç tutulması veya tutulması şeklinde bildirdiğinde, bu karar bir başka ülkede belirtilen duruma muhalif de olsa, o ülkenin müslümanları üzerine taat ve bağlılık gerekir. Çünkü bu, ma'ruf

olanda taat sayılır. Ve orada hakim, her ülkenin rü'yeti kendisi içindir, şeklindeki görüşü tercih etmiştir.

Peygamber'in (sav) şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Orucunuz oruç tuttuğunuz gündür ve bayramınız artık oruç tutmadığınız gündür" (1) ve bu hadisin bir başka şekli de şöyledir: "(Ramazan) bayramınız artık oruç tutmadığınız gündür, Kurban bayramınız kurban kestiğiniz gündür." (2) Ebu Davud bu hadisi, "Topluluk hilalde yanıldığı zaman babı" başlığı altında rivayet etmiştir.

İmam Hattabi demiştir ki, hadisin manası, yöntemi icihad olan konularda insanlardan hatanın affedildiğidir. Bir topluluk icihad etse ve hilalin ancak otuzuncu günden sonra çıkacağı görüşünde olsa, sayıyı tamamlayıncaya kadar da bayram yapmasa, sonradan ayın yirmi dokuz gün olduğu kendilerince sabit olsa, oruçları da bayramları da geçmiştir, üzerlerine günah veya hata yüklenmez. Bu, vakfe gününde hata yaptıkları zaman hacda da böyledir. Haccı yenilemeleri gerekmez ve kurbanları da bu şekilde kabul olur. Bu ancak Allah (c.c)'dan bir hafifletme ve kullarını kollamadır.

Davamızın sonu alemlerin Rabbi Allah'a hamddir.

1) Tirmizi, *hasen garib* demiştir. (697)

2) Ebu Davud (2324) ve İbn Mace: Bayramınız bayram ettiğiniz gün, kurbanınız kurban kestiğiniz gündür, lafızıyla, *Hamvad'dan o da Eyyüb'den o da İbn Sirin'den ve o da Ebu Hureyre'den* tarikiyle rivayet etmiştir. Şeyh Şakir: "Bu isnad, şeyhaynın şartı üzerine gerçekten *sahih bir isnaddır*" demiştir.

VEFATINDAN SONRA EŞİN ZİNETİNDEN ZEKAT

SORU

Yaklaşık kırk yıl süren bir evlilikten sonra, eşim Allah'ın rahmetine kavuştu. Allah (c.c) beni, ondan olan erkekler ve kızlarla rızıklandırmıştı. Eşimin vefatından sonra, ona ait olan, bir kısmı altından, bir kısmı da elmas, inci, akik ve benzeri değerli mücevher ve taşlardan oluşan zinet eşyaları buldum.

Bu zinet eşyalarından kızlarına dağıtarak bir tasarrufta bulunamadım. Onlar zengindirler ve zengin kişilerin eşleridirler. Kendilerine ait bol bol zinetleri var. Satarak da tasarrufta bulunamadım, bu benim için de oğulları ve kızları için de zor ve güçtür.

Bu zinetin hükmü nedir? Ona zekat gerekir mi? Bu gereklilik her sene vaki olan bir gereklilik midir?

Allah'ın sizi başarılı kılmasını ve faydalandırmasını diliyorum.

CEVAP:

Fıkıhçıların, altın ve gümüş söz konusu olduğu zaman, kadınların zinetinin zekatında ihtilafa düştükleri bilinmektedir.

Ebu Hanife'nin mezhebi, zinet eşyasının kendi başına veya sahibinin bir başka malı ile birlikte nisab miktarına ulaştığı zaman, zekatı gerekli kılar.

Diğer üç imamın görüşü, zinetin, mübah, kullanılan ve mutad türden olduğunda onda zekatın gerekmediği yönündedir.

Zekat Fıkhı adlı kitabımda da açıkladığım gibi bu görüş aynı zamanda benim de, dayandığı deliller dolayısı ile tercih ettiğim ve fetvalarımda dayanak kabul ettiğim görüştür.

Bu sorudaki meselede zinetin iki türlü olduğunu görüyoruz:

1. Elmas ve benzeri mücevher ve kıymetli taşlardan olan zinet. Bu türden zinetler, biriktirme ve yatırım amaçlı edinme hariç aslında zekat gerekliliğinden muaftır.

2. Altından olan zinet. Sorunun içeriğinden de anlaşıldığı gibi buradaki altın, saklı tutulmakta ve kullanılmamaktadır. Yani bu altın, atıl vaziyette duran nakdi miktar mesabesinde, bekletilen bir servettir.

Ve o varislerin malıdır, koca da varislerdendir. Onlardan herbirinin payı kendi başına veya onun yanındaki bir başka malla birlikte nisab miktarına ulaşırsa -nisab 85 gram altının karşılığıdır- varislerden herbirinin kendi payının zekatını vermesi gerekir. Zekat şüphesiz seneliktir. Her kameri senede, altının satış değeri üzerinden fiyatı belirlenir ve ederinin kırkta biri, yani % 2,5'u zekat olarak ödenir. Bu Allah'ın dilediği zamana kadar her sene devam eder.

Bunun manası, her varis kendi özel malından bu atıl zinetin zekatını ödemelidir ki onda tasarruf edebilsin.

Bundan daha iyisi ölü için de diri için de daha faydalı olanı, bu zinetin satılması, değerinin vefat eden için sadakayı cariye haline getirilmesidir. Böylece, diri olanlar kıyamete kadar sadakayı cariye den faydalandığı sürece sevabı onun için de kalıca olur.

Aynı şekilde, bu sadakayı cariye veya hayırlı vakfı gerçekleştiren koca ve varisler için de, yaptıkları hayrın karşılığı olarak sevapları ve ecirleri vardır. Allah, güzel amel işleyenin ecrini zavi etmez.

ZEKATIN MESCİD YAPIMI İÇİN HARCANMASI

SORU

Ben müslüman birisiyim, Allah (c.c) bana fazlından, her ne yapsam şükründen aciz olacağım kadar nimet verdi. Bizzat amelimin kendisi O'na şükretmeyi gerektiren bir nimettir.

Allah'ın üzerimdeki fazlından bir kısmı dünya malıdır ve hamdolsun ki çoktur. Her sene onun zekatını veriyorum. Sahibi olduğum binaların aylık kiralarının zekatını yılın geçmesini beklemeden, alındığı zaman, getirinin toplamından yirmide bir nisbe-tiyle verilmesinde sizin görüşünüze tutunuyorum.

Zekatlarımı mescid yapımı için kullanmak istiyorum. Ta ki onlarda namaz kılınsın, iyilik halkaları oluşsun ve müslümanlar Allahu Teala'ya taat üzere biraraya gelsinler.

Diğer taraftan bize gelenlerin çoğu -biz körfez ülkelerindeyiz- darlığa ve rızık yollarının azlığına ve nüfus çokluğuna göğüs ger-en, batıdan doğudan, haçlılardan, komünistlerden ve diğerlerinden İslam'a düşman çevrelerin sıkıştırmalarıyla beraber üzerlerine peşpeşe felâketler inen Asya ve Afrika'nın fakir ülkelerinden olan kardeşlerimizdir.

Zekatımdan, bu fakir, dinlerinde ve dünyalarında tehdit altında olan müslüman kardeşlere ödeyebilir miyim yoksa bu caiz değil

midir? Müftüler bunun caiz olup olmadığı hususunda ihtilafa düştüler ve ben ancak cevabınızla mutmain olacağım.

Allah hatanızı doğrultsun ve sizi aziz kılsın. Muhabbetimi sunuyorum.

CEVAP

Allahu Tealâ, sorunun sahibi değerli kardeşimizi ona olan ikramında mübarek kılsın, üzerindeki nimetini tamamlasın, ona zikrinde ve şüküründe yardım etsin, ibadetlerini güzelleştirsın.

Onun binalarının zekatını, getirisinin üzerinden bir yıl geçmesini beklemeden vermek şeklindeki benim tercih ettiğim görüş doğrultusunda vermesi, beni memnun etmiştir. Umulur ki hepsini ya da bir kısmını infak eder.

Ancak, içinde Allah'ın adının zikredileceği, şiarlarının gerçekleşeceği, namazların eda edileceği, vaazların verileceği mescidlerin yapımı için zekat vermeye gelince; bu eski ve yeni alimlerin üzerinde ihtilafa düştükleri harcamalardandır. Bu tür bir harcama "Allah yolunda" sayılır mı ve böylece Tevbe suresindeki ayet-i kerimenin belirlediği sekiz çeşit sadaka harcamasına dahil olur mu?

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ

حَكِيمٌ

"Sadakalar (zekatlar) Allah'tan bir farz olarak ancak; yoksullara, düşkünlere, (zekat toplayan) memurlara, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, (kölelik-ten kurtulmak isteyen) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsusur. Allah alim ve hakimdir." (Tevbe-60)

Yoksa ayetle geçen "Allah yolunda" ifadesi, cumhurun görüşünde olduğu gibi "cihad"la mı sınırlıdır?

"Zekat Fıkhı" adlı kitabımda bu konudan ayrıntılı olarak bahsettım. Burada zikretmek için yerimiz yeterli değil.

Ben orada askeri -akla ilk gelen anlamıdır bu- fikri, eğitsel, tebliğ anlamlı, dini ve bunun gibi işlevi, İslami varlığın korunması, misyoner haçlı kurumlarından gelsin, komünist-marksist güçlerden gelsin, siyonist ve mason akımlardan gelsin, veya İslam'dan kopan bahailik, kadıyanilik, batınilik gibi şu ya da bu fırkaların temsilcilerinden gelsin ve bunlar gibi Arap ve İslam dünyasındaki ateizme ve laisizme çağıranlardan gelsin, kötü saldırılardan İslâmi kişiliğin korunması olan bu ve benzeri herşeyi kapsayacak şekilde cihadın manasını geniş tutarak cumhurun görüşünü onayladım.

Bunun üzerine diyorum ki, devlet veya evkaf bakanlıklarının ihtiyaç duyulan mescidlerini yapabildiği, körfez ülkeleri gibi zengin ülkelerde, mescidin yapımı için zekat verilmemelidir. Çünkü onların buna ihtiyacı yoktur.

Zekat ya da zekat haricinde kendisine yardım edecek kimse bulamayan başka harcama yerlenin olduğu konusunda ittifak vardır.

Sonra, körfez ülkelerinde bir mescidin yapımına harcanan para fakir ve nüfusu yoğun müslüman bölgelerde on veya daha fazla mescidin yapımına yetecek miktardadır. Hatta bir tek mescid onbinlerce kişiye hizmet edebilir.

Bu yüzden, mutmain bir şekilde, fakir olup ta, misyonerlerin ya da komünist, siyonist, kadıyanilik, batınilik gibi batıl düşüncelerin saldırı tehlikelerine maruz olan İslam ülkelerinde, mescid yapımı için zekat vermenin caiz olduğu görüşündeyim. Hatta böyle bir durumda mescid için zekat vermek, diğer harcamalar için vermekten daha efdal olabilir.

Bunun cevazında delilim şu iki şeydir:

1. Topluluk fakirdir ve insan için zaruri olan temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla yaşam standartlarına ulaştırılması gerekir ki müslüman, insana layık asil bir hayat yaşasın.

Ve müslüman bir topluluk için mescid temel ihtiyaçlardandır. O topluluğun elinde, devlet kaynaklarından, fertlerin ve hayır ehlinin bağışlarından, mescid yapmaya imkan olmadığı zaman, orada mescidin zekat malıyla yapılmasını önleyen birşey yoktur. Bilakis mescidin yapılması gerekir ki topluluk mescidsiz kalmasın.

Müslüman bireyin bedeninin yaşamak için yiyecek ve içeceği ihtiyacı olduğu gibi, müslüman cemaat da, ruhu ve imanı için mescide ihtiyaç duyar.

Bu yüzden, Peygamber'in (sav) Medine' ye hicretinden sonra gerçekleştirdiği ilk proje, o dönemde İslami canlılığın ekseni olan Mescid-i Şerif'in tesisi idi.

2. Savaş tehlikesiyle karşı karşıya bulunan veya fiilen savaşın etkisi altında olan ülkelerde mescid, salt ibadet yeri değil, bilakis direniş merkezi, harp hazırlığı ve cihad için karargah, İslami kimliğin himayesi için kale ve İslami kişiliğin koruyucusudur.

Bunun günümüzde en çarpıcı delili, "intifada" diye ifade edilen Filistin'deki İslami Halk Direniş Hareketi'nin başlangıcındaki mescidin rolüdür. İşin başında bu hareketi "mescidlerin direnişi" diye isimlendirmişlerdi. Sonra yahudilerin kontrolündeki basın yayın organları bunu, yahudilerin ve onların arkasındakilerin söylenmesinden ürktüğü İslam'la ilişkilendirilme korkusuyla "taşla direniş"e çevirdi.

Sonuç

Buna benzer durumlarda mescidlere harcama yapmak, "Allah yolunda, ilay-ı kelimetullah yolunda" harcama yapmaktır. Ve dine, ümmetine yardım etmektir. Sonucu "kelimetullahın en yüce olması" olan bir işte yapılan her harcama, Allah yolundadır.

BAĞIŞ MALLARINDAN İDARİ İŞLERE HARCAMAK

SORU

Allah'ın selam'ı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Bu mektubu Mevlâ azze ve celle'den, bizi sizinle faydalandırmasını, size doğruyu bağışlamasını dileyerek gönderiyoruz.

İngiltere'deki "İslami Yardım Kurumu" hem bu ülkeden hem de bu ülke dışından gelen yardımların toplanarak, İslam aleminin değişik bölgelerindeki özellikle de Afganistan, Lübnan, Filistin, Afrika ve Bangladeş'teki müslümanlara dağıtımını gerçekleştiren bir kuruldandır oluşmaktadır.

Kurul kendisi için, kalıcı bir merkez olacak bir binaya ihtiyaç duyduğundan, biz de bu meselede şer'i görüşü öğrenmeyi arzu ediyoruz. Kendine ait bir binası olmayan bu yardım kuruluşunun toplanan bağışlardan kendine bina satın alması caiz midir? Çünkü insanlardan bazıları, yaptıkları bağışın nereye harcancığını da kendileri tesbit ediyor. Bazıları ise bağış mallarının harcanması konusunda yardım kurumunun tesbit ettiği yönde ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını istiyor.

Bu şekilde eğer ortada bir engel yoksa, binanın satın alınması için bize verilen sınırları bilmeyi arzuluyor, sizden cevap ricâ ediyoruz.

Allah size hayırla karşılık versin.

CEVAP

Bağış sahiplerinin, toplumda sıkıntıya düşenlere, musibetlere uğrayanlara yardım etmek, afetler, harpler ve benzeri yönlerde harcanmak üzere verdikleri mallardan, zikredilen kurul için bina yapmak caiz değildir. Bunda bağışta bulunanların niyetlerini gözetmek gerekir. Bağış mallarının çoğunu zekatlar oluşturmaktadır. Ve zekatın harcanması caiz olmayan, ma'lum şer'i harcama yerleri vardır.

Gerçekten bazı bağış sahipleri -sualde dendiği gibi- zaman zaman 'bağışın, ihtiyaç sahiplerine, kurulun denetlediği yönde harcanmasında tasarruf özgürlüğünden vazgeçiyor.

Bağışta bulunanın, tam olarak kimlere harcanacağını belirlememiş olsa da, harcama alanını belirlediği açıktır. Denetleyenlerin güvenilirliklerine, ihlaslarına ve kararlarının güzelliğine güvenerek bunu da onlara bırakmıştır.

Bunun manası, onların harcamanın muhtaçlara yapılması şartıyla, verileni Filistin'e veya Afganistan'a ya da Bangladeş'e yahut Afrika'ya ulaştırabilecekleridir.

Hak edenlere bağışların ulaştırılması için gerekli olan idari harcamalara gelince, Kur'an-ı Kerim'in zekatın harcama yerlerinde, zekatın kendi hasılatından, toplayan memurlara verilmesine de karar vermiş olduğunu kabul ederek, bağışların toplamından almakta bir sakınca yoktur. Nitekim, vacip her ne ile tamam oluyorsa o da vaciptir.

Bu harcama, bağışta bulunanların mallarını; bürolara, döşemelere, dairelere, nakliye harcanmasından koruyarak, kurulun imkanlarının zorlandığı yerde olmalıdır.

Bu sayılan harcamalar, hikmet ehli ve ihlaslı kimselerin şikayetçi oldukları afetlerden biridir.

Kurulun malı olan mustakil bir binanın yapımına gelince; ona ihtiyaç kesinleştiği ve aklı selim ve doğruluk sahibi kimseler bu

konuda anlaştıkları zaman, bu iş için, bu amaçla bağışlar toplanması gerekir. Harcayacak olan da onu harcar ki o masrafını ve amacını bilen kimse olmalıdır. Yine o bunun için ecir kazanır. Çünkü ameller niyetlere göredir ve her fert için ancak niyet ettiği vardır.

Allah'tan bizi amaç sağlığı, yöntem doğruluğu, gaye yüceliği ve yol doğruluğu ile rızıklandırmasını istiyorum.

Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

ZEKAT MALLARINDAN İSLAMİ MERKEZLERİN YAPIMI

SORU

Allah'ın selamı, rahmetli ve bereketi üzerinize olsun

Zatınızdan, bizim ve Amerika ile batı ülkelerinin genelindeki müslümanların tamamı için son derece önemli olan batıdaki İslami merkez ve camiler ile onların buradaki müslümanların hayatına doğrudan temas eden yapılar sorununa değinen bir meselede fetvanızı rica ediyoruz.

Batıda yerleşmiş olan İslami topluluklar ve burada geçici olarak eğitim gören öğrenciler, şehirlerinde İslami merkezlere büyük bir ihtiyaç duymaktadırlar. Bu merkezlerin vazgeçilmez ve buradaki topluluklar ile öğrencilerin, dinlerin korunmasında büyük bir role sahip olduğunu düşünüyorlar.

Bu kurumların yapımı için bağış toplanırken sürekli olarak sorulan bir soru vardır: "Batı ülkelerindeki İslami merkezlerin yapımında zekat malını kullanmak caiz midir? "

Bağışta bulunanların çoğu, bağış için böyle bir fetvayı görüyorlar. Aynı zamanda projenin uygulayıcısı olanlar zekat malının bu harcamada kullanımının caiz olduğuna emin olmadıkları için, kabulünde zorlanıyorlar.

Merkezin; mescid, namaz salonu, kitaplık, kadınlar için namaz salonu, ücretli imam için kalacak yer ve daha başka kısımları içerdiğini ve aynı zamanda Amerika'daki merkezlerin çoğunluğunun kanuni sahibinin Kuzey Amerika İslam birliğine (ISNA) bağlı, Kuzey Amerike İslami Vakfı (NAIT) -ve her ikisi de güvenilirlik ve ehliyet açısından emin olunan İslami kurumlardandır- olduğunu bildirerek, sizden özellikle de şu anda biz merkezimizin yapımı için bağış toplama işinin başındayken bu fetva talebimize cevap vererek ikramda bulunmanızı ricâ ediyoruz. Yapıma başlamak için büyük meblağda bir mal toplamamız gerekmektedir. Aksi taktirde -Allah göstermesin- belediyenin onayı ve onunla beraber bu projenin gerçekleşmesi için harcanan büyük meblağlar ve onca çaba yok olacak.

Allah sizi başarılı kılsın, korusun ve faydalandırsın.

Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

CEVAP

Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Amerika'nın (Taston) şehrindeki İslami merkezin yapımı ve onun için zekat malından kullanmanın cevazının sınırıyla ilgili değerli mektubunuz bana ulaştı.

Kanunun önemi ve özellikle de şerhrinizdeki durumun kritikliğine bakarak, vaktim dar ve işlerim çok olmasına rağmen, size yazmakta acele ettim.

Öncelikle belirtmek istiyorum ki; "Allah yolunda olan" kullanma yeri, Kur'an-ı Kerim'in belirlediği, zekatın verilme yerlerinden dir.

Fıkıhçılar, "Allah'ın yolu" ifadesinin içeriği konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Onlardan kimileri, bu ifadeyi "cihad"la sınırlandırmışlardır. Çünkü ifadenin ilk çağrıştırdığı anlam budur. Cumhurun görüşü de bu yöndedir.

Kimileri de onu, tüm ibadetleri ve müslümanların çıkarlarını kapsayacak şekilde ele almıştır ve buna mescidlerin, okulların, köprülerin yapımını, fakir ölülerin kefenlenmesini ve bunun dışında iyilik ve maslahat içeren herşeyi dahil etmişlerdir.

Benim ulaştığım görüş, Allah yolunda olan kullanma yerinin - her iki görüşe göre- o paradan, içinde müslümanların varlığının müslümanları inançlarından ayırmak veya onları dinlerinin hakikatinden saptırmak için çalışan misyoner veya komünist ya da ateist yahut bunların dışındaki grub ve akımların saldırısı ile tehdit altında olduğu ülkelerde davet, yönlendirme ve eğitim için İslami merkezlerin inşasında harcamayı içine aldığıdır.

Nüfuz, otorite ve mala sahip olan çoğunluk müvacehesince olanakları sınırlı azınlık konumunda olan, İslam dünyasının dışındaki müslümanların durumu bunun gibidir.

Diğer görüşe göre ise, şüphe yok ki bu merkezlerin yapımı çağımızda İslami cihadın bir çeşididir. Bu; dille, kalemle, davet ve eğitimle yapılan cihaddır. Ve bu, İslam'a düşman güçler tarafından yoğunlaştırılan savaşa direnmek için, bugün mustağni olunamayacak bir cihad biçimidir.

Allah'ın ismini yüceltmek için savaşmanın Allah yolunda olması gibi; Allah'ın ismini yüceltmek için için davette bulunan, öğreten ve yönlendiren de Allah yolundadır.

Bugün, İslami merkez İslam'ın müdafaa edildiği kale mesabesindedir ve her fert için ancak niyet ettiği vardır.

Bazı Kur'an ayetlerini ve pak sünneti toptan inkar eden ve bu inkarın üzerine dinde zaruri olan, bildiğimiz namazı inkar eden ve onu boşa giden namaz sayıp "müşriklerin namazı" olarak isimlendiren -sonra bu sapkınlık büyük bir yalanla son bulmuştur ve Allah'ın Rasulü olduğunu iddia etmiştir- Reşat Halife'nin merkezinin bulunduğu "Taston" kentinde bu iş daha bir önem kazanmaktadır. Hak için batıla direnç gösterecek bir merkez, İslam'ın içerden ve dışardan desteklenen küfürle karşılaşmasında, bir kale gereklidir.

﴿ها انتم هؤلاء تُدْعَوْنَ لِتُتَّقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَخُلُ وَمَنْ يَخُلُ
فَإِنَّمَا يَخُلُ عَنْ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتُولُوا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا
غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ﴾

"İşte sizler böylesiniz; Allah yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz. Buna rağmen içinizden kimileri cimrilik ediyor. Ama kim cimrilik ederse ancak kendisine cimrilik etmiş olur. Allah zengindir. Siz ise fakirsiniz. Eğer O'ndan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir. Sonra da onlar sizin benzerleriniz olmazlar" (Muhammed-38)

Allah hatanızı örtsün, mücrimler hor görse de hakkın gerçekleşmesinde ve batılın ortadan kaldırılmasında size yardım etsin.

Allah'ın selâmı, rahmetli ve bereketi üzerinize olsun.

PETROLDE ZEKAT VAR MIDIR?

SORU

Ümmetin üzerinde, birçok maddi ve manevi felaketin gerçekleştiği Körfez Krizi'nin ortaya çıkmasıyla, her işimizde İslam'ın hakim olmasına özen gösteren biz müslümanları ilgilendiren, şer'i açıdan sonuca bağlanmamış bir takım sorunlar ortalığı kapladı.

Bu sorunlardan birisi; Arap servetinin zengin fakat nüfusu az ülkeler ile fakir ama nüfusu çok bölgeler arasında dağıtımındaki adalet sorunudur. Bu söz kendisiyle batıl murad edilen hak bir sözdür. Bu sözü söyleyen şahıs geniş ve zengin ülkesinin servetinden fakir ülkelere birşey dağıtmadı, tersine o serveti, Arap ve müslüman komşu-larıyla olan savaşında harcadı.

Bazı kardeşlerimiz, gazetelerde, petrol ve kazancından -onun maden olarak kabulüyle - zekatın gerekliliğinden ve Ebu Hanife'nin görüşünde olduğu gibi madende humusun olduğundan bahsetmektedirler.

Zengin petrol ülkelerinden, fakir devletlerdeki kardeşlerine vermek üzere, kazançlardan (% 20 oranında) bu humusun alınması ile, Allahu Teâlânın ganimetin dağıtımında söylediği gibi, zenginler ile fakirler arasında kaybolmuş adaletin bir kısmını gerçekleştirebilir.

﴿كي لا يكون دولة بين الأغنياء منكم﴾

"Böylece o mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın." (Haşr-7)

Şer'i açıdan bu söz doğru mudur? Din alimlerinden bunu kabul etmeyen bazı kimseler gördüm. Ve zekat gerektiği zaman bu, petrol ülkelerinin dahilinde mi yoksa haricinde mi harcanır?

Kitap ve sünnetten delillerin ışığında, sorunun açıklanmasını rica ediyoruz.

CEVAP

Hamd Allah'a, salat ve selam Rasulü'ne, aline, ashabına ve hidayetine uyanlardır.

Petrol ve kazancında, petrol ister şahısların mülkü olsun ister şirketlerin mülkü olsun, özel mülkiyete ait olduğu zaman zekatın gerektiği tartışma olmayan hususlardandır.

Fıkıhçılar burada, zekatta gereken miktarda ihtilafa düşmüşlerdir. Bu miktar kırkta bir (% 2,5) midir, yoksa yüzde yirmi midir?

Benim burada tercih ettiğim görüş, petrol ve benzerinde onların maden olarak kabulüyle, humusu (% 20) gerekli kılan ikinci görüştür. Madende humusun var olduğunu bildiren hadis sahih sayılmıştır (1)

Bu Ebu Hanife, Ebu Abid ve diğerlerinin görüşüdür. (2)

Ancak buradaki tartışma, devletin malı olan petrolde çıkmaktadır. O zekata tabi olur mu? Bir başka deyişle, özel mülkiyet olduğu zaman ki gibi onda da zekat gerekir mi?

Çağımızda fıkıh alimlerden bunu söyleyen herhangi birisini

1) Muttefekun Aleyh, Ebu Hureyre hadisi

2) Bu konuda Fıkh'uz Zekat adlı kitabımıza bakınız. (1/436)

görmedim. Ancak İslam iktisadı ile ilgilenen bazı iktisatçı-araştırmacı kardeşlerimiz bu görüştedir.

Kral Abdülaziz Üniversitesi'nin çağrısıyla, Mekke-i Mükerre-me'de gerçekleşen, 1976'daki I. Uluslararası İslam İktisadı Konferansı'nda bazıları bunu dile getirmiş ve ben o vakit buna karşı çıkmıştım. Konferansa katılan fıkıhçılar da beni te'yid etmişlerdi.

Aynı şekilde bunu "İslam Şeriatında İçtihad" kitabımın sayfalarında sabit "icma" durumuna ulaşan kimi çağdaş içtihadların tenkidi babında iki yıldan bu yana tartıştım.

Orada, üstad Doktor Şevki İsmail Şehate ve üstad doktor Muhammed Şevki el-fenceri'nin ulaştığı, körfez ülkeleri ve diğerlerinde, İslami hükümetlerin sahip oldukları petrol mal-larında zekatın gerekliliği ve onları maden olmalarına dayanarak; o, humus miktarı iledir görüşünü tartıştım.

Öte yandan petrol ve benzeri yeraltı kaynakları madendirler ve madenlerde de humus vardır. Bu, Zekat Fıkhi adlı kitabımda tercih ettiğim ve delillendirdiğim görüştür.

Ancak madende humus'un gerekliliği, ona şahıslar veya şirketler sahip olduğu zaman geçerlidir. Böyle olduğu zaman ma-denden humus alınır ve tercih ettiğimiz yönde zekatın harcama alanlarına harcanır.

Devletin malı olduğu zaman ise, onun durumu devletin mal-larını, tamamının durumu gibidir ve onda zekatın olmadığına icma ile karar verilmiştir. Bunun sırrı da birtakım noktalara dayanmak-tadır:

1. Zekat, malın bir bölümüdür ve bu yüzden mallar Allah-u Teala'nın;

﴿ خذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً ﴾

"Onların mallarından sadaka al" (Tevbe, 103) ayetindeki ve Peygamber (sav)'in "mallarınızın zekatlarını veriniz" sözündeki gibi sahiplerine izafe edilmiştir.

Devletin malı, ne devlet başkanının ne maliye bakanının, ne de bunların dışındakilerin malıdır ki, ondan Allah'ın hakkının çıkarıl-masıyla, tezkiyeleri ve nefislerini temizlemeleri istensin.

2. Malından kırkta bir, yirmide bir, onda bir veya beşte bir oranında zekatını veren kimse için, genel ya da özel bir ihtiyacın ortaya çıkması veya hasıl olması durumu hariç, kalan malından faydalanması mümkündür, üzerinde bir zorlama olmaz. Sözkonusu yerde, miktarı bizce tercih edilen görüş olan humus (beşte bir) olarak belirlesek de hükümetin petrol malından zekat miktarını çıkarması (vermesi) yetmez. Zirâ onun tamamının müslümanların çıkarları için harcanması, gerekmektedir. Fakirlerin, miskinlerin ve diğer ihtiyaç içinde olan müslümanların çıkarları da bundandır. Hatta bunlar ve miskinler, fey' (ganimet, haraç, cizye)nin harcanacağı yerlerde, belirlenen çıkarların başında gelmektedir.

﴿ مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ ﴾

"Allah'ın fethedilen ülkeler halkının mallarından peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın." (Haşr, 7)

3. "Mallarından al" ibaresiyle, zekat almakla görevlendirilenin devlet olduğu anlaşılmaktadır. Şu halde kendisinden nasıl zekat alacaktır ve aynı anda hem alan hem de kendisinden alınan nasıl olacaktır?

Bu sözü söylemeye iten nedenlerin hayırlı saikler olduğunu biliyorum. Bu, İslâm ümmetinin göğüslediği bugünkü dengesiz konumu kontrol altına alma çabasıdır. Bu hal, Allah'ın petrol ile nimetlendirdiği bazı küçük hacimli, nüfusu az devlet veya devletçikleri, yabancı bankaların hazinelerini dolduran dirhem, dinar

veya rıyal milyarderleri yaparken, öte yanda yoğun nüfuslu, kaynakları az, kıtlığın tehdit ettiği, fakirliğin azı dışlarını geçirdiği, öncekilerden bazılarının, fakirlik bir ülkeye girdiği zaman küfür ona beni de beraberinde götür dediği gibi, açlığın kurbanları olan evlatlarının misyoner ve komünist davetçiler için kolay av olduğu İslam ülkelerini görüyorsunuz.

İslam iktisadıyla ilgili araştırmalar yapan bu kardeşler, İslam'ın onaylamadığı bu mevcut durumu değiştirmek istiyorlardı. Bu sebepten, petrolde, onun maden olarak kabulüyle madende de beşte birlik oranının olmasıyla zekatın gerektiği görüşüne ulaştılar.

Ve madem ki bu zekattır, ilkin; İslam'ın yöresel dağıtımdaki yöntemine uyarak, bölgenin fakirlerine dağıtılır. Yörenin ihtiyaç fazlası da, en yakın olana, en muhtaç olandan daha az muhtaç olana şeklinde diğer İslami yörelere dağıtılır, dediler.

Eğer İslami hilafet olsaydı ve İslam beldeleri daha önceden olduğu gibi onun bayrağı altında toplanmış olsalardı, bu sözü asla söylemezler, bu ictihad asla zuhur etmez ve ne de orada buna ihtiyaç olurdu.

Benim görüşüm, petrolün zekatını vermenin gerektiği sözünün, mevcut dengesizlik sorunun, çözmeyeceği ve İslam aleminin fakir ülkelerinin sorunlarının çözümünün, zorunlu olarak ondan beklenmeyeceğidir.

Hatta bir petrol devletinin bu görüşe tutunduğunu farzetsek; devletin sahip olduğu petroldeki hak, beşte biridir, kırkta bir değil ve o, ganimetin harcanacağı yerlerde değil, zekatın harcanacağı yerlerde sarfedilir. Bunun hasılatının yörenin fakirleri ile sosyal ve askeri çıkarlar için harcanmadığını kim iddia edebilir ki? Özellikle de; askerlerin silahlandırılması ve onlara yapılan harcamaya, "Allah yolunda yapılan türdendir ve bu da zekat verilen alanlardan birisidir" dendiği zaman o vakit diğer müslümanlara bir şey kalmaz ya da sadece kırıntılar kalır.

Benim görüşüme göre bundan daha iyi olan, temel İslami hakikatlerin açıkça ilan edilmesidir. Bunlar; müslümanların, her ne kadar yurtları farklı da olsa bir tek ümmet oldukları, sorumluluklarıyla; daha altta olanların ihtiyaçlarını giderdikleri, zorlukta ve kolaylıkta birbirlerine kefil, iyilik ve takvada birbirlerinin yardımcıları olduklarıdır. Bir İslam ülkesi mükemmelleşme uğruna milyarları harcarken ve ihtiyatlı konuşursak daha yüzlerce trilyonları da varken; bir başka İslam ülkesinin fakirliğe, hastalığa ve açlığa göğüs germesi caiz değildir.

Aynı şekilde, bir yanda zengin İslam devletleri, İslam kardeşliğinin gerektirdiği biçimde mal ile cihad yükümlülüğünü yerine getirmeksizin rahat bir konumda bulunurken, diğer bir İslam ülkesinin İslam'ın düşmanlarına karşı cihad yükünü ve uzun vadeli azığını yüklenmesi caiz değildir.

Fıkıhçıların, "petrol ve benzeri kaynakların mülkiyeti imamındır" demeleri ile "yörenin devletinin yöneticisidir" anlamı kastedilmez. Bu ifade, bir tek akidenin ve bir tek hukukun bayrağı altında birleşmiş olan İslam devletinin şer'i otoritesini kasteder. Bunun anlamı; bu mal, insanlardan yalnızca belli bir topluluğun mülkü değil bilakis bir İslam devletinde kanunları ne olursa olsun müslümanların ve müslüman ümmetindir. (1)

Bu benim yaklaşık on senedir söylediğim şeydir. Müslüman ülkeler arasında birbirlerine destek olmanın, yardımlaşmanın gerekliliğinden dolayı, bugün de hâlâ bunu vurgularım. Bu dini bir yükümlülük, milli bir gerekliliktir. Zenginlerin, servetin kazancını sadece kendilerine alıkoyup, fakir bölgelerdeki fakirliğe, hastalığa, açlığa göğüs geren kardeşlerini terketmeleri câiz değildir. Peygamber (sav); "Komşusu açken tok yatan bizden değildir" demiştir. Bu bireylere uyarlandığı gibi toplumlara da uyarlanır.

Zengin ülkelerin fakir ülkelere ödeyecekleri miktarı (madende fertlerin üzerine düşen miktara kıyasla) % 20 ile sınırlamalarında bir sakınca yoktur.

1) *El-İctihad Fi's Şeriat'i'l İslamiye kitabımızdan, Ra'ul Kalem yayını, Kuveyt*

Körfez savaşı ve Kuveyt krizinden sonra Körfez Yardımlaşma Meclisi'nin bu amaç için bir yardım fonu oluşturduğunu duyduk. Meclisin üye olan tüm ülkeleri de buna katıldılar. Dileğimiz, bunun krize karşı, bir süre sonra buharlaşacak bir tepki olmasıdır. Aynı şekilde bu fonun güçlenmesini, hasılatının artmasını, uygulamaya koymaya doğru yol almasını, ne dinin hükümlerini onaylamadığı dar yöresel bencilliklerin, ne de sonuçta İslam'ın, arapçılığın, vatanlarımızın kurtuluşu ve ilerlemesinden düşmanlarından başkasına hizmet etmeyen, parçalanmış yöresel varlıkların tamamını bu hilekâr düşmanların ağzında kolay lokmalar haline getiren dünya çıkarının egemen olmamasını diliyoruz.

FİTR SADAKASINI NAKİT VERMEK

SORU

Uzun bir süreden beri, kendimin ve ailemin fıtır sadakasını, hadisi şerifte belirtilen ölçüye uygun şekilde nakit olarak veriyordum. Sizin bunu, 15 Katar riyali olarak belirlediğinizi duymuştum. Aynı şekilde, bu parayı Filistin'in işgal edilmiş topraklarındaki aileden, akrabalarından, komşulardan fakir olanlara gönderiyordum. Bizzat sizden, en başta da Faziletli Şeyh Abdullah b. Zeyd el-Mahmud (Katar'daki şer'i mahkemelerin reisi) olmak üzere birçok alimden işittiğim sayısız fetvaya binâen, bunun caiz oluşu noktasında bir şüphem yoktu.

Ancak, birgün radyoda alimlerden birinin, fıtır sadakasında bir değer yâni nakit vermenin kesinlikle caiz olmadığı ve her kim böyle yaparsa sadakasının batıl olduğu fetvasıyla karşılaştım. Fakat ben bu görüşe, sünnete muhalif olduğunu düşündüğüm için güvenmedim. Bu alim aynı zamanda fıtır sadakasında, karışık olarak bir değer verilmesini caiz gören alimlere de şiddetli bir saldırı yaptı ve onları sadece re'y ile şer'i nasslara karşı gelmekle suçladı.

Bu fetvâyı duyduktan sonra, özellikle de, "Ramazan orucu gök ile yer arasında askıdadır, sadece fıtır sadakası ile (göğe) yükselir" diyen hadisi de göz önünde bulundurursak, şaşkınlığa ve vesveseye düşmemek mümkün değil.

Bu alimin fetvasından çıkan sonuç; benim orucumun ve ailemden akıl bâliğ olanların oruçlarının bunca senedir hala askıda olduğu ve kabul edilmediğidir.

İşlediğimiz ve bizden kabul edilmediği veya bu alimin dediği gibi batıl olduğu zaman, ibadetin değeri ne olur?

Ve herhangi bir müslüman, bu konuda alimleri ihtilafa düşmüş görünce ne yapmalıdır?

Benim ve benim gibi fıtır sadakasını nakit ile ödeyen binlerce hatta milyonlarca müslümanın, içini rahatlatmanızı istiyorum.

Allah size hayırla karşılık versin.

CEVAP

Bence; soruyu soran kişinin dinlediği, fıtır sadakasını nakit olarak değeriyle vermeyi kötü bulan alim, eğer dinleyen doğru kaydetmiş ve ondan doğruca ve iyice anlayarak aktarmışsa -böyle olduğuna inanıyorum- fetvasında isabet kaydedememiştir.

Her sene ben de, fıtır sadakasını nakit olarak vermeyi caiz görmeyen bu tip alim ve hatipleri dinlerim..

Bu şahsın yanlışı, şu noktalarda kendisini gösteriyor:

1. İmamların ihtilaf ettiği ve birçok görüşün bulunduğu içtihad meselelerde, o görüşlerden tercih eden ve ona tutunanı karalamak ve o görüşü inkar etmek caiz değildir.

İçtihad ehli ve görüşler arasında tercihe gücü yeten kimseden, içtihadının ulaştığı sonuçtan başkasıyla amel etmesi istenmez. Eğer içtihadı doğruysa, o kimseye iki ecir vardır: Bir ecir içtihadına bir ecir de meselede hakkı buluşuna. Eğer içtihadı yanlışsa, yine onun için ecir vardır ama bu bir tek ecirdir. Ecri içtihadına ve araştırmasına.

Bir müctehidin kendisini değerlendirmesinin sınırı, İmam Şafi (r.a)'den gelen rivayettir: "Görüşüm hata ihtimali olan bir doğrudur ve dışındakilerin görüşü doğru ihtimali olan bir yanlıştır."

Sübuten ve delaleten kat'i bir nass bulunmayan her mesele, kesinlikle ictihad gerektiren meselelerdendir. Bu meselemiz de şüphesiz bu türdendir.

Taklit etmekte serbest olan kişi için -insanların çoğunluğu böyledir- tâbi olunan, ümmetçe kabul görmüş mezheplerden birini taklit etmesi caizdir. Çünkü diğerine oranla güç yetirebildiği budur, o ne ictihadın donanımlarına ne de şartlarına sahiptir.

﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾

"Allah her şahsa ancak güç yetirebildiği kadarını yükler" (Bakara, 286)

Ve Allah-u Tealâ;

﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾

"Gücünüz yettiğince Allah'tan sakının" (Teğabun, 16) demiştir. Peygamber (sav) de: "Size birşey emrettiğim zaman, ondan gücünüz yettiği kadarını yapın." (1) demiştir.

2. Sözü edilen meseleye, zikredilen esas üzere baktığımız zaman; Ebu Hanife ve ashabı, Hasan el-Basri, Süfyan es-Sevri, beşinci raşid halife Ömer b. Abdülaziz (r.a)'in zekatı değer olarak vermeye cevaz verdiklerini görürüz. Fıtır sadakası da bundandır. Bu aynı zamanda, Mâlikiler'den, Eşheb ve İbn-ül Kasım'ın sözüdür.

Nevevi; Bu Sahih'inde Buhari'nin görüşünden anlaşılandır, demiştir.

İbni Ruşeyd: "Buhâri bu meselede, onlara olan muhalefedinin çokluğuna rağmen, Hanefilere uymuştur. Şu kadarı var ki, onu buna delil götürmüştür.

Bu konuda onların dayandıkları deliller, yaslandıkları kabuller vardır. Tıpkı aksini iddia edenlerin delilleri ve kabulleri olduğu gibi.

"Zekat Fıkhı" kitabımızın, Zekat Verme Yolu bölümündeki Değer Olarak Verme kısmında, bu konuda tefsilata girmiştik.

Şeyh-ul İslam İbn-i Teymiyye, çekişen iki grubun ortasında, vasat bir yol tutmuş ve demiştir ki: Bu konuda baskın çıkan; ne herhangi bir ihtiyaç ne de tercih edilen bir maslahat için olmaksızın değer olarak verme, yasaktır. Bunun için peygamber (sav), onu iki kişinin doyurulması veya yirmi dirhem olarak takdir etmiş, değer'e meyletmemiştir. Değer olarak verme mutlak anlamında caiz olursa mal sahibi çeşitli çirkinliklere sapabilir. Fiyat tesbitinde zararlar vaki olabilir. Çünkü zekat denklik üzerine bina edilmiştir. Bu, mal ve cinsinin takdirinde kabul edilir. İhtiyaç veya maslahat veya adalet dolayısıyla değer olarak vermeye gelince, bunda bir sakınca yoktur. Birinin bahçesinin veya tarlasının ürününü dirhemle satması gibi. Burada ayırdığı dirhemlerin onda biri verilir. Meyveyi veya buğdayı (tekrar) satınalmakla yükümlü değildir. Zira fakirler kendi başlarına bunu denkledebilirler. Ahmed, bunun caiz olduğuna hükmetmiştir.

Yine, birisine devenin beşte biri olarak bir koyun gerekmesi ve yanında koyun alacağı kimse olmaması gibi. Değerinin verilmesi burada yeterlidir. Koyun satınalmak için bir başka şehre gitmekle yükümlü değildir. Ve yine zekatı hakedenlerin verenden daha yararlı olması dolayısıyla değer olarak vermesini istemeleri gibi. Veya verenin onu daha yararlı görmesi gibi. Muaz b. Cebel'den nakledilmiştir ki: "O yemenlilere: "Bana beşte bir veya dengini verin. (Bu) sizin için daha kolay ve Medine'deki muhacir ve ensar için (daha) hayırlıdır" diyordu. Muaz bu sözü zekat (hususun)da dedi, denmiştir ve cizye (hususun) da dendiği de söylenmiştir.) (1)

Binaenaleyh, eğer bu sözü zekat hususunda söylemişse, fitır sadakasına (zekatına) da uygulanabilir.

Tartışmanın özü şu şüphesiz iki ekol arasındadır. İctihadında

1) *Mecmu' Fetevayı İbni Teymiyye* 25/82, 83. *Suudi Arabian*

şeriatın genel maksatlarını gözeten, özel nassları da ihmal etmeyen ekol ve tekbaşına özel nasslardan başka birşeye bakmayan ekol.

Sahabe asrından sonra en hayırlı asır olan, sahabeye ihsan ile tabi olanların asrında, bu söz ile amel edilmiştir. Aynı zamanda raşit ve doğru yol üzere olan halifelerden olduğunda fikir birliğine vardıkları halife de bununla amel etmiştir.

İbn Ebi Şeybe, Avn'dan şöyle rivayet etmiştir: "Ömer b. Abdilaziz'in Basra'da Adıyy'e okunan -Adıyy validir- mektubunu işittim o mektupta şöyle diyordu: "Divandaki her bir insanın atıyyesinden yarım dirhen alınır." (1)

Hasan'dan da şöyle rivayet etmiştir: "Fıtır sadakasında dirhem olarak vermede bir sakınca yoktur." (2)

Ebu İshak'tan da şöyle rivayet etmiştir: "Onlara yetiştim ve onlar ramazan sadakasında yiyecek değerinde dirhem veriyorlardı" (3) ve Atâ'dan; fıtır sadakasını (verik) gümüş dirhem olarak verdiğini nakletmiştir. (4)

Bu söze delil olanlar:

A- Peygamber (sav): "Onları, (yani fakirleri) bu günde zenginleştirin" demiştir. Zenginleştirme, yiyeceklerle gerçekleştireceği gibi, nakit bir değerle de gerçekleşir. Ve belki nakit değer daha iyidir.

Nitekim, yanında yiyeceğin çok olması fakiri onu satmaya sevkedebilir ve nakit değer fakir için kendisine gerekli olan elbise, yiyecek ve diğer ihtiyaçları satın almasını mümkün kılar.

B- İbn-el Münzir'in daha önce zikrettiği şu görüş de değerlin cevazına delâlet eder: "Sahabe yarım sa' buğday vermeyi caiz görmüşlerdir. Çünkü onlar bunu, değer olarak bir sa' hurma veya

1) *Musannafu İbni Ebi Şeybe*, 4/37, 38

2) *a.g.e. aynı yer.*

3) *a.g.e.*

4) *a.g.e.*

arıpaya denk görmüşlerdir. Ve bu yüzden Muaviye: "İki müd (1) şam buğdayını bir sa' hurmaya denk görüyorum" demiştir.

C- Ayrıca bu, çoğu ülkede ve çoğu zaman fakirler için daha faydalı olduğu gibi çağımızda ve özellikle de insanların sadece nakitle işlem yaptığı sinâi bölgelerde böylesi daha kolaydır.

3. Peygamber (sav) kendi döneminde değerli olan yiyeceklerden fitır sadakası vermeyi emrettiği zaman, bununla insanlar için sadece kolaylaştırma ve üzerlerinden zorluğu kaldırmayı dilemişti. Gümüş ve altın paralar Araplarca kıymetliydi ve insanların çoğunda bu paralar ya çok az vardı ya da hiç yoktu. Ayrıca fakirler ve miskinlerin buğday veya hurma ya da üzüm yahut peynir gibi yiyeceklere ihtiyaçları vardı.

Bunun için, yiyecek vermek, veren kimse için daha kolay alan kimse için de daha yararlıydı. Ve kolaylaştırma amacı dolayısıyla, deve ve koyun sahipleri için akt -kurutulmuş, yağı alınmış süt- vermek caiz kılınmıştı. Dolayısıyla her insan elindeki, kolayca verilebilecek olandan verir.

Ayrıca, paranın satın alma gücü zamandan zamana, ülkeden ülkeye ve konumdan konuma değişir. Eğer fitır sadakasında gerekli miktar, nakit parayla tesbit edilseydi, paranın gücüne göre bu miktar iniş ve çıkışlara uğrardı.

Bununla beraber, "sa' ile yiyecek", taştışmasız belli bir beşeri ihtiyacın karşılanmasını temsil ediyor. Ve tesbitte sa' asıl kılındığı zaman, bu adalete daha yakın ve istendiği gibi hareket etmekten daha uzak oluyor.

4. Muhakkik âlimlerimiz, fetvanın; zamanın, mekanın ve durumun değişmesiyle değişeceğini belirtmişlerdir. Bu büyük kuralı, "İslâm Şeriatında Genişlik ve Esnekliğin Etkenleri" isimli kitabımızda incelemiştik. Doğruluğu üzerine, Kur'an'dan, sünnetten, sahabenin yol göstericiliğinden deliller getirmiş, ayrıca alimlerin sözlerinden ve uygulamalarından bahsetmiştik.

1) Yaklaşık 18 litreye tekabül eden bir ölçek (Mütercim)

Kim insaf ve çağdaş gerçekliği değerlendirme gözüyle bakarsa, yiyecek vermenin ancak, zekat vermek isteyen için onun kolay olduğu ve onda da fakirin yiyecek edinmeye ihtiyaç duyduğu, sınırlı ve basit toplumlarda uygun olduğunu bilir.

Ancak, ileri derecede nüfus yoğunluğuna sahip ve yiyeceğin bulunması, onu talep etmenin vereni zorlayacağı şekilde nadir olduğu ve fakirin de ona ihtiyaç duymadığı -çünkü onu öğütemez, hamur yapıp pişiremez- büyük ve karmaşık toplumlara gelince; insaf sahibi birisi bu durumda değer olarak vermenin daha iyi olduğunu da tartışmaz.

İmam İbn-i Teymiye, bahçesinin hurmasını dirhem karşılığı satan kişi için; onun onda birini vermesini, yeniden ürün satın almakla yükümlü olmasını (nitekim fakirlerle bu anlamda aynı seviyededir) caiz görürken güzel yapmıştır. Aynı şekilde, şehrinde devesinden dolayı gereken koyunu alacağı kimseyi bulamayan kişi için, onun değerini vermesini, koyunu satın almak için bir başka şehre gitmekle yükümlü olmamasını caiz görmüştür. gerçekten fıkıh budur işte!

On milyondan fazla müslümanın bulunduğu Kahire gibi bir şehirde, müslümanı, yetiştirilmesi kolay olmayan, fakir için de verilmesi yararlı olmayan buğdayı vermekle nasıl yükümlü tutabiliriz? Yanında yiyecek bulunan ve onu fakirden esirgeyen ile yanında nakitten başka birşey bulunmayan -şehirliler gibi- arasında fark vardır. O, bu anlamda fakirlere denktir.

Bu sadaka, bayram günü dolaşıp durmaktan alıkoymak için var kılınmıştır. Zenginler mallarıyla ve evlad-u iyaliyle rahattırlar ve kişi böyleyken kendisine sormalıdır: Kahire gibi bir ülkede, böylesi günlerde fakire bir sa' hurma veya arpa verdiği zaman onu bu koşturmacadan alıkoyacağını mı düşünüyor? Ve fakir bu hurma veya arpayla, kendisi ve ailesi için yiyebileceği birşeyler almak için bunları satın alacak bir kimseyi bulmak için dolaşıp durmaktan başka ne yapabilir? (1)

1) El-Muhalla'nın Hamişi ve Allame Ahmed Şakir'in ta'likine bkz. (6/131, 132)

Ayrıca tabi olunan mezheplerin fıkıhçıları, nassla belirlenen yiyeceklerden olmasa da ülkedeki yaygın olan yiyecekten zekat vermeyi, amacı gözeterek, caiz görmüşlerdir.

Zekatın bir başka ülkeye aktarılmasına gelince; bu, fıtır sadakası veren kimsenin veya zekatlık malın, bulunduğu ülkenin ihtiyacının kalmamasından sonra veya açlık yahut felaketin başgöstermesi dolayısıyla ya da direnmek zorunda olduğu bir düşmanın saldırması yüzünden diğer bir devletin daha şiddetli ihtiyacı olması veya bir başka ülkede sadakayı verenin ihtiyaç sahibi yakınlarının olması ve onların ihtiyaçlarını onlara vermenin daha iyi olacağını bilmesi gibi bir doğru dayanak dolayısıyla olduğu zaman bu caizdir.

Bu tür dayanaklar, fıtır sadakası veya zekatın, Filistin'de işgal altındaki topraklarda ihtiyaç sahibi müslümlara, özellikle de onlardan düşmana direniş gösterenlere verilmesini caiz görür. Veya Afganistanlı mücahid ve muhacir kardeşlere ya da açlığın kırdığı ve hristiyanlaştırmanın tehdit ettiği Bangladeş'teki, Burma'daki, Somali'deki, Eritre ve diğer yerlerdeki kardeşlere.

Kardeşimizin, bazı meselelerde fetva ehlinin, bunu mübah, diğerini haram kılarak veya bazılarının gerekli sayıp bazılarının gerekli saymayarak ihtilafa düşmeleri konusuna gelince; müslüman, kalbinin tatmin olduğu söze yapışır ve dinde en derinlikli olanı, kaynaklarını ve maksatlarını en iyi bildiğini tercih eder, hevaya tabi olmaz ve dinini ne kendi ne de bir başkasının dünyasına karşılık satmaz. Bu, üzerinde doktorlar ihtilafa düştükleri zaman hastanın yaptığı gibidir. Bu durumda o, daha becerikli veya daha meşhur ya da bunun gibi sebeplerle tatmin olduğu kişinin sözüne tutunur. Bu ayrıntılarda hata affedilir ve her insan için ancak niyet ettiği vardır.

Geriye, "Ramazan orucu gök ile yer arasında askıdadır, sadece fıtır sadakasıyla yükselir" hadisinden söz etmek kaldı. Bu tesbit edilememiş bir hadistir.

Allah daha iyi bilir.

5. BÖLÜM

İSLAM'DA KADIN VE AİLE ÜZERİNE

ADEM (as) İLE HAVVA ANNEMİZİN CENNETTEN KOVULMASI ÜZERİNE

SORU

Havva annemizin, babamız Adem'i (a.s) yasak meyveden yemek için kandırdığı ve cennetten kovulmasına neden olduğu, bunun da biz Adem neslinin sıkıntı ve belâlarla dolu olan bu dünyada zorluk çekmemize ve bizim cennetten mahrum kalmamıza neden olduğu doğru mudur?

Bu, gelmiş geçmiş bütün felâketlerin ardında kadının olduğunu iddia eden, onu yaralamaya ve esas konumundan uzaklaştırmaya çaba sarfeden düzmece bir söz müdür?

İslam'da bunu veya aksini gösteren bir delil var mıdır? Bunu bize açıklamanızı bundan dolayı Allah'ın sizi mükafatlandırmasını ve muvaffak kılmasını dileriz.

CEVAP

"Adem'i kandıran ve hatta yasak meyveden yemesine neden olan odur" gibi iddialarla Havva annemizi sorumlu tutarak insanlığın içinde bulunduğu güçlüğün sebebini kadına yükleyen bu düşünce kesinlikle İslam'a uygun değildir.

Hiç şüphesiz bunun kaynağı, yahudi ve hristiyanların inandığı ve onların, yazar, şair ve düşünürlerinin bahsettiği Tevrat, Tevrat'ın bölümleri ve ona eklenmiş olan kısımlardır.

Bazı müslüman yazarlar da bu hususta, onları tenkit süzgecinden geçirmeden körükörüne taklid etmektedirler.

Kur'an-ı Kerim'deki Adem kıssası ise, değişik surelerde geçen ayetler bir araya getirilerek şu şekilde açıklanmaktadır:

1- Sözü geçen ağaçtan yemenin yasaklılığı hususundaki ilahi sorumluluk Adem ve eşinden herbiri için eşit derecededir.

﴿وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا

تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

"Ve dedik ki: "Ey Adem, sen ve eşin cennette yerleş. İkiniz de ondan, neresinden dilerseniz bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz" (Bakara, 35)

2- Her ikisini de yalan yere yemin ederek, hile ve aldatmaca ile saptıran, onları kandırarak ayaklarını kaydıran ŞEYTAN'dır.

﴿فَازْلِهِمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ﴾

"Fakat şeytan oradan ikisinin ayağını kaydırды ve böylece onları içinde bulundukları (durum)dan çıkardı"

(Bakara, 36)

Şeytanın onları aldatıp, tuzağa düşürmesinin ayrıntısı da Allahu Teala tarafından A'raf suresinde açıklanmıştır.

﴿فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِهِمَا وَقَالَ مَا

نَهَيْكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ.

﴿وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ. فَدَلَّيَهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ

لَهُمَا سَوَاءُ اتَّهَمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَيْهِمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ
 أَنَّهُمَا عَنْ تَلْكَمَا الشَّجَرَةَ وَأَقْلَ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ. قَالَا
 رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٠٠﴾

"Şeytan, kendilerinden "örtülüp gizlenen çirkin yerlerini" açığa çıkarmak için onlara vesvese verdi ve dedi ki: "Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması, yalnızca sizin iki melek olmanız veya ebedi yaşayanlardan kılınmanız içindir."

Ve "Gerçekten ben size öğüt verenlerdenim" diye yemin de etti.

"Öylece onları aldatarak düşürdü. Ağacı tattıkları anda ise, ayıp yerleri kendilerine beliriverdi ve üzerlerini cennet yapraklarından örtmeye başladılar. (O zaman) Rableri kendilerine seslendi: "Ben sizi ağaçtan men etmemiş miydim? Ve şeytanın sizin gerçekten apaçık düşmanınız olduğunu söylememiş miydim?"

Dediler ki: "Rabbimiz biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan ve esirgemezsen, gerçekten hüsrana uğrayanlardan olacağız." (A'raf: 20-23)

Taha suresinde geçen ayetlere göre ise günahattan birinci derecede sorumlu olan Adem'dir, Havva değil. Bundan dolayı yasaklama da özellikle Adem'e yöneliktir. Günah Adem'e sayılmış, kusur da yine ona nisbet edilmiştir.

Her ne kadar eşi yasağı çiğnemede ona ortak olmuşsa da yüce ayetlerin ifadesinden anlaşılan, Havva'nın (yasak ağaç) etrafında dönmesi, Adem'in dönüşü gibi değil. Sanki o Adem'e muhalefet etmekle beraber yasak meyveden yiyerek ona uymuş.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَتَنَىٰ وَلَمْ يُجِدْ لَهُ عَزْمًا. وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ. فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰ. إِنَّ لَكَ أَلَا تَجُوعُ فِيهَا وَلَا تَعْرِى. وَأَنْتَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَىٰ. فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ. فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ. ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ﴾

"Andolsun, biz bundan önce Adem'e ahit vermiştik, fakat o unutuverdi. Biz onda bir kararlılık bulmadık."

Hani biz meleklerle "Adem'e secde edin" demiştik. İblis'in dışında (diğerleri) secde etmişlerdi. O ayak diremişti. Bunun üzerine dedik ki: "Ey Adem, bu gerçekten sana ve eşine düşmandır; sakın sizi cennetten sürüp çıkarmasın, sonra mutsuz olursun." Şüphesiz ki senin acıkmaman ve çıplak kalmaman orda (Cennette kalmana bağlı)dır. Ve gerçekten sen burada susamayacaksın ve güneş altında yanmayacaksın da. Sonunda şeytan ona vesvese verdi dedi ki: "Sana sonsuzluk ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?"

Böylece ikisi ondan yediler, hemen ardından ayıp yerleri kendilerine açılıverdi, üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp örtmeye başladılar. Adem, Rabbine karşı gelmiş oldu da şaşırıp kaldı.

Sonra Rabbi onu seçti tevbesini kabul etti ve doğru yola iletti." (Taha: 115-122)

3- Kur'an Adem (as)'in, kendinden önce yaratılanların hiç biri için belirlenmemiş mühim bir şey için yaratıldığını açıklamaktadır. O da meleklerin ona muttali olduğu ve kendilerinin ona Adem'den daha çok layık olduklarını sandıkları önemli bir şeydir.

Bunu yüce Allah, cennette kalma, yasak meyveden yeme v.s den bahseden ayetlerden önce Bakara suresinin ayetlerinde şu şekilde buyurmuştur:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ. وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ. قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ﴾

"Hani Rabbin, meleklerle: "Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife var edeceğim" demişti. Onlar: da "Biz seni şükürle yüceltir ve (sürekli) takdis ederken, orada bozgunculuk çıkaracak ve kanlar akıtacak birini mi var edeceksin?" dediler. (Allah:) "Şüphesiz sizin bilmediğinizi ben bilirim" dedi.

Ve Adem'e isimlerin hepsini öğretti. Sonra onları meleklerle yöneltip: "Eğer doğru sözlüyseniz, bunları bana isimleriyle haber verin, dedi."

"Dediler ki "Sen yücesin bize öğrettiğinden başka bizim hiç bir bilgimiz yok. Gerçekten sen her şeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibi olansın."

(Allah:) "Ey Adem, bunları onlara isimleriyle haber ver" dedi. O, bunları onlara isimleriyle haber verince de dedi ki: "Size demedim mi göklerin ve yerin gaybını gerçekten ben bilirim, gizli tuttuklarınızı ve açığa vurduklarınızı da ben bilirim." (Bakara: 30-33)

Sahih hadiste şöyle geçmektedir: Adem ve Musa (Allah'ın selamı her ikisinin de üzerine olsun) gayb aleminde karşılaştıklarında Musa (a.s) insanlığın bu gün içinde bulunduğu sıkıntıyı, yasak ağaçtan yemesi nedeniyle Adem (a.s)'e yüklemek istedi. Fakat Adem (a.s) ona bunun mahlukat yaratılmazdan önce yeryüzünün imarı için ilahi kader tarafından tertip edilmiş bir emir olduğunu delil olarak getirdi ve onu susturdu. Ve Musa (a.s) da bunu kendi yanında yazılı olan Tevrat'ta buldu.

Bu hadis bize iki önemli şeyi ifade etmektedir.

Birincisi: Burada Hz. Musa eleştirisini Havva'ya değil, Adem'e yöneltmiştir. Bu da Tevrat'ta geçen Havva annemize yapılan yasak ağaçtan yemeye meylettirme suçlamasının doğru olmadığını göstermektedir. Bu Tevrat'a sokulan tahrifatlardandır.

İkincisi: Adem ve zürriyyetinin yeryüzüne indirilmesi ilahi kaderde yazılmış bir iştir. İlahi kalem onu levhi mahfuzda yazmıştır.

Bu dünya gezegeninde yaşayıp özgür iradeleriyle Allah'ın gönderdiklerinden sorumlu olan bu kişilerin Allah'ın iradesi doğrultusunda yaşamaları için bunun gerçekleşmesi gerekirdi.

4- Adem (as)'in içinde kalmakla emredildiği, bir ağaç dışında diğer ağaçlardan yiyebileceği, o yasak ağaçtan yemesinden sonra ise Adem'in oradan alındığı şeklinde anlatılan "cennetin" hiçbir gözün görmediği hiç bir kulağın duymadığı, hiç bir insanın kalbinden dahi geçmediği, muttakiler için hazırlanan cennet olduğu kesin değildir. Yüce Allah'ın Kalem suresinde:

﴿إِنَّا بَلَّوْنَاهُمْ كَمَا بَلَّوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ﴾

"Gerçek şu ki biz, o bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi, bunlara da bela verdik" (Kalem: 17) şeklinde buyurması ve Kehf suresinde de:

﴿وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا

بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا. كَلَّا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا

وَفَجَرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا﴾

"Onlara iki adamın örneğini ver. Onlardan birine iki üzüm bağı verdik ve ikisini hurmalıklarla donattık, ikisinin arasında da ekinler bitirmiştik. İki bağ da yemişlerini vermiş ondan (verim bakımından) hiç bir şeyi noksan bırakmamış ve aralarında bir ırmak fışkırtmıştık" (Kehf: 32-33) şeklinde buyurmasına dayanarak İslam alimleri, Adem (as)'in içinde bulunduğu bu cennet hakkında; müminlere sevap olarak va'dedilen cennet mi yoksa dünya bahçelerinden bir bahçe mi olduğu hususunda ihtilafa düştüler.

Araştırmacı alim İbn-i Kayyım, Miftahu's Saade adlı eserinin ilk bölümünde bu her iki görüş ve onların dayandığı delillerden bahsetmektedir. Bu konuyu daha derinlemesine araştırmak isteyenler ona müracaat edebilirler.

Allah en iyi bilendir.

KADININ FİTNE OLUŞU VE KADIN SESİ

SORU

Bazı insanlar kadın hakkında kötü zanda bulunurlar. Onu, bütün fitne ve belâların kaynağı sayarlar. Bir olay meydana geldiği veya bir bela indiği zaman. "Araştır, bu kadındandır" derler. Hatta daha da ileri giderek insanlığın atası Adem (a.s)'dan günümüze kadar yaşanmış bütün sıkıntı ve güçlüklerin esas sebebi kadındır derler.

Maalesef onlar bu iddialarına bazen sahih olmayan bazen de Peygamberimiz'in: "Benden sonra erkekler için kadından daha zararlı bir fitne hırakmadım" sözünde olduğu gibi sahih olup asıl anlamı dışına itilen bazı dini nassları dayanak olarak gösterirler.

Bazı vaiz ve hatiplerin arada bir dile getirdiği bu hadis ve benzerlerinden amaçlanan nedir ki, bir grup bunu istismar ederek kadını kötülemek için kullanmakta, diğer bir grup ise bunu istismar ederek İslam'ın çoğu yerde kadının aleyhinde ve ona karşı katı olduğu gibi asılsız ithamlarla İslam'ı kötülemektedir.

Ve onlar, kadının sesi, yüzü gibi avrettir. En iyisi onu ölünceye dek evde hapsedmektir, dediler.

Bununla birlikte biz, kadına karşı en insafli olan, ona önem verip onu yücelten ve onun tüm haklarını veren İslam gibi bir di-

nin var olmadığına inanıyoruz. Fakat Allah'ın size bahsetmiş olduğu açıklama ve delillere sahip değiliz. Sizden beklediğimiz, İslam'ı bilmeyen veya bu gibi hadisler ve onlardan amaçlanan manayı bilmezlikten gelenlere bunu açıklamanızdır.

Yüce Allah sizin doğruluk ve başarınızı artırsın. Sizin için faydalı olanı bollastırıp yaysın. Amin.

CEVAP

Buradaki sorun "hak" ile "batılın" birbirine karıştırılması değil. Buradaki asıl sorun; tıpkı bizim yaşadığımız İslam toplumundaki kadın sorununda olduğu gibi, doğru ve yanlışın birbirine karıştırılması ve bu konuda ifraf ve tefrite düşülmesidir.

Gerçek şu ki, semavi veya beşeri hiç bir din, idealist veya realist hiç bir felsefe İslam dini gibi kadını koruyucu olmamış ve ona karşı adil davranmamıştır.

Şüphesiz İslam, kadını yüceltip, ona karşı adil davranıp, onu bir kadın, bir kız, bir eş ve bir anne yerine koymuş ve onu toplumun bir üyesi olarak değerlendirmiştir.

Aynı zamanda onu, tıpkı erkek gibi sevap ve cezadan sorumlu, ehliyet sahibi kılmış ve ona insan değeri vererek onu yüceltmıştır. Hatta başlangıçta insan için yapılan ilk ilahi teklif kadın ve erkeğe birlikte yapılmıştır. Bundan dolayı Yüce Allah Adem ve eşi için;

﴿يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا

هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

"Ey Adem sen ve eşin cennete yerleş. İkiniz de ondan, neresinden dilerseniz bol bol yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz" (Bakara: 35) diye buyurmuştur.

Bu değindiğimiz hususlardan çıkan sonuç şudur: Önceki

kitaplarda yer aldığı gibi, Adem'in cennetten atılma nedenini ve ondan sonra gelen Adem neslinin dünyadaki sıkıntılarını kadına yükleyen, hiçbir nassın ve sahih sünnetin İslam'da yeri yoktur. Bilakis Kur'an bu hususta öncelikle sorumlu olan kişinin Adem olduğunu vurgulamaktadır.

﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَتَسَىٰ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾

"Andolsun, biz bundan önce Adem'e ahid vermiştik, fakat o unutuverdi. Biz onda bir kararlılık bulamadık."

(Taha: 115)

﴿وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ. ثُمَّ لَجَّتْ بِهِ رَبَّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ﴾

"Adem, Rabine karşı gelmiş oldu da şaşırıp kaldı. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve doğru yola iletti" (Taha: 121, 122)

Fakat üzülerek ifade etmek gerekir ki, bazı müslümanlar kadına büyük bir zulüm yapmışlar, onun haklarını çiğnemişlerdir. Şeriatın onlar için kesinleşmiş bir hak olarak gördüğü bir "insan", "bir kadın", "bir kız" "bir eş" ve "bir anne" olma hakkını onlara yasaklamışlardır.

İşin şaşırtıcı olan tarafı da bu tür zulüm ve fetvaların din adına yapılmasıdır. Oysa din bu tür şeylerden çok uzaktır.

Rasulullah'a (sav) nisbet edilen, "Onlara danışın fakat tersini yapın" sözü ise mevzu olup, ilmi açıdan hiçbir değeri yoktur.

Bununla birlikte Peygamber (sav) müslümanların önemli işlerinden biri hususunda eşi Ümmü Seleme'ye danışmıştır. Daha sonra da onun görüşünün uygun ve tercih edilen görüş olduğuna, onda hayır ve bereket olduğuna işaret buyurmuşlardır.

Ali b. Ebi Talip'e (r.a) nisbet edilen; "Kadın tümüyle şerdir ve ondaki şer oluş ise bizzat kendi yapısından kaynaklanmaktadır" sözü ise asla kabul edilmez bir sözdür. Bu İslam'ın ne mantığına ne de nasslarına uygundur.

Eğer böyle olsaydı yüce Allah kitabı Kur'an-ı Kerim'de müslüman kadınlarla müslüman erkekler, mümin kadınlarla, mümin erkekler, boyun eğen kadınlarla, boyun eğen erkekler diye sonuna kadar devam eden ayette bunları nasıl bir arada dile getirmezdi.

"Kadının sesi avrettir" sözünden dolayı kadının eşi ve mahremi dışında hiç bir erkekle konuşması caiz değildir. Çünkü onun sesindeki yaradılıştan gelen yumuşaklık fitneye sebep olmakta ve kalpte şehvet hissini uyandırmaktadır, diyorlar.

Bu şekilde düşünenler acaba Kur'an'ın konuşmalarında ciddi olmaları şartıyla, peygamberimizin, eşlerine perde arkasından soru sorulabileceği hususunu bilmiyorlar mı? Üstelik başkalarına yasak olmayan şeylerin onlar için yasak olmasına rağmen. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ﴾

"Onlardan (Peygamberin eşlerinden) bir şey isteyeceğiniz zaman perde arkasından isteyin." (Ahzab: 53) Soru ise cevap vermeyi gerektirir. Bu da mü'minlerin annelerinin kendilerinden istenen fetvalara cevap vermeleri ve kendilerinden hadis almak isteyenlere hadis rivayet etmeleridir.

Bir kadın, erkeklerin huzurunda Peygamberimiz'e bir soru sormuş, Peygamberimiz ise bunu mahzurlu görmemiş ve engellememiştir.

Yine Hz. Ömer minberde hitap ederken, bir kadın ona karşıt bir görüş ifade etmiş. Hz. Ömer ise onu susturmamış hatta onun görüşünün doğruluğunu kendi görüşünün ise yanlış olduğunu itiraf ederek "bütün insanlar Ömer'den daha fakihdir" sözünü söylemiştir.

Kasas suresinde yaşlı adamın kızının Hz. Musa'ya:

﴿إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا﴾

"Babam, bizim için sürüleri sulamana karşılık sana

mükafat vermek üzere seni davet etmektedir" (Kasas: 25) şeklindeki konuşmasını daha önce görmüştük, o ve onun kız kardeşine daha önceden,

﴿ مَا خَاطَبَكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقَىٰ حَتَّىٰ يُصَدِّرَ الرَّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴾

"Bu durumunuz ne?" sorusuna karşılık "Çobanlar sürülerini sulamadıkça, biz sürülerimizi sulayamayız. Babamız, yaşı ilerlemiş bir ihtiyardır" dediler" (Kasas: 23) ayetinde geçtiği gibi, sorarak konuşmaları da bunun gibidir.

Yine Kur'an-ı Kerimin bize anlattığı Süleyman (a.s) ile Sebe kraliçesi arasında geçen konuşma ve aynı zamanda kraliçe ile kavmi arasındaki konuşma da buna örnektir.

Bizden öncekilerin şeriati, bizim şariatımızda ona ait herhangi bir "nesh" olmadığı sürece, tercih edilen görüşe göre bizim için de geçerli bir yasadır.

Burada yasaklanan, erkeği etkilemek ve tahrik etmek için kısıtarak ve yumuşak bir şekilde konuşmaktır.

Kur'an'da bu,

﴿ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴾

"Ey peygamberin kadınları, siz kadınlardan herhangi biri (gibi) değilsiniz; eğer sakınıyorsanız, artık sözü çekicilikle söylemeyin ki, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse tamah eder, sözü maruf bir tarzda söyleyin" (Ahzab: 32) ayetinde geçtiği üzere "el-huduu bi'l kavli" diye tabir edilmiştir.

Ayetin son kısmında, ﴿ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴾ "sözü maruf (bilinen bir biçimde ve hiç bir kuşkuyla yol açmayacak) bir tarzda söyleyin" delilinden de anlaşıldığı gibi buradaki yasaklama ancak kalplerinde şehvet hastalığı olanlara karşı yumuşak konuşmaktır. Yoksa, erkeklerle olan bütün konuşmalar

için değildir.

Buhari'nin Resulullah'tan rivayet ettiği ve kötü bir şekilde anlaşılan: "Kendimden sonra erkekler için kadından daha zararlı bir fitne bırakmadım" hadisine gelince. Burada geçen fitne kelimesinden "Şerr" ve "Sıkıntı" veya insanın fakirlik, açlık ve korku gibi imtihana tabi tutulduğu "musibet" veya mühim bir şeyden gafil olmak ki insan, musibetlerden daha çok nimetlerle de imtihan edilir. Bunu Yüce Allah, ﴿وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ "Biz sizi şerle de, hayırla da deneyerek imtihan ediyoruz" (Enbiya: 35) ayetinde buyurmaktadır. İşte fitne kelimesinden sadece bu gibi anlamları kasdetmek yanlış ve eksik bir değerlendirme olur.

Kur'an-ı Kerimin her ikisi de dünya nimetlerinin en büyüğü olan "mal" ve "evladı" sakınılması gereken bir fitne olarak değerlendirmesi bunun en güzel kanıtıdır. Nitekim Allah yüce kitabı Kur'an-ı Kerimde, ﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ "Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir fitne (bir deneme) dir." (Teğabün: 15) ve ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ "Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız ancak bir fitnedir. (imtihan konusudur)" (Enfal: 28) şeklinde buyurmuştur.

Onun fitne oluşu ise insanı asıl vazifelerinden alıkoyması ve amacından saptırmasıdır. Bu konuda ayrıca yüce Allah:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

"Ey iman edenler, ne mallarınız ne çocuklarınız sizi Allah'ı zikretmekten tutkuya kaptırarak alıkoymasın. Kim böyle yaparsa, artık onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir." (Münafikun: 9) şeklinde buyurmaktadır.

İnsan için, mal ve evlat fitnesine düşme korkusu gibi, kadının

fitnesine düşme tehlikesi de vardır. Bazı kadınlar onları cihad ve Allah yolunda harcama hususunda engeller, genel vazifelerden çok, bazı özel menfaatlerle meşgul edip onları saptırırlar. Bundan dolayı da bu konu ile ilgili,

﴿إِنْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدَا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ﴾

"Sizin eşlerinizden ve çocuklarınızdan bir kısmı sizler için (birer) düşmandırlar. Şu halde onlardan sakının" (*Teğabun: 14*) şeklinde Kur'ani bir uyarı gelmiştir.

Onlar makyaj v.b. süsleyici şeyler kullandıklarında erkekleri fitneye düşürür, şehvi duygularını tahrik eder, onların içindeki duyguları alevlendirirler. Bu ise gerisinde ahlâki çöküntü, ruhsal kirlenme, aile ve toplumun çözülüşünü bırakan en büyük hatadır.

Kadından sakındırmaya gelince; o şu sahih hadiste, "Allah'a and olsun ki ben sizin fakirliğe düşmenizden korkmuyorum. Benim korkum, sizden öncekilerde olduğu gibi sizin de bolluk ve refah içerisinde şımarık bir hayat sürdürmenizdir. Bu takdirde Allah onları helâk ettiği gibi sizi de helâk eder" buyurulduğu gibi dünya nimetlerinin bolluğu içerisinde şımarık ve eğlenceli bir hayat sürdürmekten sakındırmaya benzer.

Bu hadis-i şeriften Peygamber Efendimiz'in fakirliği yaymaya çalıştığı sonucu çıkarılamaz. Zira o bundan Allah'a sığınmış ve onu küfürle eş değer saymıştır. Aynı şekilde ümmeti için bolluk, refah ve malca zengin olmayı yasakladığı gibi bir sonuç da çıkarılamaz. Çünkü o "İyi adamın elinde dünya malı ne kadar güzeldir" sözünü söyleyendir. O ancak kaygan ve tehlikeli bir zeminde olan müslüman birey ve topluma bu konuda ışık tutarak onları uyarmak için bunu yapmıştır. Ta ki onların ayağı kaymasın ve farkında olmadan, istemiyerek cehennem çukuruna düşmesinler.

KADINA AĞIR BİR DARBE OLAN VE TEFSİRDE TARTIŞILAN GÖRÜŞE DAİR

SORU

Yüce Allah'ın Nisa suresinde,

﴿وَلَا تَوْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا
وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾

"Allah'ın sizin için (kendileriyle hayatınızı) kaim (geçiminizi sağlamaya destekleyici bir araç) kıldığı mallarınızı düşük akıllılara (Süfeha) vermeyin. Bunlarla onları rızıklandırıp giydirin ve onlara güzel (maruf) söz söyleyin" (Nisa: 5) şeklinde geçen ayetteki "süfeha" kelimesinden kastedilen anlam nedir?

"Ümmet" dergisinin 49.cu sayısında kıymetli bacımız Hannan Liham'a ait bir makale yayınlandı. O, bu makalesinde İbni Kesir'in ümmetin seçkin ve Kur'an'ın tercümanı olan İbn-i Abbas'dan rivayetine dayanarak "süfeha" kelimesinden amaçlananın, kadınlar ve çocuklar olduğunu yazdı.

Yazar, İbn-i Abbas'tan nakledilmiş bile olsa bu yorumu reddediyor. Ve bu yakıştırmamanın bütün kadınları kapsamına almasının çok uzak bir ihtimal olduğunu belirtiyor. Çünkü onların içinde müminlerin anneleri olan Hatice, Ümmü Seleme, Aişe (Allah

hepsinden razı olsun) ve bunlardan başka bir çok kıymetli ve sâliha hanımlar vardır.

İbni Kesir'in bu yorumu sahih midir, sizin bu konudaki görüşünüz nedir?

CEVAP

Ayeti kerimede geçen "süfaha" kelimesinin sadece kadınlar veya kadınlar ve çocuklar şeklinde yorumlaması, ümmetin seçkini İbn-i Abbas (r.a)'dan rivayet edilmişse bile ve bu tefsirin ona ve diğer selef müfessirlerine dayandırılması sahih olsa bile bu zayıf ve rağbet görmeyen bir yorumdur.

Bu konuda ümmetin çoğunluğunun da kabul ettiği doğru görüş şudur: Sahabenin Kur'an-ı Kerimi tefsiri, başkalarını bağlayıcı bir hüccet değildir. Aynı zamanda bazı muhaddislerin rivayet ettikleri gibi merfu hadis hükmünde bile değildir. Bu, onda hata bile yapmışsa sahibini bağlayan bir görüş ve ictihattır.

Bizzat İbni Abbas ve bazı arkadaşlarından şöyle nakledilmiştir: "Peygamberimiz (sav) dışında her birinizin sözü kendisini bağlar. Ve o söze itiraz edilebilir."

Peygamberimiz'in İbni Abbas için "Allah'ım ona tevili öğret" diye dua etmesi, onun bütün yorumlarının doğru oluşu demek değildir. Ancak bu dua, onu bir çok yorumunda doğru olana yönelt anlamındadır. Yoksa tüm yorumlarının isabetli olması demek değildir. Bundan dolayı sahabelerin çoğunluğunun ve onlardan sonra gelen ümmetin çoğunluğunun İbn-i Abbas'ın tefsir ve fıkıhla ilgili görüşlerine uymamaları da yadırganamaz.

İbni Abbas ve ona uyanların, "Süfaha" kelimesini "kadınlar" veya "kadınlar ve çocuklar" şeklinde yorumlamalarının bir çok yönden açıklığa kavuşturulması gerekir. Çünkü bu, zayıf bir yorumdur.

Birincisi: "Süfaha" kelimesi müzekker ve kırık bir cemidir.

Tekili ise "Sefih"dir. "Sefihe" değil. Eğer tekil "sefihe" olsaydı müennes cemilerde olduğu gibi "sefihat" ve "sefaih" şeklinde, "feilat" veya "feail" vezninde gelmesi gerekirdi.

İkincisi: "Süfeha" yermek için kullanılan bir isimdir. Çünkü malın kötü idare edilmesi ve aklın noksanlığı gibi anlamları kapsamına almaktadır. Bundan dolayı da Kur'an'da bu kelime Yüce Allah'ın,

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمَنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِن لَّا يَعْلَمُونَ﴾

"Ve (yine) kendilerine, insanların iman ettiği gibi siz de iman edin, denildiğinde: "Düşük akıllıların iman ettiği gibi mi iman edelim?" derler. Bilin ki gerçekten asıl düşük akıllılar kendileridir, ama bilmezler" (Bakara: 13) ve,

﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلِيَهُمْ عَنِ قِبَلَتِهِمْ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا﴾

"Bir takım beyinsiz insanlar, "Onları daha önceki kiblelerinden çeviren nedir?" diyecekler" (Bakara: 142) ayetlerinde buyurduğu gibi ancak "yermek" ile ilgili yerlerde kullanılmaktadır.

O halde "süfeha" kelimesi yermek için kullanıldığı zaman nasıl olur da insan işlemediği bir şeyden dolayı kınanır? Nasıl olur da kadın kadın olduğu için aşağılanır? Zira o kendisini yaratmadı. Onu yaratıcı olan Yüce Allah yarattı.

Bundan dolayı da ﴿بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ﴾ "Kiminiz kiminizdensiniz" (Al-i İmran: 195) şeklinde buyurdu. Hadis-i Şerif'de de "Kadın erkeğin bir parçasıdır" şeklinde buyurulmuştur.

Bunun bir benzeri de çocuklar için söylenmektedir. Zira Allah insanı zayıf bir şekilde yaratmıştır. Onun hayatında bebeklikten çocukluğa, çocukluktan gençliğe, gençlikten ihtiyarlığa doğru merhaleler var etmiştir. O halde çocuk çocukluğundan dolayı ve

yaptıklarından sorumlu olmadığı halde nasıl olur da kötülenir?

Sonradan gelen alimlerimizin tefsirlerine dönüp baktığımızda ise onların tümünün müfessirlerin büyüğü olan Taberi'yi tercih ettiklerini görürüz. Mesela Seyyid Reşit Rıza'ya ait Menar adlı tefsirde şöyle geçmektedir:

"Buradaki "Süfeha" kelimesi mallarını sorumsuz bir şekilde harcayan, saçıp-savuran ve faiz gibi kötü yollarla malını idare eden demektir.

Sonuç olarak; selef alimlerin "süfeha" kelimesinden ne kasdedildiği hakkındaki görüş ayrılığı dile getirildi. Ve bu konuda İbn-i Cerir et-Taberi'nin de üzerinde olduğu görüş benimsendi ki O'na göre Sefih kelimesi, umumi bir kavramdır. Küçük olsun, büyük olsun, kadın olsun, erkek olsun bütününe kapsamına alır.

Bunun devamında değerli hocamız şöyle der: "Bundan önce geçmiş olan ayetlerde Yüce Allah yetimlere mallarını, kadınlara mehirlerini vermemizi emretmiştir."

Ve hemen ardından "**mallarınızı düşük akıllılara vermeyin**" buyruğunu getirmiştir. İlk iki emir vermek şartına bağlanmıştır, yani ergenlik çağına geldiği zaman her yetime malını ve her kadına da mehrini vermek şarttır. Ancak onlardan biri sefih olduğu zaman, malını güzelce idare edemediği zaman, boş yere harcamaması için ona malını vermemizi yasaklıyor. Bu takdirde onun malını korumamız veya ona yol göstermemiz gerekir. Ancak burada hitap, velilere olmasına rağmen ve mal da sefihlerin olmasına rağmen "Sizin mallarınız" diye hitap edilip "onların malları" diye hitap edilmemesi bazı şeylerden dolayı uyarı yapmak içindir. Bunlardan:

Birincisi: Bu malı harcayıp, sefihin malından ona harcamak için bir şey bırakmazsa veliye düşen onun geçimini kendi öz malından temin etmesidir. Bundan dolayı da sefihin malından bir şey harcanması, velinin malından bir şey harcanması sonucunu doğurur. Bu sefer de onun malı sefihin malı gibi kabul edilmiş olur.

İkincisi: Bu sefihler, iyiliği kötülükten ayırdedecek dereceye geldiklerinde, malları da kendileri için muhafaza edilmişse o malı olgun kişiler gibi kullanmaları ve ondan şeri hususlar doğrultusunda özel ve amme menfaati için harcama yaptıklarında veliler bu durumdan haz duyacaklardır.

Üçüncüsü: Daha önceki ayetleri açıklarken belirttiğimiz gibi, ümmetin bireylerinden herhangi birine sahip çıkmak, diğerlerinin menfaatlerini korumak gibidir.

KADININ ERKEĞE, ERKEĞİN DE KADINA BAKMASI

SORU

Erkeğin kadına, kadının da erkeğe, özellikle kadının erkeğe bakması hususunda neyin caiz, neyin caiz olmadığını öğrenmek istiyoruz. Zira şu iki hadisi de delil olarak getiren bazı vaizlerden, bir kadının herhangi bir erkeğe ister şehvetle isterse şehvet olmadan bakması caiz değildir, dediğini duyduk.

Birinci Hadis: Peygamber (sav) kızı Fatıma'ya: "Bir kadına yaraşan şey nedir?" diye sordu. O da: "Hiç bir erkeğin onu görmemesi, onun da hiçbir erkeği görmemesidir" şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Peygamberimiz onu kucaklayarak öptü ve benden sonra bana layık olan en güzel nesilsin" diye buyurdu.

İkinci hadis: Mü'minlerin annesi Ümmü Selem'e (r.a) anlatır: "Meymune ile birlikte Resulullah (sav)'ın yanında bulunduğumuz bir sırada İbni Mektum geldi. Bu hicap (örtünme) emrinden sonraydı. Resulullah (sav): "Ona karşı örtünün" diye buyurdu, biz de: "Ey Allah'ın elçisi! O âmâ biri değil mi? Bizi görmez ve tanımaz" dedik. Resulullah (sav) da: "Siz de mi körsünüz? Onu görmüyor musunuz?" dedi."

Ebu D.: ud ve Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylediler.

Özellikle çağımızda bir kadının erkeğe, erkeğin de kadına bakmaması nasıl mümkündür? Eğer sahîhse bu hadislerden kasdedilen anlam nedir?

Umarım ki bu mektubu ihmal etmez, bu konuda tartışmaları uzadıkça uzayan bay ve bayanlara konuyla ilgili bir ışık tutmuş olursunuz. Allah sizi başarıya ulaştırsın.

CEVAP

Yüce Allah,

﴿سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ﴾

"Yerin bitirdiklerinden, kendi nefislerinden ve daha bilmedikleri nice şeylerden bütün çiftleri yaratan (Allah çok) yücedir." (Yasin: 36) ve

﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

"Ve Biz, her şeyi iki çift yarattık. Umulur ki öğüt alıp düşünürsünüz." (Zariyat: 49) ayetlerinde de buyurduğu gibi tüm canlıları hatta evreni bile çift yaratmıştır. Evrendeki bu genel kanun çerçevesinde insan da kadın ve erkek olmak üzere çift yaratılmış, ta ki insanın hayatı devam etsin, gelişsin ve olgunlaşsın. Bu iki cinsten her birine de diğerini etkileme özelliği vermiştir. Ki insanları bu fitrat üzerine yaratmıştır.

Yüce Allah, Adem'i yaratmasından itibaren onda huzur ve sükunu bulup kaynaşsın diye ondan da eşini yarattı. Çünkü onun kanununa göre Adem cennette olup ondan dilediği gibi bol bol yeseydi bile yalnız başına mutlu olamazdı.

İlk ilahi sorumluluk her ikisine birden yani Adem ve eşine aynı anda yüklenmişti:

﴿ يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

"Ey Adem sen ve eşin cennete yerleş. İkiniz de ondan neresinden dilerseniz, bol bol yiyin ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz." (Bakara, 35)

Cennette her ikisi birden yaşadı. Yasak olan meyveden her ikisi birlikte yedi. Allah'a her ikisi birlikte tövbe ettiler.

Yeryüzüne birlikte indiler. İlahi teklif ise her ikisine birden yapıldı.

﴿ قَالَ امْبُطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَأَمَّا بَاطِنُكُمْ مِنِّي مَدَى فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴾

"Dedi ki: Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Artık size benden bir yol gösterici gelecektir. Kim benim hidayetime uyarsa artık o şaşırıp sapmaz ve mutsuz olmaz." (Taha, 123)

Bundan sonraki hayatta kadın ve erkek birbirine muhtaç halde hayatı devam ettirdiler. Din ve dünya sorumluluklarını ikisi birlikte yüklendiler.

Bundan dolayı erkeğin yalnız başına kadından uzak, onun kadını görmediği, kadının da onu görmediği bir tarzda yaşaması düşünülemez. Bu ancak hristiyan rahiplerinin icadında olduğu gibi, fıtrat kanunlarının dışına çıkılarak ve münzevi bir hayatla mümkündür. Çünkü onlar hiçbir selim fıtratın ve hiçbir güçlü şeriatın kabul etmediği katılıkla, kendi nefislerine karşı kaskatı oldular. Hatta onlar kendilerine anne ve bacı gibi mahrem bile olsa, kadının gölgesinden dahi kaçır oldular. Bundan dolayı onlar nefislerine evlenmeyi yasakladılar. Ve kadının erkeğe, erkeğin de kadına kavuşması hiçbir yönden mümkün olmayan ve mü'minler için geçersiz olan bir hayata itibar ettiler.

Aynı şekilde kadının da yalnız başına erkekten uzak bir şekilde uzlet hayatı yaşaması düşünülemez. Çünkü hayatta olacak işler ve bu işlerin dönmesi her iki cinsin karşılıklı yardımlaşmalarına bağlıdır.

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾

"Mü'min erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin velileridirler" (Tevbe: 71)

Bu bize Kur'an'da geçen başka bir konuyu hatırlattı. O da açıkca fuhuş yapan kadınların aleyhlerinde dört müslüman erkeğin şahitlik yapması hakkında, bu kadınların hiç çıkmamak üzere ölünceye dek evlerinde tutulmasıdır. Bu konuda Yüce Allah:

﴿وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ

شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ

سَبِيلًا﴾

"Kadınlarınızdan fuhuş yapanların aleyhinde olmak üzere içinizden dört şahit tutun. Eğer şahadet ederlerse, onları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlara bir yol kılincaya kadar evlerde alı koyun" (Nisa : 15) şeklinde buyurmuştur. Bu, konuyla ilgili yasa gelmeden ve bilinen had cezası da uygulanmadan önceki durumdur.

Aynı şekilde burada anmaya değer bir gerçek daha vardır. O da her kadın ve erkeğin birbirine muhtaç bir şekilde yaratılmasıdır. Zira Yüce Allah her ikisinin de yaratılışında diğerine karşı bir çekicilik ruhu aşılamıştır. Birini diğerine içten gelen bir şekilde meylettirmiştir. Bu şekilde birleşme, insan soyunu meydana getirme, türünü devam ettirme ve yeryüzünün imarı meydana gelmiştir.

Bu yüzden erkek-kadın, kadın-erkek ilişkisinden söz ettiğimiz zaman, bu gerçeği gözardı etmemiz doğru olmaz. Dolayısıyla

bazı insanların "ben, şehvi duyguların etkisinde kalmam, ya da içgüdüleri- me yenik düşmem veya şeytan beni baştan çıkaramaz," şeklin- deki iddialarını ciddiye almamamız gerekir.

İşte kadının erkeğe, erkeğin de kadına bakma sorununu bu sağlam kurallar ışığında düşünmek gerekir.

Erkeğin kadına bakması

Özel fetvalarda bahsedilen yüz için peçe gerekir mi gerekmez mi şeklindeki meselede biz, yüce Allah'ın:

﴿وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾

"Süslerini açığa vurmasınlar, ancak kendiliğinden görüneni hariç" (Nur: 31) şeklinde buyurduğu ayeti tefsir eden cumhurun görüşünü benimsedik. Kendiliğinden görünen süs ise "yüz" ve "iki el"dir. Ebu Hanife ve Muzeni'nin görüşüne göre bunlara "her iki ayak"ta ilave edilmiştir.

Acaba bir kadın bu kendiliğinden görünen kısımlardan birini açığa vurduğu zaman erkeğin ona bakması caiz midir, değil midir?

Birinci bakış zarureten dolayı kaçınılmazdır. Fakat ikinci kez bakma hususunda ise görüş ayrılığı vardır.

Buradaki yasaklık hiç şüphesiz, lezzet ve şehvetle bakmaktan dolayıdır. Bundan dolayı "bakış zinanın habercisidir" denilmiştir. Şair Şevki bu gerçeği ne güzel dile getirmiştir.

"Bir bakış, bir tebessüm, bir selam, bir kelam ve bir randevu, bunun akabinde de buluşma."

Aynı şekilde görünen süslerden başka, mahremi dışındaki- lerin saç, boyun, sırt, ayak, kollar v.b yerlerine bakmak ta icma ile caiz değildir.

Burada bu ve buna bağlı işlerde iki kurala göre hüküm verilir.

Birincisi: Yasak olan şey, zaruret ve ihtiyaç anında mübah

olur. Tedavi, ilaç, doğum v.b. ihtiyaçlar gibi. Cinayet v.b. bir olayı araştırırken de ihtiyacın gerektirdiği kadar bakmak caizdir. Bireysel ve toplumsal zaruretler bunu gerekli kılar.

İkincisi: Mubah olan ise fitne tehlikesi anında yasak olur. Bu tehlike ister kadından ister erkekten kaynaklansın fark etmez. Bu ise açık bir delilin varlığı halinde uygulanır. Yoksa herkesten ve herşeyden soyut bir şekilde şüphelenme, vesvese ve korkuya kapılma durumunda değil.

Bundan dolayı Peygamberimiz (sav) hacc sırasında kirli-pasaklı bir kadına gözünü dikip bakan amcası oğlu Fazl bin Abbas'ın boynunu çevirdi. Bazı rivayetlerde geçtiği üzere Abbas (r.a) O'na: "Niçin amcanın oğlunun boynunu çevirdin?" diye sormuş, Peygamberimiz de: "Ben onları genç delikanlı ve genç kız olarak gördüm. Dolayısıyla şeytanın onların aleyhinde olmayacağından emin olmadım" diye buyurmuşlardır.

Fitne korkusunun kaynağı ise müslümanın içi ve kalbidir ki bu meselelerde ona danışır ve onun sesine kulak verir. Her ne kadar insanlar ona fetva verseler bile.

Bundan dolayı kalp selim olduğu zaman hiç bir şehvet onu kiretmez. Hiçbir şüphe onu ifsad edemez. Hiç bir bozuk fikir onda yuvalanamaz.

Kadının Erkeğe bakması

Sorunun ikinci şıkkına gelince; bu kadının erkeğe bakmasıyla ilgilidir. İttifak edilen görüşe göre, avret yerine bakmak ister şehvetle isterse şehvetsiz olsun haramdır. Ancak Cerir İbni Abdullah'ın da rivayet ettiği sahih hadiste de geçtiği üzere kasıtlı ve bilinçli olmadan aniden bakma konusu Peygamberimiz (sav)'e sorulmuş, o da "başını çevir" diye buyurmuştur. Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

Fakat burada devam edilmesi gereken araştırma konusu, erkeğin avret mahallinin ne demek olduğudur. Erkeğin avret ma-

halli, açmanın ve bakmanın ittifakla yasak olduğuna hüküm verilen ayıp yerleridir. Ancak tedavi v.b. zaruri durumlar bu yasağın dışında olsa dahi bir örtüyle örtündükten sonra kendiliğinden ortaya çıkması veya kenarından görünmesi bile şer'an mahzurludur.

Fakihlerin çoğunluğuna göre erkeğin uyluk kısmı avrettir. Çünkü erkeğin avret kısmı, diz kapağı ile göbek arasıdır. Fakat, bunu delillendirmek için ileri sürdükleri hadisler sağlam veya yerinde değildir. Bu hadislerden bazıları şer'i hükme göre, delil olmaktan uzaktır. Bazıları da hasen veya sahih olmasına rağmen bu konu için delil olamazlar.

Bazı fakihler, Enes (r.a)'in rivayet ettiği: "Resulullah (sav) bazı konularda üzüntüsünü ifade ederken elini bacağına vurmuştur" şeklindeki hadisi delil göstererek, uyluk kısmının avretten sayılmadığı görüşündedirler. Ebu Muhammed b. Hazım da bu görüşü desteklemiştir.

Maliki mezhebinin kitaplarında geçtiğine göre, erkeğin kabaca olan avret yeri, bakılması çirkin görülen ön ve arka kısmıdır. Gücü kapatmaya yettiği halde o kısımların açılması durumunda namaz asla kabul olmaz.

Hadis alimleri bu konudaki çelişkili rivayetleri uzlaştırmış veya aralarında tercih yapmışlardır. Buhari, Sahih'inde uyluk kısmının avret olup olmadığı ile ilgili bir "bab" açmış. Burada geçtiğine göre, İbni Abbas'ın Cerhed'den, Cerhed'in de Muhammed bin Cahş'dan, onun da Resulullah (sav)'den rivayetine göre: "Uyluk kısmı avrettir." Oysa Enes'in (r.a) rivayetine göre ise; "Peygamberimiz üzüntüsünü belirtirken elini bacağına vurmuştur." Burada Enes'in hadisi sened açısından daha sağlam, Cerhed'inki ise, anlam açısından daha ihtiyatlıdır.

Sevkanî "Neylu'l Evtar"ında uyluk kısmını avret olarak nitelleyen hadisi genel olarak değil de o anki durumu hikaye etmesi açısından değerlendirmiş ve bu görüşü benimsemiştir.

Araştırmacı alim İbn-i Kayyim ise Sünen-i Ebu Davud'u gözden geçirirken şunları söylemiştir:

"Sahabeler ve başkalarından olmak üzere sadece tek yoldan rivayet edilmeyen bu hadisleri uzlaştırmamanın yolu şudur: "Şüphesiz avret, kaba ve hafif olmak üzere ikiye ayrılır. **Kaba olan**, bakılması çirkin ve ayıp sayılan yerlerdir. **Hafif olan ise**, uyluk kısmıdır". Bu görüş, avret olduğu için uyluk kısmından gözleri sakındırma emri ile hafif avretten sayıldığı için uyluk kısmı açılabilir ruhsatına aykırılık teşkil etmez.

Her ne kadar uluslararası organizasyonlarda müslümanlara düşen kendi özel kimlik ve dini değerlerinin gereğini, güçleri oranında yerine getirmekse de, burada gösteri ve meslekleri icabı şort v.b. kısa elbise giymek durumunda kalan sporcular, yarışmacılar ve izciler için, bir ruhsat vardır.

Yalnız bir uyarıda bulunmak gerekir. O da, erkeğin avret yerlerine hem kadının, hem de erkeklerin bakması haramdır. Bu apaçık olan bir emirdir.

Erkeğin avret olmayan yüz, saç, kol, ayak v.b. yerlerine bakmaya gelince. Sahih olan görüşe göre şehvetsiz ve fitne tehlikesi olmamak şartıyla bu yerlere bakmak bu, yerlere bakmak caizdir. Bu, Peygamberimiz (sav)'in zamanından ve ondan sonraki hayırlı asırlardan itibaren uygulaması olan delile dayanmaktadır. Buna, hiçbir tenkide maruz kalmamış sahih hadisler de delildir.

Fakihlerin çoğunluğu da bu görüştedirler.

Soru soran bayanın sorusunda dile getirdiği delillere dayanarak bazı fakihler erkeğin tüm yerlerini kadın için avret saymışlardır.

Fatıma (r.a)'nın hadisine gelince: İlmi açıdan bunun hiç bir değeri yoktur. Hükümlerin delillerinin yer aldığı hiçbir kitapta buna rastlamadım. Fakihlerden hiç biri de bu hadisi delil olarak kabul etmemişlerdir.

Hatta kadının erkeğe bakmamasını aşırı bir şekilde savunanlar bile bu delili zikretmemişlerdir. Sadece İmam-ı Gazali, İhya'sında zikretmiştir. Hafız el-İraki de bunu tahrir ederken: "Bunu Bezzar ve Darekutni ifrad hadisler arasında, senedi zayıf olarak rivayet etmişlerdir" sözünü söylemiştir.

Diğer hadise gelince, İbn-i Kudame'nin Mugni adlı eserinde meselenin özeti kısmında bunu çok veciz ve tutarlı bir şekilde reddettiğini görmekteyiz.

Kadının erkeğe bakması konusunda iki rivayet vardır.

Birincisi: Avret olmayan yerlere bakabilir.

İkincisi: Kadının ancak kendisine bakılabilen kısım hariç erkeğe bakması caiz değil. Hz. Ebu Bekir (ra) bu görüşü tercih etmiştir. Şafii'nin görüşü de böyledir.

Zühri'nin Nebhan'dan, onun da Ümmü Seleme'den rivayet ettiği hadiste Ümmü Seleme şöyle dedi: "Resulullah'ın yanında otururken İbni Ümmü Mektum içeri girmek için izin istedi. Resulullah (sav): "O'na karşı örtünün" diye buyurdu. Ben de: "Ey Allah'ın Resulu, o âmâdır görmüyor," dedim. Rasulullah (sav) da: "Siz de kör müsünüz onu görmüyor musunuz?" diye buyurdu."

Bu hadisi Ebu Davud ve diğer hadisçiler rivayet etmiştir. Bu rivayet edilen hadisten şunlar ortaya çıkmaktadır:

— Yüce Allah erkeklere emrettiği gibi kadınlara da gözlerini sakınmalarını emretmiştir.

— Kadınlar da Adem oğullarının bir türüdür. Dolayısıyla diğer tür olan erkeklere bakmaları kıyas yoluyla haram kılınmıştır.

— Bakmanın yasaklanmasının diğer bir sebebi de, fitne tehlikesidir. Bu ise kadında daha yüksek düzeydedir. Çünkü kadın, şehvet bakımından daha yoğun, akıl açısından daha zayıftır. Fitne onu daha çabuk baştan çıkarabilir.

Bizim için bir başka delil de, Peygamberimiz'in Kays'ın kızı

Fatma'ya: "Ümmü Mektum'un evinde hazırlan. Çünkü o âmâ bir kişidir. Elbiselerini çıkarman halinde o seni göremez" sözüdür. Bu hadis üzerinde ittifak edilmiştir.

Ve yine Hz. Aişe: "Ben mescidde yarışma yapan Habeşli zencileri seyrederken Rasulullah kendi ridasıyla beni örttü" sözünü söylemiştir. Bu hadis üzerinde de ittifak vardır.

Bir gün Rasulullah bayram hutbesini okuduktan sonra Bilal'le birlikte kadınların bulunduğu yere geçerek onlara öğüt verdi. Ve sadaka vermelerini emretti.

Hem, kadınların bakması engellenmiş olsaydı, kadınlarda olduğu gibi, erkeklerin de örtünmesi farz kılınırdı ki kadınlar onların avret olmayan açık yerlerine bakmasınlar.

Nebha'nın rivayet ettiği hadise gelince; Ahmed, onun iki garip hadis rivayet ettiğini söyledi. Biri bu hadis, diğeri ise: "Sizden birinizin bedel karşılığı özgürlüğünü almak üzere sözleştiği bir kölesi varsa ona karşı örtünsün" hadisidir. O, Nebha'nın rivayet ettiği hadisin zayıflığına, kurallara bu derece aykırı başka iki hadis daha görmedim, şekilde işaret etmiştir.

İbni Abdil Ber de: "Nebhan meçhul bir kişidir. Ancak Zühri'nin kendisinden bu hadisi rivayet etmesiyle tanınır, Fatıma'nın hadisine gelince, o sahihtir ve onu delil olarak kullanmak gerekir" görüşündedir.

Bütün bunlardan sonra Ahmet ve Ebu Davud'un da söyledikleri gibi bu hadisin sadece Peygamber hanımlarına özgü olması ihtimali de vardır.

İsrim dedi ki: "Ebu Abdullah'a; "Acaba Nebha'nın hadisi peygamber hanımlarına ve Fatıma'nın hadisi de diğer insanlara mı özgüdür" diye sordum. O da cevaben: "Evet" dedi.

Eğer burada çelişki olduğu var sayılırsa o zaman sahih hadisi, müfred ve isnadında eleştiri olan hadise tercih etmek gerekir.

Burada ayrıca şöyle bir not düşmek gerekir; erkeğin kadına

bakması konusundaki kastımız şehvet ve lezzet alınması halidir. Eğer böyle olursa o zaman haram olur. Bundan dolayı Yüce Allah kadınlara da tıpkı erkeklere emrettiği gibi gözlerini haramdan sakındırmalarını emretmiş ve,

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُونَ فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى

لَهُمْ إِنْ اللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ

وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ..﴾

"Müminlere söyle gözlerini (harama çevirmekten) kaçındırsınlar. Ve ırzlarını korusunlar. Bu onlar için daha temizdir. Gerçekten Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle gözlerini (harama çevirmekten) kaçındırsınlar ve ırzlarını korusunlar" (Nur, 30-31) ayetlerini buyurmuştur.

Kadının erkeği etkileyip şehvi duygularını tahrik etmesinin erkeğe oranla daha güçlü olduğu doğrudur. Çünkü kadın erkeğe göre daha çekici ve daha çok arzu edilendir. Erkek ise arzu edendir. Fakat bütün bunlar kadının da gözünün ve gönlünün erkeğin gençliğinden, şıklığından, güçlü olmasından, erkekliğinden etkileneğine veya bunlardan başka erkeğin terennüm ettiği bazı anlamlı sözlerle kadının gözünü kendisine çevirmesine ve onun gönlünü çekmesine engel değildir.

Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim, Yusuf (a.s.)'ın reddetmesine rağmen Azizin karısının, ona karşı kalbinin derinliklerinde bir aşk duygusu beslediğini anlatır. O nasıl arzu edilen değil de arzu eden hastalığına yakalandı. Nasıl oldu da Yusuf (a.s.)'dan murad isteyerek, ﴿هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ﴾ "Gelsene dedi, o da, Allah'a sığınırımı dedi." (Yusuf: 23)

Ve Yine Kur'an bize, şehirdeki kadınların Yusuf'u (a.s.) gördüklerinde, Allah'ın ona vermiş olduğu gençlik, yüzünün parlaklığı ve kuvvetinin farkına vardıklarını anlatır.

﴿ فلما رأيته أكبرته وقطعتني أيديهن وقلن حاش لله ما هذا بشرا إن هذا إلا ملك كريم. قالت فذلكن الذي لمتنني فيه ولقد راودته عن نفسه فاستعصم ولئن لم يفعل ما أمره ليسجنن وليكونا من الصاغرين ﴾

"Böylece onlar onu (olağanüstü güzellikte) görünce (insanüstü bir varlıkmiş gibi gözlerinde) büyüttüler (şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve "Allah'ı tenzih ederiz; bu bir beşer değildir. Bu ancak üstün bir melektir." dediler. Kadın dedi ki: "Beni kendisiyle kınadığınız işte budur. Andolsun onun nefsinden ben murad istedim. O ise (kendini) korudu. Ve andolsun eğer o kendisine emrettiğimi yapmayacak olursa mutlaka zindana atılacak ve elbette küçük düşürülenlerden olacak." (Yusuf, 31-32)

Bir kadın bir erkeğe baktığı zaman ondaki dişilik duyguları kabarıp. Bundan dolayı ona düşen, gözünü sakınması ve ona devamlı bakmamasıdır ki fitne tehlikesinden uzak kalsın. Eğer aynı şekilde erkek de o kadına şehvet isteği ve arzusuyla bakışlarını çevirirse bu iş daha tehlikeli hale gelir. İşte "zinanın habercisi" ve "Şeytanın atmış olduğu zehirli ok" şeklinde nitelenen bakış budur. Şairin de şiirinde belirtmek istediği budur.

"Bütün olayların başlangıcı bir bakıştır. Ve bütün yangınların kaynağı küçük bir kıvılcımdır"

Kurtuluş; bu tehlikeli olaylar ve şerli konulardan uzak kalmaktır.

Allah'tan dilediğimiz, dünya ve ahiret kurtuluşunu bize nasip etmesidir. Amin.

KADINLARA SELAM VERMEK

SORU

Biz üniversite tahsili gören kızlarız. Hocalarımız sınıfa her girdiklerinde bize selam veriyorlar. Biz de onlara Yüce Allah'ın kitabında:

﴿وَإِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾

"Bir selamla selamlandığınızda, siz ondan daha güzeliyle selam verin ya da aynıyla karşılık verin." (Nisa: 86) şeklinde buyurduğu gibi ya aynıyla ya da daha güzel bir şekilde karşılık veriyoruz. Ve biz bu ayeti kerimenin sadece erkeklere özgü olmadığına inanıyoruz.

Fakat değerli hocalarımızdan biri bu hususta muhalif davranıp bize asla selam vermemektedir.

Bir defasında ben ona; Sayın Dr. bize niçin selam vermiyorsun diye açıkça sordum. O da bana cevaben; kadınlara selam vermek şer'an caiz değil. Çünkü kadının sesi avrettir, dedi.

Bununla birlikte o bizim dersimize girdiğinden dolayı bizimle konuşuyor, biz de onunla konuşuyoruz. Bize soruyor, biz de ona cevap veriyoruz, biz soruyoruz, o bize cevap veriyor. Bir çok konuda onunla tartışıyoruz. Bunlardan hiçbirine de itiraz etmiyor. O halde, yalnızca selam niçin yasak olsun? Selama veya maruf olan bir sözü söylemede bile olsa, kadının sesinin avret olduğu doğru

mudur? Bununla birlikte mahremi olmayan erkeklerle konuşmada, müslüman kadının uyması istenen edep kuralları nedir?

Biz, ister lehimize, ister aleyhimize olsun buradaki şer'i hükmün doğrusunu öğrenmek istiyoruz. Önemli olan sizin diğer meselelerde olduğu gibi ikna edici, gönülleri rahatlatan ve tartışmayı ortadan kaldıran deliller sunmanızdır.

Allah, yaptığınız çalışmaları müslümanlar için yararlı kılsın.

CEVAP

"Yoksula yedirmeyi, selamı yaymayı, sıla-ı rahim yapmayı ve insanlar uykuda oldukları halde gece namazı kılmayı" tavsiye eden bir çok hadiste görüldüğü gibi, selamı yaymayı emreden genel nasslara da baktığımızda, bu hususta kadın ve erkek arasında bir fark olmadığını görürüz.

Sahih bir hadise göre: Peygamberimiz şöyle buyurdu: "Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de tam iman etmiş olamazsınız. Ben size bir şey göstereyim mi, onu yaparsanız birbirinizi seversiniz. Aranızda selamı yayın." Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

Bundan dolayı Yüce Allah:

﴿وَإِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيِّرُوا بِأَحْسَنِ مِنْهَا أَوْ رُدُّوْهَا﴾

"Bir selemla selamladığınızda, siz ondan daha güzeliyle selam verin ya da aynıyla karşılık verin." (Nisa: 86) şeklinde buyurmuştur.

Delilin hususi olması dışında burada kanun koyucunun kitabında aslolan kadın ve erkeklerin tümüdür.

O halde müslüman bir erkek, müslüman bir kadına selam verdiğinde Kur'an'ın nassına göre onun selamının karşılığını en güzel bir şekilde veya en azından aynıyla iade etmek, o kadına düşen bir görevidir.

Eğer müslüman bir kadın, müslüman bir erkeğe selam verirse, bu konudaki nasslar genel ve mutlak olup, onu tahsis edecek bir kayıt olmadığı sürece o erkeğe düşen de, o kadının selamını en güzel şekilde iade etmektir.

Kadının erkeğe, erkeğin de kadına selam verebileceği hususundaki şer'i açıklamayı bu kadar güçlü ve kuvvetli kılan nassların mevcudiyetine rağmen nasıl aksi bir iddiada bulunulur?

Sahih-i Buhari'de geçtiğine göre, Peygamberimiz'in amcası Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani şunu anlatmıştır: "Fetih yılında bir gün Rasulullah'a gittim. Onun yıkandığını ve Fatıma'nın da onu örttüğünü gördüm. Ona selam verdim. O da, kim o diye sordu. Ben de: Ben Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani'yim dedim. Bunun üzerine, merhaba, hoş geldin Ümmü Hani diye buyurdular." Bu hadisi aynı zamanda Müslim de rivayet etmiştir. Üzerinde ittifak edilmiş bir hadistir.

Aynı zamanda İmam-ı Buhari, Sahih'inde "Kadın'ın erkeğe, erkeğin de kadına selam vermesi" adında bir bab açmıştır.

Hafız İbni Hacer ise Buharide'ki bu başlığı kasdederek Abdur-Rezzak'ın Ma'mer'den, Ma'mer'in de Ebu Kesir'in oğlu Yahya'dan rivayet ettiği "Bana ulaştığına göre Rasulullah (sav) kadının erkeğe, erkeğin de kadına selam vermesini hoş karşılamazdı" anlamında söylenmiş sözü reddetmiş ve bu konuda her ikisinin de birbirine selam verebileceği hususunda iki hadis dile getirmiştir.

Birincisi: Sehl'in hadisidir. Sehl dedi ki: "Medine'de hurma ticaretiyle uğraşan bir yaşlı kadın vardı. Hurmayı dalından alır bir tencereye atar, onu buğday taneleri gibi öğütürdü. Cuma namazını kıldıktan sonra ona giderdik, o da bize ondan takdim ederdi."

İkincisi: Hz. Aişe'nin hadisidir. O dedi ki: "Rasulullah (sav) bir gün bana: "Ey Aişe, bu Cebrail'dir sana selam söylüyor dedi." Ben de: "Allah'ın selam ve rahmeti onun üzerine olsun dedim."

Hafız diyor ki: "Bu konuda Buhari'nin şartlarına uymayan ve Yezidin kızı Esmâ'nın rivayet ettiği bir hadis de varid olmuştur. O şöyle anlatır: "Rasulullah (sav) bir gün biz kadınların meclisine uğradı ve bize selam verdi." Müslim, Buhari'nin şartlarına uymasa da bu hadisi hasen görmüş ve kendi şartları içinde kabul etmiştir. Aynı zamanda Ahmet'ten rivayet edilen Cabir hadisinde de ona bir şahid vardır."

Bazı sahabelere göre, erkek kadına selam verebilir, kadın erkeğe selam veremez. Fakat Ümmü Hani'nin fetih günü Peygamberimiz'in huzuruna selam vererek girdiği ile ilgili geçen hadis bu görüşü reddeder. Üstelik Ümmü Hani Peygamberimiz'in mahremi değildir. Amcası kızıdır. Hatta bir gün ona evlenme teklifi bile yapmıştır.

İmam Ahmed'in Müsned'inde rivayet ettiğine göre: "Muaz (r.a) Yemen'e gittiğinde yanında on iki yaşında bir çocuk olduğu halde bir bayanla karşılaştı. Orada bayan hemen ayağa kalktı ve Muaz'a selam verdi." Hadisin senedinde yer alan Şehr b. Hevşeb hakkında ise bazı söylentiler vardır. Fakat delil yönünden sağlıklı olmasa bile bu alışılmış bir hadistir. Tirmizi'nin hadisi onu hasen derecesine çıkarmıştır.

Rivayet edildiğine göre Ömer b. Hattab (r.a) kadınlardan oluşan bir guruba gitmiş ve onlara selam vererek; "Ben size Allah'ın elçisinin gönderdiği bir elçiyim" sözünü söylemiştir.

İşte bu Allah Resulü'nün ve sahabelerinin, kadınlara selam vermek veya erkeklerin kadınlara selam vermesi hakkında çizmiş olduğu yola en güzel delildir.

Fakat alimlerden bir çoğu fitneden emin olmak için selamla ilgili ruhsatı sınırlandırmışlardır.

Halimi'nin anlattığına göre; Rasulullah (sav) fitneden emin olup korunmayı tavsiye etmiştir. Kim doğruluğuna güveniyorsa selam versin. Eğer kendisine güvenmiyorsa susmak en sağlıklı yoldur.

Maliki mezhebi bu konuda genç kadın ve ihtiyarı kötülöklere giden yolu baştan tıkamak için birbirinden ayırmıştır.

Bazı alimler ise gençlik şartına bir de güzellik şartını eklemiştirlerdir. Zira kadın güzelse fitneye düşürme tehlikesi daha fazladır. Bundan dolayı baştan ne selam vermek ne de selamına cevap vermek şeriata uygun değildir. Rabia ise bunu mutlak olarak yasaklamıştır.

Küfilere -Ebu Hanife ve akradaşlarına- göre, selamı kadının erkeğe başlatması şeriata uygun değildir. Çünkü kadınlar mahremlerinin dışındakilere ezan, kamet ve sesli okumaktan menedilmişlerdir. Bundan dolayı kadının mahremine selam vermesi caizdir.

Aksi görüşü savunan diğer alimlerin delili ise daha önce değinmiş olduğumuz Sehl'in Buhari'den rivayet ettiği hadistir. Zira sahabeden bazı erkekler mahremleri olmadıkları halde kadınları ziyaret etmişler, o kadınlar onlara yemek vermişlerdir.

Bu yasaklayıcı ictihadlar ise daha çok korku ve ihtiyattan dolayıdır. O halde hakkında açık ve sahih nass olana karşı bir bağlayıcılığı olamaz.

Peygamberimiz (sav)'in değerli sahabeleri ve onlara iyilikle tabi olanlarda (Allah hepsinden razı olsun) bu korku ve ihtiyatların hiç biri olmamıştır.

Aktarmış olduğumuz bu kaynaklara dikkat ettiğimizde ortaya çıkan sonuçta görölen odur ki; onlardan büyük bir kalabalık kadınlara selam verilmesini özellikle de erkeklerin onları ziyaret edip, tedavi etmeleri veya birşey öğretmeleri v.b. hallerde sakıncalı bulmuyorlar.

Umumi bir yolda yürüyen kadının erkeğe selam vermesi ise böyle değildir. Çünkü burada kadının selam vermesi arada, soydan, yakınlıktan, akrabalık v.b. şeylerden gelen bir bağ, bir güven olmadıkça hoş bir davranış değildir.

Benim için sadece Hafız Ebubekir b. Ebi Şeybe'nin Musannef'inde seleften rivayet ettiği, kadına selam verilebileceği hadisi yeterlidir.

Bundan hariç diğer bir delil de daha önce andığımız Yezid'in kızı Esmâ'nın dile getirdiği "Rasulullah biz kadınların bulunduğu meclise uğradı ve bize selam verdi" hadisidir.

Yine onun senediyle Cerir'den rivayet edilen; "Rasulullah kadınlara uğradı ve onlara selam verdi." hadisi ile birlikte daha birçok hadis sıralayabiliriz.

Mücahit'ten rivayet edilen: İbni Ömer bir kadının yanından geçti ve ona selam verdi.

Ve yine Mücahit'ten rivayet edilen: "Hz. Ömer bir kadının yanından geçti ve ona selam verdi."

İbni Uyeyne'nin Ebu Zer'den rivayet ettiğine göre, Ebu Zer dedi ki: "Rasulullah'a kadınlara selam verme hususunu sordum. O da, eğer genç yaşta iseler hayır, diye cevap verdi.

İbni Avn'den rivayet edildiğine göre o, Muhammed İbni Sirin'e, kadına selam verilir mi, diye sormuş, Muhammed İbni Sirin de, bu konuda sakınca olduğunu bilmiyorum, diye cevap vermiştir.

Hasan'dan rivayet edildiğine göre, O, kadına, ancak evine girildiği zaman selam verilebileceği görüşünü kabul ederdi.

Ubeydullah'tan rivayet edildiğine göre, Amr bin Meymun kadınlara ve çocuklara selam verirdi.

Amr İbni Osman'dan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Musa İbn Talha'nın oturan bir grup kadının yanından geçtiğini ve onlara selam verdiğini gördüm."

Şûbe şöyle anlatır: "Hammad da yanında olduğu halde Hakem'e, kadına selam verilmesi konusunu sordum. O genç kadınlara ve ihtiyaçlara selam verilmesini hoş karşılamadı. Ve Hakem dedi ki: "Şürayh herkese selam verilebileceği görüşünde

idi. Ben de ona kadınlara da mı? diye sordum. O da, herkese, diye cevap verdi."

Burada selam verilmemesi görüşünde onların en kuvvetli dayanağı müslümanın gücü yettiğinde ırzını ve dinini koruması gerektiği hususundaki fitne tehlikesidir.

Oysa bu müslümanın kalbi ve takdiri ile ilgili bir husustur. Burada ona düşen vicdanının sesine kulak vermektir.

Biz burada, sorulanlardan farklı şeylerin ortaya çıktığını düşünüyoruz: Bunlar:

-Genç kızlara ve kadınlara selam vermenin bir tek kadına selam vermekle bir olmadığı.

-Ciddiyet, vakar ve ihtiyat isteyen ders ortamında selam vermenin, yolda v.b. yerlerde selam vermekle bir olmadığı.

-Çoğunlukla onların babaları, hatta dedeleri yaşında olan bir hocanın öğrencilerine selam vermesinin normal bir adamın selam vermesiyle bir olmadığı.

-Selam vermekte çekingen davranan hocanın öğrencilerine soru sorması ve onların sorularını dinlemesi, onlardan cevap alması ve onların sorularını cevaplandırması bizim bu görüşümüzü daha da kuvvetlendirmektedir. Bütün bunları sakıncalı bulmayıp da yalnız selam vermeyi sakıncalı bulmanın anlamı nedir? Burada fitne tehlikesinden söz etmenin hiç bir anlamı yoktur. Çünkü selam esnasındaki konuşma ders ortamında yapılan tartışma, diyalog ve konferanstan fazla değildir.

Eğer onlara karşı selamı terketmek, davranış olarak onları üzüyor ve ürkütüyorsa en uygun olan, onları üzmemek ve kalplerini hoş tutmak için onlara selam vermektir.

Kadının sesi avrettir iddiasına gelince; ben bunun kabul edilir hiç bir yönünün olmadığını görüyorum. Ve sözü geçerli olan hiç bir alim de bunu söylemez.

Eğer böyle olsaydı yüce Allah Peygamberimiz'in hanınlarının-

dan bahsederken:

﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ﴾

"Onlardan (Peygamberin eşlerinden) bir şey isteyeceğiniz zaman, perde arkasından isteyin" (Ahzap: 53) diye yüce ayetini buyurmazdı.

Bu ayetten çıkan anlam şudur: Peygamber hanımları soruları perde arkasından cevaplandırır. Tıpkı Aişe ve mü'minlerin annelerine soru soranların cevaplarını, hadis ve siyerle ilgili rivayetlerini perde arkasından aktarmalarında olduğu gibi. Üstelik onlara olan emrin diğer kadınlara olandan daha sert ve daha güçlü olmasına rağmen hem nice kadınlar peygamberimizin meclisinde soru sorup konuşmuşlardır.

Peygamber ve sahabe asrında kadınların erkeklerle konuştuğu, soru sordu ve cevaplandığı, istediği ve reddediği, selam ve kelam ettiği nice olaylar ve bunların cereyan ettiği yerler vardır. Ve hiç biri de kadına: Sus ! senin sesin avrettir, dememiştir.

6. BÖLÜM

TOPLUMSAL İLİŞKİLER VE DÜZENLEMELER

KAZANILMIŞ MALI HARAMDAN KORUMAK İÇİN NEREDE TASARRUF EDİLMELİDİR?

Banka v.b. kurumlardan elde edilen faizler:

SORU

Kitabınızdaki "Bankaların verdiği kâr payı faizdir ve haramdır" başlıklı yazınızı okudum. Ve Yüce Allah'ın kitabı, Rasûlullah'ın (sav) ve ümmetin değerli fakihlerinin sözlerine dayanarak öne sürmüş olduğunuz görüşler beni ikna etti. Allah'a şükürler olsun ki az bile olsa helâl olan şeyde bereket olduğuna, dünya ve ahiret mutluluğu açısından helâl olan şeyin daha hayırlı ve faydalı olduğuna inanarak harama düşmeden helâl olanla, çirkinliğe düşmeden güzel olanla yetindim ve bana şüpheli gelen şeyi bırakıp, şüpheli olmayanı almaya yöneldim.

Fakat benim sorum, haliyle bazı bankalarda birikmiş olan faizlerle ilgili olacaktır. Burada birikmiş olan faizleri ne yapmalıyım. Onu, bankanın dilediği gibi kullanması için bankada mı bırakayım? Ya da çoğunluk caiz görmediği halde, onu devletin bana yüklediği bazı gümrük vergisi ve diğer vergileri ödemek için alayım mı? Ya da bazı insanların söyledikleri gibi onu arabanın benzini, mutfak tüpü v.b. yakıt giderlerini ödemede mi kullanayım veya "Allah güzeldir. Ancak güzel olanı kabul eder" şeklinde söylenen hadis-i şerife rağmen fakirler ve hayırlı işler için mi harcayayım?

Sizden bu konuda caiz olan açıklamanızı istirham ediyorum.. Özellikle bu mesele bankalarda milyonlarla ifade edilen faiz hesapları birikmiş birçok kişiyi ilgilendirmektedir. Tıpkı haram yoldan mal kazanıp da tövbe edip temizlenmek isteyen her kişiyi ilgilendirmesi gibi. Bu kirli mal hakkında ne yapılmalı ki, Allah'a borçsuz ve tövbesi kabul edilmiş bir şekilde ulaşılsın?

Allah sizi din hususunda başarılı ve müslümanlar için faydalı kılsın.

CEVAP

Dilerim ki Yüce Allah bu soruyu soran kardeşimizin ayaklarını hak üzere sabit kılsın. Allah'ın helal rızkıyla yetinip, haramdan sakınsın. O'na itaat edip, günden güne kaçınınsın ve onu başkalarından faziletli kılsın. Yüce Allah'a şükürler olsun ki bu ümmetin çocuklarının birçoğu hayıra devam etmektedirler. Ne bir tutarlılığı ne de bağlayıcılığı olan, düşünmeden ortaya atılmış fetvalara aldanmıyorlar. Birçok İslam merkezlerinde yapılan bu saha ile ilgili sempozyumlar, uluslararası kongreler ve ilmi toplantılar, bankada birikmiş faizlerin riba olup, haram olduğu hususunda fikir birliği olduğunu ortaya koymaktadır.

Kardeşimizin sorduğu bankada birikmiş olan faize gelince; onun durumu da tıpkı haram yoldan kazanılan bütün mallar gibidir. Onu kazanan kişinin ondan faydalanması caiz değildir. Çünkü ondan faydalandığı zaman haram yememiş olur. Bu konuda faydalanılan şey yiyecek, içecek, giyecek veya herhangi bir şey olsun farketmez. Veya müslüman olsun, gayri müslim olsun, adil olsun, zalim olsun herhangi birine kişinin borcunu, faizden aldığı parayla ödemesi de aynı kapsamdadır. Aynı şekilde zalim bile olsa değişik hükümetlere faiz kazancı ile vergi ödeme hususu da bunun gibidir. Çünkü bundan faydalanan, hiç şüphesiz kişinin kendisidir.

Dolayısıyla kişinin bu saydığımız hususlarda kendisi için faizli

bir kazancı kullanması caiz değildir. Yakıt alımında kullanmak da bu kategoriye girer. Her ne kadar Körfez alimlerinin bazılarında, faizlerin buna benzer konularda ve tuvalet gibi, insanların ihtiyaçlarını gidermek için yapılan binalarda kullanılabileceğini duymuşsan da bu sağlam bir fikhî dayanaktan yoksun olan, hayret verici bir fetvadır. Çünkü burada kişi nihayetinde bu haram olan maldan kendi şahsi çıkarları için faydalanmaktadır. Oysa kişinin ne kendisi ne de ailesi için haram olan bir maldan faydalanması caiz değildir. Ancak kişi eğer fakir veya borçlu ise, zekât gelirlerinden alması kendisi için bir haktır.

Bu faizleri bankada bırakma hususuna gelince, bu hiçbir durumda caiz değildir. Çünkü bu paralar bankada bırakıldığı taktirde faizle çalışan bu bankaların güçlenmesi sağlanmış olur. Ve bazı planlarını gerçekleştirme hususunda ona yardımcı olunmuş olur. Bu da günaha yardımcı olmak konusuna girer. "İslam'da Helâl ve Haram" adlı kitabımızın I. bölümünde de açıkladığımız gibi, "Harama yardım haramdır."

Avrupa ve Amerika'daki yabancı bankalar açısından baktığımızda bu konudaki günah daha da artmaktadır. Büyük bir üzüntü ile belirtmek gerekir ki, birçok zengin müslümanın mevduatı bu tür bankalardadır. Bunların faizlerinin de orada bırakılması büyük bir tehlikedir. Bu bankalar da haliyle bu paraları hayır kurumlarına, büyük bir çoğunlukla da kilise ve misyonerlik teşkilatlarına bağışlamaktadırlar. Bu misyoner teşkilatlarının faaliyetleri ise çoğunlukla müslüman memleketlere yönelik olmaktadır. Bu da demektir ki müslümanların malları, müslümanları hristiyanlaştırmak onları dinlerinden vazgeçirmek ve kimliklerinden soyutlamak için kullanılmaktadır.

Özet

Bankalarda, özellikle de yabancı bankalarda faizleri bırakmak kesin olarak haramdır. Bu büyük bir topluluğun, özellikle de Kuveyt'te düzenlenen "İslami Bankalar"la ilgili ikinci kongrede karene bağlanmış bir görüşür.

Burada meşru olan, bu faizleri ve bunun gibi haram olan bütün malları, "fakirler, yoksullar, yolda kalmışlar, Allah yolunda cihad, İslam'a daveti yaymak, mescitler ve İslam merkezleri inşa etmek, uyarmaları için davetçilerin hazırlanması, İslamî kitapların basımı ve bunun dışında yeryüzündeki çeşitli şeyler, hayırlı yollar ve hayırlı yerlerde kullanmaktır.

Bu konu İslamî toplantıların birinde tartışılmıştı. Burada alim kardeşlerimizden bazıları bu faizlerin fakirler ve çeşitli hayırlı projeler için verilmesini sakıncalı bulmuşlar ve kötü olan kazançlarımızdan fakirleri nasıl doyururuz, kendimiz için hoşnut olmadığımız şeyler konusunda fakirler ve diğerleri için nasıl razı olabiliriz? şeklinde itirazda bulunmuşlardı.

Gerçek şu ki bu mal, kazanan açısından helâl olmayıp, kirlidir. Fakat fakirler ve hayırlı işlerde kullanmak açısından temizdir.

O mal o kişiye haramdır. Fakat diğer saydığımız yerlerde kullanılması helâldir. Çünkü malın kendisi kirli sayılmaz. Ancak belli bir şahıs ve belli bir sebep açısından kirli kabul edilir.

Aklî olan taksimata göre bu haram mal, beşinci şıkkı olmayan tam dört tasarruf şekline göre kullanılmalıdır:

1- Bu haram malı kendisi ve ailesi için alması ki, bu daha önce açıkladığımız gibi caiz değildir.

2- Faizi bankalarda bırakmak ki, o da daha önce değindiğimiz gibi caiz değildir.

3- Harcayarak tüketip, bitirmek ve ondan kurtulmak. Bu görüş de bazı takva sahibi selef alimlerden rivayet edilmiştir. İmamı Gazali, İhya adlı eserinde onların görüşünü reddetmiştir. Bundan dolayı biz de malın harcanmasını yasakladık.

4- Hayırlı yerler de, yani fakirler, yoksullar, yetimler, yolda kalmış olanlar ve İslamî olan sosyal yardımlaşma kurumları için harcamak. Bu kabul edilir bir görüştür. "Allah temizdir, temiz olanı sever" şeklinde rivayet edilen hadise karşılık burada bu-

nun, sadaka babından olmadığını açıklamayı da kendim için bir görev kabul ediyorum. Çünkü bu, kirli veya haram malın ancak bir yerde harcanacağı ile ilgili bir başlıktır. Yoksa kişi burada sadaka veriyor değil. Ancak bu malın hayır yönünde harcanmasına vesile olan bir vasıtaadır. Malın sahibi ve malikinden haram malı alan açısından sadakadır denmesi ise mümkündür.

Bazı insanların da şöyle dediklerini duydum: Bu bankadaki faizler bankaya muhtaç olup ödünç alan borçluların malıdır. Asıl olan da bu malların esas sahiplerine verilmesidir.

Gerçek o ki, ödünç alanların banka ile aralarındaki anlaşma gereği olarak bu faizlerle ilişkisi kesilmiştir. Bundan dolayı bu, belli bir sahibi olmayan mallar kısmından sayılmıştır.

İmam Ebu Hamid el-Gazali, bu belli bir sahibi olmayan ve ona muttali olma hususunda ümitsizlik meydana gelmiş olan mal çeşidine bir itirazda bulunarak der ki; bunu sahibine iade etmek mümkün değil. Bu konuda iş açıklığa kavuşuncaya kadar beklenir. Bazan da ganimetlerin karışıklığında olduğu gibi sahiplerinin çokluğundan dolayı malı iade etmek mümkün olmaz. Bu taktirde sahiplerine vekaleten o mal sadaka olarak dağıtılır. Haram olan malın sadaka olarak verilebileceğinin delili nedir ve sahibi olmayan mal nasıl sadaka olarak dağıtılır? Bir grup alimin görüşüne göre bu caiz değil. Çünkü haramdır. Fudayl'den hikâye edildiğine göre; bir gün onun eline iki dirhem geçmiş. Bunun geliş yerinin belli olmadığını öğrenince onu hemen iki taşın arasına atmış ve "Ancak güzel olanla sadaka veririm. Kendim için razı olmadığım şeyi başkası için de razı olmam" sözünü söylemiştir, şeklindeki iddiaya karşılık Gazzali cevaben der ki: Evet bu bir görüş ve ihtimal olabilir. Ancak biz bu görüşe aykırı olan haber, hadis ve kıyası tercih ettik.

Yukarıda bahsedilen haber şöyledir: Birgün Rasûlullah (sav) kendisine ateşte kızartılmış koyun eti sunulduğunda "O haramdır, onu fakirlere sadaka olmak üzere yedin" demiştir. Aynı zamanda;

﴿أَلَمْ غَلَبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ﴾

"Elif lam mim. Rum (orduları) yenilgiye uğradı. Yakın bir yerde. Ama onlar yenilgilerinden sonra yeneceklerdir" (Rum:1-3) ayetleri indiğinde müşrikler onu yalanlamışlardı. Ve sahabelere: Görmüyor musunuz, arkadaşınız Muhhammed (sav) ne diyor? Rumlar'ın galip geleceğini iddia ediyor" demişlerdi. Rasûlullah (sav)'ın müsadesiyle Hz. Ebubekir (r.a.) onlarla ödüllü bahse girdi. Peygamberimiz'in doğruluğu Allah tarafından meydana çıkarılınca Hz. Ebu Bekir (r.a.) onlardan kazandıklarıyla geldi. Rasûlullah (sav): "Bu haramdır. Onu fakirlere sadaka olarak dağıtın" buyurdular. Böylece müminler Allah'ın zafere ulaştırmasından dolayı sevindiler. Kumarın haram oluşu ise Rasûlullah'ın (sav) kafirlerle bahse girilmesine izin vermesinden sonra olmuştur.

Hadis-i şerife gelince: İbn-i Mes'ud (r.a.) bir cariye satın aldı. Çok arzu etmesine rağmen sahibini bulamadı ve parasını ödeyemedi. Daha sonra bu parayı sadaka olarak dağıttı ve "Allah'ım eğer razı olursan bu para onundur. Eğer razı olmazsan da onun sevabını bana yaz" diye dua etti.

Hasan (r.a.)'a, taksim edilmeden önce ve ordu dağıldıktan sonra haksız olarak elde edilen ganimetten dolayı tövbe hususu soruldu. O da: "Sadaka olarak verilmelidir" diye buyurdu.

Rivayet edildiğine göre adamın biri, nefsine yenik düşerek ganimet malından haksız yere yüz dinar almıştı. Komutanına gelip onu geri vermek istedi. Komutan onu almaktan yüz çevirdi. Muaviye'ye geldi. Muaviye onu almaktan yüz çevirdi. Sonra zahidlerden birinin yanına geldi. Ve o dedi ki: "Beşte birini Muaviye'ye ver, geri kalanını ise sadaka olarak dağıt". Onun bu sözü Muaviye'ye ulaşınca: "Eğer sen ona bu çıkış yolunu hatırlatmasaydın o kaybettiğine çok üzülecekti" dedi.

Ahmed b. Hanbel, Haris el-Muhasibi ve takva ehlinde bir topluluk da bu görüşü benimsemiştir.

Kıyasa gelince: Bu hususta şöyle söylenebilir. Örneğin malın sahibini bulma hususunda ümit kesilince o malı yok etmekle herhangi bir hayırda harcamak hususunda tereddüt meydana gelir. Onu zaruretten dolayı hayırda harcamanın denize atmaktan daha iyi olduğu bilinmektedir. Onu denize atmakla kendimizin ve sahibinin elinden çıkarmış oluruz. Fakat ondan hiçbir fayda elde edilmemiş olur. Ama onu bir fakirin eline verirsek malın sahibine dua eder, dolayısıyla mal sahibi bereket ve fakirin duasını kazanmış olur. Fakirin ihtiyacı için de bir katkı olmuş olur. Zorunlu olarak sadaka vermek mecburiyetinde kalmış olan mal sahibinin kazanmış olduğu sevabı inkâr etmenin gereği yoktur. Çünkü sahih bir hadiste: "Çiftçi ve ağaç diken kişi için diktiği ağacın meyvesinden ve ektiklerinden insanlar ve kuşlar faydalandığı sürece sevap vardır" şeklinde buyurulmuştur.

"Biz ancak güzel olan şeyden sadaka veririz" şeklinde söyleyen kişinin sözüne gelince, bizim buradaki amacımız sevap kazanmaktan öte haksızlıktan korunmaktır. O parayı harcamakla, sadaka vermek arasında tereddüt içinde bulunduğumuzdan dolayı da sadaka olarak verme ile ilgili görüşü, harcamaya tercih ettik.

"Kendi nefsimiz için istemediğimiz şeyi başkası için de arzu etmeyiz" sözüne gelince, şüphesiz bu öyledir. Fakat malın bize haram olması, bizim ona ihtiyacınız olmadığından dolayıdır. Fakir için ise bu helâldir. Çünkü şer'i delil onu helâl kılmıştır. Bir şeyi helâl yapma hususunda maslahat olduğuna hükmedildiği zaman onu helâl yapmak gerekir. Helâl olduğu zaman ise biz onun için helâl olanı arzu etmiş oluruz.

Bize göre, bu parayı alan fakir şahıs kendisi ve çoluk çocuğu için de sadaka olarak dağıtabilir. Zira çoluk çocuğu ve eşi ondan gizli değil. Çünkü fakirlik olgusu onların, onun çocukları ve eşi olmalarına engel değil. Hem onlar sadaka verilmesi hususunda daha önceliklidirler.

O kişiye gelince, o da kendi ihtiyacı kadar alması gerekir.

Çünkü o da fakirdir. Aynı zamanda kendisi fakir olmakla birlikte onunla başka bir fakire sadaka vermesi de caizdir.

İşte burada kardeşiniz soruyor; faizle çalışan bankalardan faizleri çekip hayırlı yerlerde harcamak sevap mıdır?

Cevap: Gerçekte o iki sadaka derecesinde sevap kazanmaz. Fakat başka iki açıdan sevap kazanır.

Birincisi; hangi yönden olursa olsun kendi nefsinin bu haram maldan ve ondan faydalanmaktan korur. Bu onun için Allah katında bir sevaptır.

İkincisi; bu malın fakirlere ve kendisinden istifade edilen çeşitli İslami kuruluşlara ulaşmasında hayra vesile olmuş olur. Bu da inşaallah kendisine sevap olarak geri döner.

HARAM YOLDAN ZENGİN OLMAYI İSTEMEK

SORU

Benim için gerçekten önemli olan veya hayatımın bu merhale-sinde benim için hayati olan bir konuda hoşgörünüze sığınarak yazıyorum. Ben Amerika'da yaşayan bir inşaat mühendisiyim. Mühendislik doktoramı İngiltere'de tamamladım. Kısa bir süre önce Amerikalı bir mimar mühendisle birlikte Amerika'da bir mühendislik şirketi kurmak amacıyla benim için bir şirkete girme fırsatı doğdu. Bu hususta herhangi bir bankaya borçlanmam istendi. Tabii ki genel şekliyle ben bunun haram olduğunu biliyorum. Fakat bu benim için kesinlikle kaçırmak istemediğim bir şeridir. Özellikle bu tür fırsatları ben çok kaçırdım. Londra'daki "Bereketü'l-İslami" adlı bankadan birisi bana ancak dört ay sonra bu hususta cevap yazdı. Aynı zamanda bu, açık ve net olmayan karmaşık bir cevaptı. Daha sonra yine yazdım fakat cevap göndermedi. Bütün yolları denedim, bütün kapıları çaldım. Fakat faydası olmadı. Ben hırslı bir gencim bu fırsatı kaçırmak istemiyorum. Niyetim ise iyidir. Birçok belalara, afetlere maruz kalmış şu ümmete yardımcı olmak amacıyla zengin olmak istiyorum. Yoksa şu yenik düşmüş ümmetin birçok zenginlerinin yaptığı gibi fildişi kuleye çekilip, başka insanlara yüzçevirmek için değil. Zati alinizin cevabını sabırsızlıkla bekliyorum. Yüce Allah bizden dolayı sevapların en iyisi ile sizi ödüllendirsin. Allah'ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun.

CEVAP

Zengin olmayı istemenin ve onun için çalışmanın müslüman için bir sakıncası yoktur. İslam'a göre zenginlik bir düşüklük ve suç değildir, mal ise şer değildir. Hristiyanlıktaki; "zenginler deve iğne deliğinden geçmediği sürece yüce Allah'ın huzuruna giremezler" şeklindeki görüş İslam'da geçmemektedir. Aksine yüce Allah, elçisi Hz. Muhammed (sav)'e yaptığı iyiliği,

﴿ووجدك عائلا فأغن﴾ "Biz yoksul iken seni bulup zengin etmedik mi?" (Duha: 8) şeklinde dile getirmektedir. Yine "Allah'ım senden hidayet, takva, bağışlanma ve zenginlik isterim" şeklinde söylenen söz Peygamberimiz'e (sav) ait dualardandır.

Sa'd İbn-i Ebi Vakkas (r.a.)'dan; "Allah takva sahibi, zengin ve (ibadetlerini) gizlilik içinde yapan kulunu sever" şeklinde geçen bir hadis rivayet edilmiştir.

Amr bin As (r.a.)'dan; "iyi malın iyi bir kişinin elinde olması ne güzeldir" hadisi rivayet edilmiştir.

Fakat ben soru soran kişinin önüne bütün hakikatları koymak isterim:

1- Mal her ne kadar kendisi bizzat şer olmasa bile, kendisinden korkulup sakınılması gereken bir fitnedir. Şüphesiz yüce Allah bu konuda,

﴿إنما أموالكم وأولادكم فتنة﴾

"Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir fitne (bir deneme)dir" (Teğabun: 15) diye buyurmuştur.

Özellikle de mal sahibi, malından dolayı başkalarına üstünlük taslıyorsa;

﴿كلا إن الإنسان ليطغى. أن رآه استغنى﴾

"Hayır, gerçekten insan azar. Kendini müstağni gördüğünden" (Alak: 6-7).

2- Maddi zenginlik herşey demek değildir. İnsan milyonlara sahip olabilir, fakat gönlü fakirdir. Sahih bir hadiste ise: "Zenginlik malın çokluğunda değildir; asıl zenginlik gönül zenginliğidir" diye buyurulmuştur.

Ali bin Ebi Talib (r.a.)'ten de:

"Malı az bile olsa, gönül zengini yücedir.

"Malının çokluğuna rağmen zengin zelildir" şeklinde şairin bir sözü vardır.

Hikmetli olan sözde de: "Sana yeterli olan az mal seni azdıran çok maldan hayırlıdır" tarzında söylenmiştir.

3- İnsanlardan bazıları kendi kendine veya insanlara karşı, zenginliği elde ettiği taktirde şöyle şöyle yapacağını iddia eder. Oysa bu şekilde Allah'a söz vermiş olur. Fakat ideali gerçekleştigi zaman da ahidini bozar ve va'dinden geri döner. İşte bu yüce Allah'ın Tevbe suresinde kendisinden misal olarak söz ettiği münafık kişilerin davranış biçimidir. Yüce Allah Tevbe suresinde şöyle buyurmuştur:

﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَيْنَا مِنْ فَضْلِهِ لَتَصَّدَّقَنَّ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ.

فَلَمَّا آتَيْنَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ﴾

"Onlardan kimi de: "Andolsun, eğer bize bol ihsanından verirse gerçekten sadaka vereceğiz ve salihlerden olacağız" diye Allah'a ahdetmiştir. Onlara kendi bol ihsanından verince de, cimrilik yaptılar ve yüz çevirdiler. Onlar böyle sırt dönenlerdir." (Tevbe, 75-76)

Müslüman kendisini, nifak serpintilerinin isabet etmesinden korumalı ve Allah'tan tertemiz olmayı arzu etmelidir.

4- Zengin olma yolunda hırslı olmanın başlıca tehlikesi, kişinin onu vaktinden önce aceleci bir şekilde istemesidir. Yüce Allah'ın, kader ve şer'i hükmüne göre ise; bir şeyi vaktinden önce aceleci bir şekilde isteyen onun haramlığı ile cezalandırılır.

Tıpkı şiddetli hırsın kişiyi, şer'i görevlere karşı aşırı veya gevşek yapması gibi. Oysa onun için gerekli olan, malı kazanma, onu infak etme ve idealini gerçekleştirdiği şartları gözetmesidir. Bu konuda kişi için kesinleşmiş olan ödevde gelince; onu helâl bir yoldan kazanmalı, payına düşenden ihtiyaç sahiplerine infak etmeli bu konuda cimri davranmamalıdır. İşte bütün bunları gözetmek kişiye en zor gelen ödevlerdendir. Şimdi bu gerçekler ışığında İslami olan ilmi kongrelerde riba ve haram olduğuna dair ittifak edilen faizlerle, iktisadi hayatını başlatmak isteyen bu kardeşimizin sorusuna bakalım.

Bu kardeşimiz kendisi için çizmiş olduğu hayat standardına ulaşmak için bunu kaçınılmaz ve mecbur kalınmış bir şer olduğu iddiasıyla kendisine caiz görmektedir. Bunu da kendisine faiz alıp-vermeyi caiz kılan bir "zaruret" gibi ifade etmektedir. Acaba bu kardeşimizin içinde bulunduğu durumun 'zaruret' olduğu gerçekten doğru mudur?

Buradaki 'zaruret' meselesine açıklık getirmemiz lazımdır.

Tartışılmaz bir kural vardır. O da "zaruret"lerin hükümlerinin şer'an karara bağlanmış olmasıdır. Aynı şekilde kişiler için Kur'an-ı Kerim'de de açıklandığı gibi ölü, kan ve domuz etinin yenmesi şiddetli bir açlıkta, kaçınılmaz bir ihtiyaçla karşı karşıya kalındığı zamandır. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim bunu haddi aşmamak ve taşkınlık yapmamak şeklinde bir kayıtla sınırlandırmıştır.

﴿فَمِنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

"Kim şiddetli bir açlıkta kaçınılmaz bir ihtiyaçla karşı karşıya kalırsa, günaha eğilim göstermeksizin (Bu haram saydıklarımızdan yetecek kadar yiyebilir). Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir" (Maide: 3).

﴿فَمِنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

"Fakat kim kaçınılmaz olarak muhtaç kalırsa taşkınlık yapmamak ve haddi aşmamak şartıyla (ölmeye-

cek oranda yiyebilir). Gerçekten Allah bağışlayandır, esirgeyendir" (Bakara: 173).

İşte bundan dolayı fakihler bunu tamamlayıcı diğer bir kural koymuşlardır. O da zarureten dolayı mübah kılınan şeyin ihtiyaç kadarıyla takdir edilmesidir. Aksi ise "taşkınlık" ve "haddi aşmak" olur.

Bütün bunlardan sonra gözetilmesi gereken üç şey vardır:

Birincisi: Zaruretin fiilen gerçekleşmesi. Salt apaçık olan haramı, helâle çevirme iddiası için olmamalıdır. Bunun şahidleri ve delilleri basit ve ilim sahipleri için satmayan, iktisadi ve mali vasına uymayan, ahiretini dünyası için satmayan, iktisadi ve mali konularda uzman olan, adaletili zikir ehline sorulmalıdır.

ولا ينبغي مثله

"(Bunu herseyden) haberi olan Allah gibi sana (hiç kimse) haber vermez" (Fair, 14).

İkincisi: Bütün helâl kapılarını galımış olmasına rağmen zor durumda olanın önüne ferdi veya hükümet olarak hepsinin ka-patılması ve ihtiyacı giderecek şer'i bir alternatif çözümün olma-ması. Bu taktirde garesizlikten ve onun ezici baskısından kurtul-mak için harardan yararlanılabilir.

Alternatif bir çözüm bulunduğu ve helâl kapısı açıldığı zaman ise, haliyle harama dönüş caiz olmaz.

Üçüncüsü: Zarureten dolayı mübahlık asıla dönüştürülerek,

kural haline getirilip devam ettirilmemelidir. Aksine o, geçici bir süre için istisna edilmiştir. Zaruretin bitmesiyle o da sona erer. Bundan dolayı alimler "Zarureder mahzurlu şeyleri mübah kılar" kuralına tamamlayıcı ve onu sağlamlaştırıcı ayrı bir kural daha eklemişlerdir. O da "Zarureten dolayı mübah kılınan, ihtiyaç ka-darıyla taktır edilir" şeklinde söylenen kuraldır.

Bu kural ise,

﴿فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ﴾

"Fakat kim kaçınılmaz olarak muhtaç kalırsa, taşkınlık yapmamak ve haddi aşmamak şartıyla (ölmeyecek oranda yiyebilir) ona bir günah yoktur" (Bakara, 173) ayetinden alınmıştır. Zaman ve miktar olarak kim zaruret haddini aşarsa o taşkınlık yapmış ve haddi aşmış olur.

Soru soran kardeşimiz için hayırlı olan, Yüce Allah'ın kainatta ve şeriattaki yasalarından olan basamak basamak yükselmektir. Merdiveni birinci basamağından derece derece çıkmaktır. Bütün basamakları bir adımda katetmeye yönelerek varolan imkanı zorlama şeklinde bir sıçrama yapmamalıdır. Bu yöntemle ancak dünya ve ahirette hüsrana uğranmış olur.

TİCARİ ŞİRKETLERİN VERDİKLERİ HEDİYELERLE İLGİLİ İZLEDİKLERİ YÖNTEM HAKKINDA

SORU

Bu soru iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm:

Bir şirket, belirli sayıdaki müşterilerine elbise ve ev eşyalarından oluşan bir miktar mal hediye etmek istiyor. Bu şirketin bu hediyeleri müşterilerine vermesi caiz midir?

İkinci Bölüm:

Yarışmacılar arasından seçme yöntemine dayanan yol;

Bir şirket temsilcisi bir kısım rakamları seçip belli sayıda müşteriye -varsayalım 100 müşteri- gönderiyor. Daha sonra tekrar bir çekiliş yapıyor. Önce çektiği rakamların benzeri ikinci çekilişte de çıkarsa iki benzer rakamı tutturan müşteri yarışmayı kazanmış oluyor.

Bundan sonra şirket, elde ettikleri hediyeleri veya kazandıkları malı haber vermek için bu rakamları müşterilerine gönderiyor.

Üstelik bu şirket; müşterilerin, adet üzere yapmış oldukları alışveriş dışında yarışmaya katılmadıklarını, rakamların çekilişinde bulunmadıklarını ve bu yarışmaya katılmak için herhangi bir pay ödemediklerini biliyor.

Bu yöntemle yapılan yarışmayı kazanan müşterinin bu hediye veya kazanmış olduğu malı alması caiz midir?

Milli Piyango gibi yasaklanmış olan bu yönteme -üstelik Milli Piyango'da kazanmak ve kaybetmek olmasına rağmen- itibar edilir mi? Hem bu meseledeki şans için dönüşümlülük vardır. Bu, hükme helâl veya haram yönden etki eder mi?

Allah'ın sizi faydalandırdığından siz de bizi faydalandırın.

CEVAP

Allah'a hamd Rasûlü'ne salat ve selam olsun.

Benim bildiğim kadarı ile, ticari şirket ve kuruluşların, kendileriyle alışveriş yapmakta olan müşterilerine -ister nakdi bir miktar olsun ister eşya olarak olsun farketmez- hediye dağıtmaları yasaklanmış değildir ve taraflardan biri için kazanma veya kaybetmenin sözkonusu olduğu kumar kategorisine girmez. Batının tanıttığı ve bizim toplumumuza taklitçi bir şekilde aktarılan Milli Piyango ise bu kategoride ele alınabilir.

Ticari kuruluşların bu şekilde dağıtmakta olduğu hediyeler tek taraflıdır. İkinci tarafın -ki bundan kastımız temsilciler veya müşterilerdir- herhangi bir zarara uğrama ihtimali yoktur.

Kur'a yoluyla bazılarını seçmeye gelince; fakihlerin cumhuruna göre bunda da bir sakınca yoktur. Bir kısım hadisler de kur'ayla tercih etmenin caiz olduğunu göstermektedir.

Alışveriş yapılan kuruluştaki alışverişin veya mal alımının tek amacı ancak hediye kazanmak olursa, bu yapılan iş yasak olan kumar çeşidine girer veya ona yaklaşmış olur.

Bundan dolayı ben bu, batıcı yönteme uyarak asrımızdaki birçok tüccarın arkasına gizlendiği bu hediye yoluyla müşterileri yönlendirmesini benimsemiyorum. Çünkü müşterilere verilen bu miktarlar sonuç itibarıyla eşya fiyatlarına yansıtılmakta, dolayısıyla tüketici onu yüklenmektedir. Bu da bende bazı

şüphelere yol açmaktadır. Her ne kadar bazı tüccarlar bunu kârdan kesmekte olduklarını açıklasalar da bu konu tartışma götürür.

Her halukârda soruda da açıklandığı gibi esas maksat alışveriş olduğu sürece adı geçen bu tür hediyeleri almakta ben bir sakınca görmüyorum.

Allah en iyi bilendir.

DÖVİZ ALIM SATIMINDA HEMEN TESLİM ALMA HUSUSU ETRAFINDA

SORU

Sizden, bazı İslami bankaların, yabancı bankalardan döviz alım-satımıyla ilgili olarak ikinci el dövizdeki uygulamalar hakkındaki hükmün açıklanmasını istirham eder, Yüce Allah'ın sizi muvaffak etmesini, İslam'ın ve müslümanların hayrına olan hususlarda yapmış olduğunuz hatalarınızı düzeltmesini umarım.

Dövizin Niteliği

1- İslami banka, Newyork, Londra ve Tokyo gibi değişik ülkelerin bağlı oldukları döviz borsasına televizyon ekranıyla bağlanarak satın almak istediği dövizin sınırını belirler.

(Örneğin; bankanın sınırını belirlediği dövizin "dolar" olduğunu varsayalım).

2- İslami bankanın İngiltere'deki "Levidz" bankasından Amerikan doları almak istediğini varsayalım. Bu durumda İslami bankanın İngiliz bankasına başka bir cinsten döviz satması gerekir. Bu da Alman markı olsun ve 1 Amerikan dolarının 3 Alman markı olduğunu varsayalım. Bu taktirde İslami banka İngiliz bankasına sattığı 3 milyon Alman markının karşılığında 1 milyon dolar satın almış oluyor.

3- Bankalar tarafından satın alınan ve satılan döviz miktarı

belirlendikten sonra İslami banka, Amerika'daki hesabı olduğu bankayı belirtir. Bu da örneğin "Bank of Amerika" olsun. Bu, İngiliz bankasının belirtilen miktarı -ki o 1 milyon dolardır- İslami bankanın Amerika'daki banka hesabına telgraf havalesiyle aktarması içindir. İngiliz bankasının Almanya'daki bağlantısı olduğunu belirttiği banka da "Frankfurt Bankası" olsun. Böylece İslami banka ona belirtilen miktarı -ki o da 3 milyon marktır- İngiliz bankasının hesabına aktarılmak üzere telgraf havalesiyle yatırabil-sin.

4- Satın alınan ve satılan döviz miktarı ve gönderme işleminin yapıldığı bankalar da belirlendikten sonra üzerinde anlaşılan miktarın teslim edilmesi ve teslim alınması işlemi tamamlanır. Bu da o miktarın her iki bankanın hesabına girmesiyle olur. Gerçekte ise teslim etme ve teslim alma sorunu o anda bitmiş olmaz. Aksine bu işlem uluslararası kabul edilen ve anında satış adını alan kurala göre iş günü olarak 48 saatte tamamlanır. Hatta bazen hafta sonu tatiline rastlarsa bu teslim etme ve teslim alma işlemi 96 saate çıkar.

Buna göre diyelim ki İngiliz bankası ile İslami banka arasındaki alışverişin gerçekleşmesi 1.12.1987 tarihine denk gelen pazartesi sabahı tamamlandı. Bu taktirde teslim etme ve teslim alma bu tarihten itibaren en fazla çarşamba günü 3.12.1987 tarihinde sabah saat 10.00'da gerçekleşir. Ancak bu işlem hafta sonu tatiline -ki bu onlara göre cumartesi ve pazar günleridir- denk gelirse bu taktirde teslim etme ve teslim alma işlemi dört iş günü olan 96 saatte tamamlanır.

Burada anılması gereken şudur: Teslim alma ve teslim etme bazen aynı anda, bazen bir veya iki saat sonra bazan da kırk saat sonra tamamlanır. Hiçbir şekilde 48 saati aşmaz. Çünkü uluslararası kurallara göre bundan sonrası, satışı peşin olmaktan çıkartıp borca dönüştürür.

Sizden bu husustaki hükmün açıklanmasını istirham ederim. Allah sizi muvaffak kılsın.

CEVAP

Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Değerli kardeşim, mektubunda sözünü ettiğin bazı İslami bankaların döviz alım ve satımındaki uygulamaları hususunda sana cevabım bunların caiz oluşudur. Bu cevabın senin için yeterli olduğunu umarım.

Aslında Rasûlullah (sav)'dan rivayet edilen: "Bilinen altı şeyin birbirine karşılık satılması hususundaki" sahih hadiste de geçtiği gibi şer'i esasa göre bir miktar parayla bir miktar paranın alınıp satılmasının peşin olması gerekir.

Bundan dolayı İbni Ömer'in (ra) rivayet ettiği: "Alış-verişin olduğu meclisten ayrıldıklarında aralarında hiçbir şey olmamış gibi hükmedilir" hadisinde de geçtiği gibi nakit paranın satışı ile ilgili akitte erteleme sahih değildir. Aksine teslim alma işleminin aynı mecliste gerçekleşmesi gerekir.

Örfteki teslim alma şekli ise böyle değil. Her şeyin teslim alınması kendine göredir. Şeriat ise İmam İbni Kudame ve başkalarının da belirttikleri gibi birçok şeyin belirlenmesini insanların örfüne bırakmıştır.

Örfe göre anında teslim alma işlemi ancak belirttiğimiz şekilde tamam olmuş olur. Bu durum ise borçlu olan satış şeklinden ayrılmaktadır. Şeriatla teslim almanın manası ise o işlemin bizzat gerçekleşmesidir. Şeriatla teslim alma ile ilgili hükümler de bu kural üzere bina edilir. Bununla birlikte teslim alma işlemi asrımızdaki bazı zaruretlere de uygun hale getirilebilir. Çünkü zaruretlar miktarına göre takdir edilir. Bundan dolayı İslami bankanın satın aldığı parayı ancak örfteki gibi fiilen teslim aldıktan sonra satması caizdir.

Başarı Allah'tandır.

Allah'ın selam, rahmet ve bereketi üzerinize olsun!

İÇİNDEKİLER

YAZARIN KISA HAYATI.....	5
İLÂHÎ YASADAN	7
NÜBÜVVET LÂMBASINDAN.....	8
ÖNSÖZ	9
YAZARIN FETVA VERMEDEKİ METODU	17

1. BÖLÜM

"KUR'AN VE SÜNNET " ÜZERİNE

Mushafın Yeni İmla Kurallarına Göre Yazılması.....	59
Bazı Ayetlerin Latin Harfleriyle Yazılması	63
Allah'ın (c.c) Kitabındaki Bazı Duruş (Vakfe) Yerleri Üzerine	68
Ayetin Bir Yerinde Anlamı Bozacak Şekilde Durmak.....	74
Hz. Peygamber'in Hadislerine Saldırıları	78
Senet ve Metin Ya da Şekil ve İçerik Açısından Hadis Eleştirisi.....	90
"İslam Garip Başladı " Hadisi Üzerine	113
"Siz Yahudilerle Savaşmadıkça Kıyamet Kopmaz" Hadisi Üzerine.....	131
"Cennet Ehlinin Çoğunluğunu Ahmak veya Saf Kimseler Oluşturur" Hadisi Sahih midir?.....	138
"Temezzik İmandandır" Sözü Hadis midir?	147
İmam Reşit Rıza ve Peygamberimize Büyü Yapıldığına İlişkin Hadis.....	152
"İslamda Helal Ve Haram" Adlı Eserde Yer Alan Hadisler Üzerine	175

2. BÖLÜM

METODOLOJİ VE KURALLAR ÜZERİNE

Dört Mezhebin Görüşü İle Bağdaşmayan bir Şekilde Amel Etmek Caiz midir?193	
İmamların İhtilafı Ve Onları Taklit Etmenin Hükümü	209
Mezheplere Uyma	211
Fıkıh Usûlünün Yenilenmesi	234

3. BÖLÜM

AKİDE VE GAYB ÜZERİNE

Kıyametin Ne Zaman Kopacağını Allah'tan Başka Kimse Bilmez	247

Gazetelerin Fal Köşelerindeki Yayınlanan Sözler Gerçek midir Değil midir?....	269
İnsan Allah' ın (c.c) Yeryüzündeki Halifesi midir?	275
Allah'ın (c.c) Fazlı Ve Çalışanların Samimiyeti	285
İbn-i Teymiyye Ve İbni Kayyım'ın Cehennem Azabının Son Ereğine İlişkin Görüşleri	291

4. BÖLÜM

İBADETLER VE İSLAMIN RUKÜNLERİ ÜZERİNE

Mescit Ve Siyaset	303
Her Yeni Şey Bidat Değildir	310
Astronomik Hesaplama İle Oruç Ve Bayramın Tesbiti	317
Vefatından Sonra Eşin Zinetinden Zekat	339
Zekatın Mescit Yapımı İçin Harcanması	341
Bağış Mallarından İdari İşlere Harcama	345
Zekat Mallarından İslami Merkezlerin Yapımı	348
Petrolde Zekat Var mıdır?	352
Fıtır Sadakasını Nakit Vermek	359

5. BÖLÜM

İSLAM'DA KADIN VE AİLE ÜZERİNE

Adem ile Havva Annemizin Cennetten Kovulması Üzerine	369
Kadının Fitne Oluşu ve Kadının Sesi	376
Kadına Ağır Bir Darbe Olan ve Tefsirde Tartışılan Görüş Dair	383
Kadının Erkeğe, Erkeğin de Kadına Bakması	388
Kadınlara Selam Vermek	400

6. BÖLÜM

TOPLUMSAL İLİŞKİLER VE DÜZENLEMELER

Kazanılmış Malı Haramdan Korumak İçin Nerede Tasarruf Edilmelidir?	411
Haram Yoldan Zengin Olmayı İstemek	419
Ticari Şirketlerin Verdikleri Hediyelerle İlgili İzledikleri Yöntem Hakkında	425
Döviz Alım Satımında Hemen Teslim Alma Hususu Etrafında	428

Toplumumuzda din gerek yönlendirme, gerekse insanlara tesiri bakımından önemini devam ettirmektedir. Din kelimesinin etkisinde onun yerine kullanılabilecek başka hiçbir kelime yoktur. O ne hayatta ikinci sıraya itilebilir ne de insan hayatından çıkarılabilir. Kısacası din; hayatın, çevresinde döndüğü asıl eksendir. İnsanların kalplerindeki din tohumları henüz ölememiş, İslama duydukları bir parça saygı ve bağlılık onları olgunlaştırmakta ve kalplerini alevlendirmektedir. Sonra da İslamın güzelliğiyle süslenmekte ve kendilerini İslamla bezemektedirler. Allah'ın izniyle bunun semeresini görüyorlar. Hayatlarındaki lanetli prangaları kırıp hürriyete kavuşmaktalar.